بسم اللہ الرحمن الرحیم

تھل دولا دریا

مصنف

تنویر شاہد محمد زئی

جملہ حقوق بحق مصنف محفوظ ہِن

ناں کتاب	تھل دولا دریا
مصنف	تنویر شاہد محمد زئی
کمپوزنگ	شبیر احمد بلوچ
ٹائٹل	طاہر دھریجہ
چھاپہ خانہ	جھوک پرنٹرز ملتان
اشاعت اوّل	دسمبر 2021ء
قیمت	روپے

اِنتساب

فہرست

1	تنویر شاہد محمد زئی دی ترجمہ نگاری......ڈاکٹر گل عباس اعوان	
2	تھل..................................احمد ندیم قاسمی	
3	لارنس اف تھلیبیا..................احمد ندیم قاسمی	
4	میڈی وستی...............................فکر تونسوی	
5	لِکھاری توں وپاری تئیں...........فکر تونسوی	
6	ڈِ اچی.......................................اوپندر ناتھ اشک	
7	نویں دھرتی پُرانے گیت............رام لعل	
8	بھگوان داس درکھان ....شوکت صدیقی	
9	دوسہ.....................................ہر چرن چاولہ	
10	ہِکڑا مُہاناں..............................محمد خالد اختر	
11	روہی لگڑی ہے ساونی ....جمیلہ ہاشمی	
12	کتھاں گئین اولوک..........................ہیرا نند سوز	
13	دولا دریا...............................دینا ناتھ گاندھی	
14	ڈِ نگ.....................................حامد سراج	
15	وستی دا اُترادھو بندہ.................حامد سراج	
16	چکر...................................بشریٰ رحمن	
17	کھوج.............................علی تنہا	
18	اللہ بچایا.............................ظفر سپل	
19	بے وسی.................................دُردانہ نوشین خان	
20	پنچایت.................................جابر حسین	

تنویر شاہد محمد زئی دی ترجمہ نگاری

ڈُنیا کوں، گوکہ اساں تنوع پسند آکھ ݙاہندے ہیں پر، حقیقت اے ہے جو ڈُنیا نے نویاں چیزیں تے نویاں ڳالھیں کوں سوکھا قبول نئیں کیتا۔ پیغمبرانہ تعلیمات ہوون تے بھانویں نویاں ادبی جہتاں، زمانے نے ہک واری تاں نویں ڳالھ کرݨ آلے واسطے مشکلاں دے پہاڑ کھڑے کرݙتن۔ ادبی ڈُنیا اِچ نظیر اکبر آبادی کوں، میر تقی میرؔ نے آپݨے تذکرہ شعراء اِچ درج کرݨا وی مناسب نئیں سمجھیا۔ مرزا غالبؔ ہمیشہ زمانے دی ناقدری دا گلہ کریندے رہین۔ ہک عرصے تئیں اساں اساطیر کوں ادب دا حصّہ منݨ کوں تیار نِسے۔ ایہیں، رویہ دا سامݨا ترجمہ نگاراں کوں وی کرݨا پیا۔ اُنہاں کوں نقال سݙیا ڳیا۔ ایں عرب نے تاں اتناوی آکھ چھوڑیا جو ''من ترجم، پرجم'' (جئیں ترجمہ کیتا۔ او، سنگسار تھیا۔ اہل مغرب اِچوں، وی، کہیں اے لکھیا جو

Translaters are trailors.۔(مترجم، غدار ہوندن)

گویا کہ ترجمہ نگار واسطے، عزت تے تکریم دے جُملے ادا نہیں کیتے ویندے۔ ترجمہ نگار سانگے، ایں طرحاں دیاں سخت ڳالھیں دیاں ٻہوں ساریاں وجوہات ہوسڳدن، پر میݙے نزدیک ݙو وجوہات زیادہ اہم ہِن۔

☆ پہلی وجہ اے جو، لوگ نویں ڳالھ کوں سوکھا قبول نئیں کریندے

☆ ݙوجھی ڳالھ اے جو، ترجمہ، دراصل ترجمانی وی نہیں کریندا پیا۔

ترجمہ، اوہو، بیز تے معیاری ہوسی، جیڑھا اصل تحریر (متن) دی ترجمانی کریسی۔ ترجمہ ایہہ جھئیاں ہووے، جیڑھا مصنف دے خیالات تے الفاظ دی ہو بہو ترجمانی کرے، اوندے واسطے ضروری ہے جو ترجمہ نگار، نہ صرف ݙوہائیں زبانیں توں واقف ہووے بلکہ ݙوہائیں زبانیں دی روح تک جاݨدا ہووے۔ انگریزی اِچ

ترجمہ واسطے لفظ Translaters استعمال تھیندے۔ جیندا مطلب ہے ''پار، گھن ونڄݨ''۔ میݙے نزدیک اہو، مترجم اِی، کہیں کوں پار گھن تے ونڄ سڳدے جیڑھا تخلیق کاردے مطمع نظر یا خیال تئیں پُڄ ویندے تے ایندے نال نال اُوں خیال کوں، ادب دیاں ساریاں جمالیاتی خوبیاں نال، ݙوجھی زبان اِچ منتقل کریندے۔

ترجمہ کریندے ویلھے، مترجم کوں اے ڳالھ وی ذہن اِچ رکھݨی چاہیدی اے جو ݙو، ادبی روایتاں اِی ہک ٻئے دے مقابل نئیں، بلکہ ݙو تہذیباں وی ہک ٻئے دے مقابل کھڑین اَتے اوندا اسلوب ایہو جھئیاں ہووے۔ جیڑھا انہاں ڳالھیں کوں خوبصورتی نال، ترجمے اِچ منتقل کرݙیوے۔

لالہ تنویر شاہد محمد زئی نے اُردو دے کجھ اَنجھیں افسانیاں دا ترجمہ کیتے، جیندا پس منظر سرائیکی وسیب یا ''تھل'' ہے۔ انہاں افسانیاں دا ترجمہ کریندے ہوئے اُنہاں کوں اے Advantage تاں بہرحال حاصل ہے جو او سرائیکی ہِن، تے سرائیکی زبان دی روح کوں سمجھیندن۔ ایہو وجہ ہے جو جئیں ویلھے اساں انہاں تراجم کوں پڑھدے ہیں تاں او تراجم وی بجائے طبع زار لڳدن۔ سرائیکی وسیب، ٻہوں حد تک تئیں توہمات دی وکڑ اِچ ہے۔ اتھوں دیاں توہمات دی ہک جھلک افسانہ تھل از احمد ندیم قاسمی اِچ ݙیکھو:

''پیسے دی فکر وچ اُوں کیجھاں کُفر اَلایا ہوسی، او، وی ساری ڈُنیا وانگوں کیجھاں بدل ڳیا ہا۔ نشو دے ونڄݨ توں بعد او، رو، پیا تے اوندے ولدیاں تئیں توبہ توبہ کریندا رہیا۔ نشو، ݙاہ رپئے اِچ تعویز گھن آئی۔ مِصری کوں دھوتے ہوئے کپڑے پوائے۔ اُتوں ٹوکرے تُوں، اوندی تِلے آلی جُتی لہائی۔ بکسے اِچوں، اوندی کلف آلی ململ دی پگڑی کڈھی۔ پر، مصری ٻہوں عقلوں تھُڑ کیا ہویا ہئی۔ او، ولا ولا، چولے دے تلوں، ٻانہہ نال ٻدھے تعویز کوں ٹٹلیندا اہا، جو کتھائیں اوندے ہو چھ پُنّے توں،

نراض تھی کے،حضرت پیر دے جن بُھوت،تعویز لہا تاں نئیں گئے۔‘‘

تنویر شاہد محمد زئی دے ترجمے دی ہک وڈی خوبی اے ہے جو انہاں دے ترجمے رواں، سلیس تے شگفتہ ہِن ۔اُنہاں دیشر ادبی تے تخلیقی ہے۔رام لعل دے افسانے’’نویں دھرتی ، پُرانے گیت‘‘ اِچ اُنہاں دی نثر، آبشار دے پانی وانگ سفر تے شوخیاں کریندی محسوس تھیندی اے، لالہ تنویر شاہد محمد زئی،تخلیق دی روح اِچ لہہ کے،خود تخلیق کار، بݨ ویندے۔

’’سینکڑیاں سال دے ٹکانیاں رِکنوں بندے، نکھڑ نکھڑا تے کتھاں ڈُکھ پئے بھگیندے ہوسن، پر سارے ڈینہہ، ہکو جھئیں نئیں راہندے۔مصیبتاں، بدلاں وانگوں حیاتی تے چھا ویندین۔ بدل گجدن، وسدن، وَت خالی تھی تے اُڈ ویندن۔ اَسمان صاف تھیویندے۔وَت دُھپ آویندی ہے۔‘‘

ادبی مترجم دا ہک منصب اے وی ہے جو، او،نویں اسالیب بݨاوے،نویں محسوسات اُبھارے، تے اپݨے احساس تے اظہار کوں نویاں رستیاں تے ٹورے۔ اپݨے ترجمے نال او ادبی رویاں اِچ وی تبدیلی گھن آوے۔تخلیقی محسوسات دی صحیح ترجمانی کرے۔ دینا ناتھ دے افسانے’’دولا دریا‘‘ اِچ ہجرت کر کے آوݨ آلے لوکاں دی حوصلہ مندی،سوچاں کوں ایں بیان کریندن:

’’او،سُنجے برجھائیں کوں، جنت بݨاوݨ اِچ رُجھ گئے۔ نِکیاں نِکیاں دوکاناں ، نکے نِکے مکان تے گلیاں،سکول،ہسپتال اُسرݨ لگے۔دریا دے ڈوہائیں کناریاں تے، وستیاں آباد تھی گیاں۔اَدھ اِچ دریا، چھلوچھل تکھاج نال واہندا پیا، ہا۔اوندیاں چھولیاں اِچ تیزی تے، ہوڑ، ہیٹی، پر، روح تے بُت دے ایں جھیڑے اِچ پھسے لوکاں کوں، دریا دی اکڑ ڈیکھݨ دی ویلھ کتھاں ہئی۔‘‘

تنویر شاہد محمد زئی قصہ کوتاں ہے، پر اوندے اندر ہیاں وی بہوں ساریاں

تخلیقی قوتاں ہِن ۔محمد خالد اختر دے افسانے’’نِکڑا مہاناں‘‘ اِچ اُنہاں نے نکڑے مہانے دے نک نقشے دی ترجمانی کیویں کیتی اے۔

’’اوندی کَھل،لوک گیتاں دا،سُر، ہئی، اُوندے موتیاں دی لڑی وانگوں، چِٹے ڈند، چمکے۔اپݨے تمباخو، نال میلے کچیلے ڈنداں دا،سوچ تے، سُوتک دی چُھری میڈے سینے لہہ گئی۔‘‘

ترجمے اِچ تہذیب دا منتقل تھیوݨ ضروری ہے۔ثقافت تے تہذیب اگر اپݨے ساریاں رنگاں سودھی اساڈے سامݨے آندی اے، تاں ترجمہ نگار اپݨا حق ادا کریندا پیا ہوندے۔چولستان دی ہک جھلک ڈیکھو:

’’مومن اَہدا ہا، اپݨی سَجی اَکھ دی پپلی تروڑ کرائیں، ریت وچ پُور چھوڑو، تاں بارش وسدی رہے۔وڈی اماں وی کئی گڈیاں ساڑ چھوڑیاں جو اوندی دھانہہ بارش گھن آسی۔ پر، سارے ٹوݨے ٹوٹکے بیکار تھی گئے۔سویلے نہ شام، بارش تاں ہمیشہ کیتے،رُس ونجݨ آلی معشوق تھی گئی ہئی.............‘‘

سرائیکی زبان اِچ اَلیندے اے سارے، گھر، سرائیکی نثری ادب اِچ ودھارے دا اسلوب بݨدے پئین ۔سرائیکی افسانہ،نویاں موضوعات نال متعارف تھیندا پئے۔سرائیکی زبان دا نواں اسلوب،نویں رنگیں نال سامݨے آندا پئے۔سرائیکی زبان دے دانشوریں کوں نہ صرف ترجمہ نگاری دو توجہ ڈیوݨی چاہیدی، بلکہ ترجمہ نگاری دی حوصلہ افزائی وی کرݨا چاہیدی اے۔میڈے نزدیک تنویر شاہد محمد زئی دا اے ترجمہ، ہک اعلیٰ درجے دا کم ہے، جیندے اِچ ترجمہ نگاری دے سارے گُݨ موجود ہِن ۔اُمید ہے اے ہیاں ترجمہ نگاراں کیتے وی راہنمائی دا کم کریسی۔

ڈاکٹر گل عباس اعواݨ

گلشن عباس، وارڈ نمبر 4 رشیہ

تھل

احمد ندیم قاسمی

آہدن جو تھل وچ جئیں ویلھے ریل دی پٹڑی وچھائی ویندی پئی ہئی تاں ایویں تھیندا اہا جو ہمیش وانگ اُتھاں روزانہ اندھاری آندی ہئی تے وِچھی ہوئی پٹڑی تے جاہ جاہ ریت دے ٹِبے چڑھ ٻہندے ہن ۔ اُوں زمانے دا ہک ٻُڈھڑا منشی پٹڑی وِچھاوݨ دی وَن سونیاں کہانیاں سُݨویندا ہئی۔ او آہدا ہئی جو ہک واری پٹڑی حضرت پیر دے مزار دے رقبے وچوں لنگھائی ڳئی ۔ مزار دا متولی انگریزاں توں ݙردا ہا۔ ایں کیتے اونکوں ''خان بہادر'' دے خطاب وی ملیا ہویا ہا ۔ پر حضرت پیر انگریز توں کیوں ݙردے؟ تاہیں اوں رات ایہ تھیا جو جنّاں بھوتاں دی ہک فوج آئی تے لوہے دیاں پٹڑیاں کوں گنّے وانگوں چُوپ کے ٹُردی تھئی ۔ سویرے جڈاں انگریز انجینئر کم تے آیا تاں ہر پاسے پٹڑیاں دے چُوپے ہوئے چھلڑ اُݙدے پئے ہَن ۔ تڈاں اوں جاہ مِٹھے چاولاں دیاں سَت دیگاں پکا تے غریب غرباء وچ ونڈیاں ڳئیاں تے راہ کوں بدل ݙتا ڳیا۔ ایں کیتے تاں گاݙی اِتلا وݙا موڑ مُڑ تے اڳلے ٹیشݨ تے پُڄدی ہئی۔ اوں انگریز بارے مُنشی جی ایہ وی ݙسیندے ہَن جو او تھل دیاں اندھاریاں تے ݙاڈھا اختا ہئی تے اوں ولایت وچ اپݨی سرکار کوں چٹھی لکھی ہئی جو پٹڑی وِچھاوݨ کیتے ایہ کینجھا علاقہ چُݨیا ڳئے جتھاں اندھاری توں بعد تاں سارا بھوئیں بھوم اِی بدل ویندے ۔ اِتھاں ریت دے ٹِبے روزانہ پندھ کریندن، تہوں میݙی کجھ مدد کرو۔ ایں تے ولایت دی سرکار نیں دلّی سرکار کوں لکھیا تے دِلّی دی سرکار نیں کہیں پہنچے ہوئے پیر توں تعویز گھدا۔ جیڑھا پٹڑی دے نیڑے تیڑے دے ہک کِکّر تے لڑکا ݙتا ویندا، اوندے بعد

اندھاری آندی تاں ہئی پر، ریت دے ٹِبے پٹڑی کوں ہتھ تئیں نہ لیندے ہن ۔ پر معلوم تھیندے حضرت پیر اُوں پیر توں وی وݙے پیر ہَن ۔ ایں کیتے آہدے ہَن جڈاں ہک واری ٻہوں تِکھی اندھاری ڳھلی تاں ہک ٹبہ کِکر نال ٹنگے تعویز دی پرواہ کیتے بغیر پٹڑی تے چڑھ ڳیا۔ وَت دِلّی توں ہک ٻیا تعویز منگایا ڳیا تے جڈاں پہلے تعویز دی جاہ اوں کِکر تے لڑکایا ڳیا تاں اچݨ چیت ''شررر'' دی آواز آئی۔ ریت دے اُوں ٹِبے کوں بھاہ لڳ ڳئی تے او سواہ دی چونڈھی بݨ تے اُݙ ڳیا۔ خیر! تھل وچ جڈاں تئیں پٹڑی وِچھدی رہی ۔ ایں علاقے دے حضرت پیر تے دلّی دے پیراں دا آپت وچ ݙاڈھا مقابلہ تھیندا رہیا۔ نالے حضرت پیر دے جِن بھوت تاں اَڄ وی اپݨا کم کیتی راہندن۔ پچھلے ݙینہاں اللہ جوایا اپݨی منجھ رلّے گاݙی دے پہیے تلے آ تے کیچ کیچ ڳیا ہا تاں اوندی وجہ بس ایہو ہئی جو او ڳالھ ڳالھ تے گاݙی دا ٹکٹ کٹا گھندا اہا۔ وݙکیاں اونکوں ٻہوں سمجھایا جو ریل گاݙی وچ اِتلا سفر نہ کیتا کر۔ حضرت پیر نراض تھیویسن، پر اوں کہیں دی وی نہ منّی ۔ چھیکڑ ہک پٹڑی تے چَردی منجھ کوں بچاوݨ سانگے ریل گاݙی دوَھجا تاں آپ وی منجھ دے نال انجݨ دے پہیاں نال وِلٹیندا اڳیا۔ لوکاں نیں پہیاں نال ولھڑی سُکی چمڑی بیلچیاں نال ادھوڑی۔ اصل وچ جڈاں پٹڑی خوشابوں، کندیاں آلے پاسے ودھی ہئی تاں تھل دے وݙے وݙیریاں صاف صاف آکھ ݙتا ہئی جو ہُݨ او ساہ سبھانہ راہسی تے لوکی ہل چلاوݨ دی جاہ تے نوکریاں کرݨ لڳسن ۔ وستیاں اُجڑ ویسن تے کئیں دا لیہا لحاظ نہ راہسی ۔ تاں ایہو تھیا۔ پَر نال دے نال کجھ ٻیا وی تھیا۔ ایہ پٹڑی وچھاوݨ کیتے اوں وستی دے سودے نیڑے مزدور گھدے ڳئے تے اُنہاں تھولی جئی مُد وچ اِتلا کمایا جو کہیں اپݨی رڑھ وچ کھوہ کھٹوایا۔ کئیں کچا کوٹھا ڈھوا تے پکّا مکان بݨا گھدا تے کہیں زمین مُل گھدی تے او جیڑھا کُݨکاں پکݨ ویلے دور دور دیاں وستیاں وچ ݙیہاڑی تے وݙے وݙے زمینداراں دیاں رڑھیں کپیندا، گہائی کریندا تے

داغیں ڈھوویندا ہا۔اوں ویلے ہک نِکا سُکا جیہاں زمیندار بن گیا تے برادری وچ اوندا پُچھ پریت (آدر) تھیون لگ گیا۔

مصری خان کچی جوانی وچ ہا جڈاں اوندا پیو مویا، ایں کیتے ریل دی پٹڑی بارے اوندے پیو دیاں ڈسائیاں ہوئیاں بھوں ساریاں گالھیں اونکوں یاد ہِن۔مثلاً ایہ جو ہَجڑا! ایہ جیڑھی وستی توں ہک کوہ دے پندھ تے گاڈی ''گھاں گھاں'' کریندی لنگھدی اے۔ایہ اِتھوں کڈائیں نہ لنگھدی جیکر اساں پٹڑی نہ وِچھیندے۔انگریز صاحب تاں بھوئیں کوں کُھٹن تے ساکوں پٹڑی وِچھاون دا حکم ڈے ڈیندا ہا تے وَت سارا ڈینہہ، بیٹھا چُرٹ پیندا راہندا ہا یا سیٹی وَجیندا ہا۔اِتھوں توں اُتھاں تائیں اساں ایہ پٹڑی وِچھائی ہئی۔ایں پٹڑی دے ہک ہک چپّے تے ساڈے پگھر تے کتھاہیں کتھاہیں ساڈی رَت دے چھینڈے ہِن۔ایں کیتے ایہ وڈی نحش پٹڑی اے۔اللہ حضرت پیر دی برکت نال سب کوں لوہے دی ایں بلاء توں بچاوے۔مصری بلپن توں ریل گاڈی کوں ڈیہدا پیا ہا۔گاڈی اَجاں دور ہوندی ہئی تاں کجھ اَنجھی اَواز آون لگدی ہئی جیویں وستی دے چھوہر مجھ تے چھت تے چڑھ ویندے ہِن۔وَل ریل گاڈی وستی توں ہک کوہ دے پندھ توں لنگھدی تاں چھوہر ہک بئے کوں ڈسیندے جو ایہ گاڈی اُتھوں چلدی اے جتھاں دُنیا مُکدی اے۔وستی دی تریمتیں وچ ایہ وی مشہور ہا جو جئیں وی ہک واری ریل گاڈی تے سفر کیتے او ہمیش کیتے پندھیڑو تھی ویندے۔اُنہاں تے اُنہاں جِنّاں بھوتاں دا سایہ ہے جیڑھے ہک وار حضرت پیر سائیں دا اشارہ ملدیاں ساری پٹڑی کوں گنّے وانگ چُوپ تے ٹُردے تھئے ہِن۔تھل دے اوہے لوک ایں گاڈی وچ سفر کرن دا حوصلہ رکھیندن جیڑھے مزار حضرت پیر دے متولی توں تعویز گھن آندے ہن۔ایں وستی دے خان بیگ ہک وار خالی ہتھ سفر کیتا تاں ساری عمراں شودا کتھاہیں وی ٹِک تے نہ بہہ سگیا۔جتھ کتھ روزی کیتے رُلدا رہیا۔

اخیر اُنتے چنانہہ پار ہک شاہر چنیوٹ وچ کئیں سیٹھ دی حویلی وچ مزدوری کریندا ہا۔جڈاں سِر تے سِلھاں لڈ تے ہک پوڑی تے چڑھیا۔اُتے پُجا تاں پیر تِلک گئیوس۔پہلوں آپ ڈُھاتے وَل سِلھاں ڈُھیاں۔بھنا کُرھ تھی مَر گیا۔اوندی موت دی خبر آئی تاں مزار حضرت پیر دے متولی کوں جلال آ گیا تے اُنہاں آکھیا۔''میڈے تعویز توں بغیر بیا ریل گاڈی وچ باہو بدبختو! حضرت پیر تاں اپنے مُنکراں نال ایویں اِی کریندن۔

مصری نیں ریل گاڈی کوں دوروں وی ڈِٹھا ہئی تے نیڑے توں وی ڈِٹھا ہا۔اُوں تے ڈِلھ وی بُھکائے ہِن۔اوندے آون توں پہلوں پٹڑی تے ککرے وی رکھے ہِن۔جیڑھے گاڈی لنگھن توں بعد چُونا بن ویندے ہِن۔اوں ریل گاڈی دیاں تاکڑیاں وچوں وَن سوّنے مُنہ، متھے وی ڈِٹھے ہِن۔وڈے وڈے ظرّاں تے لمبے لمبے پٹّاں آلے لوک، تریمتیں جنہاں دے کنّاں وچ ٹِک ٹِک جیڈیاں سونے دیاں والیاں ہوندیاں ہِن۔بال جنہاں اُوں تے گنڈھیریاں تے منگ پھلّی دے چھلڑ سٹے ہِن۔ہک واری کئیں بال غلطی نال ہک سالم گنڈھیری اُوں تے سٹی تاں او اَدھی گنڈھیری چُوپ تے باقی اَدھی ماء کیتے بچا گھن آیا ہئی۔ریل گاڈی نال اوندا بس اِتلا ملاوڑا ہئی۔او ٹُردی ہے تاں سواری کوں کیویں لگدے؟ او رُکدی کیویں اے؟۔جے رُکدی ہے تاں وَت چلدی کیویں ہے تے اِتلا سارا دُھوں کیوں چھوڑیندی اے۔ہک وار اُوں اپنے پیّو نال ضد وی کیتی ہئی جو میکوں ریل گاڈی دی سیر کراوَ۔جڈاں جو اِتلے سارے بال اوندے وچ سفر کریندن تے اُنہاں کوں کجھ نئیں تھیندا۔جڈاں اوندے پیو اونکوں سمجھایا جو ایہ بال حضرت پیر دے علاقے دے بال نئیں ہوندے تے حضرت پیر دے علاقے دے بال دربار شریف توں تعویز گھن تے سفر کریندن۔نہ تاں تاکڑیاں وچوں ڈھہہ پوندن تے اُنہاں کوں گیدڑ کھاویندن

۔وڈا تھی کراہیں میں مصری کوں کتھائیں ونڄݨ دی لوڑ نہ پئی ۔ ایہ وستی اوندی دُنیا ہئی تے ایں توں ٻاہر دی دُنیا وچ جن بھوت ہَن ۔ ݙیݨیں ، بھوتنیاں ہَن ۔ دیہہ تے جادوگر ہَن تے میانوالی تے خوشاب دے وݙے وݙے شاہراں وچ بندے کھاوݨ آلے وَسدے ہَن ۔ جیڑھے سِدھے سادے وستی واسیاں کوں بُھن تے کھاویندن ۔مصری صرف ہک واری وستی توں ٻاہر ڳیا ہئی ۔ اوندا پیو بیمار تھیا تاں اوں اُبھے دے علاقے سون سکیسر دی ہک وستی ''چٹا'' وچ ہک سیاݨے توں علاوج دی نیّت کیتی ۔ او مصری کوں وی اپݨے نال گھن ڳیا ۔ پَر اُوں پاسے گاݙی ناہی ویندی ۔ سویر توں شام تیئں او اپݨے پیّو نال پیدل ٹُردا ریہا تے وَت اُتھاہیں ''چٹا'' وچ اوندے پیو دے ہک پُراݨے سنگتی دے پُتر خدا بخش اونکوں ݙسایا جو مولوی صاحب آہدے ہِن ۔ قیامت آوݨ توں پہلوں خردجال ظاہر تھیسی تے اُݙے تہاݙے تھلاں وچ جیڑھی ریل گاݙی چلدی ہے اونکوں جیڑھی شئے چھکیندی ہے او ہو خردجال ہے ۔ مصری اپݨے تھلاں دی ریت تے اندھاریاں نال چݨے دے ہکڑ ݙُکڑ بوٹیاں آلیاں فصلاں تے ہکی ہکی صورتاں آلے مکاناں تے اُنہاں دے ویہڑیاں وچ کالے کِٹھ مُنڈھاں تے انگل انگل جتی لمبے چِٹے کنڈیاں آلے ککراں دی دُنیا وچ ٻہوں بے فِکرا تے مست ہا ۔ پَر اُتھاں ''چٹّے'' وچ اُوں پہلی وار محسوس کیتا جو دُنیا تاں ٻہوں سوہݨی اے ۔ ''چٹا'' دے اُکا سامݨے ، سکیسر دے پیراں وچ کِتلے کوہ لمبی چوڑی جھیل لسکدی پئی ہئی تے ''چٹا'' دے اُتر وچ سنگریاں پنگریاں رڑھیں ہَن ۔ ہَوا وچ ٹھاڈل تے پہاڑاں تے نسری اُچی ہِلدی جُلدی گھاہ دی خُشبو ہئی تے سویر دی اذان دے نال اِی گھر گھر توں ݙہی ولوڑݨ دی اَوازاں آندیاں ہَن تے لوکاں دیاں اَکھیں وچ لسک تے منہ تے لالی ہئی ۔ اُوں ویلے اُوں سوچیا ہا جے اوندی وستی وی اِتھاہیں سون سکیسر دی کئیں پہاڑی تے آباد ہوندی تاں کیݙی چس آوے ہا ۔ ہک وار کنک رہاوݨ توں

بعد او کݙاہیں کݙاہیں اُتھوں تھی آندا تے باقی وخت دیرے تے ٻہہ تے گپّاں مریندا تے ڳاندا ہا ۔

خدا بخش دے وانگ اوندے والاں وچ وی ہَٹے ویلے تیل لبڑیا رَہندا تے او وی ہر ترِیجھے چوتھے ݙینہہ نائی توں ݙاڑھی مُنویندا تے کوݙی دے مقابلے تے ݙانداں دے میلے تے شادیاں تے کنجریاں تے نٹاں دے تماشے ݙیکھݨ ویندا ہا ۔ ''چِٹے'' دی چِٹی جئی مِٹی توں لیپاں دیواراں تے پوڑی آلے مکاناں اونکوں موہ گھدا ہا ۔ او سوچیندا ہا جو اللہ کرے اوندا پیو جیندا راہووے ۔ پَر جیکر او مر ڳیا تاں او تھل وچ اپݨی زمین ویچ تے سون سکیسر لڳا آسی تے وَت اُݙے تھلاں دو کݙاہیں منہ نہ کریسی ۔ جتھاں دُھپ ہر ویلے تنوّر تپائی رکھدی اے تے ہوا منہ تے ریت دیاں چماٹاں مریندی اے تے کِکراں دے وَݨاں تے چݨاں دے بوٹیاں توں سِوا ساول دا کتھاہیں جھانور نئیں ݙسدا ۔ مصری پیو دے نال اپݨی وستی ولیا تے کجھ ݙینہہ اوندے دِل وچ ایہو خُت رہی ۔ وَت جݙاں اوندا پیو مر ڳیا تاں اوکوں ایں ریت بھری بھوئیں نال عشق تھی ڳیا ۔ جتھاں ہوندے پیو ٹبیاں دے راہ روکے ہَن تے اندھاری نال لڑائی لڑی ہَس ۔ کیا تھیا جو تھل وچ ݙینہہ کوں چتر انگ چمکدی ہے تے راتیں کوں ہواواں روندیاں ہِن تے اَسمان توں ہر ویلے مِٹی وسدی رَہندی ہے ۔ کیا تھیا وستی دے گریڑاں تے لپی ہوئی مٹی دُھپیں سڑ سڑ تے لال تھی ڳئی ہئی تے ریت دے تِکھے چھینڈے مریندی ماتاں دے داغ لاݙتن ۔ اخیر اوندیاں ترائے پشتاں دیاں قبراں وی تاں ایں وستی دے غُستان وچ ہَن تے ایندے نیڑے تیڑے دے ٹبیاں تے کھڑے تھی تے اوندے ݙاݙے وی اوندے پیو وانگ اَسماناں تے بدل لبھے ہَن تے بدلے وچ اندھاریاں مِلیاں ہَن ۔ وَت کیا سون سکیسر وچ انہاں کِکراں دا کوئی جواب ہا جیڑھے ݙیہاڑیاں وچ اپݨے کالے مُنڈھاں تے کھڑ تے تِکھیاں یہواواں وچ کڑکاندے ہَن ۔ ایہ وَݨ جݙاں پیلے

پُھلاں نال لݙ تج تے مہکدے ہَن تاں کیݙے چنگے لگدے ہَن ۔ جݙاں لوکیں ڈُھمیں اُٹھدے ہَن تاں اُنہاں دے بسترے اُنہاں پیلے پُھلاں نال بھرے ہوندے ہَن تے کوئی پیوݨ کیتے گھڑے توں پانی بھریندا ہا تاں اُوں وچ ہک اَدھ پیلا پُھل آ ویندا ہا۔ تݙاں وستی دی ہک نہ ہک چھوہر اُدھلا ویندی ہئی۔ وݙ وݙ کے آہدے ہَن جو کِکر دی خُشبو وچ جِن ہوندن تے ایہ جِن کنوارے، کنواریاں کوں ݙسدن ۔ جنہاں کوں ݙسدن اُنہاں کوں عشق تھی ویندے۔ ہک ٻَھجا گھن ویندے تے ݙوجھی ٻَھج ویندی اے ۔ایہ ککراں دے نِسرݨ دی رُت ہئی۔

جݙاں مصری وستی دی ہک چھوہر کوں اُدھال تے سون سکیسر دے پہاڑاں آلے پاسے ٻَھج گیا ہا۔ چھوہر تاں ریل گاݙی توں ٻَھجݨ دی صلاح ݙتی ہئی پَر مصری جاݨدا ہا جو جیکر او گاݙی تے بیٹھا تاں حضرت پیر اونکوں نپواݙیسن۔ تاہیں او خدا بخش کول ’’چٹے‘‘ لگا گیا تے ’’چٹے‘‘ توں ہک کوہ دے پندھ تے خدا بخش دی ڈھوک وچ چھی مہینے لُکیا ریہا۔ اوں ویلے وستی ولیاں جݙاں چھوہر تے پیو خدا بخش نال وعدہ کیتا جو او وستی وَنج تے اعلان کریسی جو اُوں مصری نال اپݨی دھی پرناݙتی ہے۔ اوں ایویں کیتا تے ایں اپݨی کپی ہوئی نک چاتے وَت اپݨے مُنہ متھے تے چمباڑ گھدی تے اُوں وستی واسیاں نال گُوڑ دی ناہی اَلائیا۔ مصری نیں ’’چٹے‘‘ وچ پیر رکھیندیں سار پہلا کم ایہو کیتا ہئی جو مولوی صاحب تے خدا بخش دے سݙ وائے ݙو گواہاں دی گواہی نال نشو نال نکاح پڑھا گھدا تے جݙاں او ولیا تاں نشو دے ݙِڈھ وچ اوندا ٻال ہا تے ظاہر ہے جو او حلالی ٻال ہا۔ اُنہاں اپݨے پُتر دا ناں شکور خان رکھیا۔ پر لوکی اونکوں مصری خان دا پُتر ہووݨ سانگے شکر خان آہدے ہَن تے نشو تے مصری اونکوں مِٹھا آکھ تے سݙیندے ہَن ۔ مِٹھا جݙاں ذری وݙا تھیا تاں ہک واری اپݨے سنگتاں نال ریل گاݙی کوں ݙیکھݨ گیا۔ اوندے کول ہک پیسہ وی ہا جیکوں اوں سارے ٻالاں کوں ݙکھایا۔ وَت ہک ٻال

اونکوں ݙسایا جو اینکوں گاݙی دی پٹڑی تے پیسہ رکھ ݙتا ونجے تے ایندے اُتوں پوری گاݙی لنگھ ونجے تاں پیسہ چاقو بݨ ویندے۔ وَل جݙاں پٹڑیاں ہونٹھاں ہیٹھ گنگناوݨ لگیاں تاں ٻالاں کوں پتہ لگ گیا جو ریل گاݙی مزار حضرت پیر آلا موڑ پئی مُڑدی اے تاں مِٹھے اپݨا پیسہ پٹڑی تے رکھ ݙتا۔ پَر جݙاں گݙی نیڑے آئی تے پٹڑیاں جَھݨ جھݨ کرݨ لگیاں تے پیسہ ہولی ہولی رنگدا ہویا تلے ڈھہہ گیا۔ مِٹھے وی دیداں پوڑیاں ہوئیاں ہَن ۔ جݙاں پیسہ ݙٹھا تاں اوندے موہوں اوہ نکھتی تے پیسہ کوں ولا پٹڑی تے رکھݨ کیتے جَھٹی ماریُس ۔ او تاں ٻَھلا تھیوے وݙی عمراں دے ہک چھوہَر تاں جئیں اونکوں چھک دَھروا اپݨی ٻاہیں وچ گلتھا مار گھدا تے وَت اُنہاں توں ہک گزردے پندھ تے انجݨ ’’دَن دَن‘‘ کریندا لنگھ گیا تے گاݙی دے پہیے ٻَھجدے گئے ۔ ہک ݙو، ترائے چار پنج چھی سَت ۔ وݙا چھوہَر جیکر مِٹھے کوں نہ نپیندا تاں او ہُݨ تئیں قیمہ تھی ویندا ۔ایہ گالھ ٻالاں دے نیڑے تیڑے کم کریندے جٹاں توں گلی وچ ویندیاں تریمتیں تئیں پُجی تاں کُجھ توں کُجھ تھی گئی تے جݙاں نشو تئیں پُجی تاں ایں جو تیݙا مِٹھا ریل گاݙی تلے آ تے کیچ کُچیج گِے تے اوندا اَدھا دھڑ گاݙی اپݨے نال گھن گئی اے تے اَدھا اُتھاہیں پیا اے۔ روندی پٹیندی تے ٻَھجدی ہوئی نشو کوں ݙیکھ تے گلیاں تے رڑھیں وچوں لوکی ٻَھجدے آئے تے وَت نشو سمیت سب نیں دوروں ݙٹھا جو ٻال ولدے پئین تے اُنہاں وچ مِٹھا وی ہے۔ جئیں لکڑ دا ہک گھوڑ ابݨایا ہویا ہے تے او کُݙدا، اَگاڑیاں پچھاڑیاں مریندا، ہنڑ کدا آندے۔ نشو ایہ ݙیکھ تے وی تکھے تکھے ٻَھجدی رہی تے وَل مِٹھے نال چمبڑ گئی تے ایویں تیز تیز پچھیتے آوݨ لگی جیویں مِٹھے کوں ریل گاݙی توں اُوں بچایا ہووے تے جیویں اوندی پکڑ ڈھلی تھئی تاں پٹڑی مِٹھے کوں اپݨے پاسے گھیل تے گھن ویسی۔ او ہو ݙینہہ وستی دے کجھ نینگراں مُکدی مُکائی جو میانوالی وَنج تے ݙنگر منڈی ݙیکھوں ۔ مصری وی تیار تھی گیا جو ہُݨ تئیں اوں میانوالی نہ ݙٹھی ہئی ۔ اُتھاں

ونڄݨ دی اونکوں کڈاہیں لوڑ وی نہ ہئی ۔ وَت جڈاں کئیں آکھیا جو ریل گاݙی تے ویسوں تے ریل گاݙی توں ولسوں تاں مصری اُنہاں نال ونڄݨ توں انکار کرݙتا۔ کئیں آکھیا ''اساں ایڈے کملے وی نئیں ۔ اساں دربار حضرت پیر توں تعویز گھن تے ویسوں''۔ ایں ڳالھ تے کئیں ٻئے آکھ ݙتا جو جنگ دی وجہ پاروں مہانگ تھی ڳئے ۔ متولی وی اپݨے ریٹ ودھاݙتے ہِن ۔ وَت مصری ٻولیا۔''میں تاں ایں بلا تے سوار نئیں تھی سڳدا جیڑھی اَڄ اِی میݙے پُتر کوں نگلیندی ہئی ۔ ایں وستی دے سوکھݨ بندیاں نے ریل دی پٹڑی وِچھاوݨ ویلے کم کیتا ہا۔ ایں کیتے حضرت پیر ایں وستی توں سب توں ݙھیر نراض ہِن ۔ میں تاں گاݙی دی کوجھی موت نئیں مرݨا چاہندا۔ میں تاں آرام نال کلمہ پڑھ تے مرساں۔'' مِٹھا وستی دے مدرسے دی پہلی جماعت وچ پڑھدا ہا۔ جڈاں کئیں ایہ پھوکا ماریا جو دریائے سندھ توں دریا برابر چوڑی نہر کھٹی ویسی تے ایہ تھل، سرگودھا تے لائل پور وانگوں ساوا کچوک تھی ویسی ۔ اِتھاں باغ لڳسن، کارخانے ٻݨسن، ہائی اسکوپ چلسن تے سڑکاں ٻݨسن، جتھاں میماں سیر کرݨ آسن تے تھل دا جیڑھا بندہ ٻہوں پڑھا لکھا ہوسی اوکوں ݙپٹی کمشنر بݨا ݙتا ویسی۔

ݙو جھے ݙینہہ مصری خان تے نشو اپݨے مِٹھے کوں نال لا تے رڑھیں ݙیکھݨ ڳئے جتھاں ہکڑ ݙکڑ ٻوٹے ایویں کھڑے ہَن جیویں رُسے ہوئے ٻال ہووِن۔ جنہاں مُنہ تے مٹی مَلی ہوئی ہووے تے اُنہاں کوں ذری جیہاں کھڑایا ڳیا تاں اوݙُسکارے بھر بھر رووݨ لڳ ویسن ۔ مصری تے نشو ایہو سِتھی جو نہر آوݨ تے او اِتھاں مالٹے سنترے دا باغ لیسن ۔ اُنہاں ایہ وی سِتھی جو او مِٹھے کوں اِتلا پڑھیسن، اِتلا پڑھیسن جو سرکار آپ آسی تے ہتھ ٻنھ تے مصری تے نشو کوں آکھسی جو ہک ہزار ماہوار دے بدلے ساکوں اپݨا پُتر ݙے ݙیو۔ اساں اینکوں ݙپٹی کمشنر بݨاوݨ چاہندے ہیں۔ وَت انڄھیاں سوہݨی سوہݨی ڳالھیں سوچ تے نشو کوں رووݨ آ ڳیا تے اُوں مِٹھے کوں اپݨے ہاں

نال لا گھدا تے دیر تئیں لائی رکھیوس تے جڈاں مصری مِٹھے کوں اُوں توں الگ کیتا تاں اُوں حریان تھی تے آکھیا:''بابا! اماں دے سینے تے کن لا تے سُݨ، ایویں لڳدے، ریل گاݙی آندی پئی اے؟''۔ اوݙوہیں ایہ ڳالھ سُݨ رَح رَح کھلدے رہے ۔ وَت مصری ہک دم بارگور تھی تے آکھیا:''نشو! ݙپٹی کمشنر لوک تاں ریل گاݙیاں وچ ٻاہندے ہوسن؟''۔ تاں نشو نیں ݙوہیں مُٹھاں بند کر تے انوٹھیاں دے نہوں کوں چُم تے اپݨی اَکھیاں تے رکھیندے ہوئے آکھیوس۔''حضرت پیر دے دربار توں تعویز گھن آساں۔ بھانویں جو سو روپئے دا مِلے''۔ ایویں سارا پروگرام مُتھیج ڳیا۔ جیویں مصری دے پیو تھل وچ ریل دی پٹڑی وِچھاوݨ کیتے محنت کیتی ہئی اونویں مصری وی تھل وچ نہریں دا جال کھنڈاوݨ کیتے محنت کیتی تے مِٹھے دے ٻانہہ تے مزار حضرت پیر دے متولی دا تعویز ٻدھ کراہیں اونکوں وستی توں شاہر تے وَت شاہر توں وݙے شاہر بھیج ݙتوس۔ ایں ڳالھوں وی اونکوں گاݙی دا سفر نہ کرݨا پیا۔ علاقے دا کوئی نہ کوئی بندہ اُڈے ویندا پیا ہوندا تاں او مِٹھے کوں اوندے نال ٹور ݙیندا۔ اینویں مِٹھے بارہاں جماعتاں پڑھ گھدیاں۔ اُوں ویلے تئیں تھل توں ریت دے ٹِبے غائب تھی ڳئے۔ جھانوریں دی جاہ رڑھیں سنبھال گھدی ہئی ۔ ہکڑ ݙُکڑ ݙرے ݙرے ٻوٹے نسردے ہَن اُتھاں دھاڄ دیاں چمکدیاں ہوئیاں فصلاں جُھمدیاں پیاں ہَن ۔ جتھاں ٻال اَدھی گنڈھیری چُوپ تے اَدھی ماء کیتے بچا گھن آندے ہَن ۔ اُتھاں ڳنے دے جنگل جھیں تھی آئے ۔ ہر پاسے سڑکاں بݨ ڳیاں تے اندھاریاں وی اپݨے رُخ بدل گھدے۔ مصری اپݨی زمین تے مالٹیاں، سنگتریاں دا باغ تاں نہ لا سڳیا پَر او اتنیاں چنگیاں فصلاں چاوݨ لڳا تے اِتلا مست الست راہوݨ لڳا جو کڈاہیں کڈاہیں نشو کوں کھڑاوݨ کیتے آہدا ہا''نشو! میں تاں وَت ہکواری جُوان تھی ڳیا ہاں ۔ میݙا دِل آہدے جو ہک واری ول تیکوں سون سکیسر دو بَھڄا ونڄاں۔ تے نشو آہدی''میں تاں اُتھاں ہک ݙینہہ کیتے

وی نہ ویساں ۔اَجاں ہُݨ کجھ ڈِینہہ پہلوں تاں ''چٹے آلا خدا بخش تئیں توں کݨک تے بھوں اُدھار منگ تے گھن گئے ۔ ہُݨ تاں اُوں بہشت دے لوک تھل دے ایں دوزخ وچ مزدوریاں کریندے ودے ہِن ۔ وستی دا پرائمری سکول ہُݨ مڈل بݨ گیا ہا۔اُونہی دے ہک ماسٹر مصری کوں مشورہ ڈِتا جو او اپݨے پُتر کوں سول انجینئرنگ سکول بھیج ڈِیوے، تے جڈاں اونکوں پتہ لگیا جو مصری تاں اپݨے پُتر کوں ڈپٹی کمشنر بݨاوݨ دے خواب ڈِیہدا پئے تاں اُوں مصری کوں سمجھایا جو ہر آدمی اپݨی جاہ ڈپٹی کمشنر ہوندے ۔میں ایں سکول دا ڈپٹی کمشنر ہاں ۔تیڈا پُتر اوورسیئر بݨ گیا تاں او سڑکاں تے نہراں دا ڈپٹی کمشنر ہوسی۔ گالھ مصری دی سمجھ وچ آ گئی تے اُوں ایویں اِی کیتا ، تے جڈاں مِٹھا ملک عبدالشکور دے ناں توں بھکر دے نیڑے تیڑے کتھاہیں نوکر تھی گیا تاں او اپݨے ماء پیو کوں ہر مہینے پنجاہ روپے، کپڑیاں دے پارسل تے انگریزی ٹانک بھیجݨ لگا ۔ ہر آندے ویندے دے ہتھ او کجھ نہ کجھ بھجوا ڈِیندا ہا۔صندوق، میز، کُرسیاں، ہک وڈا شیشہ جئیں وچ مصری تے نشو ہکو ویلے اپݨا منہ ڈِیکھ گھندے ہَن ۔ ہک وار او چُھٹی تے آیا تاں اپݨے پیّو کیتے چترال دا ہک کمبل تے ماء کیتے لیڈی ہملٹن دا نوّاں سُوٹ وی گھن آیا۔ اُوں ڈِینہہ مصری اپݨے ہتھیں نال نشو دے کنوڑیاں تے مینڈھی لائی تے جڈاں اُوں سوٹ پا گھدا تے کئیں بہانے اونکوں اندروں گھن گیا تے گلکڑی پا کھلݨ لگا تے نشو جڈاں اوکوں پَرے کیتا تاں ایہ ڈِیکھ تے او وی کھلݨ لگی جو او تاں روندا وی پیا ہا۔''بال نہ بݨ''۔ اُوں مصری کوں سمجھایا۔ہُݨ تاں ساڈا نماز پڑھݨ دا زمانہ آ گئے ۔مِٹھے دی چُھٹی مُکݨ توں ہک ڈِینہہ پہلوں شامی نرہان توں بعد مصری تے نشو اونکوں ڈسایا جو اُنہاں مِٹھے دے کیتے ڈاڈھے زور دا ہک رشتہ لبھ گھدے ۔او جیڑھی نمبردار دے بھرا دی دھی ہے نا! جاندا تاں ہوسیں حلیمہ کوں؟ پر پُتر دڑوٹ گھدی تے جڈاں مصری تے نشو اپݨی گالھ مکائی تاں او اُٹھیا تے آکھیُس ''شادی میڈی اپݨی زندگی دا معاملہ ہے ۔او میں اپݨی

پسند نال کریساں ۔تُساں میڈی شادی دی چِنتا نہ کرو''۔ڈاہڈا بے لحاظ چھوہر ہے؟۔ مصری اونکوں ویہڑے توں باہر ویندے ہوئے کاوڑ نال ڈِٹھا تے نشو کوں آکھیُس ۔ اساں ایندی شادی دی چنتا نہ لیسوں تے بیا ایندا پیّو کریسی۔نشو کوں اپݨے پُتر پاروں حیاتی دا پہلا ڈکھ تھیا ہا۔وَت اوں آکھیا ''انہاں پڑھیاں، ریل گاڈیاں، سڑکاں تے موٹراں ساری دنیا کوں بے لحاظ کر ڈِتے ۔ڈِیہدے نوّے جو نینگر گلیاں وچ ننگے سر پھردن تے اَپݨے وڈیاں دے سامݨے کُتیاں آلی کار بھونکدن تے کھلدن''۔

مصری سوچیا جو واقعی لوک کتلے بے لحاظ تھی گئین ۔جھڑا قرضہ گھندے او ولیندا نئیں، جھڑا اولاد ڈِیندے او احسان لیندے ۔ماء پیو دی موکل توں بغیر جو ہر آباد وچ فلم ڈِیکھݨ لگے ویندن ۔لوک دربار حضرت پیر توں تعویز گھدے بغیر ریل گاڈی وچ اُڈ دے پھردے ہِن ۔تھل آباد تاں تھی گئے پَر لوک اُجڑ گئین ۔جیویں میں اُجڑ گیاں جو پُتر آہدے میں آپ پرنیج پوساں ۔ڈوجھے ڈِینہ مصری تے نشو ہتھ دھو کے مِٹھے دے پچھوں پئے گئے ۔کوڑی تکھی ودی تاں اشاریں اشاریں وچ مِٹھے ایہ وی آکھݨ دی کوشش کیتی جو تُساں وی تاں ماء پیو دی موکل گھدیاں بغیر شادی کیتی ہئی ۔ایں گالھ تے نشو زارو زار روݨ لگی تے مصری نیں مِٹھے کوں مَندے وی کڈھیے۔ پر اتنا ضرور تھیا جو ونجݨ توں پہلوں مِٹھے وعدہ کیتا جو او ایں بارے وچ سُچیسی تے ہک مہینے دے اندر اندر اناں کوں ڈسیسی۔مصری اونکوں ٹُریندیں ہوئیں اوندی باہنہ ٹٹولس تے پُچھیا۔ ''دربار حضرت پیر دا تعویز کتھاں بدھیندا ہیوی؟''۔تے مِٹھل کھل پیا ''او میں ہک بئے سنگتی کوں ڈے ڈِتا ہئی اور ریل گاڈی تے سفر کریندیں ڈردا ہا''۔وَت مِٹھا لگا گیا تے مصری ساری رات ڈرا کلے خواب ڈِیہدا ریہا۔جئیں وچ گاڈی گجدی ہوئی آندی ہئی تے مِٹھے کوں ادھ وچکاروں ڈو ٹوٹے کریندی ٹھکارے مارنگھ ویندی ہے۔ڈاڈھا بے لحاظ چھوہر نکھتے ۔مصری سویرے اُٹھ تے آکھیا ''اساں تاں خیر ایندے ماء

پیو ہیسے ۔ بدبختے حضرت پیر داوی لحاظ نی کیتا تے اتناوی نی سوچیا جو ایں گاݙی کوں حضرت پیر دی بد دُعا ہے‘‘۔ وَت ہک ݙینہہ مصری کوں مِٹھے دا خط ملیا جو اوسَت تریخ کوں ݙو مہینے دی ٹریننگ کیتے ورسک ویندا پئے۔ ایں کیتے ایویں کرو جو ست تریخ دی شام کوں گاݙی تے کُندیاں آتے میکوں مِل ونڄو۔ ہک تاں تُساں تے اماں میکوں جو حُکم ݙتا ہئی اوندے بارے ݙسیساں ۔ ݙوجھا میں تہاݙے کیتے ہک ریڈیو مُل گھدے، جیندے وچ نہ بجلی دی لوڑ ہوندی اے نہ بیٹری دی۔ بس او مسالہ جئیں توں چور بتیاں ٻلدن او ایں وچ پاݙتا ویندے تے ٻیا مزے دی ڳالھ ایہ ہے جو اینکوں جتھاں دل کرے چا گھن ونڄو۔ چُپال تے، رڑھیں وچ، سڑکیں تے چوکاں تے جتھاں دِل کرے وڄیندے ودے راہو۔ تساں زمیناں تے ونڄو تاں اینکوں نال لائی ونڄو۔ نہ گھن ونڄو تے اماں دا دِل وِندلائی رکھسی۔ تُساں کُندیاں میکوں مِلسو تاں ایہ ریڈیو وی ݙیساں‘‘۔ پہلوں تاں اوݙوہیں سُکھیت دے نشے وچ اُچھلدے ہک ݙوجھے دے پاسے عجیب عجیب نظراں نال ݙیہدے رہے۔ وت مصری چھرکی بھر تے آکھیا ’’اوئے اَج تاں انگریزی مہینے دی ستویں ہے‘‘۔ اوایہ آہدے ہوئے اُٹھ کھڑ تطج ج ھروت ٻہہ ڳیا۔ نشو میں ایں ویلے اِتھوں ٹُر پوواں تاں ویلے سر کُندیاں تاں پُڄ سڳساں۔ میکوں تاں گاݙی تے ونڄݨاں پوسی۔ ’’تاں کیا تھیا‘‘ نشو آکھیا۔ ہُݨیں حضرت پیر دے دربار ویندی آں تے تعویز گھن آندی ہاں۔ پندھراں ویہہ روپے دا مُل وی کوئی مُل اے‘‘۔ ’’پندرھراں ویہہ‘‘۔ مصری حیریان رہ ڳیا۔ جݙاں گاݙی دی پٹڑی وِچھی ہئی تݙاں تعویز ہک آنے دا مِلدا ہئی۔ ’’وَت کجھ سوچ تے ٻولیا ’’عجیب بے لحاظ دنیا اے‘‘۔ نشو اونکوں دڑکا ݙتا۔ ’’پتہ یہوی تیئں بے لحاظ کیکوں آکھے؟‘‘۔ مصری کنب ڳیا۔ اُوں جلدی نال کنّاں کوں ہتھ لایا تے ہولی ہولی کجھ بُڑ بُڑ کرݨ لڳا۔ پیسے دی فکر وچ اوں کینجھا کُفر اَلایا ہاسی۔ اووی ساری دُنیا وانگوں کینجھا بدل ڳیا ہا۔ نشو دے ونڄݨ توں

بعد او روپیا تے اوندے ولدیاں تیئں توبہ توبہ کریندا ریہا۔ نشو ݙاہ روپے وچ تعویز گھن آئی۔ مصری کوں دھوتے ہوئے کپڑے پوائے۔ اوندی کلف آلی ململ دی پڳڑی ٻکسے وچوں کڈھی، اوندی تِلے آلی جُتی اُتوں ٹوکرے توں لہائی۔ پر مصری ٻہوں عقلوں تھڑ کیا ہویا ہئی او ولا ولا کُرتے دے تلوں ٻانہہ نال ٻدھے تعویز کوں ٹُٹلیندا جو کتھائیں اوندے ہوچھ پݨے توں نراض تھی کے حضرت پیر دے جِن بھوت تعویز لہا تاں نئیں گھن ڳئے۔ نشو اونکوں ٻہوں ترسلے ݙتے۔ اَخیر ٹیشن تائیں اوندے نال ونڄݨ تے اونکوں گاݙی تے چڑھاوݨ کوں تیار تھئی۔ ٹیشن وستی توں کوئی ترائے کوہاں دور ہئی۔ زال پئے اُتھاں پُڄے تاں گاݙی آوݨ وچ کجھ دیر ہئی۔ ݙوہیں ہک وَݨ تلے ٻہہ کراہیں سُچیندے ریہے جیکر مِٹھے ’’ہا‘‘ کرݙتی تاں ’’کتیں‘‘ وچ شادی تھی ونڄݨی چاہیدی اے۔ جے او نانہہ کرݙتی جو زمانہ ٻہوں بے لحاظ تھیندا پئے تاں وَت کیا تھیسی ؟۔ ’’نئیں‘‘ نشو آکھیا۔ اُوں نانہہ کرݨی ہوندی تاں تیکوں کُندیاں کیوں سݙ ویندا۔ ساݙے کیتے ریڈیو کیوں گھندا۔ او ساݙا احلالی پُتر اے۔ نہاں اُکا نہ کریسی‘‘۔

وَت ݙوہیں ایں مسئلے تے وی غور کریندے ریہے جو جݙاں ریڈیو ونڄسی تاں وستی دے ٻال ساݙے کول کٹھے تھیسن تاں اُنہاں کوں کیویں ٹلیسوں۔ جیکر کوئی ریڈیو منگݨ آ ڳیا تاں اونکوں کیا ولدی ݙیسوں۔ وَت دور توں گاݙی دی سیٹی سُݨیچی۔ تے مصری ہڑ بڑ کریندا اُٹھی کھڑا تھیا تے اپݨی ٻانہہ تے تعویز کوں ٹٹولݨ لڳا۔ گاݙی آݨ پُڄی تے مصری دی وستی دا ہک مسافر تھا تاں او حریان تھی مصری توں پچھݨ لڳا۔ ’’تیئں گاݙی دے سفر کرݨ دا کیویں حوصلہ کر گھدے‘‘۔ نشو جواب ݙتا۔ حضرت پیر دی موکل نال ویندا پئے۔ مِٹھے کُندیاں سݙایا ہے، ریڈیو ݙیوݨ کیتے‘‘۔ مسافر مِٹھے دی تعریف کرݨ لڳا۔ ایں لحظے گاݙی چل پئی۔ مصری گھبرا تے ٻھڄیا۔ ہک ݙبے دا ݙنڈا نپ گھدوس پَر پیدان تے پیر نہ ٹِکا سڳیا تے جُھل کراہیں ایویں تڑ نال تلے ݙٹھا۔ جو اوندے ہک پیر دا پبہ پٹڑی تیئں

لگا گیا تے اُوں توں پہیے لنگھدے گئے ۔ ہک ڈِو ترائے چار پنج چھی ست گاڈِی رُک گئی ۔چیکدی پٹیندی نشو مصری کول پُج تے اونکوں بال وانگر اپنی جھولی وچ گھیل گھدا۔ بہوں سارے بندے کٹھے تھی گئے۔ مصری خان اپنے ڈوہیں ہتھاں وچ پیر پنی بیٹھا ہئی ۔جیندی پنجے انگلیں توں پہیے لنگھ گئے ہن تے رَت واہندی پئی ہئی۔ وَت ریلوے دا ہک اہلکار آیا تے آکھیُس ۔اَندھے ہیوے جو ڈِیکھ تے توے چڑھدے؟''۔ایں تے نشو تڑف گئی اوں چیک تے آکھیا۔ ''اَندھا ہوسیں توں، تیڈے لگدے سارے، تیڈیاں نسلاں، تیڈیاں پیڑھیاں؟''۔ ریلوے اہلکار بُڑ بُڑ کریندا لگا گیا۔اوندی وستی دا مسافر پگڑی دا پلو پاڑ تے پٹی بدھݨ لگا پَر وَت گاڈِی چلݨ لگی۔ ایہ تاں وَت چل پئی اے؟۔مصری حریان تھی تے نشو دو ڈِٹھا۔''وَنجݨ ڈِے حرام زادی کوں''۔نشو اوندی بانہہ کوں نپ گھدا۔ پَر مصری ہک جھٹکے نال اپنی بانہہ کوں چُھڑایا تے اپنے خون دی لکیر چھکیندا تے لنگڑاندا ہویا پٹڑی دے نال بَھجݨ لگا۔او چیک چیک آکھݨ لگا۔''اوئے روکو اینکوں، اپنی ماء کوں روکو۔ میں کُندیاں وَنجݨے۔میڈے کول ٹکٹ اے۔''

وَت ریل گاڈِی دا چھیکڑی ڈبہ وی شڑاپ نال نکل گیا۔ تاں او کھلّے کھادے ہوئے بندے وانگ وات پٹی رہ گیا۔نشو تے ڈوجھے لوک وی اُوں تئیں پُج گئے تاں او دوروندی ہوئی گاڈِی دے پاسے ڈِیکھ تے آکھݨ لگا۔''کیڈِی بے لحاظ ہے ایہ چڑبل چرکدی اے، میڈے کیتے لحظہ کھن رُکی راہندی تاں ایندا کیا وِگڑ ویندا۔ ایں صدی دی ہر شئے کیڈِی بے لحاظ اے''۔وَت جڈاں او ڈوہیں ہتھاں نال اپنے پھٹل پیراں کوں نپ تے بہہ گیا تاں نشو اوندے ہتھ دیاں پنجیں انگلیں کوں اپنے ڈوہیں ہتھاں وچ گُھٹ گھدا تے رووݨ لگی تے آکھیُس ''حضرت پیر دی شان وچ تئیں او بکواس کیوں کیتی ہئی؟''۔ اُوں ویلے مصری دے مُکھڑے تے کجھ اَنجھی مونجھ کھنڈ گئی جیویں جو اَجاں تھل کوں آباد تھیوݨ وچ صدیاں لگسن۔

لارنس آف تھلیپیا

پلنگ ایڈا اچوڑا ہا جو اُوں تے جہڑا کھیس وِچھیا ہا او چار کھیساں دے برابر ہا۔ اوندے اَدھ وچ پلش دے ہک گاؤ تکیے دے سہارے وڈے ملک صاحب دا جسم ڈھیری تھیا لاتھا ہا۔ اُنہاں دیاں انگلیں، انوٹھے، پنیاں، ستھلیں، چیل، کنڈھ، مونڈھے تے سِر کوں بہوں سارے میراثی، نائی، جھیور، دھوبی، موچی، کمہار تے ہالی گُھٹیندے پئے ہن ۔ میں ذرّی دور بیٹھا ہم ۔ ایں کیتے اُتھوں میکوں ایہ نظارہ ایویں ڈِسدا پیا ہا جیویں ہک وڈے پھوکݨے کوں ہوا وچ اُڈ وَنجݨ توں روکݨ کیتے بہوں سارے بال اونکوں چمبڑ گئے ہوون۔ وَت خدا بخش چوپال وچ قدم رکھیا تاں وڈے ملک صاحب آکھیا ''اَج چھوٹا ملک بہوں خُش ہے۔ اَج اوندا یار آیا ہویا ہے لہوروں۔'' اُنہاں ہک لمبی کچھ نال پلٹ تے میڈو ڈِیکھݨ تے شئیت کِھلݨ دی وی کوشش کیتی پَر ایہ کِھل میں تئیں نہ پُجی ۔ اُنہاں دیاں سُجیاں گلہاں تے گھاٹیاں مُچھاں نال متھا مار تے اُتھاہیں کتھاہیں مَر گئی ۔ میں دُور ایں کیتے بیٹھا ہم جو میڈے کیتے چاہ آوݨ آلی ہئی۔ بشکو چُپال دے برانڈے دے چھیکڑی سِرے تے ڈو کرسیاں تے ہک ترپائی رکھ تے، نالے میکوں ہک کُرسی تے بلہا تے خدا بخش کوں سڈݨ تے چاہ گھن آوݨ کیتے لگا گیا ہا۔ بشکو خدا بخش دا بہوں لڈ وڑا ہئی۔ ناں تاں اوندا وی خدا بخش ہا پَر خدا بخش اونکوں بشکو آہدا ہا۔ ایں سانگے اُوندا ایہو ناں پکّج گیا ہئی۔

خدا بخش دی ماء کوں نزلے تے بخار دی شکایت ہئی ۔ ایں کیتے او وَلا وَلا اندر حویلی دا چکر لا آندا ہا۔ ہݨ او ولدا آیا تے میڈے سامݨے کُرسی تے بہہ گیا تے

میکوں ڈِسایا جواوندی اماں دا بُخار ہُݨ مَٹھا تھی گئے تے او اَرام پئی کریندی ہے۔ اُنہاں دا بخار تیز راہندا تاں اَج میں تیکوں باز دے شکار دا تماشہ نہ ڈِکھا سگدا۔ اُوں آکھیا۔"لارنس آف عربیا دی طرز تے میں وی اپݨے باز دا ناں "لارنس آف تھلیپیا" رکھ ڈِتے۔تھل کوں تھلیپیا وچ بدلݨ تے تیکوں کوئی اعتراض تاں نئیں"۔او کھل پیا۔ ہُݨیں چاہ توں بعد توں تے میں تے بشکو وستی توں باہر نکل ویسوں۔ بشکو میڈے باز دا سائیں ہے"۔او وَت کھل پیا۔ایں سمجھ جو او لارنس آف تھلیپیا دا بیلی ہے۔او باز کوں اپݨی مُٹھ تے بلہیسی تے............ڈم ڈم دی آواز توں اساں چھر کیو سے۔ڈِٹھا تاں ڈِو بندے ہک بئے بندے کوں نَپ تے وݙے ملک صاحب دے سامݨے نوائی کھڑے ہَن تے ملک صاحب اوندی کنڈھ تے گھُسین دا مینہ وَسیندے پئے ہن تے نال اِی اَبھے مَندے وی کڈھیندے پئے ہن۔جیڑھے صرف وݙے ملک اِی کئیں کوں ڈِے سگدے ہَن ۔ نال اِی او سہکدیں سہکدیں آہدے پئے ہن ۔ "بھری مجلس وچ میکوں آہدے ملک جی دھوتی سنبھالو۔ ننگے پئے تھیندے او۔ حرامزادے توں کُئی پُچھے جو تیکوں کیا تکلیف ہئی ۔ میں اِی ننگا تھیندا پیا ہَم ناں ۔ تیڈی ماء تاں ننگی ناہی تھیندی پئی"۔خدا بخش کھل تے میڈو ݙٹھا تے آکھیُس ۔"آ گئی شامت شودے دی۔ہُݨ جے تئیں ایہ ہتھ پیر ڈھلے نہ چھُڑیسی، ہُݨ ایویں کھلے کھاندا راہسی ۔" خدا بخش دے لہجے وچ وݙائی دی آکڑ ہئی۔میں اونکوں آکھیا "خدا بخش ۔تیکوں شرم نئیں آندی؟ توں تے پڑھیا لکھیا بندہ ہیں"۔ خدا بخش عذر کریندے ہوئے آکھیا "کیا کروں یار.......... انہاں لوکاں نال ایہو سلوک کیتا ونجے تاں ایہ سِدھے راہندن"۔اِتلے وچ بشکو چاہ گھن آیا، تاسلے کوں ترے پائی تے رکھیندیں ہوئیں اُوں نِوّ تے خدا بخش دے کَن وچ آکھیا "سکین اینجھا بھیڑا چوہر تاں نئیں۔وَت اونکوں کیوں مار پوندی پئی اے؟"۔اچھا! تاں ایہ سکین ہے!" خدا

بخش وی حریانی دا اظہار کیتا۔ایندے تاں مُنہ وچ جبھ وی کوئنی وَ پنج وقتاں دا نمازی ہے۔اذان ایجھی ڈِیندے جو چڑیاں مسیت دے میناراں تے لہہ آندین۔

اوں ایہ کیا ابّے سئیں کوں بک ڈِتے!" وݙے ملک صاحب دے گھُسّاں دی راند ترٹ گئی ۔سکین اُنہاں بندیاں دے ہتھاں وچ ٹنگیج گیا ہا جنہاں اونکوں بانہواں توں نَپ تے ملک صاحب دی آسانی کیتے اُنہاں دے سامݨے نِوایا ہویا ہا۔ "ہُݨ چھوڑ ڈِیو وایں کمینے کوں"۔ ملک صاحب کڑکے تے سکین منہ دے بھار پتھر دے وانگ ڈھہ پیا۔"چا گھن ونجو اپݨی ماواں دے ایں یار کوں"۔ملک صاحب وَت بوکیے۔تاں ہک بھیڑ سکین کوں چاوݨ کیتے اُبالھ نال وَدھی جیویں سب لوک شودے نمانے سکین کوں چاوݨ دے بہانے ملک صاحب کوں پلنگ توں چا تے بھکاوݨ ٹُرے ہوون۔وَت جیڑھے لوک سب توں پہلوں سکین دے کول پُجے ہَن ۔اونکوں چاوݨ کیتے نِوّے تاں نِویجݨ آلیاں وچوں ہک سِدھا تھی گیا تے جیویں بھوں وِلا تے آکھیُس "سکین تاں اذان پڑھدا پئے"۔وَت سکین آپے اُٹھ بیٹھا ۔ اِڈے اُڈے ڈِٹھوس ۔وَت جیویں ملک صاحب توں ونجݨ دی اجازت گھنݨ کیتے آکھیا۔ سجھ تاں بھوں ڈھل گئے ۔پیشیں دی نماز تاں تھی گئی ہوسی۔ساریاں کوں چُپ غڑپ ڈِیکھ تے او اُٹھیا تاں میں ڈِٹھا جو او چھی فٹ دا سوہݨا جوان ہا تے جڈاں او ہولی ہولی پیر چیندا چوپال دے تھلے دی پوڑھیاں لہہ تے گلی وچ ونجݨ لگا تاں میکوں ایں لگا جیویں گلی وچ ہک مینار ٹُردا پیا ہووے۔"آویندن ماء دے یار چوپال تے گپ شپ لڑاوݨ کیتے" وݙے ملک صاحب آہدے پئے ہن۔ چوپال تے باہوݨ دی ہک تمیز ہوندی اے آہدے ملک جی ننگے پئے تھیندے او۔بھئی ننگا پیا تھینداں تاں توں دھیان نہ ڈِے"۔

اِنسان ڈِوپہر ویلے وی اَکھیں نُوٹ گھنے تاں اوندے کیتے سجھ لہہ

ویندے۔ ’’وَت تُوں دیداں پوڑ پوڑ میڈ ٖ وکیوں ڈ ٖھدیں؟‘‘۔ وَت ذری جنب تے اُنہاں پاسہ پترنٚ دی اَہر کریندے ہوئے پُچھیا۔ کیوں چھوٹے ملک، اپنٚے یار کوں چاہ پلائی وی؟ وَلدا گھدے بغیر جلتی نال سجے ہتھ کوں چایا تے آکھیُس ۔ اوئے اینکوں گھُٹو، ڈَکھنٚ لگ ٖ گئے حرامزادے دی ہڈ ٖیاں کُٹ کُٹ ’’ایہ حرامزادہ کونٚ ہا؟‘‘۔ میں ہولی جئی خدا بخش توں پُچھیا و۔ ’’ایندا ناں مسکین ہے۔ خدا بخش آکھیا۔ ذات دا پاوَلی ہے پَر بھولا ٖبھوں اے۔ اللہ جانٚے ایں بدبختے کوں ابّا سئیں کوں ٹوکنٚ دا حوصلہ کیویں تھئے۔ ایہ تاں ٖبھوں مسکین بندہ اے۔‘‘ بشکو جلدی نال آکھیا ’’ایندا اصل ناں مسکین اے سئیں۔ محمد مسکین۔ سکین سکین تاں لوکی اینکوں ایویں آہدن جیویں میکوں بشکو بشکو سڈ ٖیندے ہن۔‘‘ میں آکھیا۔ اتھاں آ تے معلوم تھئے جو مسکین جئے لفظ وچ وی وِگڑنٚ دی گنجائش موجود اے۔ ’’ہولی ٖبول یار‘‘۔ خدا بخش ڈ ٖرکراہیں ملک صاحب دو ڈ ٖھاتے آکھیُس۔ اُنہاں سُنٚ گھدا تاں تیکوں تاں شئیت کجھ نہ آکھسِن پر میڈ ٖی شامت آویسی۔ ’’نئیں ہُنٚ کیا آفت آسی‘‘۔ میں آکھیا۔ ’’ہُنٚ تاں اُنہاں دا ہتھ ڈ ٖکھدا پئے‘‘۔ خدا بخش کوں میڈ ٖا لہجہ چنگا نہ لگ ٖا۔ اُوں جیویں مَلام بَھجیندے ہوئے میڈ ٖو ڈ ٖھاتے بشکو کوں آکھیُس۔ طمبیلے وچ ونٖج تے ڈ ٖیکھ بیگے گھوڑے تیار کر گھدِن یا نئیں۔ لغاماں کَس گھدیاں ہوون تاں توں ونٖج تے لارنس کوں چاء آ۔ سویر دا بُگھا اے‘‘۔ بشکو لگا پ گیا تاں خدا بخش میڈ ٖو ولیا۔ ’’ڈ ٖیکھ میاں اِتھاں اَج تیڈ ٖا پہلا ڈ ٖینہہ ہے تے توں اَج اِی میڈ ٖے پیّو تے ٹوکاں کرنٚ لگ ٖ گئیں۔ ایں علاقے دا ہک اَکھانٚ ہے جو سِر جیڈ ٖا وڈ ٖا ہوندے، سِردے درد دا رقبہ وی اُتنا اِی کھنڈیا ہویا ہوندے۔ ابّا سئیں کوں ایہ ماراں مجبوراً ڈ ٖیونٚیاں پوندین۔ نہ کرن تاں ایہ سارا زمیندارہ کیویں سنبھلے‘‘ ......اوں ذری جنب تے وَت آکھیا۔ ’’توں کیا سُچیندا پئیں‘‘۔ میں آکھیا ’’میں سُچیندا پیاں جو جئیں لمبے چورے پلنگ تے ملک صاحب تشریف

رَکھدن اوندے پاوے کیڈ ٖے وڈ ٖے وڈ ٖے ہِن ۔ میں انہاں کوں غور نال ڈ ٖٹھے تاں او لکڑ دے نکھتن ۔ حریان تھی تے خدا بخش پُچھیا ’’لکڑ دے ناں ہوندے تے وَت کیڑھی شئے دے ہوندے، تیئں پہلوں کیا سمجھیا ہا؟‘‘۔ میں آکھیا ’’میں سمجھا ہَم ایہ پاوے نئیں۔ لگ ٖدے پلنگ دی ہر چُنڈھ دے تلے ہک ہک مسکین کھڑا ہے‘‘۔ وستی دی کھُلی فضا داتیئں تے اُلٹا اثر تھئے۔ خدا بخش آکھیا۔ ’’توں چکّرا گئیں‘‘۔

میں اپنٚی گالھ جاری رکھی۔ خدا بخش میں ایہ وی سوچا ہئی جیکر ایہ چارے مسکین پلنگ دے چاریں چُنڈھیں دے تلوں نکل ونٖجن تاں پلنگ زمین تے آ ڈھہسی۔ ’’گھوڑے تیار ہِن چھوٹے ملک‘‘۔ بشکو ساڈ ٖے سِر تے آن تے ڈ ٖسایا۔ بشکو دے کھبّے ہتھ دی مُٹھ تے چمڑے دا دستانہ چڑھیا ہا۔ جئیں تے لارنس آف تھلیبیا بیٹھا ہا۔ جیندے ہک چنبے وچ باریک جئی زنزیر ہئی جیندا اچھیکڑی سِرا دستانے نال بدھا ہویا ہا۔ باز دی اَکھیں تے چمڑے دے کھوپے چڑھے ہوئے ہَن۔ خدا بخش اُٹھی تے ایہ کھوپے ہٹائے تاں میں ڈ ٖٹھا جو باز دی اَکھیں وچ ڈ ٖاڈھی وحشت ہئی۔ ’’کیوں کینجھا ہے میڈ ٖا باز؟‘‘۔ خدا بخش پُچھیا۔ میں اوندے کَن وچ آکھیا: ’’بازاں دا وڈ ٖا ملک لگ ٖدے‘‘۔ خدا بخش کھِل پیا پَر ایویں کھِلیا جیویں نہ کھِلدا تے ہیا کیا کریندا۔ اُوں باز دی اَکھیں تے وَت کھوپے چڑھائے تے اساں طمبیلے دو ٹُر پئے۔ خدا بخش قسماں چا چا میکوں اِتبار ڈ ٖیوایا جو اُوں جھڑا گھوڑا میکوں سواری کیتے ڈ ٖتے او ملک صاحب دے طمبیلے دا ٖبھوں مسکین گھوڑا ہے‘‘۔ ایڈ ٖا موٹا تازہ گھوڑا مسکین تاں نی تھی سگ ٖدا۔‘‘ میں شبہ ظاہر کیتا پَر اُوں میکوں ڈ ٖسایا۔ اوندے اندر دا گھوڑا اپنٚا مار ڈ ٖتا گیا اے۔ ہُنٚ ایہ طبیعت دا ٖبھوں غریب گھوڑا ہے۔ اینکوں موٹا تازہ رکھنٚ ٖبھوں ضروری ہے۔ ضلعے دے افسر لوک جڈ ٖاں ایں پاسے دورے تے آندن ۔ او چنگے سوار نی ہوندے۔ ہوندے وی ہِن تے کاراں وچ دگر دگر تے ٖباہونٚ دی عادت پئی ہوندی ہے۔

گھوڑے دی کنڈھ تے ہشیار تھی تے ٻاہوݨا پوندے۔ ایں کیتے اَبّے سئیں ایہ گھوڑا چُݨئے جوایں تے افسر سوار تھیوے تاں اوندی افسری دی شان وی قائم رَہوے۔ تے ایویں وی نہ تھیوے جو لغام کوں ذرّی ڈِھلا چھوڑاݨ تے او افسر کوں اپݨی کنڈھ تو ریٹائر کر ڈیوے۔ تاہیوں ایں گھوڑے تے یا تاں ڈپٹی کمشنر ٻاہندن یا وَت اَڄ توں بیٹھا ہیویں''۔

میں آکھیا: ''تاہیں تاں ایں ویلے توں میکوں پٹواری پیا لڳدیں''۔ خدا بخش دا گھوڑا ٻہوں مُنہ زور ہا۔ کَن کھڑے کر تے ناساں کوں پُھنڈا او جیویں لغام کوں چٻّا تے اُڈرݨا چھنداہا۔ پَر خدا بخش چنگا سوار ہا۔ اُوں اپݨے گھوڑے کوں میڈے گھوڑے توں اَگاں نہ ودھݨ ڈِتا۔ جنئیں کَن تاں کِیٹے کیتے ہوئے ہَن پَر ٹُردا ایویں پیا ہا جیویں ساہورں دے ویہڑے وچ پہلی وارو ڑدیں ہوئیں کنواریں ٹُردیاں ہِن۔

بشکو باز کوں ہتھ تے ٻلہا ساڈے پچھوں پچھوں آندا پیا ہا۔ اَوْ ھچد اوی نہ پیا تے ٹُرداوی نہ پیا ہا۔ اَوْ ھچد اوی نہ پیا تے ٹُرداوی نہ پیا ہا۔ ٻس کئیں سوچ دی وکیڑ وچ ہئی۔ ککّراں دے سوڑے گھاٹے ذخیرے دا موڑ مُڑدے اِی جتھوں تئیں دید بھنواوَہا۔ ہک چِٹڑا اپدھر ہا۔ جتھاں کتھاہیں کتھاہیں ہک ٻئے توں دور کِکر اُگے ہوئے ہَن۔ پَر ایہ کِکر بیمار جنئیں لڳدے ہَن۔ اِنہاں دے قد ٻہوں چھوٹے تے شاخاں ٻہوں ڈِنگیاں تے ننگیاں ہَن۔ لالیاں شام توں پہلوں اِنہاں ہکڑ ڈُکڑ کِکراں تے آ ٻاہندیاں ہَن۔ خدا بخش میکوں ڈِسایا۔ ''لالی، باز دا من بھاوݨا کھاجا ہے۔ میڈا لارنس لالی کوں ڈیہدے تاں پاگل تھی ویندے۔ لالی دا گوشت میڈے لارنس آف تھلیپیا دی وِسکی ہے''۔ میں آکھیا ''خدا بخش، لالی تاں ٻہوں معصوم پکھی اے، اے تاں چِڑی توں وی ڈھیر معلوم ہوندے۔ ایندی پیلی پیلی کچیاں کچیاں داچھاں ایں تے کینجھا پَݨ جیہاں طاری کیتی رکھدن۔ وَت پکھیاں وچوں وی شئیت سب توں ذرہ کوئی نقصان نہ ڈیوݨ آلا پکھی اے۔ ایہ تاں نہایت معصوم مسکین مخلوق اے

۔ اخیر تُساں لوکاں کوں مسکیناں دی رَت پیوݨ دا ایڈا شوق کیوں ہے؟''۔ خدا بخش ٻولیا۔ ''جیکر میکوں تقریر کرݨ دا اینجھا اِی شوق ہے تاں رستے وچ ہینڑیں کوں ٹِبہ آوسی۔ توں اُوں تے چڑھ ونڄیں تے اپݨی تقریر جھاڑ گھنیں۔ میں تے بشکو ہتھ ٻدھ تے سُݨسوں۔ پَر جڈاں ذرّی جنب ونڄ۔ میڈے لارنس کوں ڈیکھ۔ بشکو دی مُٹھ تے کیویں وَلا وَلا پھڑ پھڑاویندے۔ ایں سُݨخ بَردی لُو سِنگھ گھدی ہے''۔ لالی! بشکو نانگ وانگوں شُو کیا تے خدا بخش گھوڑا روک گھدا۔ میڈا گھوڑا تاں اوندی ڈیکھا ڈیکھی ٹُردا پیا ہئی تاہیوں او وی رُک گیا۔ خدا بخش باز دی اَکھیں توں کھوپے لہاوݨ تے پہلوں میکوں غور نال تماشہ ڈیکھݨ دی ہدایت کیتی۔ ''ایہ تیڈی زندگی دا ہک کڈاہیں نہ بُھلݨ آلا تجربہ ہوسی۔ اُوں آکھیا۔ ''چس آوسی جڈاں باز لالی تے جھٹا مریسی تاں اَنجھی اَواز سُݨیسی جیوں ی ہَوا کوں تلوار کپیندی پئی ہووے۔ ڈیکھیں''۔ خدا بخش باز دی اَکھّیں توں کھوپے لہائے تے اوندا رُخ دور ہک ڈِنگے پِڑنگے کِکر دو کر ڈِتس۔ جنئیں تے تقدیر ہک لالی کوں آن ٻلہا یا ہا۔ ہک دم باز تے جیویں وحشت طاری تھی گئی۔ ''اُوں ڈیکھ گھدے لالی کوں'' خدا بخش خُش تھی تے میکوں ڈِسایا تے بشکو باز دے چنبے کوں اپݨے دستانے توں آزاد کر ڈِتا۔ موت دی تلوار ہَوا کوں کپیندی ہوئی لگی گئی تے لالی اُڈ پئی پَر باز لحظے وچ اونکوں ونڄ وَٹھیا۔ لالی دی ہک چیک ایں سُݨخ بَر کوں ذرّی جھیا چھر کایا تے وَت باز لالی کوں پنجیاں وچ دَٻا ولدا بشکو دی مُٹھ تے آبیٹھا۔ تڈاں اوں لالی دی چیر پاڑ شروع کیتی۔ اوندی مُڑی ہوئی چُنج لالی دے خون وچ رنگیج گئی۔ وَت اُوں لالی دی ٻوٹیاں دی پ؛؛ ٹُمنب شروع کیتی تے خدا بخش مُسلسل ٻلیندا ریہا۔'' ایندے کھاوݨ دا ڈھنگ ڈیکھ۔ ہڈی توں ماس کیویں لہیندے۔ انسان کوں وی اینجھا سلیقہ نصیب نئیں۔ ایہ تاں کچّا گوشت ہے۔ تازہ تے وٹامن توں بھرپور!'' لعنت! میں آکھیا: ''تیڈی ذہنیت تاں آدم خوراں جئی اے۔'' پَر خدا

بخش کھلدا ریہا تے میڈا وایویں ڈیہدا ریہا جیویں میں بیمار ہوواں تے او میڈی دِل آزادی نئیں کرنا چاہیدا۔ باز جڈاں لالی کوں چبا گھدا تاں جیویں اونکوں نشہ تھی گیا۔ اُوں اکھیں بند کر گھدیاں۔ خدا بخش آکھیا ''لارنس آف تھلیبیا آؤٹ تھی گئے۔'' وت او کھلدا ہویا گھوڑے تے سوار تھیا۔ واگ موڑیُس پر ولت رُک گیا۔ کجھ سوچ تے بولیا۔ ''کیوں جو بشکو اُتھوں تئیں پُج گئے ہیں تاں بابے یارو کوں کیوں نہ ڈیہدے جُلوں؟''۔ بشکو آکھیا ''بابے یارو دی اکھ دی باز وانگوں تیز ہے۔ تھی سگدے جو اُوں ساکوں ڈیکھ گھدا ہووے۔ اساں ولدے وَل گیوسے تاں او ضرور گلہ کریسی۔ ہا ٹھیک اے۔'' خدا بخش میڈ ومڑا۔ ''جُل تیکوں تھل دی چاہ پلاؤں۔ اِتھاں نیڑے ساڈے پُرانے مزارعے بابے یارو دا ڈیرہ ہے۔ اُتھاں جُلدے ہیں۔ تُوں اونکوں مِل تے خوش تھیسن''۔ باز جیڑھی وحشت نال لالی کوں کھادا ہا۔ اُوں نال میڈی طبیعت اُکا بے چسی ہئی۔ میں آکھیا ''جتھاں دِل آکھی، گھن جُل''۔ ڈھائی ترائے میل دا پندھ کر کے اساں لال جھیں مٹی دے لِویڑے ہوئے ہک گریڑے کول پُجے۔ خدا بخش چُپ چپیتے لَہوݨ تے ہولی ہولی نیڑے ونجݨ دی صلاح ڈِتی۔ اوں آکھیا ''ڈاڈھی چس آسی وَ ہک واری میں تے بشکو ایویں چُپ چپیتے آئے تے بابا یارو دے کول ہک منجھی تے بہہ گئے۔ بابا یارو اپݨیاں رَسیاں وَٹݨ وچ رُدھا رِیہا۔ مائی بیگاں چُلہے وچ پُھوکاں مریندی رہی تے رنگی ٹوکے نال گھاہ کتریندی رہی۔ کئیں کوں وی پتہ نہ لگیا۔ وَل جڈاں اُنہاں کوں خبر تھئی تاں بابا یارو ایڈا شرمسار تھیا جو کجھ وی نہ آکھ سگیا۔ بس منہ توں پَھپ پَھپ کر تے رہ گیا۔

مائی بیگاں اپݨے بُڈھیپے کوں مَندے کڈھیندی رہی تے رنگی ایڈی کھلی جو بابے دی پھٹکار تے وی اوندی کِھل رُکݨ وچ نہ آئی تے وَت او اندروں کوٹھے دو ونڄ گئی۔ گریڑے دے پچھواڑوں گھوڑیاں توں لہہ تے اساں ہولی ہولی اگتے ودھے۔

ویہڑے وچ کِکر دے وڈے وڈے وَݨ ہُتلے ہک گاں تے کجھ بھیڈاں بکریاں عادتاً بیٹھیاں ہن۔ کیوں جو وَݨاں دے پرچھانویں اپݨے مُنڈھاں دے پرچھانویاں توں بہوں دور لگے گئے ہن۔ انہاں بھیڈاں بکریاں دے کول کھٹ تے بابا یارو بیٹھا اُن وُندا اہا۔ دیوار دے نال بݨے چُلہے تے بھاہ پئی بلدی ہئی تے مائی بیگاں گُنّی وچ چمچہ ایں بے رحمی نال چلیندی پئی ہئی جیویں پتھر پئی اُبلیندی ہووے۔ ڈوہیں اپݨے اپݨے کم وچ ایویں رُدھے ہَن جو اُنہاں کوں ساڈے آوݨ دا پتہ نہ لگیا۔ وَت اچݨ چیت مائی بیگاں آکھیا ''ہائے میکوں تاں بہوں چِنتا پئی تھیندی اے۔ رنگی کوں ہُݨ تئیں آ ونجݨا چاہیدا ہئی''۔ آویسی'' بابے یارو آکھیا۔ ''کِنتے گئی اے؟ اپݨے ملکاں دے کول گئی ہے نا؟ تاں وَت اپݨے اِی گھر گئی اے۔ چاندی نوّیں ملک دی دھی اوندی کیڈی پکّی سنگتاݨی اے۔ او بوچھݨ یاد ہیوی۔ پچھلی گرمیاں وچ جہڑا اُوں رنگی کوں ڈِتا ہئی؟۔ ایڈا او دھیا ریشم ہا جو رنگی اُونکوں وڑھیندی گئی تے چھیکڑ او اِتی ذری جیا رہ گیا جو تیڈے چمٹے دے چھلے وچ آ گیا۔ سو روپے دا ہوسی او بوچھݨ ...... او اپݨی اَنجھی پیاری سنگتاݨی دے کول گئی اے تے فکر دی کیڑھی گالھ اے۔ رات وی رہ پوسی تے سمجھو فرشتاں دے گھر مزمان ہے''۔ خدا بخش ہولی جئی آکھیا۔ ''میڈے خیال وچ ولݨاں چاہیدے۔ انہاں شودیاں ساکوں ڈِٹھا تاں خاطر داری وچ لگ ویسن''۔ بشکو آکھیا۔ ''جیا وَت چاہ بݨاوݨ تاں مائی کوں آندیا نئیں۔ جوشاندہ گُھلیندی اے۔ رنگی ہوندیتے پی گھندے۔ ایویں چاہ بݨیندی اے جو نشہ تھی ویندے''۔ خدا بخش بے وَساتھی کِھل پیا تاں مائی تے بابے چھرکی بھر تے ڈِٹھا تے اُنہاں دے ہتھوں پیروں چُھٹ گئی ۔ او خدا بخش توں رُکݨ تے باہوݨ تے چاہ پیوݨ دی ایویں اَرداساں کرݨ لگے جیویں جیکر خدا بخش اُنہاں دی گالھ من گھدی تاں اُنہاں دا گریڑا سونے چاندی دے محل وچ بدل ویسی تے اُنہاں دیاں بکریاں، گھوڑیاں بݨ

ویسن۔ خدا بخش اونکوں سمجھایا جو...... سجھ لہوݨ کوں ہے تے اساں دشمن دار لوک ہیں۔ شام توں بعد تاں ساݙی حویلی دی فصیل تے رائفلاں آلیاں دا پہرہ ہوندا ہے۔ تُوں تاں ڄاݨدا اہیویں بابا یارو۔ میں شام توں پہلوں گھر نہ پُڄا تاں وݙا املک قیامت کھڑی کر ݙیسی۔ ساݙا باز لالی دا شکار کرݨ آیا ہئی۔ سوچیم تُوں نیڑے ہیں۔ تیکوں ݙیہدا ونڄاں۔ ٹھیک تاں ہیں ناں؟ کوئی تکلیف تاں نِہ ہی؟ چنگا! تُوں ہُݨ ٻہہ اساں جُلدے ہَیں۔

وَت رکاب وچ پیر رکھیندے ہوئے خدا بخش کوں آکھیُس۔ رنگی دی فکر نہ کریں۔ جیکر اونکوں دیر تھی گئی تاں میݙی بھیݨ اونکوں روک گھنسی۔ ہُݨ تاں اونویں وی دیر تھی گئی اے"۔ بابے یارو آکھیا "اَڄ سویر اونکوں ہک جھاڑی دی جڑھ وچ اُگیاں ہوئیاں ٻہوں ساریاں چُونگاں مِلن۔ اوندی سنگتانی کوں چونگاں ٻہوں بھاندن۔ ایں کیتے اُوں رَٹ چالائی جو ملکاں دی حویلی ویساں۔ کپڑے دھو، سُکا تے پاتے، تے وَت ݙو پہراں کوں چُونگاں دی پنڈوڑی ٻدھ تے لگی گئی۔ اونویں تاں او ٻہوں سیانی اے۔ پَر سُچیندن راہ وچ شام تھی گئی تے...... تاں سُنڄ بَر توں ݙر لگدا ائی"۔ خدا بخش نیں بازاں تے شکریاں بارے بے حساب معلومات توں میکوں لݙ چھوڑیا۔ میݙے ذوق دی رعایت نال اُوں خوشحال خان خٹک تے علامہ اقبال دے شاہیناں دا وی ذکر کیتا تے بعض پُرانے بادشاہواں دے سکّے، تلواراں دے قبضیاں تے چولیاں دے بٹناں تے بازاں دیاں تصویراں دے بارے ݙسا تے ثابت کیتا جو باز ہک شاہی پکھی اے چھیکڑ تے اُوں چُپ کرا ݙیوݨ آلی ایہ دلیل ݙتی۔ "تیئں کڈاہیں اَڄ تیئں ایہ نہ سُنیا ہوسی جو کئیں غریب بندے دی باز پالیا ہووے"۔ "غریب بندے تاں لالیاں پلیندن"۔ میں آکھیا۔ خدا بخش میݙی ٹوک دا کجھ جواب ݙیوݨ اِی لڳا ہئی جو اُوں اپݨے گھوڑے دی لغام چِھک گھدی۔ لِکراں

دے ذخیرے دے موڑ تے اچݨ چیت ہک نینگر چھوہر ساݙے سامݨے آ گئی۔ اورنگی ہئی۔ اللہ ڄاݨے اوندا اصل ناں کیا ہا پَر میکوں ایویں مَلوم تھیا، جیویں اورنگاں دا ہک پیکر ہے۔ سَت رنگاں وچوں کوئی وی رنگ اینجھا نہ ہا۔ جئیں توں اوندا وجود محروم ہووے۔ اوندی اَکھیں، والاں، چہرتے تے ہونٹھاں توں جیڑھے رنگ بچدے پئے ہَن او اوندے منجھلے کُرتے، تے بوچھݨی وچ جذب تھی گئے ہَن۔ اُوں ویلے سجھ رڑے میدان دی پَرلی کنّی تے کھاݙی ٹِکا جیویں زمین دا چھیکڑی نظارا پیا کریندا ہووے۔ اَسمان دے وِچکار بدلاں دے کُجھ ٹکڑے ہُݨئیں نال غلابی تھی گئے ہَن تے ایہ غُلاب لِکراں دے جھنڈ دے ایں موڑ تے وَس پیا ہا۔ جیکر ہک بے رنگ چپلی وچوں نکھتے ہوئے رنگی دے پیراں دے نہوں تُرٹے ہوئے ناں ہوندے تاں اونکوں زمین مخلوق قرار ݙیوݨ کیتے میکوں اپݨے آپ نال ہک چنگی بھلی جنگ لڑنا پوندی۔ میکوں اینویں لڳا جو موذی توں موذی کافر کوں وی رنگی دی ہک جھلک ݙکھا تے اونکوں ہک اینجھے خدا دا قائل کیتا ونڄ سگدے جہڑا انتہا دا حُسن کار ہے۔

ایہ سب کُجھ میں اُوں لحظے وچ سوچیا جئیں وچ بس اتنا تھیا جو خدا بخش اپݨے گھوڑے دی لغام چھکی۔ رنگی اَجھک تے رہ گئی تے بشکو پچھوں ٻھجدے ہوئے آکھیُس۔ "ݙٹھے وے چھوٹے مالک؟ رنگی کیݙی گالھی ہے۔ اَڑی ایہ وی کوئی ویلہ ہے ایݙے لمبے پندھ دا؟ تیکوں ملکانی روکیا وی نئیں؟"۔ جُل پچھتے۔ "خدا بخش ٻہوں اپݨیت نال حکم ݙتا۔ 'جہڑے ساݙے دشمن ہن او ساݙے مزارعاں دے وی دشمن ہن۔ تے ساݙے دشمن اَݨ گݨت ہن۔ سجھ ٻُڈدا پئے۔ چاندݨی رات وی نئیں۔ ایݙ المبا سُنڄ بَر راہ ہے تے ایں ویلے ٹُر پئی ایں۔ جُل پچھیتے۔

میں ہُݨئیں ونڄ تے اپݨی بھیݨ دی خبر گھنداں جو اپݨی سنگتانی نال اینجھا سلوک کریندے؟" غریب سہی پر کیا رنگی انسان نئیں۔ جُل رنگی؟۔ رنگی صرف ݙو لفظ

ٻولی پر اُنھاں دی اوندے سُنہپ وچ جیویں ہک چھݨکار بھرڑ تا ہووے۔ بابا شودا۔ ’’اساں سمجھا آئے ہیں بابے کوں‘‘۔ خدا بخش جلتی نال آکھیا ’’اساں آکھڑ تا ہئی جیکر رنگی ساکوں وستی دے نیڑے تیڑے مِل گئی تے اساں اونکوں وَلدا حویلی گھن ویسوں۔ اتھجے ویلے سُنج بَر وچ نئیں ویندے ندان۔ زمانہ ٻہوں خراب اے۔ ’’جُل‘‘۔ رنگی ساڈے نال ٹُر پئی۔ وستی پُج تے او بشکو نال حویلی دو لگی گئی تے اساں چوپال تے آگئے۔ رات دے کھاݨے توں بعد وݙے ملک صاحب میں توں باز دے شکار دا پُچھیا تے وَت ٻہوں دیر تئیں بازاں شکریاں، کُتیاں تے گھوڑیاں دیاں گالھیں کریندے رہے۔ میں خدا بخش کوں ہولی جئی کن وچ آکھیا۔ ’’کیا تہاݙے کول شکرے تے کُتیاں دیاں گالھیں تھیندن۔ انساناں دیاں نئیں تھیندیاں‘‘۔ اُوئے دڑ وٹی رہ۔ اُوں وی ہولی جئی ولدیڈتی۔ ’’ناں تاں ابّا نپ تے سکین بݨا چھڑیسی آ‘‘۔ وݙا ملک اُٹھی تے لگا گیا تے وَت چھوٹے ملک دی گپاں دیواری آئی۔ او ڈھیر ویلہ اپݨے لارنس آف تھیلبیا دی تعریف کریندا ریہا۔ ہک وار بشکو آکے تے اُوں نال کوئی گالھ کیتی۔ او کیا تاں وَت سُݨݨ آلیاں کوں وی واہ واہ تے شابش دا موقع ملیا۔ بابا رحمن آہدے او ہک صدی پوری کریندا پئے۔ پر اَج تئیں اُوں ایہو جیّا باز نئیں ݙٹھا۔ او آہدے چھوٹے ملک دا باز، بازاں دا ببر، شیر ہے۔ جݙاں خدا بخش دی حویلی لگا گیا تے بشکو وی میڈا بسترہ بݨا جوڑ تے ترے پائی تے پاݨی دا ہک جگ رکھ تے ٹُر دا تھیا۔ میں اپݨے پلنگ تے لیٹ گُیم۔ اَسمان اتنا صاف ہا جو صاف ݙسدا پیا ہئی۔ ایں کیتے گُتے وی سُم گئے ہن۔ صرف ݙانور جاگدے پئے ہَن۔ پر ݙانوراں دی اَواز وی تاں چُپ غڑپ دا ہک حصّہ اِی ہوندی اے۔ رات دھمدی پئی ہئی۔ ایں کیتے گُتے وی سَم گئے ہَن۔ صرف ݙانور جاگدے پئے ہن۔ پر ݙانوراں دی اَواز وی تاں چُپ غڑپ دا ہک حصہ اِی ہوندی اے۔ تݙاں رنگی دا پیکر میڈے سامݨے آکھڑا تھی

گیا۔ ایں چھک تے اعتماد نال جیویں او آہدی پئی ہووے کوئی نقص لبھ سگدیں تاں لبھ۔ میں رنگی دے اُوں پیکر، جیکوں میں شام دے غلابی لحظے وچ اپݨے ذہن دے اندر محفوظ کر گھدا ہئی۔ ہر زاویئے توں جانچا پرکھیا تے تݙاں میں آکھیا۔ ہا! رنگی تیڈے وچ ہک نقص تاں موجود اے تے او نقص ایہ ہے جو توں انسان ہیں تے انسان وݙی کمزور مخلوق اے۔ چوپال دے تلویں ویہڑے وچ کِکر تے چڑیاں چیں چیں لائی تے میڈی اَکھ کُھلی۔ جیڑے مسیت وچ فجر دی نماز اداتھیوݨ آلی ہئی تے کوئی اُچی اَواز وچ تکبیر پڑھدا پیا ہئی۔ قد قامت الصلوۃ قد قامت الصلوٰۃ۔ سویر دے ہلکے ہلکے سوجھلے وچ مسیت دے منارا َسمان دے پس منظر وچ ہلدے جُلدے ملوم تھیندے پئے ہَن۔

وَت ہک منار دے کلس تے ہک ہل لتھی تے اونکوں اپݨا توازن قائم رکھݨ کیتے دیر تئیں پراں کوں ولا ولا کھنڈاوݨاں پیا۔ او جݙاں ٹِک تے نہ بہہ سگی تاں اُڈ گئی۔ وݙے ویلے ایہ ہل کتھوں آگئی۔ میں سوچیا وَت آپ کوں آپ جواب ݙتم۔ جتھوں ایہ چِڑیاں آندیاں ہِن۔ سجھ اَجاں ناہی نکھتا جݙاں بشکو میڈے کیتے ملائی توں ݙٹا ہو یاݙدھ دا گلاس گھن آیا۔ غسل خانے وچ منہ تے پاݨی دا ہک چھٹا مار تے میں باہر آگیا تاں خدا بخش چوپال دیاں پوڑھیاں چڑھدا پیا ہا۔ جُلوں ذری ذخیرے تئیں گھم پھر آوں۔ اُوں آکھیا ’’وعدہ جو اَج میں تیڈے نال انساناں دیاں گالھیں کریسن‘‘۔ جُل ’’میں آکھیا۔ وَت میں پوڑھیاں تے رُک گیا۔ ’’سُݨا او رنگی لگی گئی اے؟۔ ابڑ غتی خدا بخش کوں ایڈے زور دی کَھل چُھٹی جو او کھلدا کھلدا میڈے پلنگ تے ونج ݙٹھا۔ اَخیر پتھر وچ وی جلم لگی۔ ٹھگا وے مریندا او اپݨی ستھلیں کُٹ کُٹ تے آہدا ریہا۔ برف دی تہہ ٻہوں موٹی ہئی پر چھیکڑ ترٹی تاں وَت او میکوں وِلھڑ گیا۔ یار میکوں تئیں تے ݙاہڈا پیار آندا پئے۔ میں سمجھا ہم توں......؟

چربل دا چربل اِی ہیں۔ مَسیں ساہواں تے قابو پاوݨ توں بعد او بولیا۔ رنگی ایویں کیویں ونج سگدی اے وَلسّی پسیسی پُراٹھا کھاسی، اوندی سنگتاݨی اونکوں اینویں اَسانی نال تھوڑا ونجݨ ݙیسی۔ اتاں بیمار نہ ہوندی تاں رنگی کوں میڈی بھیݨ اپݨے کمرے وچ سمیندی۔ اجاں تے او اُٹھی وی نہ ہوسی۔ وَت او ذری رُک تے بولیا۔ ونجݨ لگی تاں تیکوں ݙکھیساں ملک وچ شام دی چاہ اُٹھاہیں بابے یاروکݨ ونج تے کیوں نہ پیئوں۔ ''چھولے ملک'' بشکو چیکا تے ایڈی تکھائی نال بھجدا ہویا آیا جو کِکر توں ساریاں چڑیاں ہک لحظے اُڈ گیاں۔ ''کیا ہے؟ اتاں تے ٹھیک ہے''۔ خدا بخش گھبرا تے پچھیا ''جی! اوتاں ٹھیک ہن پر...... بشکو دی اَکھیں اُپتریاں تے ناساں پُھنڈیاں ہوئیاں ہَن تے وَت پٹیا ہویا ہا۔ ہوں کیا، کجھ تاں بک خدا بخش ڈرکا ݙتا تے بشکو جیویں کائنات دے سب توں وݙے حاتے دی اطلاع ݙتی۔ کئیں تہاݙے لارنس دی گچی مروڑ تے سَٹ ݙتی ہے۔ لارنس موئیا پئے''۔ خدا بخش کوں جیویں سکتہ تھی گیا۔ ہک خاصے لمبے وقفے توں بعد اوں آکھیا۔ رنگی کوں اِتھاں گھن آ۔ بشکو وَلدا بھجا تاں میں خدا بخش توں پچھیا ''رنگی کوں سڈاوݨ دا کیا مطلب ہے؟ ہے ہک مطلب'' حادثہ وݙا ہا۔ ایں کیتے میں چُپ ریہوم۔ بشکو ولدا آن ݙسایا۔ رنگی تاں وݙے ویلے نال لگی گئی ہئی۔

خدا بخش اپݨی لہولہان اَکیں میں تے پوڑ تے آکھیا۔ ݙٹھی نَم آہدا۔ میڈے باز کوں ایں کمینی مارے۔ راتیں او ولا ولا آہدی ہئی جو او میکوں مار ݙیسی۔ میں آکھیا لالیاں بازاں کوں نئیں مار سگدیاں نادان!

اُونہی میڈے لارنس کوں مارے...... میں جاݨاں ایہ قتل اُونہی بدذات نکمی، جھنڑی چھوہر کیتے۔ میں اوندا چم اُدھیڑ ݙیساں۔ میں اوندی......''

میڈی وستی

فکر تونسوی

میڈی وستی دی آبادی ݙو ہزار ہئی۔ جیکر ݙڈھ ہزار وی ہوندی تاں وی وستی دا ناں منگروٹھہ اِی ہوندا۔ آبادی گھٹݨ ودھݨ نال ناں نئیں بدل ویندے۔ ساڈی وستی وچ ہک امیر بندہ ہا۔ اوندا ناں مُلاوارام ہا تے ساڈی ایں وستی وچ ہک غریب شُودڑا جیڑھا کاٹھیاں چُندا ہا۔ اوندا ناں وی ملاوارام ہا۔ غریب ہووݨ پاروں اُوں اپݨا ناں نئیں وَٹایا۔ دولت دے گھٹݨ ودھݨ نال وی ناں نئیں بدل ویندے۔ کم کار بدل ویندے ہَن۔ میڈا ڈاڈا اپݨے پڑݙاݙے دے حوالے نال ݙسیندا ہا۔ جو اُنہاں دے ابّا دے زمانے وچ ساڈی وستی وی بھوئیں اَمب وات آئی ہئی۔ جئیں وچ کجھ بندے بھوئیں اَمب توں مَر گئے ہَن تے کجھ بھوئیں اَمب دے ݙر توں مر گئے ہن تے آبادی گھٹ تھی کراہیں 9 سو بندیاں تئیں رہ گئی ہئی۔ پر ایہ سب کجھ تھیوݨ توں بعد وی وستی دا ناں منگروٹھہ ریہا۔ بھوئیں اَمب میں توں چار نسلاں پہلوں آیا ہئی تے میں حریان تھی سُچیندا ہَم جو بھوئیں اَمب آوݨ وچ اِتلی دیر کیوں لیندن۔ اَخیر ایہ کِتھاں سُتے راہندن؟ کئی نسلاں انہاں دی زیارت کیتیوں بغیر اللہ کوں پیاریاں تھی ویندن۔ ہر حال وچ پچھلیاں چار نسلاں دا تجربہ گواہ ہا جو ساڈی وستی دی وسّوں ݙو ہزار دے چدھار لوڈے کھاندی رہی۔ عام روایت ایہ ہئی جو تریمتیں جیکر ترائے بال جمیندیاں ہن تاں ترائے چار بندے چار بندے اللہ سائیں کوں پیارے تھی ویندے ہَن۔ سنگھرڑ دی نئیں وچ بُڈ مردے، یا کئیں نانگ کنوں ݙنگیج ویندے ہَن۔ موت فوت دے معاملے وچ ربّ سوہݨے دی فطری مرضی وی اپݨا رنگ ݙکھیندی ہئی

۔جیکر تریمتیں چار ٻال ڄمیند یاں تے اُݙے ترائے بندے جنّت یا دوزخ (جتھاں دی چنگی جاہ لبھدی ہئی) پُڄ ویندے ہَن ۔مطلب ایہ جو حساب برابر اِی راہندا ہئی۔ ساݙی وستی دی تریمتیں وچ ہک ہئی خاص گالھ ایہ وی ہئی جو او ٻال ڄمیند یاں ویلے نر ، مادہ دا خاص خیال رکھیند یاں ہَن ۔اَݨ جاݨے وچ یا ریاضی دے کئیں اَݨ سِکھے فارمولے مطابق نہ او چھوہریں دی تھوڑ تھیوݨ ݙیندیاں نہ چُھوہراں دی ۔مثال دے طور تے جیکر ہک تریمت دے ݙڈھوں متواتر پنج چھوہریاں ڄمد یاں تے کئی ݙوجھی تریمت پنج چھوہر ڄما تے ''مارکیٹ'' دے حوالے کر ݙیندی ۔سچ ایہ ہے جو تریمتیں کݙاہیں وستی دا حساب کتاب وِگڑݨ نہ ݙیندیاں ۔توڑے جو وݙیاں تھی کراہیں میکوں سُدھ پئی جو ایہ صرف ساݙی وستی دا کردار نہ ہئی ۔بَھل جو پورے ہندوستان وچ ایہو تھیندا پیا ہئی۔کئی کئی سیاݨے تاں اینکوں ہندریت دا ہک اَزلی اَبدی حصّہ وی آہدے ہَن ۔مثال دے طور تے ساݙی وستی دے ڈھولݨ داس تے جݙاں جوانی آئی تے اوں کھوہ توں پاݨی بھر آندی پُھلاں دے گھڑے تے ہک ککرہ ماریا۔اَواز آئی ،ٹن !پُھلاں کوں کاوڑ لگی ۔بَھل جوایں کاوڑ دے اندروں اندروں ہک کَھل وی لُگی ہوئی ، تے پُھلاں اپݨی جوانی جو پاݨی دے گھڑے وانگ بھری ہوئی ہئی ۔اُچھالُس تے گچی کوں اکڑا تے پچھیُس ۔ایہ کیا اے؟''۔''ٹن'' ولدا ڈھولݨ ݙوجھا ککرہ ماریا۔

''شرم نوی آندی تیݙی بھیݨ کوئنی؟'' ۔ ہے کیوں نئیں ۔ پر او......؟ پَر ڈھولݨ ایہ ناہی ݙساوݨ چاہندا جو او وی تیݙے پچھوں ،اُونہی کھوہ توں گھڑا بھر تے اُچھلیندی آندی پئی ہوسی تے اوندے گھڑے تے وی کئیں لچھو،کئیں رحیمے ،کہیں خیراتی ''ٹن'' کر تے ککرہ ماریا ہوسی ۔مطلب ایہ جو ڈھولݨ ایہ نہ ݙسایا۔کیوں جو پہلوں تاں عشق وچ بھیݨ کوں گھن آوݨاں دی لوڑ کائنی تے ݙوجھا وستی دی پنچائیت

وی اونکوں چنگا نئیں جاݨدی ۔وَت کجھ سالاں بعد جیویں جو ہر وستی دی تہذیب وچ رواج ہا۔جیکر جو ڈھولݨ تے پُھلاں عشق وچ بدنام وی تھئے ۔اُنہاں دے جُدائی اِچ بھرے ہوئے ٹھڈڑے ساہ ساری وستی وی سُݨے ۔ پَر ڈھولݨ دی شادی پُھلاں نال نہ تھئی ۔دَھرم دُئی نال تھئی تے پُھلاں کوں رحیمے دے پلّو نال بَدھ ݙتا گیا۔کیوں جو پُھلاں ہک لُہار دی دھی ہئی تے رحیما وی لُہار دا پُتر ہئی ۔لوہار دا پُتر لوہار دی دھی نال اِی پرنیسی ۔ وستی دے وݙکیاں دا اَکھاݨ ہئی جو پیشہ لوہار دا ہوندے ، درکھاݨ دا ہوندے ۔موچی ، نائی ، کُمبھار دا ہوندے ۔ پَر عشق ،عشق دا کُئی پیشہ نئیں ہوندا۔تھوں تاں ڈھولݨ دی بھیݨ چمپا دے گھڑے تے ککرہ تے خیراتی ماریا ہئی ۔پر خیراتی دے ککرے دی ''ٹن'' پر نیوے دے مقدس منتراں دی گھمکار وچ گُم تھی گئی تے وستی والیاں ݙٹھا جو چمپا متھے تے بندی چمکا وستی دے تیرتھ داس دے پچھوں پلوں بَدھی ، شادی دے پھیرے پئی لیندی ہئی ۔ ہا! ساݙی وستی وچ کݙاہیں کݙاہیں عشق دی ''ٹن'' ضرور سُݨݨ کوں ملدی ہئی ۔ پَر ایں توں بعد کوئی ہیرو نہ بݨا ۔کوئی خیراتی ،کوئی ڈھولݨ داس کوئی تر تھ داس ، فرہاد وانگوں نہر نہ کھٹیندا ۔کوئی پُنوں دے وانگ ݙاچی تے پُھلاں کوں نہ بَھجا گھن ویندا۔وستی دی رِیت ، روایت دیاں زنزیراں ایݙیاں مضبوط ہَن جو انہاں کوں ݙو چار ککریاں نال ہئی تروڑ یا وَنج سگدا۔

مَنّو تاں ساݙی وستی ، ہیرواں توں واندی ہک وستی ہئی ۔ سِدھی سادی روایتی امن پسند ، اتھاں ہیرو یا لیݙر نہ ڄمدے ۔صرف ''نارمل'' انسان وَسدے ہَن ۔ایویں وستی دیاں چھوہریں ہیروئناں بݨݨ جوگیاں نہ ہَن ۔ہولی جیہاں ہک عشق دا ککرہ ، تے وَت شادی دا جوڑا اٹھمکا تے ٻال جاوݨ وچ رُدھ ویندیاں ہَن ۔ریاضی دے اَݨ سوہݨیں فارمولے پاروں نتیجہ ایہ ہوندا جو ساݙی وستی دی آبادی ، کئی نسلاں توں ݙو ہزار توں نہ گھٹ تھیندی ہئی نہ وَدھ ۔مُکدی مکاؤ ساݙی وستی بھلے مانساں دی

وستی ہئی ۔ پچھلے ڈینہاں شئیت 35 سالاں بعد میکوں اپݨی وستی دا ہک اُوں زمانے دا سنگتی ملیا۔ اوں سِک نال جیڑھی اوندے اندر بلپݨ توں ہئی میں اُوں توں پُچھیا۔ تیڈی ہُݨ دی حالت ڈیکھ تے ایویں لگدے جو تُوں ہیرو ایں یا لیڈر۔ اَج کل کتھاں ایں؟ ۔ اوٹھکارا مار تے کِھلیا تے وَت ہک ٹھڈا ساہ بھر یُس تے آکھیُس ''ٹوپݨ داس!'' ہا۔ 35 سالاں بعد اپݨا اصلی ناں سُݨ تے کیڈی چس آندی پئی اے اونویں تاں میکوں لوکی ٹی۔ڈی۔ آہو جد آہدن۔ میں بمبئی راہنداں۔ چنگاں بھلا کاروبار اے۔ کار اے، کوٹھی اے، ڈو ٹیلی فون ہن پَر...... کیا ذال دی وَٹا چھوڑی وی یا اوہو سِیتا اے؟۔ ''ناں بھرا! او بھیڑی میڈی ٻہوں وفادار اے۔ اوں میکوں چار ٻال ڈِتن۔ چاریں کوں پَرناڈِتم۔ ڈو چھوہریں ڳئین تے ڈو نوہریں آ ڳئین۔ بھگوان داڈِتا سبھ کجھ اے۔ گھر وچ ریفریجیٹر اے، ٹیلی ویژن ہے تے......'' اے تاں ٹھیک اے پَر ، ہیرو نئیں بݨ سڳیا۔ ذال، ٻال، کار، کوٹھی انہاں نال کوئی ہیرو تے نئیں اَکھویندا۔

ترقی کر تے وی تُوں اوہو ''نارمل'' انسان اِی ریہوں۔ اوہو ٹوپن داس دا ٹوپن داس۔ تُوں تاں سکول وچ ٻہوں سیاݨاں ہانویں پَر...... پَر ہیرو یا فرہاد میں وی نئیں بݨ سڳیا۔ ایں وستی دی مٹی وچ بھیڑی کوئی اَنجھی تاثیر ہئی جو اساں اَجاں تئیں اوندیاں قدراں توں جان نئیں چُھڑا سڳے۔ اِتلا وڈا الکھاری بݨ تے وی میں انسانیت کوں چمبڑا ودّاں۔ کڈاہیں وی جڈاں میکوں وسواس تھیندے لوکی میکوں لیڈر بݨا چھوڑیس تاں وَت میں اپݨی بُجھی گھچی انسانیت گھن تے بَجھ پونداں۔ کوہ سلیمان دے اَدھ وچکار وسدی اے وستی۔ دور توں ایویں نظردی اے جیویں ڳئی پندھیڑو ڈھیر پندھ دے تھکیڑے توں بعد اَرام پیا کریندا ہووے۔ لگدا ہا او وستی سُتی وی نئیں پئی تے جاگدی وی نئیں پئی۔ بس جیندی پئی اے۔

کڈاہیں کڈاہیں جڈاں قاضی عبدالرحمن اپݨی ڈاچی تے سوار، سِر تے پگڑ

ٻَدھ، مُچھاں کوں خوامخواہ تاءڈیندیاں لنگھ ویندا تاں اَدھ نندرائی ایہ وستی ڈو چار لحظے کیتے چِھرکی بھریندی۔ اونکوں سلام کریندی تے وَت اوں اَزلی، نسلی خموشی نال جیوݨ وچ رُجھ ویندی۔ قاضی عبدالرحمن ہُݨ قاضی نئیں ریہا۔ بَھل جو پٹواری تھیگیا ہئی۔ قاضی جیڑھے وستی دی قضا تے قدر دے مالک ہوندن۔ جیڑھے ہَٹے ویلے انصاف دی ترکڑی چائی پھردن۔ اندروں اندروں ترکڑی وچ ڈنڈی مریندن تے وَت ایں ڈنڈی مارݨ پاروں لوکاں وچ ڈرَبھؤ تے اپݨے کیتے عزت بݨیندن۔ پَر میں جڈاں وڈا تھیاں تے سُدھ پئی جو ایں وستی وچ پچھلیاں کئی نسلاں توں کوئی ہک ٻئے دا گاٹا نئیں لہیندا۔ کڈاہیں کڈاہیں، کتھائیں کتھائیں نِکی جئی ڳالھ تے ہک ڈو جھے نال تُوتڑاک تھئی وی تاں ہک ٻئے کوں ڈو چار پھکیاں، بے چسیاں ڳالھیں مندے کڈھ تے جھیڑے کوں نبیڑ ڈِتا ویندے۔ آہدے ہَن۔ ایں وستی وچ کڈاہیں کئیں دا سِر کئیں دے پتھر نال پھٹل نئیں تھیا۔ ایں کیتے وستی دے سبھے پتھر تے سبھے سِر اونویں دے اونویں صحیح سلامت ہن۔ اِتھاں کڈاہیں کئیں دے قتل دی واردات نئیں تھئی۔ چہ چہ چہ! کیا انسان وی کڈاہیں انسان کوں قتل کریندے؟۔ وستی آلے آہدے ہَن تے ایں کیتے جیکر او کئیں کوں مارݨا وی چاہندے تاں ککڑ چا کوہیندے، کوئی تِتر یا ٻٹیرا شکار کریندے۔ کہیں بھیڈ دے بھڈورے دی گچی تے کاتی مار تے اوندا گوشت پکا تے اپݨے معدے کوں تھولی جئی لذت ڈے گھندن۔ میں تاں لفظ شراب داناں وی تے شکل وی پہلی واراوں ویلے سُݨی، جڈاں میں کوہ سلیمان توں ڈو سو کوہ دی دوری تے شاہر ملتان آیُم تے ایندا ذائقہ تاں ہندوستان دی ونڈ توں بعد 1947ء وچ چکھیم۔ ایں کیتے میڈے ہک سنگتی اَج وی میڈا مذاق اُڈیندے ہوئے آہدے ''تُوں تاں نِکھڑے ہوئے علاقے دا باشندہ ایں، تیکوں کیا پتہ! جو ترقی کیا ہوندی اے تے کیویں کیتی ویندی اے''۔

ہا!میڈی او وستی سچی مُچی نکھڑی ہوئی ہئی۔ کیوں جو اِتھوں دا کوئی باشندہ ہک ڈوجھے دا سِر نئیں پڑیندا۔ ہک بئے دی رڑھ وچوں چوری کنکاں نئیں کپیندا۔ کوئی کئیں دا کھیسہ نئیں پُھلیندا۔ کئیں دے کھیسے وچ پیسہ پاء نہ ہوندا۔ بھَل جو کپاہ دا ہک اَدھ پاء ہوندا تاں وی چودھری جیوݨ داس اپݨی دُکان وِچوں اونکوں او کپاہ دے بدلے رنگیل سُرخی وی ڈے ڈیندا ہا۔ نہ او بھاء وچ ہیرا پھیری کریندا نہ تول وچ۔ ایں توڑیں جو سدّ و خان وستی دا کلہا چور ہا تے وستی آلے اونکوں ''ہک دا ہک'' آہدے ہَن۔ تلّی واٹو یاں مُچھاں، کڑاکے دار لٹھے دی شلوار، نکیلی تلے دار جُتی، اُوں دی سونہہ چائی ہوئی ہئی جو میں اپݨی وستی دے کئیں گھر کوں سَندھ نہ لیساں۔ جتلی جج مریساں۔ باہروں مار کے آساں، وستی دی ماواں بھیݨیں دی عزت میڈی عزت اے۔ جو وی انہاں کوں ہتھ لیسی اوندے ہتھ کپ ڈیساں۔

اوں سندھ نال، جئیں نال میں سندھ لیندا اں، جیڑھا ہتھ ماواں بھیݨیں دی عزت کوں سَندھ لاوے۔ سدّ و خان او ہتھ دے ٹوٹے کر تے رکھ ڈیسی تے آہدے ہَن۔ وستی دے سبھے ہتھ سلامت ہَن۔ سبھے سدّ و خان دے احترام کیتے اُٹھ ویندے ہَن۔ ہا! ایں گالھوں او وستی سچی مُچی نکھڑی ہوئی ہئی۔ نہ ہندو تے مسلمان لڑدے ہَن تے نہ زمیندار تے مُزارعے لڑدے ہَن۔ نہ ہیرو تے وِلن لڑدے ہَن کیوں جو، ہیرو کوئی ہا نہ۔ وِلن دے جمݨ دی وَت کیہاں لوڑ ہئی۔ اُتھاں قاضی دی وِلن وانگ کوئی لوڑ نا ہی۔ قاضی عبدالرحمن قاضیاں دے خاندان وچوں ضرور ہا، پَر ہُݨ او قاضی دا ''کردار'' نئیں کریندا۔ خاندانی حسب نسب دی وجہ توں اوندے ناں نال قاضی ناں لگا ہویا ہا۔ پَر ایویں، جیویں کئی لوک شعر تاں آکھ نئیں سگدے پَر تخلص ضرور رکھ گھندن تے جڈاں قاضی دی ڈاچی وستی دی چُپ چپاتی تے بھَل مانسی فضا کوں چِریندی تاں لوکی ہک لحظہ چِھرکی ضرور بھریندے۔ او قاضیاں دے خاندان

دے احترام پاروں اخلاقاً اونکوں سلام وی کریندے تے وَت اپݨے اپݨے دھندیاں وچ رُجھ ویندے ہَن۔ کجھ لوک آہدے ہَن اساں ڈاچی کوں سلام کریندے ہیں قاضی کوں نئیں تے کجھ لوک ایہ وی آہدے ہَن جو اساں پٹواری کوں سلام کریندے ہیں۔ قاضی کوں نئیں۔ خیر! ہر حال وچ ڈاچی، قاضی، پٹواری ایہ ترائے لفظ انگریز سرکار دا نشان ہَن۔ کیوں جو جڈاں وستی وچ کوئی انگریز ڈپٹی کمشنر، کوئی تحصیلدار کوئی تھانیدار آویندا تاں ایہ پٹواری عبدالرحمن اِی ہا جینکوں اپݨے پاسے نال کُرسی تے بلہا تے او پُچھدے ہَن۔ ''ویل!'' تیڈی وستی دا کیا حال اے۔ لوک سرکار دے وفادار ہن یا نئیں۔ مالیہ تے آبیانہ وی ڈیندن یا نئیں؟۔ تے پٹواری عبدالرحمن (او صاحباں دے سامݨے مُچھاں کوں تاء نا ہی ڈیندا) ڈونہیں ہتھ چھاتی تے بدھ تے بہوں عاجزانہ لہجے وچ آہدا ہا۔ ''سرکار ساڈی وستی دے لوک انگریز سرکار دی جان تے مال کوں دُعائیں ڈیندن۔ حضور! ککڑ کھاوݨ پسند فرمیسن یا بکری دا سجا جمیا لیلا گھاواں''۔ ایں کیتے عبدالرحمن پٹواری کوں وی اساں بادشاہی دا ''سمبل'' سمجھدے ہاسے کیوں جو اوندی سرکار تئیں ''ڈائریکٹ'' پہنچی ہئی۔ اونویں تاں وستی آلے اوندی ڈاچی توں چِھرک ضرور کھاندے ہَن۔ پَر کریہت وی نہن کریندے۔ کیوں جو پٹواری ہووݨ دے باوجود او شریف، نیک تے بھلے مانس بندہ ہئی۔ وستی دے ہر ڈُکھ سُکھ وچ حاضری لواوݨ اپݨا فرض سمجھدا ہا۔ جیویں او وستی دے وَݨ وی ہک نہ ترُٹݨ آلی ٹینگلی ہووے۔

لِکھاری تُوں وَپاری تئیں

............فکر تونسوی

ساڈی وستی توں ڈو چار کوہ دے پندھ تے ہک دریا واہندا ہا۔ سِندھ اوندا ناں ہا۔ دریا کوں سُدھ نہ ہئی جو اوندا ناں کیا ہے؟ پَر اونکوں ایہ معلوم ہئی جو کرنا کیا ہے؟۔ (ویلے کو ویلے انساناں کوں نِگلݨ)۔ مَسیت دے مُلاں کریم بخش دا خیال ہا جو دریا سندھ دا گانڈھا موہنجوداڑو دی تہذیب نال ہے۔ میں آہداں ''کیا موہنجوداڑو دی تہذیب کوں وی ایہو دریا نگل گئے۔'' جی ہا! کیوں جو ایہ دریا صوبہ سِندھ تئیں ڈِگھریا ہویا اے۔ تے وَت سُچیندا اں جیڑھا دریا موہنجوداڑو دی تہذیب کوں نگل گئے، اوندے مقابلے وچ اساں وستی واسی کیڑھی گنتری وچ ہیں۔ جنہاں دی کوئی تہذیب وی نئیں رہی۔ کیوں جو انگریز سامراج آہدا ہا۔ ہندوستانی لوک تہذیب یافتہ ہِن اِی کائنا۔ خیر! سندھ دریا دی خوراک بندے ہَن تے خوراک ہر ہک کیتے اللہ سائیں اِی پسند کریندے۔ مثال دے طور تے بلی چوہے کھاندی اے، چوہا تیل پیندے تے تیل کڈھݨ آلے تیلی کوں دریا نگل ویندے۔ ایں جگ دی ہر شئے ہک بئے کوں نگلݨ کیتے پیدا کیتی گئی ہے۔ دریا سندھ وچ بیڑی ٹھیلݨ دے وَپار تے ہک ٹھیکے دار داٹھیکہ ہا۔ میڈے ابّا سئیں اوں ٹھیکیدار کول میر منشی ہَن۔ اوانہاں کوں اِتلی تنخواہ ڈیندا ہا۔ جتئیں نال ابّا سئیں اپݨی آل اولاد کوں ترسا ترسا تے جیوݨ جوگا رکھ سگن۔ اِتھوں تئیں جو آمدݨ دا ہک ہک دھیلہ ٹھیکیدار دے ہتھ وِنج نپاوݨ وی اُنہاں دے ذمے ہا۔ ٹھیکیدار آپ تاں کوئی کم نہ کریندا ہا۔ پَر اونکوں یقین ہا جو دھنّا لالہ خدا تے یقین رکھیندے تے خدا اوندے بالاں کوں ترسا ترسا تے جیوݨ کیتے وِندلیندا راہسی۔ بئ

مانی نہ کرݨ ڈیسی۔ تاہوں خدا دی ایں عادت پاروں ٹھیکیدار عیش کریندا ہا۔ پر خدا دا جیویں جو کوئی اِعتبار نئیں۔ کڈاں اپݨی عادت دا گنج لہا ڈیوے۔ ایں کیتے ہک واری ہکو ویلے ڈو حادثے تھی گئے۔ ہک تاں ٹھیکیدار ابّے سئیں کوں نوکری توں ڈٹاڈے ڈتا۔ کیوں جو مُوکھا، چوکھا کرݨ دا مسئلے تے تُوتُو، مَیں مَیں تھی گئی۔ ایہ ہئی گالھ ہے جو تُوتُو وی ٹھیکیدار کیتی تے مَیں مَیں وی ٹھیکیدار کیتی۔ ڈوجھا ہک ہفتے بعد ابّے سئیں کوں سنیہا گھلا میکوں تیڈی تنخواہ وچ ودھارا منظور ہے۔ ابّا سئیں جڈاں دریا تے پُجے تاں اُنہاں کوں معلوم تھیا جو کل دریا سندھ ہک بیڑی کوں نگل گئے تے اُوں بیڑی دے پُور وچ ٹھیکیدار وی ہا۔ خدا اپݨی عادت بدلی تاں ابّا سئیں وی اپݨا پیشہ بدل گھدا تے کوہ سلیمان دے اندر ویہہ پنجوی کوہ دور اُتھوں دے روہ واسیاں کیتے گڑ، لُوݨ، تیل، تمباخو تے کپڑے دی ہک ہٹی کھول گھدی۔ اصل وچ بلوچ قبیلے دا ہک سردار ہا غوث خان تے غوث خان دی ہک لال چقندر سوہݨی سوڈھی نینگر دھی جیندا ناں سعیدہ ہا۔ ہک وار اوندا خاندان روضہ شاہ سلیمان دی زیارت کیتے ویندا پیا ہا تاں رستے وچ سعیدہ دے ڈڈھ وچ ڈاڈھا تکھا مروڑ پیّا۔ اوں ویلے او تڑفدہ ہوئی بلوچ نینگر عین ساڈی وستی دے کچّے مکان دے سامݨے لنگھدی پئی ہئی۔ بابے سئیں کُرلاندی چھوہر کوں ڈٹھا تاں سردار غوث خان دے اُٹھاں دیاں ڈاکاں کوں روک گھدا۔ سعیدہ تے غوث خان کوں گھر گھن آئے۔ ساوی ہریڑ تے ماکھی اپݨے ہتھیں رگڑ تے سعیدہ کوں ڈو چار وار کھوائی تاں شام تئیں سعیدہ چنگی بھلی تھی گئی۔ دَوا جادوئی اکسیر دا کم ڈتا تے اینویں غوث خان تے ابا سئیں یعنی ڈو وچھیاں لہراں دے وچکار یاری تھی گئی۔ لُٹو قبیلے دی لہر تے انسانیت دی لہر...... تے ایں واقعہ توں بعد میکوں پتہ لگا جو ہر بندے وچ شرافت وی ہوندی اے تے لُٹ ماروی۔ تے یاری اُنہاں ڈونہاں کوں وکھریاں جیوݨ توں ہٹکیندی اے۔ شرط ایہ ہے جو آدھل وچ ڈِڈھ دا مَروڑ تے ماکھی، ہریڑ نہ آ

ونجے ۔اوندے بعد ہر سال جڈاں وی سردار غوث خان زیارت کیتے خواجہ سئیں دے مزار تے آندا۔ روضہ شاہ سلیمان تے متھا ٹیکݨ توں پہلوں ابّے سئیں دے پیریں آ باہندا ہا۔نذر نیاز رکھیندا ۔کڈاہیں گھیو دا پیپا، کڈاہیں بھیڈاں دی اُن تے کڈاہیں ساوی مُنگ دی بھری گنڈھڑی ، کڈاہیں دُنبے دا گوشت تے کڈاہیں سالم ، پُورا جیندا دُنبہ۔ وَل جڈاں غوث خان دے کنیں ایہ گالھ پئی تاں اُوں دِلوں ارداس کیتی ۔ دَھنّا لالہ ! توں میڈی وستی آ تے لُونی تیلی دی ہٹی کیوں نئیں کھول گھنّدا ۔ہٹی کیتے چھپ میں ڈیساں باقی سب کجھ تیڈا ۔ابّے سئیں کِھل تے آکھیا (او کڈاہیں کڈاہیں کِھلدے وی ہَن) ’’پر خان سئیں ! جیکر کئیں بلوچ میڈے گاٹے تے تلوار رکھ ڈِتی ؟‘‘ ۔اوندی تلوار پہلوں میڈا اگاٹا لہیسی ۔اوندے بعد جیکر او کئیں قابل ہوسی تاں وَت کئیں ہئے پاسے ویسی ۔ نہ تاں تیڈا نئیں اُوں بلوچ دا سِر۔تیڈے پیریں کیچ تے ڈھاسی ۔ دَھنّا لالہ !‘‘ ایہ غوث خان دی زبان اے ۔جئیں توں سارا فرنگی راج کنبدے‘‘ ۔ وَت سوہݨے اللہ دی قدرت ، یاری دی طاقت یا بہادر بلوچاں دا ایمانِ کامل جو ساڈی ہٹی رِڑھ پئی تے ساڈے گھر وچ پیسے وی عام تام تھی گئے ۔ بلوچی جتّاں دے اُٹھ ، اُن ، مُنگ تے گھیو دیاں پیپیاں نال لڈے لڈائے ہوئے ساڈے نِکے ، کچّے تے جھکے مکان دے سامݨے آ تے مال لہاوݨ کیتے آباہندے تے ساڈے مکان دے اُکا سامݨے ڈو منزلہ پکیاں سلھاں نال بݨی ماڑی دا مالک چودھری گنگا رام سَڑ بَھج تے کوّاب تھی ویندا تے لوکاں کوں آہدا ’’سُݨو مار کہ، ایہ مال ہک نویں ونگی دے لٹو دا ہے ۔ پہلوں بلوچ دھاڑی ساکوں لُٹ تے گھن ویندے ہَن تے ہُݨ ایہ نوّاں لٹو اُنہاں بلوچاں کوں لُٹیندے ۔ ہاہاہا۔ اونکوں اپݨی ڈو منزلہ ماڑی دا تکبر خطرے وچ ڈسیوݨ لگا ۔ نِکیاں کوں سِر چیندا ڈیکھ کراہیں وڈیاں ہمیش نِکیاں گالھیں تے وڈے خطرے پیدا کیتن ۔

توڑے جو ایں توں بعد ساڈے گریڑے وچ مُنگ ، اُن تے گھیو دے ٹِگ لگ گئے پَر میڈی اماّں سئیݨ اپݨی بُتھی صندوقڑی تے اپݨی پکڑ ڈِھلی نہ کیتی ۔ کیوں جو او آہدی ہئی ایہ صندوقڑی ساڈی غربت دے ڈینہاں دی نشانی ہے ۔اچݨ چیت مال متاع مِل ونجے تاں لوکاں دے دماغ خراب تھی ویندن ۔ پر اماّں سئیݨ اپݨے دماغ کوں جاہ ٹِکاݨے تے رکھیا۔مایا آوݨی ونجݨی شئے ہے۔کوݨ جاݨے کڈاں ایہ مال مایا وَل پَرت ونجے تے ساڈی ہٹری وَت ایں صندوقڑی دے چودھار اپݨے بچے گُھچے ساہ گزارݨ لگے ۔تاہیوں اماّں سئیݨ اپݨے کردار تے پکڑ ڈِھلی نہ کیتی ۔ پَر ماریا دے آوݨ نال میڈا اِچلا بھرا ڈھولݨ ایں پکڑ توں نکل گیا۔سوہݨا ہا۔من بھاوݨاں تے جوان ہا ۔علو جٹ دی نویں نویکلی ذال عاشو اپݨی رڑھ توں رسیلے گنے تروڑ تے ساڈے گھر ڈیوݨ آندی ہئی تے اچݨ چیت ساکوں مسوس تھیا جو ڈھولݨ بھراگنّے وی چیندے تے .... عاشو بھیڑی تے جوانی وی اینویں آئی ہئی جیویں رسیلے ، پکّے گنیاں تے آندی ہے۔اُونویں وی عاشو اچے قد دی ہئی تے اوندا پئے علو مندھرا۔ اُچے تے مندھرے دا جوڑ جُڑݨ تے تُرٹݨ ڈوہیں انسانی سماج دا پُرانا ڈھیرا ہن ۔ تے ایں ڈُکھیرے دے آدھل وچ کوئی لش پش کریندا ڈھولݨ آ ونجے جیڑھا اپݨی چیچی وچ ٹُھلیاں موتیاں بھری سونے دی مُندری وی پاوݨ لگا ہووے ۔جیڑھی وستی وچ پیارِ دی علامت مَنی ویندی اے ۔تاں اوندی لسک نال سوہݨیاں دیاں اَکھیں چُندھیجݨ نئیں کِھلیجݨ لگدیاں ہن ۔

عاشو بُتوں جانوں زابر ہئی ۔ڈھولݨ پیار دے طور طریقیاں پاروں زابر ہا۔ تاہیوں ہک زابر ڈوجھے زابر دا رَس چُوسݨ لگ پیا ۔ وستی دیاں گلیاں وچوں لنگھدے ہوئے ابّے سئیں کوں لوکاں ڈسایا ’’دھنّا لالہ ! اپݨے ڈھولݨ بارے وی کوئی کنسو ہے تیکوں ؟‘‘ ۔لوکی تاں سَڑ دِن جو ڈھولݨ کیوں رنگلا ریشمی لاچہ پاتی ودے‘‘ ۔

لاچے دے زُعم وچ نہ وڈّارہ لالہ! اولاد دے کرتُوت ڈِیکھ۔ اتھاں کرتوت وڈے محل تے ماڑیاں ڈھاڈِیندن''۔ ''پَر اُوں کیندی ماڑی ڈھائی ہے''۔ علو دی ذال عاشو دی''۔ عشق عشق، لعنت، عشق تے میڈے خاندان وچ۔ ایہ تاں تھی وی نئیں سگدا۔ ''ایں جگ وچ ہر شئے تھی سگدی اے لالہ! جیکر کچّے گریڑے وچ دَھن دولت دیاں گونڑیاں آسگدن تاں ڈھولݨ وی عشق کر سگدے۔ گھر ونج تے ذرّی غور نال ڈِیکھ۔ انہاں گونڑیاں وچ کوݨ چھنیک پیا کریندے؟''۔

ساڈی وستی وچ وی عشق کیتا ویندا ہا، تاں جو ایہ قدرت دی ڈِتی ڈات اے۔ پر ایویں جیویں ڈو بُرقعے آپت وچ اکھیں پئے بھڑیندے ہوون۔ کئی واری تاں عاشق تے مشوق کوں سُدھ وی نہ پوندی ہئی جو ہک ڈُوجھے نال عشق پئے کریندن۔ رڑھیں توں گنّے بھنیندے تے ترُوڑے ہَن پَر مالک توں پُچھ تے۔ جیکر پُچھ تے گنّا چُوسیا ونجے ہا تاں وستی واسی اونکوں پرنیوا آہدے ہَن۔ پَر وستی وچ پہلی واری ڈھولݨ بھرا پرنیوے توں پہلوں گنّا چُوسݨ دا مُنڈھ بدھا ہئی تے وستی دی ماݨ مریادا کوں تروڑیا ہئی۔ اُوں مالک توں مُوکل نہ منگی ہئی۔ صرف عاشی دیاں نرگسی اَکھیّں دی مُوکل ہئی۔ جنہاں دی اوہُݨ آپ مالک نہ ہئی۔ اوندا پئے علو ہا۔ ڈھولݨ سُریلا ہئی۔ جڈاں او کئیں بنے تے بہہ کراہیں سرائیکی زبان وچ کافیاں گاندا ہئی تاں گنّے، گلیاں تے چھتاں اوندی سُریلی آواز دیاں جادو بھریاں لہراں وچ ٻُڈ ٻُڈ ویندیاں ہَن۔ او ہک نخریلا تے فخریلا نینگر ہا۔ ربّ سئیں دے ایں جہان وچ ہر جاہ، ہر گھر، ہر محلے، ہر شاہر، ہر ملک وچ اللہ دی قدرت وی ڈِتی ڈات کوں جیندا رکھݨ سانگے ڈھولݨ جئے ڈو چار نینگر ضرور جمدن۔ اتھاں نینگر اپݨے رنگ ڈھنگ نال جیندن۔ ڈُوجھیاں دے بݨائے دگ تے نئیں ٹُردے۔ اپݨا نواں راہ بݨیندن۔ جیڑھا رسیلے ہونٹاں تئیں پُجدے۔ تاریخ گواہ اے جو اتھاں اپݨی راہ بݨاوݨ آلے وڈے تھی

کراہیں۔ ہیرو بݨدن، ڈاکٹر تئیں بݨ ویندن۔ انہاں دیاں کارگزاریاں تے فلماں بݨدِن۔ میکوں ڈھولݨ بھرا ایں گالھوں بھاندا ہئی، جیکر میں اپݨی ایں سوچ دا کڈاہیں کئیں کوں نہ ڈِسایا ہا۔ بعض جذبے چنگے لگدن پَر انہاں دا اظہار اپݨا سِنہپ ونجا ڈِیندے۔ ڈھولݨ شاعر وی نہ ہا پَر تکھیاں عاشقاں دے طرح مصرعیاں تے گِرہ پَیالیندا ہئی۔ ساری وستی ایہ لگدی وی سُݨی ڈِٹھی، گھر دیاں بندیاں وی وَٹ کھادے۔ پَر میں بِن ڈِٹھے، بِن آکھیے، بِن سُݨے اندری اندر چُپ چپیتے سُکھیت نال جُھمدا پیا ہَم۔ ایہ نہ کرنا ہئی۔ خاندان دی نک کیچ تے ڈھہہ پوسی۔ ہر وسیبی کوں اپݨی نک کیچ تے ڈھہݨ داڈاڈھا ڈر رہندے۔ میڈے اندروں ہک فنکارانہ لہر آہدی۔ ڈھولݨ کوں کئیں ہندو چھوہر نال پرّناڈِیندے تاں ایہ اندھار نہ گُھلدا۔ کملا چھوہر، زبان تے رَس وچ ہک اَزلوں ناطہ ہوندے۔ پر نیوا تاں فطرت داغُستان بݨ ویسی۔ ''کملا گالھا چھوہر! علو جیکر اپݨے سنگتیاں نال ڈنگوریاں چا تے آ گیا تاں او ڈھولݨ دا سِر پھیہہ گھتیسن۔ سِر تاں او عاشو داوی پھیسن تے وَت عاشو تے ڈھولݨ دے قصّے لکھے ویسن۔ جیویں سمی راول تے سسی پنوں دے لکھے گئے۔ اتھاں گُجھیاں تے اَݨ گُجھیاں لہراں وچ ٻڈ دیں تر دیں میکوں ساری رات نندر نہ آئی۔ میں ڈِیہدا پیا ہَم جو نندر تاں ڈھولݨ کوں وی نہ آندی پئی ہئی۔ ابّے سئیں وچ شرافت دیاں ساریاں رِیتاں روائتاں ہَن۔ ڈُوجھے پاسے سماجی تے خاندانی روایات وی ہَن۔ ڈُوہاں وچوں ہک نہ ہک روایت کوں ترُٹناں ہئی۔ راتی کھٹڑے تے ڈھہݨ توں پہلوں ابّے سئیں سختی نال اعلان کیتا جو ڈھولݨ دا اگونہاں فیصلہ کل تئیں کر ڈِتا ویسی۔ ''کیہاں فیصلہ؟''۔ ڈھولݨ باغی پُتر دے لہجے وچ پُچھیا۔ ''ایہو جو تُوں عاشو کوں چھڑیندیں یا ساڈی ہٹری کوں۔ میں اپݨے خاندان دے متّھے تے ایہ داغ نہ لگݨ ڈِیساں''۔ پَر ابّا سئیں داغ تے چندر دے چہرے تے وی ہوندن۔ کیا چندر کوں اَسماناں کڈھ ڈِتا گئے

۔”تاں وَت کل عاشوکوں گھن تے چندر تے ونڄ وَس تے اِتھوں دفع تھی ونڄ۔“

جڈاں ݙوجھی سویل دا سجھ اُبھریا تاں ڈھولݨ سنویں سنڄ گھروں ٹُر گیا ہا۔ سجھ صرف اُنہاں لوکاں کیتے سوجھلا کھنڈیندے جیڑھے چاندی دی لسک کوں اُوں لسک توں چنگا سمجھدن جیڑھی روایت تروڑݨ نال پُھٹدی اے۔ پَر اُوں ݙینہہ ڈھولݨ سجھ دا منہ نی ݙٹھا۔ ایہ سوچ تے جو سجھ وی روایات دا ٻدھا ہوندے۔ میکوں ڈھولݨ توں ایہو اُمید ہئی۔ میݙے چاچے آکھیا۔ حال ایہ ہا جو چاچے وی ٻُڈھیپے وچ ہک نینگر کوں ایہ آکھ تے اپݨے گھر ہلائی ٻنا گھدا ہا جو میں تیݙے نال پرنیساں۔ پَر بعد وچ اُوں نینگر کھوہ وچ ٹپا مار ݙتا ہئی۔ میݙے ٻھرا ہک ٹھڈا ساہ بھریا۔ جیکوں سوائے اوندے کوئی نہ سُݨ سگیا۔ ڈھولݨ کوں پہلوں پرݨا ݙیندے تاں عاشوکوں اوندی حیاتی وچ آوݨ دی جُرأت نہ تھیندی۔ امّاں سئیݨ، عاشوکوں پُندی، پِٹ پلو تے پئی کڈھیندی ہئی۔ جئیں اوندے جگر دے ٹوٹے دے کئی ٹوٹے کر چھوڑے ہَن۔ او آہدی پئی ہئی میݙا ڈھولݨ تاں ٻہوں مشوم ہا۔ ایہ ساری کرتوت اُوں بھونڈݨ رَن دی ہے۔ اللہ کریسی اوتری نکھتری مرسی۔ کنجریاں وانگ بھوندی راہسی۔ میں ہنبق حالیں روندا وی ہَم تے شاباش وی ݙیندا پیا ہَم۔ جیکوں پیار کریندا ہَم۔ او میں توں جُدا تھی گیا ہا تے جیڑھے اَڄاں جُدا نہ تھئے ہَن او میکوں خیری میری پیار پئے کریندے ہَن۔ ابّا سئیں میݙے وَل شارتاں کر تے آہدے پئے ہَن۔ ایہ نرائن پُتر! میݙے گھر دا سوجھلا ٻݨسی۔ چنگا تھئے جو ایہ کوہتو ڈھولݨ دفع تھی گئے۔ او ٻَجھ گئے تاں کیا تھیا؟ میں اپݨی روہ آلی ہٹی تے نرائن پُتر کوں ٻلہیساں۔ ݙاڈھا سیاݨاں ٻال اے۔ اُتھاں اینکوں کھاوݨ کیتے گھیو، ککڑ تے دُنبے دا گوشت ملسی تاں ݙیکھ گھنائے۔ پہلوان بݨ ویسی۔“ پَر ماما تاں آہدا ہئی۔ میں تحصیل دار ٻݨیساں۔ میکوں مامے دا ایہ فقرہ چیتے آ گیا۔ میکوں تاں اَڄاں ایہ سُدھ وی ناہی جو بندہ کیویں تحصیلدار

بݨ ویندے۔ کیا تحصیلدار جیکر ککڑ، گھیو تے دُنبہ کھاوے تاں او پہلوان بݨ ویندے۔ میں وِپرے وات ہَم۔ تحصیلدار تے پہلوان وچ کیڑھا فرق ہوندے یا ݙوہیں شئیاں دا ہِکو ناں اے۔ وَت وی ابّا تے ماما سیاݨے بندے ہَن۔ اُنہاں جگ کوں ݙٹھا بھالیا ہا۔ پَر میں تاں ایں نِکی جئی وستی، جتھوں دیاں چِڑیاں مُتوں میکوں سُدھ پئی ہئی جو او چُوں چُوں کیوں کریندن۔ ڈھولݨ ٻَجھ گیا۔ اُوں تحصیلدار بݨݨ پسند نہ کیتا۔ پَر روہ واسیاں سنگ راہوݨ دا شوق ضرور ہا۔ سانولے روہ دیاں کُھلیاں ݙُلیاں فضاواں، ہواواں دیاں مچھیاں پھڑکیندے بلوچ تے وَت اُتھاں گوٹہ کناری وانگ لسکݨ آلی سیداں وی ہے۔ رب جاݨے میکوں وی اُتھاں کوئی عاشو مِل ونڄے کوئی سیداں۔ اونویں تاں ابّا ݙسیندا ہا جیکر کئیں روہ واسی دی چھوہر کئیں نال ٻَجھ ونڄے تاں او آہدن چھوہر کالی تھی گئی اے تے وَت کالی چھوہر ݙوہاں دا ڳاٹا لہا ݙیندن۔ کیا میݙے اندر جیڑھا ہُولی ہُولی ہک مہاندرا شاعر انگراڑئیاں پیا تھیندا ہا۔ روہ اوندا وی ڳاٹا لہا ݙیسن۔ پَر ڳاٹا لہاوݨ نہ تاں حیاتی دا سُنُہپ اے، تے نہ ایہ قافیہ عشق دی منزل تے فِٹ ٻاہندے۔ وَت وی میݙے اندروں اَڄاں اِتنا صاف تے بے باک ڈھولݨ موجود نہ ہا۔ پَر ہک مَلوک اینجھا منہ مہاندرہ ضرور ہِلدا جُلدا پیا ہا۔ روہ واسیاں نال راہݨ کیتے میݙے اندر ہک چتری چالاک آلس ضرور بھݨیندی پئی ہئی تے ݙوجھی سویل میں عبداللہ بلوچ دے اُٹھ کجاوے تے ٻیٹھا کوہ سلیمان دیاں اُنہاں سانولیاں نیل رنگیلیاں چوٹیاں دے پاسے پاندھی ہَم۔ جیڑھیاں میݙی سوچ وچ ہمیش جنت وچ نچدیاں پرتاں وانگ اُبھر دیاں راہندیاں ہن۔ ویلے دا ݙڈھپ...... جو آوݨ والے کل دا لکھاری، اَڄ وپاری بݨݨ کیتے ویندا پیا ہئی تے ایں توں وَدھ مخول ایہ ہا جو او خُش وی ہا۔

بھگوان داس درکھان

شوکت صدیقی

کچہری شروع ناہی تھئی ۔ جئیں کمرے وچ مقدمات دی سُݨیج ہوندی ہئی اَجاں خالی ہا۔ پَرصدر دروازے دی درسال کول ݙو ٻیلی طاق نال ٹیک لئی فرش تے پلتھی مارتے ٻیٹھے ہَن ۔ کمرے دے ادھ وچکار دیوارتوں ذری ہٹ تے رنگیل کھٹ پئی ہئی ۔ ایہ لمبا چوڑا پلنگ ہا۔ ایندے پاوے اُچے ہَن ۔ اُنہاں تے رنگ روغن نال ݙاڈھے سوہݨے نقش نگار بݨے ہوئے ہَن ۔ پلنگ تے صاف ستھری لسکدی ہوئی چٹی چادر وِچھی ہئی ۔ پیراں آلے پاسے دوہتھی ہئی ۔ ایں تے رنگیل دھاڳیاں نال سوہݨی کشیدہ کاری کیتی گئی ہئی تے چُنڑ رَتی نول دی ہئی ۔ سِرہاندی وݙے گف سِرہاݨیاں رکھیاں ہَن ۔ کمرے دے اگوں لمبا وراندہ ہئی ۔ وراندے دے سامݨے کُھلا ڈُلا حویل ہا۔ جیندے پوادھی پاسے گھاٹے وَݨ ہَن ۔ وراندے تے وَݨاں تلے مزیرے ٻُڈڑھے تے کئی کسباں نال گاݨڈھارکھݨ آلے کمّی جاہ جاہ نکی وݙی ٹولیاں وچ ٻیٹھے ہَن ۔ انہاں وچ ڈھیر اومُڑس تے تریمتیں وی ہَن ۔ جنہاں دے مقدمے سردار دی کچہری وچ سُݨیجے ہَن یاجنہاں دی سُݨیج اَجاں نہی تھئی ۔ او ءکھلدے پئے ہَن گاٖلھیں کریندے پئے ہَن یا اپݨے مقدمیاں بارے ہک ݙوجھے نال گاٖلھ مہاڑ کریندے پئے ہَن ۔ انہاں دی رَلیاں مِلیاں اَوازاں دا شور ہولی ہولی اُبھردا پیا ہا۔ جئیں وچ سرائیکی دے نال نال کتھائیں کتھائیں بلوچی دی وی رَلت ہئی ۔ یکیاں اَوازاں اچݨ چیت بندتھی ڳیاں ۔ ہر پاسے چُپ غڑُپ تھی ڳئی ۔ کچہری دے صدر دروازے تے ٻیٹھے ہوئے ݙوہیں ٻیلی وِہلا تے اُٹھیے تے نظراں جھکیاں کرتے ہشیاری نال

کھڑے تھی ڳئے ۔ ݙیہدیں اِی ݙیہدیں دروازے تے سردار شہ زور خان مزاری ظاہر تھیا۔ اوں گوݙیاں توں وی تلے لمبی قمیض تے پورے ویہہ گز دی شلوار گھیرے دار پاتی ہوئی ہئی ۔ اوندے دھوتے دھنوائے لباس تے عطر لڳا ہئی ۔ جیندی تکھی خشبو نال کمرے دی فضا مہکݨ لڳی ۔ اوندی کالی ݙاڑھی ݙاڈھی گھاٹی ہئی ۔ مُچھاں وی گھاٹاں ہَن تے چڑھیاں ہوئیاں ہَن ۔ اَکھیں توں وݙیپاڑ سدا ہا۔ چہرے تے وی وݙیپا ہا۔ پچھوں اوندا کاردار چاکرخان سرگاݨی تے حویلی دا مالشکیا ہا۔ ݙوہیں سِرنِو اتے اوندے پچھوں پچھوں ٹُردے پئے ہَن ۔ سردار کوں ݙیہدیاں سارنوکراں اڳتے وَدھ تے اوندے پیریں کوں ہتھ لایا تے ’’پیریں پووݨ‘‘ کیتا ۔ اُچی اَواز نال دُعاواں ݙتیاں ۔ سئیں سردار سدا جیویں، سُکھی صحت ہووی، خیر خیریت ہووی ۔ بالیں ٻچیں سُکھی صحت یہووی ۔ سب راضی باضی ہووی ۔ سردار مزاری ہولی ہولی اپݨی ڳچی ہلائی تے اُنہاں دو ݙٹھے بغیر آکھیا ۔ خیر، خیر صلا اے ۔ او سر اُچا کرتے ہولی ہولی اڳتے وَدھیا ۔ رنگیل کھٹ دے کول ڳیا ۔ جنگھاں سُنیگڑ تے اُچے پُجا ۔ چاکرخان سرگانی نوّ کراہیں اوندے پیراں توں کُھسے لہائے ۔ سردار سرہاݨے دی ٹیک لڳ تے ٻہہ ڳیا ۔ اوں ݙوہیں پیراں دے چنبے جوڑ کراہیں ہک ݙوجھے نال مِلائے تے گوݙے چاتے اُچے کرگھدے ۔ سرگاݨی دے اشارے تے ہک ملازم وَدھ تے اَڳتے آیا ۔ اوندے ہتھ خیری ہئی ۔ ایہ چِٹی ململ دا ڈھائی گز لمبا ٹوٹا ہا جیکوں تہہ کرتے چھی انچ دے نیڑے تیڑے چوڑا کر گھدا ڳیا ہئی ۔ ملازم نِو ریا تے ہشیاری نال خیری اوندی چیل تے گوݙیاں تے ولھیٹ تے پکھی بندی کرݙتی ۔ وَت خیری دے ݙوہیں سِرے جوڑ تے ایویں دموکا لایا جو اَکھیں توں سِوا چہرے دا ڈھیر حصّہ لُک ڳیا ۔ بلوچ نواز سرائیکی رئیساں دی روایت مطابق جڈاں سردار ایویں دپھ مار تے ٻیٹھا تاں ہک نوکر حقہ تازہ کرکے رنگیل کھیٹ دے کول اسٹول تے رکھ ݙتا ۔ سردار حُقے دی نڑی سنبھالی

تے ہونٹھاں وچ دبا تے کش لاون لگا ۔تمباکو دی خُشبو کمرے وچ کھنڈݨ لگی ۔ مالشیا جلتی نال سردار مزاری دی کنڈ تے پُچا تے ہُشیاری نال اوندے مونڈھے تے چپیل گھٹݨ لگا۔ کچہری دی کاروائی دا آغاز تھیا تاں چاکر خان سرگانی جہڑا پیش کار دے فرائض وی نبھیندا پیا ہا۔ پہلا مقدمہ سُݨیج کیتے پیش کیتا ۔ملزم آجڑی ہا تیس سردار دے سامݨے سِر نِو اوسا ہوئیا کھڑا ہئی ۔اوندے خلاف ایہ الزام ہئی جو اوندے اُجڑ دیاں ڈو بھیڈاں سردار مزاری دی ہک رڑھ وچ وڑ گیاں ہَن تے مکئی دے کئی بوٹیاں دا زیان کیتا ہانے ۔آجڑی سئیں سئیں کریندا معافی منگدا ریہا۔قسماں چا چا یقین ڈویندا ریہا جو اگوں تے بُھل نہ تھیسی ۔ پَر اوندی ہک نہ سُݨی گئی ۔ سردار دی نظراں وچ ایہ بہوں وڈا اجُرم ہئی ۔تہوں اوندیاں جرمانے وچ پنج بھیڈاں مال خانے وچ پُچاوݨ دے نال نال ترائے مہینے جیل وچ بندی بݨاوݨ دی سزا وی ڈتی گئی ۔

چاکر خان سرگانی ڈردیں ڈردیں ڈسایا ’’سئیں سرکار جیل وچ جاہ کوئنی‘‘ ۔ جیل وچ جاہ کوئنی تاں ولت مجرم کوں سُکے کھوہ وچ سٹ ڈتا ونجے ۔’’سُکے کھوہ اَندھے کھوہ ہَن ۔ایہ چورے لکھاڑ آلے اجہے وڈے کھوہ ہَن جیڑھے کڈاہیں رڑھیں کوں پانی لاوݨ دے کم آندے ہَن پَر سُک ونجݨ پاروں ہُݨ اُنہاں وچ نہ پانی ہا نہ نکلݨ دی اُمید ہئی ۔

سردار دی اپݨی جیل جڈاں قیدیاں توں بھر تج ویندی تے ایندے وچ بئے دی جاہ نہ راہندی تاں قیدیاں کوں سُکے کھوہ وچ سَٹوا ڈتا ویندا ۔ او اَندھے کھوہ وچ اُٹھدے بہندے، سُمدے ،کھاندے تے اُتھائیں ہنگدے مُتردے ہَن ۔اُنہاں نال ناں کہیں کوں مِلݨ تے نہ بولݨ دی اجازت ہئی ۔ٹُکر پانی ویلے سِر سویلے شامیں رسّی نال بَدھ ڈتا ویندا او وی اُنہاں دے بھئی بند ڈیندے ہَن ۔

قیدیاں کوں جہڑا کھاݨاں ڈتا ویندا ہا۔اوندی قیمت وی اُنہاں دے اے

سکے ڈیندے ۔جیکر قیمت ادا نہ تھیندی تاں وَت قیدیاں کوں بُکھا راہݨاں پوندا۔ بہوں سارے قیدی بُکھے رہ رہ سہک سہک تے مرویندے ۔سُکے کھوہ وچ نانگ، وٹھوہیں تے اجہے زہریلے کیڑے وی ہَن جنہاں دے ڈنگ وی قیدیاں دی موت دا سوّب بݨدے ۔سردار دا فیصلہ تھیوݨ توں بعد اونہی ویلے اونہہ تے عمل وی شروع تھی گیا۔ڈنڈ ڈیوݨ تے سُکے کھوہ وچ قید کرݨ کیتے مجرم کوں چھک دھرو تے باہر گھن گئے ۔ سردار دا فیصلہ چھیکڑی تے اَٹل فیصلہ ہا۔جیندے خلاف کئیں وی عدالت وچ نہ عذر داری تھی سگدی ہئی نہ اَرداس۔

چاکر خان سرگانی ڈوجھا مقدمہ پیش کیتا ۔مقدمہ سردار شہ زور خان مزاری دے سامݨے پہلی واری نئیں پیش کیتا گیا ہئی ایندی سُݨیج پچھلے چار مہنیاں توں تھیندی پئی ہئی ۔ہُݨ تئیں کئی پیشیاں پئے گیاں ہَن ۔مقدمہ بہوں اوکھا، ولدار، پھیرانواں ہا۔ تاہوں سردار مزاری سُچیندیں سمجھدیں ہشیاری نال اینکوں جاݨ ،بُجھ تے لمباݨ ڈیندا پیا ہا جو ویلے دے نال نال ڈوہیں گروہاں دے دِلاں وچ موجود ڈکھ کاوڑ ٹھڈی پئے ونجے تے اوندے فیصلے توں ہر گروہ کوں تر سلا تھیوے جو دِلاں وچ گُند رمیل تے رنجکی نہ راہوے۔ایہ پانی دی ونڈ دا پُراݨا جھیڑا ہا۔وجہ ایہ ہئی جو ڈوہیں گروہ ہکو نئیں نالے توں اپݨیاں فصلاں کوں پانی لیندے ہَن ۔نئیں دے کھڈ وچ پانی گھٹ ہا تے فصلاں کیتے لوڑ ڈھیر ہئی ۔اَخیر پانی دی ونڈ تے جھیڑا تھیا۔اجہے جھیڑے بارانی علاقیاں وچ ہٹے ویلے تھیندن جتھاں نئیں نالیاں توں رڑھیں کوں پانی لایا ویندے۔

ڈیرہ غازی خان تے اوندے نیڑے تیڑے پہاڑی علاقیاں وچ پانی لاوݨ دا ایہ نظام بہوں پُراݨا ہے ۔اِتلا پُراݨا جو ایندی خبر نئیں جو کڈاں رواج پیا تے کئیں رواج ڈتا۔ایں نظام پاروں ہک پاسوں تے بارش دے پانی کوں ضایع تھیوݨ توں بچایا ویندے نال دے نال رڑھ واہی کیتے وی ڈھیر توں ڈھیر فیدہ وند بݨاوݨ دا

اَہر کیتا ویندے ۔ تھیندا ایہ ہے جو جڈٖاں پہاڑاں تے بارش تھیندی اے تاں پاݨی اُچیاں جھکیاں چوٹیاں تے چاٹیاں دی اُچائیاں توں جھک دے پاسے تِکھائی نال وہندے ۔ مشہور ہے جو ایندے تکھے دھارے دی کاٹ اہجی ہنودی ہے جیکر اُٹھ وی ایندی وہند اِچ آونجے تاں ایندے پیراں تے کوچاں دیاں ہڈٖیاں وی آرے وانگوں کپ چھوریندے ۔ ایں نئیں دا پاݨی لحظے اِچ چھل دی اہجی چھولی بݨ ویندے جیندے تکھے ڈٖاڈھے ریلے وچ مسافراں توں بھریاں بساں وی لُڑھ ویندن ۔ فصلاں برباد تھی ویندن ۔ انسان تے مال مویشی لُڑھ ویندن ۔ پتھر، مٹی تے گھاہ، ککھ کانے دے بݨے ہوئے گریڑے ڈھیہ پوندن ۔ ہر پاسوں جل تھل تھی ویندے ۔ تباہی تے بربادی دا بازار گرم تھی ویندے ۔ ایہو پاݨی جہڑا پہاڑاں تے کوہساراں دے وچکار وَسݨ آلیاں کیتے رحمت دی بارش بݨ سڳدے ۔ ’’رحمت تے مصیبت بݨ ویندے ۔ پَر او جاہیں جتھاں رودکوہیاں موجود ہن ۔ ایں تباہی توں بچیاں راہندن ۔ اہجی جاہیں تے پاݨی دا تِکھا وِدھاند تے رُخ موڑݨ کیتے رڑھاند تے جاہ جاہ مٹی تے پتھراں دے مضبوط تے اُچے اُچے پُشتے بݨائے ویندن ۔ اینویں بارش دا پاݨی نِکیاں وݙیاں نالیاں توں ویہہ کراہیں ایں بھوئیں تے پُجدے ۔ جتھاں واہی بیجی تھیندی اے ۔ پر اہجی بارانی بھوئیں تے عام طور تے صرف ہک فصل تھیندی ہے جئیں وچ مکئی توں ہیا جوار باجرہ تھیندے ۔ اہجھیاں رودکوہیاں (نئیں / نالے) پہاڑیں دی تلیٹی تے جاہ جاہ ڈٖیکھݨ کوں مِلدن ۔ پَر جھیڑے آلی کار رودکوہی عام رودکوہیاں توں انجو انج ہئی ۔ ڈھیر کم آوݨ آلی تے دیر تئیں راہوݨ آلی وی ہئی ۔ اپݨی ونکی تے فائدے دے اِتبار نال او ہک نِکے ہن آلی کار ہئی ۔ ایندی بݨاوٹ ایں طرح کیتی گئی ہئی جو بارش دے پاݨی دا تکھا وہیند پشتیاں نال ٹکراتے جڈٖاں اپݨا راہ وٹیندا تاں نالیاں توں لنگھدا ہوئیا تل دو اینویں واہندا ویندا جتھاں بھوئیں کھٹ کراہیں پاݨی کوں کٹھا کرݨ دا

ݙاڈھا سُتھرا اہر کاری ہا ۔ پاݨی دا ایہ ذخیرہ پاݨی دی سطح توں ڈھیر اُچائی تے ہا تے ایندا وݙا حصّہ ہک کُھلے ڈُلے غار دے اندر دور دور تئیں کھنڈیا ہویا ہا ۔

ایہ پاݨی دا ذخیرہ جیکوں سرائیکی بولی اِچ کھݙ آکھیا ویندے ۔ کوہستانی چاٹیاں دے کُراڑے وݙے وݙے پتھر بھن تروڑ تے بہوں محنت تے جان مار تے ہٹایا گیا ہا تاں جو ہاڑ اِچ پاݨی سُکݨ توں محفوظ راہوے ۔ کھݙ دا پاݨی عام طور تے گھر دے کمّاں کاراں دے وی کم آندا ۔ کھݙ توں رڑھیں کوں پاݨی لاوݨ کیتے آبجو تے نالیاں بݨائیاں گئیاں ہَن جیڑھیاں ساونیتوں ہوا گڈا ئیں کٹھا ئیں کݨک رہاوݨ کیتے وی پاݨی دی لوڑ پوری کریندیاں ہَن ۔ ݙوہیں گروہاں دا گانڈھا تمن مزاری دے رستمانی تے مصدانی قبیلاں نال ہا ۔ او کوہ سلیمان دے لموچڑ سلسلے دے اَدھ وچکار واہی بیجی دے نال نال آجڑی وی ہَن ۔ کٹھے رودکوہی توں اپݨی رڑھیں کوں پاݨی لیندے ہَن ۔ ایہ علاقہ بلوچستان دے بگتی قبیلے دے ٹکاݨے نال رُلدے جہڑا اشہ زور خان مزاری دی ہک بلوچ ذال کوں اوندے پیوتوں ورثے وچ ملیا ہا ۔ تاہیوں ہُݨ او اوندی جگیر ہا ۔ پاݨی دی ونڈ دا قضیہ وَدھ کراہیں ہولے ہولے رُسمانیاں تے مصدانیاں دے وچکار پُراݨی قبائلی دشمن دا روپ وٹیندا گیا ۔ بدلے دی کارروائی کرݨ لگیاں مال ڈنگر دی چوری تے فصلاں دا زیان کرݨ دیاں کوششاں کیتیاں ویندیاں ۔ رات دے اندھارے وچ لُک چھپ تے پاݨی دے وہگ دا رُخ مُوریا ویندا ۔ کھݙ دے کھکاڑ توں رُکاوٹاں ہٹا تے ڈھیر توں ڈھیر اپݨی رڑھیں کوں پاݨی لاوݨ کیتے پاݨی چوری کیتا ویندا ۔

کئی واری جھیڑے تھئے پَر پچھلے ہفتے بہوں ݙاڈھا ہتھیاراں دے نال ٹاکرا تھیا ۔ ٹکارے توں پہلوں ہکل ݙے تے مخالفاں کوں للکاریا گیا ہا ۔ تاں جو او پوری تیاری نال مقابلے کیتے آوِن ۔ تہوں ݙوہیں برادریاں اپݨے اپݨے لڑاکیاں تے

بہادراں کوں کٹھا کیتا ۔ساری رات جاگدے تے صلاح مشورہ کریندے رہیے ۔ پانی تے دشمنی دی جنگی طاقت دی پرکھ پڑچول کریندے رہیے تے آون آلے ویلے کیتے جیندا اثر تھیوے ابجی سوچ سُچیندے ریہے ۔رات جاگدیاں گزری۔سجھ اُبھریا ۔دُھپ پہاڑیں دی چوٹیاں توں کھنڈردی ہوئی تلے لہون لگی ۔سویر تھی گئی ۔او تیاری کرتے ہکل آلی جاہ تے پُج گئے ۔اوڈاڈھے جوش خروش نال نعرے پئے لیندے ہَن ۔ ڈھول پئے وجیندے ہَن ۔ پگوں پئے اُچھلیندے ہَن ۔ہتھیں چاتے ہتھیاراں کوں سِروں اُچا چاتے لہریندے ہَن ۔اپنے لہوکوں گرمیندے ہَن ۔اپنے حوصلے پئے ودھیندے ہَن ۔

بلوچیں دے بول سُدھ اِچ ایہ میل کشی ہئی او کجھ دیر آمنے سامنے کھڑے ریہے ۔میل کشی دے ذریعے اپنی قوت تے جرأت ڈکھلیندے رہیے ۔ وَت تلواراں لہریندے ہوئے اگیتے ودَھے تے اپنیاں ڈاڑھیاں ڈنداں وچ پا کوڑیندیں ہوئے حال اِچ ہک ڈوجھے تے تُرٹ پئے ۔تلوار تلوار نال تے کُہاڑی کُہاڑی نال ٹکرائی ۔ دُھوڑ دے بدل چوّی ۔محول دھواں دھار تھی گیا ۔نعرے اُچے توں اُچے لگدے رہیے ۔شور ودھدا گیا ۔ ہر پاسوں خون دے چھٹے اُڈن لگے ۔ ڈاڈھا جھیڑا تھیا۔ پر بہوں ڈھیر خون خرابے دی نوبت نہ اَئی ۔تھیا ایں جو لڑائی دا مُنڈھ بدھیندے سار ہک کِراڑ رَڑدا پٹیندا دھانہہ فریاد کریندا ہک پاسوں ظاہر تھیا تے تکھائی نال بَھجدا ہویا نیڑے پُج گیا ۔اوندا ناں بھگوان داس ہا۔ادھوکڑ عمراں دا ہا۔ سِر تے ڈاڑھی دے وال کھنڈرے ہوئے ہَن پَر بُت تکڑا ہَس ،قد اُچا ہئی ۔ پیشے دے اِتبار نال درکھان ہا۔مطلب اے درکھانے دے نال نال مستریاں دا کم وی کریندا ہا تے گوانڈھی وستی کوٹلہ شیخ وچ رَہندا ہا۔اُوں توں سِوا کوٹلہ شیخ وچ کِراڑاں دے کجھ بئے خاندان وی آباد ہَن جیڑھے رڑھ واہی کریندے ہَن ۔اَجڑ پلیندے

ہَن ، یا بھگوان داس وانگوں محنت مزدوری کریندے ہَن ۔بھگوان داس درکھان بَھج دھروک توں بعد ڈاڈھا سہکدا اکھڑا ہا۔اوندا منہ متھا پگھر وپگھر ہا۔اوندی پگ کُھل تے اوندے گل آ پئی ہئی ۔سِر دے لمبے لمبے وال کھنڈرے ہوئے ہَن ۔ہکل دی سُدھ سجھ اُبھرن توں پہلوں اوندے کنیں پئے گئی ہئی ۔خبر مِلدیاں سارا او تاریاں دی چھاں وچ گھروں نکتا ۔ اوں ہکل دی جاہ تے جلتی توں جلتی پُجن دا اَہر کیتا تے ڈاہندے پوندے ویلے سِر پُج وی گیا ۔اوں ڈاڈھی جرأت تے بہادری ڈکھالی ۔ اپنی جان داء تے لاتے بے دھڑک لڑن آلیاں دی صفاں وچ وڑ گیا ۔میڑھ کرن کیتے چیک چیک تے دھانہیں ڈیندا ریہا تے اَدھ وچکار چٹان وانگوں اکڑ تج تے کھڑا تھی گیا ۔اوں اپنے ڈوہیں ہتھ اُچے کیتے ۔تلواراں تے کُہاڑیاں دیاں سَٹاں ہتھاں تے جھلیاں ۔پھٹل تھیا تے پھٹاں توں لڑ دا لڑ دھا ڈھہ گیا ۔اُوں خون خرابہ روکن کیتے ایہ حربہ اَزمایا ہا جیکوں بلوچی وچ میڑھ آکھیا ویندے ۔بھگوان داس کِراڑ ہا تے کِراڑ اُنھاں گھٹ ہَن ۔تہوں مسلمان بلوچ اپنی اعلیٰ قبائلی روایات مطابق اُنھاں دی جان تے مال دا ایں حد تئیں خیال رکھدے ہَن او سمجھدے ہَن جو کئیں کوں معیار منن توں بعد اوندا خون وہاون یا کئیں طریقے دھک ڈیون ، بلوچاں دے قبائلی اخلاقی ضابطیاں مطابق بہوں مکروہ تے قابل پُچھ پرتیت فعل ہا۔تاہیوں بھگوان داس دی ایں کوشش جرأت بہادری دا پھلیسیا تھیا۔فساد ٹھڈا پئے گیا۔ چوّی ہوئے ہتھ ڈکیج گئے ۔ جو جتھاں ہئی اُتھاہیں رُک گیا ۔جھیڑا اُونہی ویلے بند تھی گیا ۔اونویں وی جیکر میڑھ کیتے ایں ہندو درکھان توں سِوا کوئی سیّد زادہ قرآن شریف چاتے لڑن آلیاں ڈوہیں گروہاں دے وچکار آ ویندا یا برادری دیاں کجھ بڈھڑیاں ننگے سِر وال کھنڈارے گل وچ چادر پا ویلے سِر لڑائی دی جاہ تے پُج ویندیاں تاں اُنھاں دے احترام وچ لڑائی بند کرن دا اعلان کر ڈتا ویندا ہا۔میڑھ مطابق عارضی طور تے جنگ

بندی تھی گئی ۔ بھگوان داس دی اُنہی ویلے مَلم پٹی کیتی گئی تے اونکوں کوٹلہ شیخ پُچایونے ۔ رستمانی تے مصدانی لڑا کے اپݨے اپݨے پھٹّل بندیاں کوں چاتے گھراں دو گھن گئے پر اُنہاں دے چہریاں تے اَڄاں تئیں کاوڑ اونویں ہئی ۔ اَکھیں شکار تے جھپٹݨ کیتے عقاب وانگوں چمکدیاں پئیاں ہَن ۔ خون کھولدا پیا ہا۔ لڑݨ بھڑݨ دا جوش سَوا نیزے تے ہا۔ ݙوہیں پاسے چڑھاوت، چھکیاں ہوئیاں تے نراضگی دا ماحول ہا۔

اوں ویلے تاں ماحول ٻہوں وِگڑ گیا جڈاں ترِیجھے ݙینہہ سجھ لہݨ توں کجھ دیر پہلوں مصدانیاں دا پھٹّل بندہ جھوک لڈا گیا ۔ مرݨ آلے دے گھر دھاڑ پِٹ تے سیاپا پئے گیا ۔ اوندے بھراواں تے قبیلے دے ݙوجھے بندیاں دے سینیاں وچ انتقام دی تکھی بھاہ بھڑک پئی ۔ تے او مستدیر کرݨ مطلب اے رَت دا بدلہ رَت دیاں تیاریاں زور شور نپ گیاں ۔ ابھی انتقامی کارروائی کوں مَست ویر آکھیا ویندے ۔ رُستمانیاں کوں جڈاں ایں مست ویر دی خبر تھئی تاں اُڈے وی لوہا گرم تھیا ۔ مرݨ مارݨ دیاں تیاریاں ٻدھیج گیاں ۔ اُونہی ویلے ݙاہ دا بندوبست کیتا گیا ۔ اوندے کیتے طریقہ ایہ ہا جو ہک اَبجھے بندے کوں ݙاہ ݙوک بݨایا گیا ۔ جیندا ڳانڈھا ݙوہیں گروپاں نال نہ ہا۔ ݙاہ ݙوک ہک اُچا لمبا جوان ہا تے منجھیا ہویا ڈھولکیا ہا۔ ݙینہہ چڑھدیاں اِی او گل وچ ڈھول پاتے نکھتا تے ڈھول وڄاتے ہر پاسے منادی کرݨ لڳا۔ او پہلوں ترڑ ترڑ کئی وار ڈھول تے تِھپّی نال سٹ مریندا ہا تے وَت کھبّا ہتھ چھنڈک کراہیں اپݨے خاص انداز نال اینویں تھاپ ݙیندا جیندا اصاف سدھا مطلب ایہ ہا جو لڑݨ بھڑݨ دا خطرہ سِراں تے بھوندا پئے ۔ جنگ دا نغارہ وڄݨ آلا ہے ۔ او ݙینہہ ڈھلدیاں تئیں ݙوہیں فریقین کوں اینویں خبردار کریندا ریہا۔

ݙاہ دا اعلان تھیندیاں سار ہک واری وَل ݙوہائیں پاسے جنگ دیاں تیاریاں تھیوݨ لڳیاں ۔ پَر کئی اَبجھیاں برادریاں وی ہَن جیڑھیاں

ایں جھیڑے وچ کئیں دے پاسے نہ ہَن ۔ اُنہاں دا ڳانڈھا بلچاݨی تے سرگاݨی برادریاں نال ہا۔ او خون خرابے دی بجائے ݙوہیں گروپاں وچ صلح صفائی چاہندے ہَن ۔ اُنھاں آپت وچ صلاح مشورے نال میڑھ مرکہ مطلب اے ایں جھیڑے کوں مُکاوݨ دا منصوبہ بݨایا۔ مرݨ آلے دے قبیلے کوں اپݨے آوݨ دی خبر ݙونہیں تے وَت صلح کیتے پُڄ گئے ۔ اُنہاں دے نال قبیلے دے وݙکے تے معتبرین وی ہَن ۔ علاقے دا ہک سیّد زادہ وی ہا تے جیڑھے قبیلے دے ہتھوں بندہ مریجا ہا اوندے معتبر وی ہَن ۔ ڳالھ مہاڑ دا مُنڈھ ٻدھیجا تاں ماحول ٻہوں چھکیا چھکیا ہا۔ خاص طور تے مرݨ آلے دے بھراویں دا روّیہ ٻہوں مچھریا ہویا ہا۔ اینویں لڳدا ہا جو میڑھ مرکہ دا منصوبہ ناکام تھی ویسی ۔ صلح صفائی دا اَہر ضایو تھی ویسی ۔ ڳالھ بݨݨ دی بجائے وِگڑݨ لڳی ۔ پَر معتبراں تے وݙکیاں ویلے سِر دخل ݙتا ۔ وچلی چال چلی ۔ ݙوہیں پاسے دے کاوڑے تے مچھرے ہوئے نینگراں دی کاوڑ کوں ٹھڈا کیتا ۔ مرݨ آلے دے لڳدیاں کوں ضد ہَٹ کرݨ توں روکیا۔ انتقامی کاروائی دے ݙرا کلے تے اڳتے ودھݨ آلے جھیڑیاں توں خبردار کیتا ۔ ہولے ہولے چھکاوٹ گھٹ تھیوݨ لڳی ۔ چہریاں توں رنجگی ، گُندر تے تُھڑی ہوئی دھوڑ چُھٹݨ لڳی ۔ اَکھیں توں نکلدیاں چوانتیاں اُجھݨ لڳیاں ۔

معتبر چاہندے ہَن جو قصاص دی بجائے مرݨ آلے دی رَت دے بدلے عیوضا تے زخمیاں دے ݙنڈ بھرݨ دا آپت وچ رضامندی نال مقرر کیتا ونڄے ۔ پَر مقتول دی ماء زرینہ بی بی عیوضے تے تاوان تے راضی نہ ہئی ۔ او رنڈڑ ہئی ۔ اوندے پنج پُتر ہَن جنہاں وچوں ہک دے مرݨ توں بعد چار رہ گئے ہَن ۔ چارے شینہہ جوان ہَن ۔ اُنہاں دے جذبے دی بھاہ بس ہکو صورت ٹھڈی تھی سڳدی اے جو سِراں دیاں پکوں ڳل وچ پاتے ملزماں وانگوں نظراں جُھکا تے باقاعدہ سب دے سامݨے معافی منگی ونڄے ۔ اُنہاں دے قبیلے دے معتبر وی ایہو چاہندے ہَن ۔ پَر ݙوجھے فریق کوں

ایہ مطالبہ کئیں طرانویں منظور نہ ہا۔ ایہ اوندی قبائلی عزت دی کُھلی بے عزتی ہئی۔ دیر تئیں بحث بحثی تھیندی رہی۔ کوئی نتیجہ نہ نکلتا۔ ڈوہیں فریق اپنی اپنی گالھ تے اَڑے ہوئے ہَن۔ چھیکڑ ایہ مُکیجو کجھ ڈینہہ بعد ولا سِر جوڑ تے بیٹھا ونجے تینویں سِروں صلح صفائی دا اَہر کیتا ونجے۔ اُوں ویلے تئیں جھیڑا نہ ہوسی۔ میڑھ یعنی جنگ بندی دا پوری طرح خیال رکھیا ونجے۔ کئیں پاسوں بھڑک، بھڑکار نہ ڈکھالی ڈیوے۔ غیر جانبدار قبیلاں دے معتبر تے وڈ کے جیڑھے خون خرابے دی بجائے صلح صفائی چاہندے ہَن۔ اُنہاں برابر اپنیاں کوششاں جاری رکھیاں۔ فریقین نال مسلسل رابطہ قائم رکھیا تے ایجھا طریقہ سوچݨ دا اَہر کیتا جئیں تے ڈوہیں تھوک راضی ہوون۔ چھیکڑ تے ایں گالھ تے مُکا کیتو نے۔ بلوچاں دے قبائلی قانون مطابق ایہ ہنج دا طریقہ ہا۔ اوندی ونکی ایویں ہئی جو سزا دے طور تے مرݨ آلے دے ہِک بھرا کوں مخالف قبیلے دی کئیں چھوہر دا رشتہ ڈتا ونجے۔ جیڑھا میڑھ مرکہ دی روح نال ہنج سڈ ویندا ہا ہنج دا دستور صرف بلوچاں اِچ ای نئیں دیس دے ڈوجھے علاقیاں دے قبیلیاں وچ وی رواج ہے تے اینکوں سوارہ آکھیا ویندے۔ ہنج تھیوݨ آلی چھوہر گل زریں دے پیو داناں نور بخش رستمانی ہا۔ اور ڑھ واہی توں سوا کھجیاں دے تھڈاں دا ٹھیکہ گھنݨ آلا زمان دار وی ہا۔ نور بخش رُستمانی اپݨے قبیلے دا خوشحال تے معتبر بندہ سمجھا ویندا ہا۔

پاݨی دی ونڈ دے جھیڑے دا او ایں حوالے نال ظاہراً وڈا کردار ہا جو اوندیاں رڑھیں دا رقبہ ڈھیر ہا تے اوندی رڑھ جھیڑے آ ئی رود کوہی نال رَلے ہوئے وی ہَن۔ ہتھیاریاں دے ٹکرا وچ وی او اَگوں اَگوں ہا تے وَدھ چڑھ تے حملے پیا کریندا ہا۔ مرݨ آلے دے سِر تے جیڑھا مارو پھٹ ہا۔ اَکھیں ڈٹھے گواہیں مطابق او وی نور بخش رُستمانی دی کُہاڑی دے وارتوں لگیا ہا۔ نور بخش رُستمانی کوں معتبراں تے وڈکیاں دے دباؤ دے سامݨے کُھل کراہیں انکار دی جرأت نہ تھئی پر او اپنی دھی کوں ہنج

بݨاوݨ کیتے کئیں حوالے راضی نہ ہا۔ اوڈاڈھی پریشانی دی وکیڑ اِچ ہا۔ اوندی وڈی بھیݨ شیریں دی ڈُکھی حیاتی اوندے سامݨے ہئی۔ قتل دی ہِک واردات توں بعد قبائلی جرگے دے فیصلے مطابق شیریں کوں وی ہنج بݨݨ تے مجبور کرڈتا گیا ہا۔ ہنج تھیوݨ توں بعد اوندا مرݨ آلے دے وڈے بھرا دے نال نکاح پڑھایا گیا۔ اوبڈھا ہا تے دَمے دا پُرانا مریض ہا۔ سِر تے ڈاڑھی مُچھاں دے وال چٹے تھی گئے ہَن۔ او نہ صرف پرنا پتریا ہا نالے اوندیاں ڈو ذالئیں وی ہَن۔ شیریں رخصتی توں بعد اپݨے پئے دے گھر پُجی تاں اُوں صرف پرنیوے دی رات اوندے نال گزاری تاں او وی اپݨے انتقام دے جذبے دی تسکین کیتے اوں اینکوں منجھو ننگا کر کے ساری رات ہِک توں ہِک وَدھ اذیت ڈیندا ریہا۔ ذلیل تے خوار کریندا ریہا۔ سویل تھیندیاں اونکوں پیکے دو بھیج چھوڑیس۔ وَلا نہ کڈاہیں سڈ وایُس، نہ اونکوں مِلا نہ طلاق ڈتُس۔ شادی توں پہلوں او جوانی دی باڑتوں نہال ہِک سوہݨی سوڈھی چھوہر ہئی۔ ہکو رات اِچ او سڑتے سواہ تھی گئی۔ اپنا رنگ روپ وَٹا گئی۔ اَکھیں دے کنول بُجھ گئے ہَن۔ چہرے تے ویرانی چھا گئی۔ ایں صدمے کوں او کجھ مُدتئیں تاں برداشت کریندی رہی۔ وَت چیتا جاہ تے نہ ریہا۔ او ہٹے ویلے چُپ بیٹھی خلاء وچ گھوری پائی رکھدی۔ نہ کئیں نال الیندی نہ گالھ کریندی۔ پچھݨ تے وی کجھ نہ ڈسیندی۔

ماء کوں وسواس ہا جو کتھئیں خوف تے دہشت توں اوندا دل کمزور نہ تھی گیا ہووے۔ تاہوں تیر ریچ کرایا گیا۔ ایں طریقے دے نال روادار و مطابق شیریں کوں بسترے تے سدھا سَماتے پِتل دے کٹورے وچ پاݨی بھر تے رکھ ڈتا ویندا ہا۔ ایں وچ سیسہ پگھال تے پاتا ویندا ہا۔ ایہ عمل کئی وار کیتا گیا پر کوئی فرق نہ پیا۔ شیریں دا دوا دارو برابر تھیندا ریہا۔ دوا دے نال نال ٹوݨے تے ٹوٹکے وی اَزمائے ویندے۔ تاہیوں شامرز منگوایا گیا۔ ایہ ساوے رنگ دا گول پتھر ہا۔ جئیں تے کئی رنگاں دے

نِکے نِکے نقش و نگار ہَن ۔ ایں وچ مُورا کیتا ڳیا تے ہک ݙوری وچ پرو تے شیریں دے ڳل وچ پاݙ تا ڳیا۔ تاں جو جیکر کوئی جن بھوت ݙیݨ ہووے تاں اوندا اثر ضایا تھی ونڄے ۔ ایں پاروں شیریں دے سرہاݨے آسان پری رکھا ڳیا۔ ایہ وی کولے وانگوں بدبودار پتھر ہا۔ خاتون بی بی دی منت وی مَنی ڳئی ۔ پاک صاف تھی کراہیں ونکو ونک دے کھاݨے پکائے ڳئے تے اَیجھی جاہ تے جتھوں کوئی مرد نہ لنگھیا ہووے ۔ غریب غربا تے محتاجیں کوں ایں خیرات اِچ کھاوݨ اپݨے سامݨے ٻلہا تے کھوایا ڳیا۔ ایندے وچ کئیں بال، مرد یا ݙڈھ آلی تریمت کوں اصلوں نہ آوݨ ݙتا۔ اَیجھی منّت کوں بی بی دستی آکھیا ویندے۔

پر نہ کئیں منّت کم ݙکھالا نہ کوئی دوا دارو کم آئی نہ ٹوݨا ٹوٹکا۔ شیریں دا پکلپ ودھدا ڳیا، نہ اونکوں کھاوݨ دا ہوش ریہا نہ پاݨوݨ دا۔ کݙاہیں کھلدی تے کݙاہیں دھاڑیں مار مار روندی۔ کݙاہیں جھنجھلا تے تن دے لیڑے جھڑ جھڑ پاڑ ݙیندی تے اُکا منجھ ننگی تھی ویندی ۔ پکلپ دا ایجھا تکھا دورہ پوندا تاں اَکھیں لال تھی ویندیاں ۔ چہریاں تے وحشت چھا ویندی ۔ ایں وحشت اِچ گھروں ٻاہر ٹُر پوندی۔ جݙے مُنہ اُٹھدا اوݙے لڳی ویندی۔ پیّو اوں ویلے جیندا ہا۔ او ولا ولا اونکوں نپ تے ولدا گھن آندا۔ جݙاں او ایندی پکلپ توں اُکا تنگ تھی ڳیا تاں گھر وچ بندی بݨا ݙتُس ۔ پیراں وچ لوہے دی زنزیر پاݙتس۔ ہر ویلے ݙاڈھی نگرانی وی کیتی ویندی جو او گھروں ٻاہر نہ ونڄ سڳے ۔ ہک ݙینہہ او کئیں نہ کئیں طریقے گھر توں ٻاہر نکل ڳئی ۔ پیّو کوں خبر تھئی ۔ او گھوڑے تے سوار تھی تے اوندی ڳول وچ نکھتا۔ چھیکڑ او ایں وستی توں دور ہک سُنڄ بَر رستے تے مل ڳئی ۔ حال ایہ ہا جو لیرے لیر کیتر اں ہَن تے ہک پاسے کھنڈرے پئے ہَن ۔ او منجھ ننگی ہئی ۔ تے رستے توں ہٹ کراہیں جنگلی جھتاں دے اوݙھر پئی ہئی ۔ اوندی بدحالی ݙیکھ کراہیں پتہ لڳدا ہا جو کئیں اونکوں شہوتی ہبلاس دا نشانہ بݨائے ۔ ایہ

اوندی دھی شیریں نہ ہئی ۔ اوندی عزت نموس دا جنازہ ہا۔ ݙُکھ تے کاوڑ توں اوندا خون کھولݨ لڳا ۔ او گھوڑے توں تلے لتھا۔ شرم توں نظراں جھکا تے اوندے کول پُڄا تے اپݨی پڳ سِروں لہا تے اوندے جوان تے ننگے جُثے تے سَٹ ݙتی۔ کجھ دیرا او اوندے کول مونجھا ماندہ تے لُڑھیا پُڑھیا کھڑا ریہا۔ وَت خون جوش ماریُس تے دل بھر تج آئیُس ۔ اَکھیں توں ٹپ ٹپ ہنجوں ڈھہݨ لڳے ۔ او ہولی ہولی دھی دا سِر تھپکݨ لڳا۔ دھی اَکھیں کھول تے پیو دو ݙٹھا تے چنگھدی ہوئی اُٹھ تے بہہ ڳئی ۔ اُوں پیّو نال کوئی ڳالھ ڳالھ نہ کیتی ۔ اوندیاں سُنڄیاں اَکھیں وچ کوئی شرم نہ ہئی نہ خفت ۔ چہرہ اُکا پدھرا ہا۔ ہکو لحظے اوں اپݨے تے اوندے جُثے کوں کڄ ݙتا پَر او باز نہ آئی ۔ پڳ ہٹا تے وَت انج کر سٹیندی۔ پیّو وَت اونکوں کڄیا۔ کئی واری ایویں تھیا۔ پیّو کیتے اوندا پکلپ برداشت توں ٻاہر تھی ڳیا۔ او کاوڑ توں چِھتا تھی ڳیا۔ اُوں شیریں دے ڳلہاں تے تڑاق نال تھپ ماری ۔ ݙوجھی وَت تر یجھی ۔ اوندی کاوڑ گھٹ تھیوݨ دی بجائے ودھدی ڳئی ۔ او ایں حالیں اونکوں کُٹیندا مریندا ریہا۔ اِتھوں تئیں جو او سہکݨ لڳا۔ شیریں مہڑا نہ لایا۔ نہ رُنی نہ چِیکی اوں دھانہہ کیتی نہ فریاد۔ چُپ چپیتے مار جھلیندی رہی ۔ اوندی ہک اَکھ سُنڄ ڳئی ہئی ۔ پھٹل تھوݙاں توں خون چُوندا ہا۔ او بھوئیں تے چُپ غُڑپ تے بے حال پئی ہئی۔ اوندے سِر دے وال مِٹی وچ اٹچے ہوئے ہَن ۔ چہرہ وی دھوڑ و دھوڑ تھی تے مٹی رنگا تھی ڳیا ہئی۔ پر او ݙھیر لحظے انہاں حالاں نہ رہ سڳی ۔ اوں پاسہ پرتیا تے اُٹھ تے بہہ ڳئی ۔ اوں تے وَت ہک واری پاڳل پوݨے دا دورہ تھیا۔ اُوں تن تے ولھیٹی پڳ دا ہک سِرا نپ تے چِھکیا تے اونکوں لیر و لیر کر تے حقارت نال ہک پاسے سٹ ݙتُس ۔ پیّو کوڑیلی نظراں نال اونکوں ݙٹھا۔ پڳ چاتی تے اُونہی نال شیریں دے وجود کوں ولھیٹ تے گنڈھڑی بݨایُس ۔ چا تے گھوڑے تے سٹُس ۔ آپ وی سوار تھیا تے گھوڑا اتکھائی نال بھڄݨ لڳا۔ پَر او اپݨے گھر نہ ڳیا۔ سُنڄ بر تے اَݨ وسندڑ راہیں توں لنگھدا ہویا ہک کُری

لوپ تے پُجا ۔ ایہ ایہو جئی جاہ ہئی جتھاں ترائے پاسوں کالے کالے پتھراں دیاں سُنج بَر پہاڑیاں ہَن ۔ اتھاں رَہݨ آلیاں چڑیاں وی کالیاں ہَن ۔ گھوڑا لوپ وچ داخل تھیا تاں گھوڑے دیاں سُنمبھ سنبھاں اُبھریاں تاں چڑیاں دی جھار بھراٹا مارتے اُڈ رہیتے کالے بدلاں وانگوں فضا وچ کھنڈر گیاں ۔ پیو ایں پاسے کوئی دھیان نہ ڈِتا ۔ گھوڑا ہک پہاڑی دے تلویں حصّے روکیا ۔ تلے لتھا ۔ دھی کوں گھوڑے دی چیل توں تلے لہاتے پتھریلی بھوئیں تے ہک پاسوں سٹیس ۔ اوا کا چُپ غُڑپ ہئی ۔ خالی نظراں نال پیّو دے چہرے دو ڈِیہدی پئی ہئی ۔ پَر اوں ولدا دھی وَل نہ ڈِٹھا ۔ چیل نہ بدھا خنجر کڈھیُس دھی دو وَدھیا، اوندے مٹی نال لبڑے والاں کوں ہک ہتھ نال نپ تے سِر نوایا ۔ گوڈیاں دے بھار بھوئیں تے بیٹھا تے خنجر نال دھی دا گلا لاہا چھوڑیُس ۔ خون دا فوارہ اُبلیا ۔ جیندیاں چھینڈ کے نال پیّو دا مہ متھا وی خون نال لبڑیا ہئی ۔ خنجر نال ذبح کرݨ توں بعد او کجھ لحظے تئیں دھی دے تڑپدے ہوئے وجود کوں ڈِیہدا ریہا ۔ اوندی گھاٹی ڈاڑھی تے مُچھاں دے سخت والاں تے خون دے لال پینگھے کھنڈیے ہوئے ہَن ۔ اَکھیں دے ڈِیوے ہلدے پئے ہَن ۔ اُجُھدے پئے ہَن ۔ او رُک رُک تے لمبیاں ساہواں گھندا ریہا ۔ وَت اُوں خون نال لبڑے خنجر کوں مضبوطی نال نپا تے ہک چاٹی نال اَڑا تے پوری طاقت نال اپݨے سینے وچ کھباڈِتا ۔ او لُڑھیج پُڑھیج تے ڈھاتے مٹی وچ لبڑی ہوئی بھوئیں تے پھڑکݨ لگا ۔

نور بخش رُستمانی کوں ایں افسوسناک سانحے دی سُدھ ہک آجڑی توں ڈھئی ۔ او وِہلیا ہویا ایں حالیں گھوڑا اُبھیندا ہویا لوپ ونج پُجا ۔ سجھ لوپ دی پہاڑیاں دی چوٹیاں تے جگمگاندا پیا ہیا ۔ اوندی رنگ لال تھیندی ویندی ہئی ۔ جئیں توں کالیاں پہاڑیاں دی رَت رنگیلیاں تھی گئیاں ہَن ۔ اُتے اَسمان تے ہلاں تے گجھاں دا ہک جھڑ جتھہ بھوندا پیا ہا ۔ ہک پہاڑی دے ریڑھ تل اِچ اوندے پیّو تے وڈی بھیݨ

شیریں دے وجود نال نال پئے ہَن ۔ لال خون جم کراہیں کالا تھی گیا ہا ۔ ڈونہیں مر مُک گئے ہَن ۔ پیّو دا ہتھ اَجاں تئیں خنجر دے دستے تے جمیا ہویا ہا ۔ گچی ہک پاسے رڑھی ہوئی ہئی ۔ بھیݨ دیاں بے نور اَکھیں کُھلیاں ہَن ۔ او نال دے نال رَتے تھیندے اَسمان دو ڈِیہدیاں پیاں ہَن ۔ نور بخش رُستمانی دی عمر ااں اُوں ویلے سُولاں سالاں دے نیڑے تیڑے ہئی ۔ بھانویں جو اوندے سِر تے ڈاڑھی دے والاں وچ ہُݨ کتھائیں کتھائیں چٹول ڈِسݨ لگی ہئی ۔ پَر ایہ دل چیرواں نظارہ او ہُݨ تئیں نہ بُھلا سگیا ۔

نور بخش رُستمانی اپݨی لاڈڑی دھی گل زریں کوں ہنج بنا تے وڈی بھیݨ دے روح چھکویں روپ وچ نہی ڈِیکھنا چاہندا ۔ جیکوں یاد کریندے ہوئیں اونکوں ہمیش تڑفا لگ ویندے ہَن ۔ اونداہاں اوندی مُٹھ اِچ ہاتے او ڈاڈھا پریشان ہا ۔ اوندی پریشانی دی مڈھلی وجہ ایہ وی ہئی جو کجھ مُد پہلوں او گل زریں دا رشتہ اپݨے مرتبے مطابق ہک خوشحال گھرانے دے ہک نینگر نال طے کیتا ہویا ہئی جیڑھا لاہور دے ہک کالج وچ اپݨی تعلیم مکمل پیا کریندا ہا ۔ رشتے طے تھیوݨ توں بعد اوں پنجی ہزار روپے وی بطور ولور گھن گھدے ہَن ۔ ایہ او پیسے ہَن جیڑھے بلوچاں دے سماجی دستور دے مطابق چھوہر تے پیّو ماء کوں اوندے ہووݨ آلے پئے توں گھنݨے ہوندن ۔ بہاول پور تے اوندے ایڈوایڈوں دے علاقیاں وچ وی ایہ رسم عام ہے ۔ پَر ولور دے پیسیاں کوں اُتھاں سمبھا آکھیا ویندے ۔ گل زریں جیکر میڑھ مرکہ دی رو نال ہنج بݨ ویندی تاں نور بخش کوں ڈاڈا نقصان تھیندا ۔ ایویں ہک تاں اوندی دھی نہ صرف مرݨ آلے دے وارثاں دے جذبے انتقال دی بھینٹ چڑھ ویندی، ڈوجھا اونکوں ولور دے پنجی ہزار روپے وی ولاڈیوݨے پوندے ۔ تہوں اوندی خواہش ہئی جو گل زریں پر نیج تے اپݨے ہووݨ آلے ولور دے کول لگی ونجے ۔ تے اوندے نال کھل ہَس تے زندگی گزارے تے ولور دے پیسے پنجی ہزار خون دے عیوضے دے طور تے مقتول

دے وارثاں کوں ݙے ݙتے ونڄن ۔ پر جرگے وچ میڑھ مرکہ دا فیصلہ اوندی سوچاں دے خلاف ہووݨ آلا ہئی ۔ جرگہ ٻا ہوݨ اِچ اَجاں ݙو ݙینہہ راہندے ہَن ۔ نور بخش نے چھیکڑی تݨ ماریا۔ اوراتیں رات لُکدا لُکاندا شاہ میر پُڄا ۔ چاکر خان سرگاݨی نال لُک لُکا تے ملیا۔ سارا حال حویلہ کیتا ۔ اپݨا ݙُکھ ݙسایُس ۔ رڑیا پِٹا ۔ پن سوروپیہ کڈھ تے سردار کیتے نذرانہ پیش کیتُس تے اپݨی خواہش ظاہر کیتوس جو جرگے دی بجائے سردار اپݨی کچہری وچ مقدمے دا فیصلہ کرے تے اوندی دھی گل زریں کوں ہنج تھیوݨ توں بچاوے ۔ چاکر خان خان سرگانی کوں مِلݨ توں بعد نور بخش اُوہی ویلے گھر دو ولدا وَل گیا ۔ سرگاݨی کلھے ویلے سردار شہ زور خان مزاری کوں ملیا۔ نور بخش رُستماݨی جیڑھے پنج سو نذرانے دے ݙتے ہَن او پیش کیتونس ۔ نور بخش دی پریشانی ݙسایُس تے جھکے اَلا وچ ایہ وی ݙسایُس جو او کیا چاہندے ۔ چاکر خان سرگاݨی جانثار تے وفادار ہووݨ دے نال نال سردار مزاری دا محرم راز وی ہا تے مُشیر وی ہا۔ تاہیوں سردار مزاری نے سارا حال حویلہ جاݨݨ توں بعد صورتحال دا جائزہ گھدا ۔ سرگانی نال صلاح مشورہ کیتا تے جرگے وچ میڑھ مرکہ دا فیصلہ تھیوݨ توں پہلوں اپݨے ہتھیں ایں مقدمے کوں گھن گھدا ۔ مقدمے دی سُݨیج شروع تھئے کئی گھنٹے لنگھ گئے ہَن ۔ ہاڑ دے مہینے دا تپدا سجھ چڑھ تے اَسمان دے اندری اندر پُڄ گیا ہئی ۔ سیک ودھ گیا ہا۔

کچہری وچ مصدانیاں دے ݙو معتبراں دے نال مقتول دی رنڈ رماء زرینہ بی بی تے اوندے پُتر دی موجود ہَن ۔ رُستماݨیاں دے معتبراں دے نال نور بخش وی عدالت وچ حاضر ہا۔ کچہری وچ چُپ غُڑپ ہئی ۔ سبھ چُپ ہَن ۔ سردار شہ زور خان مزاری دی چُپ ہا۔ اونظراں جُھکا تے سُچیندا پیا ہا جو مقدمے کوں ہُݨ ڈھیر لمباں نئیں ݙتا ونڄ سگدا۔ پچھلی پیشیاں تے ݙوہیں گروہ بیان ݙے گئے ہَن ۔ شہادتاں وی تھی گیاں ہَن ۔ ثبوت وی پیش کیتے ونڄ سگدے ہَن ۔ فریقین تے اُنہاں دے گواہاں تے جرح

وی کیتی گئی ہئی ۔ ہُݨ او ویلہ آ گیا ہا جو سردار مزاری کوں مقدمے دا فیصلہ سُݨاوݨا ہا۔

پر او فیصلہ سُݨویندے ہوئے ݙِہل گُھس پیا کریندا ہا ۔ مقدمے دی مُڈھلی کاروائی توں اِی اونکوں اندازہ تھی گیا ہئی جو اونکوں سوچ سمجھ تے فیصلہ کرݨا ہئی ۔ مقدمہ ٻہوں گنجل دار تے اوکھا ہئی ۔ فیصلے دی ترائے صاف سِدھیاں صورتاں ہَن تے او ایہ ہَن جو مقتول دے وارثاں کوں راضی کیتا ونڄے جو او خون دے عیوضے دے طور تے نقد پیسے گھن گھنن ۔ جیکر او راضی نہ ہوون تاں رُسماݨیاں تے زور ݙتا جو او مصداݨیاں دے مطالبے دے مطابق معافی منگ گھنن ۔ یا وَت نور بخش دی دھی گل زریں کوں ہنج کرݨ دا طریقہ ہا جیڑھا غیر جانبدار قبیلے دے معتبراں تے وݙ کیاں کیتا ہا۔ پر نور بخش توں پنج سو روپے نذرانہ وصولݨ توں بعد او ایویں ناہی کرݨا چاہندا۔ او جیڑھا وی فیصلہ کریندا کئیں فریق وچ اِتلی جُرأت نہ ہئی جو او منݨ توں انکار کریندے۔ او سردار ہا اوندا ہر فیصلہ اخیری فیصلہ ہئی ۔ پر سِر تے سوار تھی تے زبردستی فیصلہ کرݨ تے ایہ وہم وی ہا جو میڑھ مرکہ تے پورا نہ لہوݨ پاروں ݙوہیں گروہاں دے وچکار جھیڑ افساد تے دشمنی مُکݨ دی بجائے ڈھیر ودھ ویندی ۔ کئیں نہ کئیں بہانے کھڑاند لگی رہندی تے وَت ہک واری ہتھیار بندٹا کرا تھیندا خون خرابہ تھیندا ۔ کجھ مردے تے کجھ پھٹل ۔ ایہ ڳالھ سردار مزاری کیتے خفت تے بدنامی دا سوّب بݨدی ۔ اوندے عدل انصاف تے حرف آندا۔ تاہوں اوندی کوشش ایہ ہئی جو ایجھا فیصلہ کرے جئیں تے ݙوہیں فریقین راضی بہ رضا ہووِن ۔ سردار مزاری چنتیاں وات حُقے دی نڑی ہونٹھاں وچ دٻا تے ہولے ہولے کش لیندا پیا ہا۔ اوہی ویلے بھگوان داس درکھاݨ کچہری وچ پیٹھا ۔ پر دروازے وچ اِی اَجھک گیا ۔ سردار اونکوں ݙٹھا تاں پہلی نظر اِچ سُنڄاݨ گھدوس ۔

پچھلے سیالے دی ڳالھ ہے ۔ سردار مزاری اپݨی وݙی دھی دے پرنیوے توں پہلوں اپݨی حویلی دے صدر دروازے کوں نویں سِرے بݨوایا تے پھاٹک دے

بدرنگ تے بُتھے پھڑ کے بدل تے نویں بنوائے ہِن ۔ ایں کم تے چاکر خان سگرانی درکھان بھگوان داس کوں لایا ہا۔ او اپݨی ہنرمندی تے مہارت کیتے مشہور ہا۔ اوندے راہوݨ دا بندوبست وی حویلی دی وِساخ دے اوں نُکرے کیتا گیا ہا۔ جتھاں نوکر چاکر تے ڈوجھے شاگرد پیشہ کوٹھڑیاں وچ راہندے ہِن ۔

بھگوان داس ڈاڈھا محنتی تے مشقتی ہا۔ ہمیش اپݨے کم نال کم رکھدا۔ سجھ اُبھردے سار او اوزار سنبھال تے اپݨی کوٹھڑی توں نکلدا تے سجھ ڈھلدیاں تئیں اپݨے کم اِچ لگا رہندا ہا۔ او منگل کوں چُھٹی کریندا۔ سنوار شام کوں او کوٹلہ شیخ لگا ویندا تے بُدھ دی سویر وَلدا کم تے آویندا۔ اوندے ایں معمول اِچ کڈاہیں فرق نہ آیا۔ سردار مزاری چاہندا ہئی جو حویلی دا صدر دروازہ وی بناوٹ دا کم جلدی نبیڑ ونجے ۔ تاہوں اوں ہک واری بھگوان داس کوں رُکݨ دا آکھئیس تے او ہتھ جوڑ تے کھڑا تھی گیا۔ عاجزی نال آکھئیس ۔ سئیں توں سردار ہیں توں شینہہ ہیں تیڈا حکم سِر اَکھیں تے ۔ پَر میں منگل آلے ڈینہہ اِتھاں نئیں رہ سگدا۔ منگل کوں میں وستی وچ اپݨا مندر بناوݨ دا کم کریندا ں۔ کوئی ڈوجھا کم نئیں کریندا۔ بھگوان داس درکھان ٹھیک آکھیا ہئی اُنہاں ڈینہاں اُوں تے ہکو دُھن سوار ہئی جو ایہ ہئی کوٹلہ شیخ اِچ مندر بناوݨ دا کم وی کلم کلہا پیا کریندا ہا۔ کوئی بال وی نہ ہاسی ۔ ذال وی پچھلے سال ہیضے دی وِکیڑ وچ آ تے جُدائی ڈے گئی ہئی ۔ اوندی مونس تے غمخوار ہئی ۔ اوندے روکݨ تے بھگوان داس نیں پناہ گیر بݨ تے بمبئی ونجݨ دا ارادہ ترک کر ڈتا ہا۔ جتھاں اوندا نِکا بھرا تے بئے کئی سکّے پہلوں پُڄ گئے ہِن ۔ ذال دے مرݨ توں بعد اوندی حیاتی وچ جیڑھا خلاء ہا۔ اوکوں پُر کرݨ خاطر بھگوان داس درکھان نے مندر بناوݨ دی سوچ سوچی تے ایں کم کیتے منگل ڈینہوار خاص کیتا ہویا ہا۔ اوندی ذال دا مرنا وی منگل دے ڈینہہ کوں تھیا ہا۔ او ہفتے وچ چھی مہینے محنت مزدوری کریندا تے اِتھوں جو بچدا او مندر بناوݨ تے لا ڈیندا

۔ ایں گالھوں سردار شہ زور خان مزاری ولا، اوکوں روکݨ دی کوشش نہ کیتی ۔ بھگوان داس پوری لگݨ تے رُدھیمے نال سردار مزاری دی حویلی وچ کم کریندا رہیا۔ پھاٹک دے اُچے اُچے طاقاں دی جوڑی تیار کرݨ دے نال نال حویلی دی روبکار بناوݨ دا کم وی اونہہ کیتا ۔ طاقاں دی جوڑی تے بہوں سُہݨپ تے اَکھیں ٹِکا تے جیڑھے پُھل بُوٹے تے ایجھیاں سُچل محراباں بنائیُس جو حویلی دی شان ڈوڑی تھی گئی ۔ جیڑھا ڈیہدا عش عش کریندا۔ سردار مزاری اوندے کم توں ایڈا خوش تھیا جو ٹُریندے ویلے پنجاہ روپے انعام وی ڈِتس ۔ بھگوان داس درکھان پہلی وار سردار مزاری دی کچہری وچ حاضر تھیا ہا۔ بھانویں جو او ایں مقدمے دا ہک اہم گواہ ہا۔ فریقین اپݨے اپݨے بیانات وچ اوندا وی ڈسایا ہا۔ پَر کہیں اوکوں گواہ دے طور تے پیش نئیں کیتا ۔ سردار مزاری گھوری پا کجھ لحظے اوندو ڈیہدا رہیا۔ وَت ہتھ دے اشارے نال کول سڈیُس ۔ او اگیتے ودھیا تے سنبھل سنبھل تے پیر چیندا سردار دے سامݨے پُڄ گیا۔ دستور مطابق دُعائیہ جُملیاں نال نیاز وندی دا اظہار کیتُس ۔

سئیں سردار سدا جیویں، بالاں دی خیر ہووی۔ او سردار دے پیراں دو نویا پَر پیریں پووݨ کیتے ہتھ نہ لایا۔ نوّے ہوئے سِر کوں چائیُس تے سِدھا کھڑا تھی گیا۔ سردار شہ زور خان کوں ایہ رویہ بُرا لگیا ۔ پَر اُوں درگزر توں کم گھدا۔ اُوں غور کیتا بھگوان داس درکھان دی ڈاڑھی مُچھاں دے وال ڈھیر چِٹے تھی گئے ہِن ۔ او ہُݨ لِسا تے لُڑھیا پُڑھیا ڈسدا پیا ہئی۔ سِر تے ڈِھلی پگ ہئی تے گرمی دے ہوندیں ہوئیں تن تے میلی چادر لپٹی ہوئی ہَس ۔ اوندے متھے تے پکھر دے تِنکے ہِن تے اَکھیں دی اَنجھیاں اَنجھیاں ہِن ۔ سردار مزاری کوں اچݨ چیت یاد آیا جو اَج منگل دا ڈینہہ ہا تے ایں ڈینہہ بھگوان داس صرف اپݨا مندر بناوݨ دا کم کریندا ہا۔ اُوں حریان تھی تے پُچھیا ۔ ''درکھاݨ ! اَج منگل ہے۔ اَج توں کیوں آ گئیں ۔ تئیں اَج مندر دا کم نہ کرنا ہئی؟'' ''نا سئیں ! میں ہُݨ مندر

نئیں بݨیندا۔'' کیوں؟ سردار ٻیا وی حریان تھیا۔ بھگوان داس درکھاݨ کوئی ولدا نہ ݙتا۔ چُپ کر تے کھبّے پاسے سِر کوں نِوا ایُس۔ گُچی نال اَڑیا ہویا چادر دا ہک پلو ݙنداں نال نپ تے چھنڈکس تے اَنج کر ݙتس۔ چادر گھلیچ تے تلے ڈھہہ گئی۔ بھگوان داس اپݨے ݙوہیں ہتھ کھنڈار تے سامݨے کر ݙتُس جیڑھے اِرکاں تئیں کپّے ہوئے ہَن۔

سئیں جھڑا درکھاݨ مندر بݨیندا اہا او مر گئے۔ او مر گئے جݙاں درکھاݨ اِی نئیں ریہا تاں وَت مندر کیویں بݨ سگدے۔ اوں ہک ٹھڈا ساہ گھدا۔ میݙا مندر بݨاوݨ دا سُفنا، سُفنا اِی رہ گئے۔ او ہُݨ کݙاہیں نہ پورا تھیسی۔ کچہری تے سکتہ طاری تھی گیا۔ ہر بندہ ہکا ٻکا ہا تے حریان تے پریشان نظراں نال بھگوان داس دیاں کپیاں ٻاہواں ݙیہدا پیا ہا۔ جنہاں کوں اوݙ و پر کترے کبوتراں آلی کار ہولی ہولی ہلیندا پیا ہا۔ کجھ لحظے تاں ݙاڈھی چُپ رہی وَت سردار دی اَواز اُبھری۔ ''بھگوان داس تیݙے ایہ ہتھ مصدانیاں تے رُستمانیاں دے جھیڑے وچ میڑھ کریندے ہوئے کپیجے ہَن؟''۔

''نہ سئیں نہ کپیجے نہ ہَن پھٹل تھئے ہَن۔ بھگوان داس وضاحت کیتی۔ ''جݙاں وستی وچ پھٹ ٹھیک نہ تھئے، گل سڑ گئے تاں میں شاہر ونڄ تے سرکاری ہسپتال داخل تھی گُیم۔ اُتھاں ڈاکٹراں میݙے ݙوہیں ہتھ کپ ݙتے۔ میں ہُݨ تئیں ہسپتال وچ ہَم۔ پچھلے آݙت کوں کوٹلہ شیخ وَل آیا ہَم''۔ ایہ تاں ٻہوں بُرا تھئے ایویں تاں نہ تھیوݨاں چہیدا ہئی۔ سردار افسوس ظاہر کیتا۔ تیݙے نال ٻہوں ظلم تھئے۔ ''نہ سئیں! کوئی ظلم شُلم نئیں تھیا۔ جݙاں جھیڑے جھگڑے ہوندن تاں وَت اینویں تھیندے۔ میکوں تاں ایہ ݙکھ ہے جو میں میڑھ کراوݨ کیتے کجھ پہلوں پُڄ ویندا تاں شئیت زرینہ بی بی دا پُتر بچ ویندا۔ کئی پھٹل تھیوݨ توں بچ پوندے''۔ اُوں تھوڑی جئی ݙِھل توں بعد آکھیا ''سئیں میں تاں ایہ سوچ تے کچہری آیا ہَم جو میڑھ کہ............''

ٹھیک اے ٹھیک اے۔ سردار اونکوں ٻیا کجھ نہ آکھݨ ݙتا۔ بھگوان داس

توں نیک بندہ ہیں تئیں ٻہوں چنگا کم کیتے۔ سردار مزاری دا چہرہ اچݨ چیت رَتا لال تھی گیا۔ اَکھیں توں وݙیپا ݙسݨ لڳا۔ اُوں قہر بھریاں نظراں نال سامݨے کھڑے مصدانیاں تے رُستمانیاں کوں ݙٹھا۔ ہتھ چا تے بھگوان داس درکھاݨ دے پاسے اشارہ کیتا۔ تیکھے لہجے اِچ مصدانیاں کوں آکھیُس۔ ''اینکوں ݙیہدے پئے ہو۔ ایہ تہاݙا معیار ہے۔ اینݙی جان تے مال دی حفاظت کرݨ تہاݙا فرض ہے۔ پَر تُساں دعویٰ گھن تے آ گئے وے۔ تُساں ایہ وی نئیں سوچیا جو تہاݙے معیار تے کیا بیتی اے۔ ایہو تہاݙی میار داری ہے۔ بولو جواب ݙیوو''۔ ''سئیں سردار تُوں اُکا ٹھیک پیا آہدیں''۔ مصدانیاں دے ہک معتبر اپݨے قبیلے دی طرفوں معافی دا اظہار کیتُس۔ ''سئیں ساݙے توں بُھل تھی گئی اے ساکوں معافی ݙے ݙیوو''۔

سردار نے رستمانیاں دو ݙٹھا۔ تُساں اپݨے میار کیتے کیا کیتے؟ تہاݙی میار داری کوں کیا تھی گئے؟ تُساں اپݨے جُرم دی صفائی پیش کرݨ آ گئے وے۔ اپݨے گواہ وی گھن آئے وے۔ ثبوت وی ݙتے وے''۔ اُوں ہک واری وَت بھگوان داس دے پاسے ہتھ چا تے اشارہ کیتس۔ ''ایں جُرم دی صفائی تُساں کیویں پیش کریسو؟''۔

ایں واری رُستمانیاں دے ہک معتبر معذرت دا اظہار کیتا۔ سئیں! ساݙے توں وی بُھل تھی گئی اے۔ معافی ݙے ݙیوو۔ او اپݨی گھاٹی چِٹی ݙاڑھی تے ہتھ پھیر نالے سِر کوں نِوا تے سئیں سئیں کرݨ لڳا۔ ''سئیں تُوں سدا جیویں۔ ربّ راضی ٻاضی ہووی۔ ساکوں معافی ݙے چا''۔ ''اینویں ایہ کم نہ ٹُرسی''۔ سردار مزاری اپݨی دیداں بھنوا تے مصدانیاں تے رُستمانیاں دو ݙٹھا۔ معیار تے جھڑا ظلم تھئے معافی منگݨ نال ایں بارے جُرم دی تلافی نئیں تھیندی۔ اُوں کاوڑ نال گردن کوں چھنڈکا ݙتا۔ اُکا نئیں تھی سگدی۔'' کمرے وچ ٻہوں چُپ غُڑپ ہئی۔ سب چُپ ہَن۔ وِسمے ہوئے ہَن۔ سردار حقّے دی نڑی سنبھالی۔ ہونٹھاں وچ دبائی تے ہولے ہولے کش لاوݨ لڳا۔ اُوندا

کاردار چا کر خان سرگانی ، ہتھ بدھی ، اَکھیں جھکیاں ، ادب نال کھڑا ہئی ۔ مالشیا ہُشیاری نال سردار دی چیل تے باہواں دے پٹھے پیا گُھٹیندا ہا۔ اوندے ہتھ تکھائی نال پئے چلدے ہَن ۔ سردار مزاری حقے دی نڑی ہک پاسے کیتی ۔ کھنگھورا مار تے سنگھ کوں صاف کیتا۔ تے بارے لہجے وچ فریقین نال اَلاناں ۔ بھگوان داس دے کچہری آوݨ نال جیویں جو مقدمے دی نوعیت بدل گئی اے ۔ تاہوں ایندے بارے وچ نویں سِرے توں سوچ وچار کرنا پوسی ۔ مقدمے دی کاروائی کل وی جاری رہی ۔ ہُݨ کچہری برخاست کیتی ویندی اے ۔'' سرگانی دے اشارے تے ہک ہیلی جلدی نال اگیتے وَدھا ۔ سردار مزاری کول پُجا تے اوہندی چیل تے گوڈا دے نال لُھیٹی خیری دی گنڈھ کھولݨ لگا ۔ ڈوجھے ڈینہہ چڑھے مقدمے دی کاروائی داوَل مُنڈھ بدھیجا ۔ پر زیادہ دیر جاری نہ رہی ۔ نہ کئیں فریق دا بیان گھدا گیا نہ کوئی گواہی پیش تھئی نہ جرح۔

سردار مزاری نے صرف مقدمے دا فیصلہ سُنا یا جھڑا ایہوں تھولا ہئی ۔'' اَکھیں ڈٹھے گواہاں دی شہادتاں توں رُستمانیاں دے خلاف جُرم ثابت تھی گیا اے ۔ تاہیوں اُنہاں کوں حُکم ڈتا ویندا اے جو او پنجی ہزار خون دیا عیوضا مصدانیاں کوں ادا کرن ۔ خون دے عیوضے دے پیسے نور بخش رُستمانی ڈیسی ۔ پَر ایہ پنجی ہزار روپے مرݨ آلے دی ماء زرینہ بی بی کوں نئیں بلکہ بطور تاوان بھگوان داس درکھاݨ کوں ڈتے ویسن ۔ نور بخش رُستمانی کوں ہک ہفتے دی مُہلت ڈتی ویندی اے ۔ جیکر ایں مُدت اِچ او روپے نہ ڈے سگیا تاں اونکوں سُکے کھوہ وچ سَٹ ڈتا ویسی ۔ اُونکوں تڈاں تئیں رہائی نہ مِلسی جڈاں تئیں او بھگوان داس درکھاݨ کوں پورا تاوان ادا نہ کریسی ۔

سردار شہ زور خان مزاری دے ایں فیصلے دے خلاف نہ کئیں فریق اعتراض کیتا نہ دھانہہ فریاد کیتی ۔ اُنہاں دے متھے تے نہ تریڈھی ہئی نہ میل رنجکی گُندر ۔ اُنہاں چُپ چپیتے فیصلہ سُنیا تے کچہری توں باہر لگے گئے ۔

ڈاچی

اوپندر ناتھ اَشک

جھوک سکندر دے مسلمان جٹ باقر کوں آپݨے مال دو ہبلاسی نظراں نال ڈیہدیاں ہوئے ڈیکھ تے او کانہہ دے گھاٹے وَݨ نال نِتدرائے کنڈھ لا اَدھ نِندرائی حال وچ بیٹھا چودھری نندو آپݨی اُچی گھر گھر کریندی اَواز وچ بو کیا ، اوئے ، اُوئے ، کیا پیا کریندیں ؟ تے اُوندا اچھی فٹ قد تے موٹا تازہ بُت تݨ گیا تے بٹݨ ترُٹ وِنجݨ دی وجہ پاروں موٹی کھڈی دے کُرتے وچوں اوندا اُٹھلا سینہ تے مضبوط مونڈھے صاف ڈسݨ لگے ۔ باقر ذری نیڑے آ گیا ۔ دھوڑ و دھوڑ چُنجیلی ڈاڑھی تے شرعی مُچھاں دے اُتوں ٹوئیاں وچ وڑیاں ڈو اَکھیں وچ ہک لحظے کیتے لسک پئی تے اوں ذرّی کِھل تے اوکوں آکھیا ۔'' ڈاچی پیا ڈیہداں چودھری ڈاڈھی سوہݨی تے جوان اے ۔ ڈیکھ تے بُکھ پئی لہندی اے ۔ اپݨے مال دی تعریف سُݨ تے چودھری نندو دی چِھک کجھ گھٹ تھئی ۔ ڈَڈا تھی پچھیُس ۔ کیڑھی ؟ پَرلے توں چوتھی ، باقر اشارہ کریندیں آکھیا ۔ او کانہہ دے ایں گھاٹے وَݨ دی چھاں وچ اَٹھ ڈاہ اُٹھ بدھے پئے ہَن ۔ اُنہاں وچ او جوان اُٹھݨی اپݨی لمبی سوہݨی گچی لُکا تے پتریں تے منہ پئی مریندی ہئی ۔ مال منڈی وچ دور ، جتھوں تئیں دید بھنواوَہا ۔ وڈے اُچے اُٹھاں ، سوہݨی ڈاچیاں ، کالیاں بھوریاں موٹیاں تازیاں منجھیاں تے گائیں توں سِوا کجھ نہ نظر داہا ۔ کھوتے وی ہَن پَر نہ ہووݨ دے برابر ۔ زیادہ تاں اُٹھ ہَن ۔ بہاولنگر دے روہی دے علاقے وچ اللہ ولوں اے ڈھیر ہن ۔ اُٹھ روہی دا زناور اے ۔ اُوں تپدے ریلتے علاقے وچ آونج ، رڑھ رنگڑ تے شئیں لڈاوݨ دا کم ایں نال تھیندے ، پُرانے وقتاں وچ جڈاں گائیں ، ڈاہ ڈاہ تے ڈاند پندھراں روپے وچ مِل ویندے

ہَن ، تݙاں وی چنگا اُٹھ ، پنجاہ توں گھٹ نا ہی مِلدا اتے ہُݨ وی جݙاں جو علاقے وچ نہر آ گئی اے تے پاݨی دی ایڈی تھوڑ نئیں رَہی ۔ اُٹھ دی وقعت گھٹ نئیں تھئی ۔ ٻَھل جو وَدھی اے ۔ چودھری دے اُٹھ ݙوݙ وسوتوں پونے ترائے سوتئیں وِکدے ہَن تے بار تے مال ڈھووݨ دے وی اسّی ، سوتوں گھٹ ہتھ نہ آندے ۔ ذرّی ہیا اَگتے تھیا قر آکھیا ، سچ آہداں چودھری ، ایں جئی سوہݨی ݙاچی میکوں ساری منڈی وچ نئیں ݙسی ۔ خُشی توں نندو دا سینہ چوڑا تھی گیا ۔ ’’ ایہ اِیویں تے نئیں گئی روز دا برسیم ، چھوڈل ، بوسݨ گھاہ پتر وی کریندا ں ‘‘ ۔ ہَولی جئی باقر پُچھیا ، ’’ وچیسیں اینکوں ؟ ‘‘ ۔ ’’ ایں کیتے تاں گھن آئیاں ۔ نندو ذرا ترُشی نال آکھیا ۔ تے وَت ݙس جو کتلے دی ݙیسیں ؟ باقر پُچھیا ۔ نندو ، باقر کوں سِر توں گھن تے پیریں تئیں ݙٹھا تے کھلدے ہوئیں آکھیُس ۔ ’’ تیکوں چاہیدی اے ، تُوں ایندا مُل ݙے سگسیں ‘‘ ، میکوں چاہیدا اے ‘‘ ۔ باقر دی ذرا سختی نال آکھیا ۔ نندو بے پرواہی نال سِر کوں ہلایا ، ایں مزدور دی اے اوقات جو اَنجھی سوہݨی ݙاچی مُل گھنے ۔ پُچھیُس ! تیئں آپ گھݨنی اے ‘‘ ۔ باقر دے کھیسے وچ پئے ݙݙھ سو دے نوٹ جیویں باہروں ٹپا مارݨ کیتے اُبالہے تھی گئے ۔ ذرّی جوش نال اُوں آکھیا ، تیکوں ایندے نال کیا ، کوئی گھنّے ، تیکوں تاں اپݨی مُوڑی نال غرضی اے ، تُوں مُل ݙسا ؟ ‘‘ ۔ نندو اُوندے بُتھے کپڑیاں ، گوݙے توں چوّے تہمند تے نوح دے ویلے توں وی پُرانے پیزاریں کوں ݙیہدیاں ہوئے ٹالݨ دی غرض کݨ آکھیا ’’ وَنج تُوں ایندا مُل گھن آ ، ایندا مُل اَٹھ ویہاں توں گھٹ کوئنی ‘‘ ۔ ہک لحظے کیتے باقر دے تھکے ترُٹے بُت وچ خُشی دی لہر ہَجھ پئی ۔ اوکوں ݙرہا جو چودھری کتھائیں اتنا مُل نہ لا چھوڑے ۔ جھڑا ایندی اوقات توں باہر ہووے ۔ پَر جݙاں اُوں اپݨے مونہوں اوندے ہک سوسَٹھ ݙسائے ، تاں اوندی خُشی دا ٹھکانہ نہ ریہا ۔ ݙݙھ سو تاں اوندے جلدی نال ݙݙھ سو دے نوٹ کڈھ تے مَنیا تے ݙاہ روپے دا اُدھار کر گھنسی ۔ اگھ کرݨ

تاں اونکوں آندا نہ ہا ۔ جلدی نال ݙݙھ سو دے نوٹ کڈھ تے نندو دے اَگوں سَٹ ݙتے ۔ آکھیُس ’’ گِݨ گھن ، ایں توں وَدھ میڈے کول ہک دھیلا نئیں ۔ ہُݨ اَگوں تیڈی مرضی ‘‘ ۔ نندو نہ چھندے ہوئے نوٹ گِݨݨ شروع کیتے ۔ پَر گنتری مُکدیاں سار اِی اوندیاں اَکھیں چمک پئیاں ۔ اُوں تاں باقر کوں ٹالݨ کیتے مُل ہک سوسَٹھ ݙسایا ہئی ۔ نہ تاں ایں ݙاچی دے ہک سو چالھی وٹیج پوندے ۔ ایہ سوچ تاں اوندے خواب وچ وی نہ ہئی ۔ دل دی خوشی کوں دِل وچ رکھ تے باقر تے احسان دا بار لݙیندے نندو آکھیا ۔ ’’ ݙاچی تاں میڈی ݙوسودی اے ، پَر تیکوں اُتوں دے پیسے چُھڑیندا پیّاں تے ایہ آہدے آہدے ݙاچی دی رسّی باقر دے ہتھ نپّا ݙتُس ۔ ہک لحظے کیتے اُوں وحشی انسان دے ہاں دے کنگرے ہِلے ۔ ایہ ݙاچی اوندے کول جمی جائی ، پال پوس تے ݙوجھے دے ہتھ ݙیندے ، اوندے دِل دا اِجھ ایویں حال تھیا ، جیویں دِھی کوں ساہورے ٹُریندے ہوئے پیّو دا تھیندے ، اَواز تے لہجے کوں نرم کر تے آکھیُس ۔ ایہ ݙاچی میڈی لاݙلی اے ، تُوں وی خیال رکھیں ‘‘ ۔ ایویں جیویں سُوہرا ، جو انترے کوں آہدا پیا ہووے ۔

میڈی دھی نازاں دی پلوڑ اے ، ݙیکھیں اینکوں ݙُکھ نہ ݙیویں ۔ خوشی دے پَراں نال اُݙدیاں ہوئے باقر دلدی ݙتی ۔ ’’ بے فِکرا تھی جان مار پلیساں ۔ نندو نوٹ ٹیک وچ سنبھلیندے ہوئے سُکے سَنگھ کوں ذرّی تر کرݨ کیتے گھڑے توں جھجھری کوں بھریا ۔ منڈی وچ ہر پاسوں دُھوڑ پئی اُݙردی ہئی ۔ شاہراں دی مال منڈیاں وچ وی جتھاں کئی عارضی نلکے لگ ویندن تے سارا سارا ݙینہہ چھڑکا تھیندا راہندے ، اُتھاں وی دُھوڑ گھٹ نئیں ہوندی ۔ وَل ایں روہی دی منڈی وچ تاں دُھوڑ دی شاہی ہئی ۔ گنّے آلے دیاں گنڈھیریاں تے ، حلوائی دے حلوے حلیپیاں تے ، چھابڑی آلے دی ݙہئی تے پکوڑیاں تے ، ہر جاہ دُھوڑ اِی دھوڑ ݙسدی ہئی ۔

گھڑے دا پاݨی ٹینکیاں راہیں نہر توں آیا ہئی تے مکنڈی تئیں آندیاں چکڑ وانگوں میلا تھی گیا ہئی۔ نندو دا خیال ہئی جو نتھرݨ تے پیسی۔ پر سنگھ سُکدا پیا ہاسی، ہکو گھٹ وچ جھجھری مُکا تے نندو اوکوں وی پاݨی پیوݨ دا آکھیا۔ باقر جݙاں آیا ہئی تے اوکوں ݙاڈھی تریہہ لگی ہوئی ہئی پر ہُݨ اوکوں پاݨی پیوݨ دی ویہل کتھاں، رات تھیوݨ توں پہلوں پہلوں آپݨی وستی پڄݨا چہندا ہئی۔ ݙاچی دی رسّی نپ تے دُھدڑ کوں جیویں چڑھیندا ہویا اوٹر پیّا۔ باقر دے دِل وچ بہوں ݙینہاں توں ہک سوہݨی تے جوان ݙاچی مُل گھنݨ دی سِک ہئی۔ ذات دا او کمّی ہئی۔ اوندے وݙکے کمبھاراں دا کم کریندے ہَن۔ پر اوندے پیّو آپݨا قدیمی پیشہ چھوڑ تے مزدوری نال آپݨا ڈھڈ بھرݨ دا حیلہ کیتا۔ باقر وی اوہو پیشہ نپ گھدا۔ مزدوری اوڈھر کریندا ہووے۔ ایہ وی ڳالھ نہ ہئی۔ کم توں ہمیش جان چُھڑویندا ہا تے چُھڑویندا وی کیوں ناں؟۔ جݙاں اوندی ذال تے ہک نکی دھی۔ وَت کیندے کیتے جان مریندا؟۔ پر بے پیرے اَسمان اوکوں ایں سُکھ نال باہوݨ ݙتا۔ اوکوں نندروں جگا تے اپݨی ہمدردی محسوس کرݨ کیتے مجبور کر ݙتا۔ اوکوں ݙسایا جو زندگی وچ سُکھ اِی نئیں، اَرام اِی نئیں۔ ݙُکھ وی بھوڳݨے پوندن۔ محنت تے مشقت وی ہے۔

پنج سال پہلوں، اوندی اوہا ذال، سُکھ سکھیت ݙیوݨ آلی ہک گُݙی وانگوں دھی چھوڑ تے ایں جہان توں ٹُر گئی۔ مَردے ویلے آپ کوں اپݨی پھکی تے مونجھیاں اَکھیّں وچ بھر تے اوں باقر کوں پارت ݙتی۔ ''میݙی رضیہ ہُݨ تیݙے حوالے ہے ایکوں ݙُکھ نہ تھیوݨ ݙیویں تے ذال دے ہک فقرے نیں باقر دی زندگی دا رُخ موڑ ݙتا ہا۔ آپݨی حیاتی دی شریک دے مرݨ توں بعد او اپݨی رنڈڑ بھیݨ کوں اوندی وستی توں گھن آیا ہئی تے اپݨی آلس تے ڈِھل چھوڑ تے اپݨی مرݨ آلی ذال دی چھیکڑی سِک کوں پورا کرݨ سانگے جی جان نال رُدھ گیا ہئی۔ ایہ تاہیوں تھیوݨاں وی ہا جو اپݨی

ذال دی، اوں ذال دی جئیں نال او اپݨی روح دی سچائیاں نال محبت کریندا ہا۔ جیندی موت دا ݙُکھ اوندے دل دے اَݨ سونہیں پردیاں تئیں چھا گیا ہئی۔ جئیں توں بعد عمراں سانگے مذہب سانگے مؤکل ہووݨ تے وی، سکے سکوّتاں دے مجبور کرݨ تے وی، اوں ݙوجھی شادی نہ کیتی۔ اپݨی اُوں ذال دی چھیکڑی سِک کوں کیویں بُھلا ݙیندا۔ او ݙینہہ رات ݙاڈھی محنت کریندا ہا تاں جو اپݨی مرݨ آلی ذال دی ایں امانت کوں، اپݨی ایں نِکی مشوم جئی گُݙی کوں ونکوونک دیاں شئیاں گھنا ݙیوے۔ جݙاں وی او کݙاہیں منڈی توں ولدا، نِکی رضیہ اوندی جنگھاں نال وِلھڑ ویندی تے اپݨی وݙی وݙی اَکھیں اوندے دُھوڑ بھرے منہ تے جما تے پُچھدی ''ابّا! میݙے کیتے کیا گھن آئیں؟۔ تاں وَت او اونکوں اپݨی جھولی وچ ٻلہا تے کݙاہیں کھݙاونیاں نال اوندی جھولی بھر ݙیندا۔ تݙاں رضیہ اوندی جھولی توں لاہندی تے اپݨی سینگیاں سہیلیاں کوں اپݨی مٹھائی تے کھݙوانئیں ݙکھاوݨ کیتے دُھرک پوندی۔ ایہا گُݙی وانگوں دِھی جݙاں اَٹھ سالیں دی تھئی تاں ہک ݙینہہ لݙ وڑ نال آپݨے ابّے کوں آکھݨ لگی۔ ''ابّا اساں تاں ہک ݙاچی گھنسوں! ابّا میکوں ݙاچی گھن ݙیسیں۔ بھولی معصوم دھی، اونکوں کیا پتہ جو او ہک غریب تے بُکھے ننگے ݙیہاڑی دار مزدور دی دھی اے۔ جئیں کیتے ݙاچی گھنݨ تاں کُجا اوندا سوچݨ وی گناہ اے۔ پِھکی کِھل دے نال باقر اوکوں جھولی چایا تے آکھیُس، رَجوّ توں تئیں آپ ݙاچی ایں ''رضیہ نہ منّی۔ اوں ݙینہہ مشیر مال آپݨی ݙاچی تے چڑھ تے آپݨی نِکئی دھی کوں اَگتے ٻلہا۔ اوندی وستی وچوں کجھ کامے لبھݨ آیا ہئی۔ نِکی رضیہ دے نِکے جئے دِل وچ ݙاچی تے سوار تھیوݨ دی ݙاڈھی سِک ہئی تے اوں ݙینہہ توں باقر دی رہی سہی ڈِھل وی دور تھی گئی۔ اُوں رضیہ کوں تے ٹال ݙتا ہئی۔ پر آپݨے دل وچ عہد کر گھدوس کہ بھانویں جو تھیوے اورضیہ کیتے ہک سوہݨی ݙاچی ضرور مُل گھنسی۔ تݙاں ایں علاقے وچ جتھاں اوندی آمدݨ دی

ادھیک مہینے سارے وچ روزانہ ترائے آنے دی ناہی ۔ ہُݨ اُتھاں اَٹھ آنے تھی ڳئی ہئی ۔ دور دور دیاں وستیاں وِچ ہُݨ او مزدوری کرݨ ویندا ۔ کٹائی تے ٻجائی دے ݙینھاں راتیں جان مریندا ۔ سئیں ! پاڑ ، ݙوہر ، تریہر ہل ویندا ۔ داݨ کڈھیندا ، ڈھیریاں وچ دانے بھریندا ، پیلیاں بنیندا ، ترائی کریندا ، اُنہاں ݙینھاں اوکوں پنج توں ݙاہ آنے تئیں ݙیہاڑی مِل ویندی ۔ جڈاں کوئی کم نہ ہوندا تاں ڈھمیں ویلے نال اَٹھ کوہ دی منزل مارتے منڈی ولّ پُڄدا تے اَٹھ ݙاہ آنے دی ݙیہاڑی لبھ پوندی ۔ اوکوں جیویں جنون تھی ڳیا ہئی ۔ بھیݨ آہدی ، باقر ہُݨ تُوں تاں اُکا بدل ڳیا ایں ۔ پہلوں تاں تئیں کڈاہیں اتنی سخت نہ کیتی ہئی ۔ باقر کھل تے آہدا " اَدّی تُوں چاہندی ایں میں ساری عمر ہوتھرا بیٹھا راہواں ۔

بھیݨ آہدی " نِکماں ہووݨ دا تاں میں نئیں آہدی ۔ پَر صحت کوں وَنڄا تے دَھن کٹھا کرݨ دی صلاح وی نئیں ݙے سڳدی ۔ اَڄّھے ویلے باقر دے سامݨے اوندی مرݨ آلی ذال دی فوٹو چھکیج ویندی ، اوندی چھیکڑی سِک اوندے کنیں کوں کݨ لڳدی تے او ویہڑے وچ کھیݙدی رضیہ تے ہک پیار دی دید بھنوا تے ہوٹھاں تے ہک ݙُکھ بھری مُسکار گھنا ۔ اپݨے کم وچ رُجھ ویندا ۔ او سرکاری کھالے دے کنّی کنّی ٹُریا ویندا ہئی ۔ شام دا ویلہ ہئی تے پچھادوں ٻُڈ دے سجھ دے کناویں دھرتی کوں سونے دا چھیکڑی دان ݙیندے ہَن ۔ ہوا وچ کجھ لُری آ ڳئی ہئی تے کتھاہیں دور رڑھیں وچ ٹٹیری "ٹیہوں ٹیہوں" کرتے اُݙدی پئی ہئی ۔ باقر دیاں سوچاں وچ گزرے ویلے ہک ہک کرتے یاد آندے پئے ہَن ۔ آسوں پوسوں کوئی جٹ آپݨے اُٹھ تے سوار جیویں نچدا ٹپدا انکل ویندا تے کتھاہیں کتھاہیں جٹاں دے چھوہر چھکڑیاں تے رکھے ہوئے گھاہ دے گٹھے تے بیٹھے ݙانداں کوں بچکر ݙیندے ، کئیں لوک گاوݨ دا ہک اَدھ بند ڳاندے یا چھکڑے دے پچھوں ٻدھے ہوئے خموشی نال ٹُردے ہوئے اُٹھاں دیاں

ٻوتھیاں نال کھیݙدے آندے ہَن ۔ باقر جیویں خواب توں جاڳ تے پچھادوں ٻُڈدے سجھ کوں ݙٹھا تے وَت سامݨے سُنجی بَر تے دید بھنوائی ۔ اوندی وستی اَڄاں ٻہوں دور ہئی ۔ اوں خوش تھی پچھاں ݙٹھا تے چُپ چپیتے ٹُری آندی ݙاچی کوں ٹُچکر ݙے تے او بیا وی تیزی نال ٹُرݨ لڳا جو کتھائیں اوندے وَنڄݨ توں پہلوں رضیہ سُم نہ ونڄے ۔ مشیر مال دی حویلی ݙِسݨ لڳی ہئی ۔ اِتھوں اُوندی وستی نیڑے ہئی ۔ بس ݙو کوہ ، باقر دی چال مٹھی تھئی تے اوندے نال اِی تصویر دی دیوی اپݨی رنگ برنگی کوچی نال اوندے دماغ دے کورے کاغذ تے ونکو ونک دیاں تصویراں بݨاوݨ لڳی ۔ باقر ݙٹھا جو اُوندے گھر پُڄدیاں اِی نِکی رضیہ خُشی نال نچدیاں ہوئے اُوندی ڄنگھاں نال وِلھڑ ڳئی اے تے وَت ݙاچی کوں ݙیکھ کراہیں اُوندیاں وݙیاں اَکھیں حیرت تے خُشی نال بھر تج ڳیاں ہَن ۔ وَت اُوں ݙٹھا او رضیہ کوں اپݨے نال ٻلھا تے سرکاری کھالے دی کنّی کنّی ݙاچی کوں بھڄائی ویندے ۔ شام دا ویلہ اے ۔ مست ٹھڈڑی ہوا چلدی پئی اے تے کتھائیں کتھائیں ڳئی ݙوڈرکاں پَر کھنڈا اپݨی بھیڑی اَواز وچ کاں کاں کریندا اُتوں اُݙردا ویندے ۔ رضیہ دی خُشی ماندی سماندی نئیں پئی ۔ او جیویں ہوائی جہاز وچ اُݙدی ویندی اے ۔ وَت اوندے سامݨے آیا جو او رضیہ دے نال ٻہاولنگر دی منڈی وچ کھڑا اے ، نِکی رضیہ حریان اے ، ہر پاسے دانیں دیاں ڈھیریاں ، اَݨ ڳݨت چھکڑیاں ، حیرت محل وچ گُم کر ݙیوݨ آلیاں او بے شمار شئیاں ݙیہدی پئی اے ، ہک دُکان تے گراموفون وَڄدا پئے ۔ لکڑ دے اُوں ڈبے وچوں کیویں ڳاوݨ نکلدا پئے ۔ کوݨ ایں وچ لُک تے ڳاندا پئے ۔ ایہ سبھ ہو ڳالھیں رضیہ دی سمجھ وچ نہ آئیاں تے ایہ سبھ کجھ ڄاݨݨ دا شوق اے ۔ جہڑا اوندی اَکھیّاں وچ صاف ݙسدا پئے ۔ اپݨی سوچاں دی دُنیا وچ گُم او کاٹ کولوں لنگھیا ویندا ہا جو اچݨ چیت خیال آئیس ، او کھڑ تھیا تے وَت کاٹ وچ ٻہہ ڳیا ۔ مشیر مال دی کاٹ دی کوئی وݙی وستی نہ ہئی ۔ ایݙے دیاں

ساریاں وستیاں ایویں ہَن ۔ ڈھیر تھئے تاں تریہہ چھپر تھیگئے ۔ کڑیاں دی چھت دا یا پکی سلھاں دا مکان وی ایں علاقے وچ نہ ہئی ۔ باقر دی کاٹ وچ پندھراں گھر ہَن ۔ گھر کتھاں گریڑے ہَن ۔ مشیر مال دی کاٹ وی اَنجھی ویہہ پنجی جھگیاں دی وستی ہئی ۔ صرف مشیر مال دا مکان کچیاں سِلھاں نال بنُیا ہا۔ پَر چھت اوندی وی کانیاں دی ہئی ۔ نانک درکھاݨ دی جُھگی دے سامݨے او کھڑ تھیّا ۔ منڈی ونڄݨ توں پہلوں او ایندے کول ڈاچی دا گدرا کاٹھی بنُݨ کیتے ڈے گیا ہئی ۔ اوکوں خیال آیا جو رضیہ ڈاچی تے چڑھݨ دی ضد کیتی تاں او اوکوں کیویں ٹلیسی ۔ ایں سوچ نال او پچھیتے وَل آیا ہا۔ اُوں نانک کوں ہک ڈو ہکلاں ماریاں ۔ اندروں شئیت اوندی ذال ولدی ڈتی ۔ گھر وچ کوئنی ، منڈی گیا ہوئے ۔ باقر دی اَدھی خُشی ویندی رہی ۔ او کیا کرے؟ ۔ ایہ نہ سوچ سگیا ۔ نانک جیکر منڈی گیا ہوئے تاں گدّا مٹی تے سواہ بنا گیا ہوسی ۔ پَر وَت سوچیا متّاں بنا تے رکھ گیا ہووے ۔ او وَت ہکل ڈتی ۔ میں ڈاچی دا پلاݨ بنُواوݨ دا آکھ گیا ہَم ۔ ’’ولدی ملیوس‘‘ ۔ ساکوں نئیں پتہ ۔ ’’باقر دی ساری خُشی ویندی رہی ۔ پلاݨ بغیر او ڈاچی گھن تے کیویں ونڄے ۔ نانک ہوندا تاں اُوندا پلاݨ بھانویں جو نہ بنُیا ہووے ہا۔ کوئی ڈوجھا اِی اُوں توں منگ تے گھن ویندا۔ ایں سوچ دے آندے اِی اُوں سوچیا ۔ چنگا! مشیر مال توں منگ گھنداں ۔ اُوندے کول تاں اِتلے اُٹھ ہوندن ۔ کوئی نہ کوئی پُرانا پلاݨ وی ہوسی ۔ حالی اُوں نال کم ٹور گھنساں ۔ تڈاں تئیں نانک پلاݨ بنا گھنسی ۔ اے سوچ تے او مشیر مال دے گھر دوڑ پیا ۔ اپݨی ملازمت دے دور وچ مشیر مال صاحب نیں بہوں دھن جوڑ گھدا ہئی ، تے جڈاں ایڈے لہر نکھتی تاں او اپݨے اثر و رسوخ نال ریاست دی زمین وچوں کوڈیاں دے بھاء کئی مربعے زمینھ ولھیٹ گھدی ہئی ۔ ہُݨ ریٹائر تھی تے اِتھاہیں آ تے رہ پیا ہئی ۔ رو پیا ہئی ۔ کجھ مزارعے وی رکھے ہوئے ہَن تے مزے نال گمر یندا پیا ہئی ۔

اپݨے دیرے تے ہک تخت تے بیٹھا حقّہ پیا پیندا ہئی ۔ سِر تے چٹا اضافہ ، گل وچ چٹی قمیض ۔ اوں تے چٹی گڈی تے چیل وچ کھیر وانگوں چٹی دھوتی ، دھوڑ بھرے باقر کوں ڈاچی دی رسّی نپ آندا ڈیکھ تے پچھیُس ۔ سُنا باقر کتھوں آندا پئیں؟ باقر نِوّا تے سلام کریندے ہوئے ڈسایا ’’منڈی توں آندا پیاں گودا‘‘ ۔ ’’اے ڈاچی کریندی اے؟‘‘ ۔ ’’میڈی اے گودا! ہُݨیں منڈیوں گھن آئیاں‘‘ ۔ مشیر مال ڈاچی دو ہک دید بھنوائی ۔ او آپ بہوں دیر توں ہک سوہݨی ڈاچی ، اپݨی سواری کیتے گھنݨاں چاہندا ہئی ۔ اوندے کول ڈاچی تے ہئی پَر پچھلے سال اوکوں مسمیک تھی گیا ہا۔ بھانویں جو نیل تے بیا دوا دارو کرݨ نال اوندا روگ تاں دور تھی گیا ہئی ۔ پَر اُوندی چال وچ او مستی او چنچک نہ رہی ۔ اے ڈاچی اُوندی اَکھیں کوں بھا گئی ۔ کیا گُھٹیا وجود تے مناسب ہتھ پیر ہَن ۔ کیا چٹڑا تے بھورا رنگ اے ۔ کیا لچکدی خچکدی گچی اے؟ ۔ آکھیُس میں ’’چنگاں! میں توں اَٹھ وِیہے گھن چا ۔ میکوں ہک ڈاچی دی لوڑ اے ۔ ڈاہ تیڈی محنت دے‘‘ ۔ باقر پِھکی کِھل کِھلدیں آکھیا ۔ ’’اَجاں تاں میڈا چاہ وی پورا نئیں تھیا‘‘ ۔ مشیر مال اُٹھ تے ڈاچی دی گچی تے ہتھ پھیرݨ لگا ۔ واہ کیا اصیل زناور اے ۔ ’’بظاہر آکھیُس ۔ چنگا پنج ہئے گھن گھنیں‘‘ ۔ تے وَت بیلی کوں ہکل ماریُس ۔ ’’نُورا ، اوئے نورا‘‘ ۔ بیلی نوہرے وچ بیٹھا منجھیں کیتے پٹھے پیا کُریندا ہا۔ گنڈاسہ ہتھ وچ گِھدے ہوئے بَھجدا آیا ۔ مشیر مال آکھیا ۔ اے ڈاچی گھن تے بدھ چھوڑ ۔ ہک سو پینٹھ وچ ڈسا کیجھی اے ۔ نورے حریان کھڑے باقر دے ہتھوں رسّی گھن گھدی تے سِر توں گھن پیراں تئیں ہک دید ڈاچی تے بھنوائی تے آکھیُس ’’سائیں ڈاڈھا زناور اے‘‘ ۔ ایہ آکھ تے نوہرے دے پاسے ٹُر پیا ۔ تڈاں مشیر مال ٹیبک وچوں سَٹھ روپے کڈھے تے باقر دے ہتھیں کِھل تے ڈیندے ہوئے آکھیُس ۔ اَجاں ایہ رکھ باقی ہک ڈو مہنیاں تئیں ڈے ڈیساں ۔ تھی سگدے جو تیڈے

سئیتوں پہلوں آ ونجݨ''۔ تے بغیر کوئی جواب سُݨے اونورے دوڑ پیا۔ نُورا وَت گھا کُترݨ لگ ڳیا ہا۔ دوروں اَوازڈ ٻے تے آکھُیس ''منجھ دا چارہ راہوݨ ڈٻے، پہلوں ڈاچی کیتے گورائے دا ٻیر اکرسَٹ ، ٻگُھی معلوم تھیندی اے۔'' کرشن پکش دا چندر اَجاں ناہی اُبھریا۔ سُنڄ بَروچ چارے پاسے گُھپڑ ہئی ۔ سِر تے ہک ڈٖو تارے جھاتیاں پئے پیندے ہَن تے ککر تے اوکانہہ دے وَݨ وڈٖے وڈٖے کالے داغ لڳدے پئے ہَن ۔سَٹھ روپے دے نوٹ ہتھیں پا اپݨے گھرتوں ذرّی پندھ تے ہک جھت دی اوڈھر بیٹھا باقر دی ذرّی ذرّی ٻلدے اُجھدے سوجھلے دیاں کناویں کوں ڈیہدا بیٹھا ہئی ۔ جھڑیاں کانیاں توں چھݨ چھݨ تے اُوندے گھر دے ویہڑے پیاں آندیاں ہَن ۔ او ڄاݨدا ہا جو رضیہ جاڳدی پئی ہوسی اوندی تانگھ وچ ہوسی تے اوایہ پیا سُچیندا ہا جو سوجھلا مُک ونڄے ، رضیہ سُم پووے تاں او چُپ چُپیتا گھر پہوے۔

نویں دھرتی پُرانے گیت

رام لعل

سائیں داس شامی چھی وَڄے تھکا ٹُرٹا تے مونجھا ماندا گھر وَلیا۔ سائیکل ویہڑے وچ کندھ نال لاتے اندر ڳیا۔ ورانڈے وچ اوندی اَدھ کھڑ ذال منجھی اُتے بیٹھی اگوں ٻہوں سارے گھونگھلوں رکھ تے ہک وڈٖی پتیلی وچ کپ کپ گھتیندی ویندی ہئی ۔ اپݨے پئے کوں ڈیکھ تے پہلوں تاں او کھل پئی ۔ وَت اوندی نَراض شکل ڈیکھ تے حیران رہ ڳئی ۔ آکھُیس ''خیر تاں ہے؟''۔ سائیں داس ہک لمبی ''ہُوں'' آکھ تے ٹائی دی ڳنڈھ کُھلیندا، سدھا کمرے وچ وَڑ ڳیا۔ کوٹ پینٹ دی جاہ ہک رنگلا منجھلا ٻدھ گھدوس تے اَرام کُرسی وچ دھنس تے ٻہہ ڳیا۔ کم کارتوں واندی تھی۔ ذال وی اندر آ ڳئی ۔ گھونگھلوں دی پتیلی تے چُھری وی نال گھن آئی۔ ''ڈیندے نِوّے جو کیا ڳالھ اے؟''۔ ''کوئی نوّیں ڳالھ تھوڑی اے مچھلی لوک''۔ اوں ہک ٹھوڑا ساہ گھن تے پُرانی چھت کوں ڈیدھے ہوئے آکھُیس ۔ پُرانی سِوی لگی لکڑی دیاں کڑیاں چھت دے بار کنّے نِوّیاں پِن ۔ کئیں ویلے وی ڈھہہ سڳدیاں ہن۔ کمرے دے وِچالے والی کندھ وچ سنگ مَرمَر دا ہک پتھر لڳیا ہا۔ جئیں اُتے کالے کالے اکھراں وچ لکھیا ہئی ۔''اللہ اکبر''۔ ''اَڄ وَت کلیم دے دفتر دی مٹی دُھوڑ چھݨڑیندا ریہاں ۔ دفتروں اَدھی چُھٹی گھن ڳیا ہَم ۔ اُتھاں چار گھنٹے لگ ڳئین ، ''وَت! کیا ملیا۔ گھر دی مرمتی کیتے''۔ ''مِٹی تے سواہ آہدے ہَن ہک ہفتے بعد آوٗ''۔ ''ڈسایا نِوّے اُنہاں کوں ، سیالے دیاں جھڑیاں لگ ڳیاں تاں گھر ڈھہہ ویسی''۔ ''اندھیرا اے اندھیر نِرا۔ کجھ مِلݨ دی آس ہووے ہا تاں اپݨا وی کجھ تھولا ٻہوں سامان ویچ سٹوں ہا''۔ دفتراں دی ڳالھیں دا کیا

بھروسہ مِلدے مِلدے ڈِوسال تاں لگ ویسن ۔''اوندی ذال پئے کول پلنگ تے بہہ گئی تے ہولی ہولی آکھیُس ''اِح اوٹھا کرداس تے اوندی ذال ڈِوہیں آئے ہَن ۔ پُتر دے پرنیوے دا کانڈھا ڈیونْ''۔''اچھا''۔''ہا۔تساں تاں ہاوے نہ''۔میں کجھ وی آکھنْ ،سُننْ چنگا نی سمجھیا۔کارڈ گھن تے رکھ گھدے ۔ پتہ نی کتھاں رکھ چھوڑیم ۔ اُوں سَرلا کوں اُچی اَواز نال سڈ یا۔''سَرلا او سَرلا''۔ ذرّی دوروں ہک مِٹھا جیہاں جواب آیا۔''جی جی آندی پئی آں''۔ تے پیراں وچ ربڑ سول سلیپر اں کوں پائی وچ ہک سوہنْی سوڈھی چھوہر کمرے وچ وڑی۔اُوں اپنے پیّو کوں بیٹھا ڈِٹھا تاں کھلدی ہوئی اوندے کول گئی ۔کرسی دی کنڈ تے پیّو دے کپڑے لٹکھے ڈِٹھونس تاں اُنہاں کوں دُھرک تے چا گھدا تے ہینگر تے لاتے کندھ نال لڑکائیُس ۔ ماء کوں آکھیُس ''ڈِس اماں کیا کم اے؟''۔''پُتر اوکارڈ کتھاں ہے۔ترلوک دے پرنیوے آلا۔جیڑھے اوندے ماء پیو اِح ڈِوپہراں ویلے ڈِے گئے ہَن ؟''۔''ایہ پیا اے''۔کندھ نال ہک تصویر دے پچھوں رکھیا ہک وڈا الفافہ کڈھ تے گھن آئی۔سائیں داس کجھ لحظے تئیں چُپ چپیتے کارڈ پڑھنْ وچ لگا رہیا۔اوندی ذال ہک گھنگھلوں کوں ہولے ہولے چھلیندی ہوئی بولی۔''کیا سوچے وے۔شادی تے ویسو؟''۔''سچ پچھیں تاں دِل نئیں منیندا۔ انہاں ساڈے نال جھیڑیا سلوک کیتا اے ۔ اوکوں ڈِیکھاں تاں ایہ کارڈ گھنناں وی ناہی''۔ ایہ آکھ تے سائیں داس اپنے چِٹے رتّے منہ متھے کوں ڈِوہاں ہتھاں نال رگڑیا۔وَت اپنی میندھی نال رنگیاں مُچھاں تے ہتھ پھیرُس۔وَت اوں کھاڈی کوں کھنیا۔اوندے نک،ناساں تے ہونٹاں کولوں اوندی اندردی نراضگی ظاہر تھیندی پئی ہئی۔کجھ لحظے بعد اونویں ہونگنْ لا وچ بولیا۔''ایں گھر دا قصّہ سُنو۔اساڈی الاٹمنٹ کینسل کراونْ وچ ٹھاکرداس کتی زور ماریا اے۔بہوں کوشش کیتی اُوں پر بے سَتھا تھئے۔اوں ساڈے نال ایویں دُشمناں آلا سلوک نہ رکھیا ہووے ہا تاں اِح

اساں ہک بئے دے کتلے نیڑے ہوندے۔یاد ہیوی تُوں ہک واری میکوں اپنی سرلا تے ترلوک دی گالھ کیتی ہاوی؟''۔سَرلا اپنا ناں سُننْ تے باہر نکل گئی۔سِرنواتے۔وَت اوندے ربڑ سول لال سلیپراں وچوں پہلوں وانگوں مِٹھی اَواز نہ آئی۔اوجھریندی ہک وڈھی چال ہئی بس''۔''ہا۔اے تاں اوں ویلے دی گالھ اے جڈاں رام دیواں راتی ڈینہاں میڈے گھر وڑی رہندی ہئی۔جڈاں ڈیکھو کوئی نہ کوئی کم گھن آندی ہئی۔ بھینْ ایہ گالھ اے۔بھینْ او گالھ اے۔اوکوں سوئی وچ دھاگہ پووناں ہووے ہا تاں وی میڈی صلاح بنا کجھ ناہی کریندی۔دُھرکدی دُھرکدی وِچلی کندھ ٹپ تے آویندی ہئی۔ہُنْ او ہو گوانڈھا اے۔اوہو رام دلواں تے میں وی او ہو ہاں پر وچالے آلی کندھ اُچی تھی گئی اے۔مہینہ مہینہ لنگھ ویندے ہک ڈِوجھے دی شکل ڈِٹھے۔اُنہاں حضرت گنج وچ ہئی کیا کھرل گھدی۔دماغ وی اَسمان تے چڑھ گیا ہنیں''۔ایہ آکھدیاں سائیں داس دی ذال اُبالھ وچ گھنگھلواں دیاں کئی ڈِلیاں بے خیالی وچ کپ چھوڑیاں۔ سائیں داس آکھیا''روپیہ پیسہ محبت دا دشمن ہوندے۔بھلی لوک روپیہ مِلنْ تے تاں سب سکوّت بُھل ویندے۔ہکو ماء پیّو دے جائے ہک ڈِوجھے دے ویری تھی ویندن ۔ساڈا تاں بس ہک شاہر دا گانڈھا اے۔پاکستان توں لڈ کراہیں اِتھاں آیوسے تاں رَبّوں سوبّوں گوانڈھی تھی گیوسے۔پر اساں وی کیڈے عجیب ہسے۔ایں شاہر دی کئی لکھ آبادی وچوں مَسیں تریہہ چالیہہ گھر ہوسن ۔ وَت وی آپت وچ ناں مِل تے باہندے ہیں۔ہک ڈِوجھے نال ناں دی ہمدردی وی کائنی۔ایہ آکھ تے سائیں داس دی ذال ہک انگل نال کن کوں زور زور نال کھننْ لگ گئی۔

ترسّلا تھیوس تاں کن وچ پاتا ہویا جھمکا لہا گھدوس تے کن کوں ہولے ہولے ملنْ لگی ۔ اوندے کناں وچ کتی کتی چھینک ہَن ۔کئیں سوکھے ویلے اوندے ایہو کن بہوں ساریاں سونے دیاں والیاں دے بار تلے پُھلاں توں لڈی

ٹینٹی وانگر نوّے راہندے ہَن ۔ ہُݨ تاں او وقت نال سمجھوتہ کر تے ہک ہک والی پانوݨ لگی ہئی ۔ اوندے پئے کوئی ولدی نہ ڈِتی تے اَکھیاں بند کر کے اَرام کُرسی دی ترکل نال سِر ٹکاتے سُچیندا رہ گیا تے اُوں وی چھِبی وچ سارے گھنگھلوں گھت تے باہروں ویندے ویندے آکھیُس ۔ ’’روٹی پکاواں؟ ۔ پریتم تے اشوک وی آندے ہوسن‘‘ ۔ کتھاں گئے ہن؟ ۔ ’’کتھائیں یاراں دوستاں نال گپّاں پئے مریندے ہوسن‘‘ ۔ اوباہر گئی ۔ سائیں داس سوچیں پیا رہیا۔ ٹھاکر داس نال اپݨے ورتاوے تے غور کریندا رہیا۔ کِتلے سال اُنہاں ایں شاہر وچ لنگھائے ۔ وقت پَرلا تے اُڈ گئے ۔ جئیں ویلے آئے ہَن تاں دھیاں پُتر نِکے نِکے ہِن ۔ اَج وڈے تھی کراہیں پَرنیجݨ دی عمر کوں پُج گئیں ۔ ٹھاکر داس پُتر دی جنج گھن ترائے سومیل دور ہک ڈوجھے شاہر ویسی ۔ سیالے دی رُت تے وِنجݨ آوݨ دے بھوگ تے مہاگ ۔ ہُوں ۔ لیکھاں سنجوکاں دی گالھ اے ۔ اوکوں اچݨ چیت کجھ اَوازاں سُݨائی ڈِتیاں ۔ بولݨ تے آوݨ وِنجݨ دیاں اَکھیں کھولیونس ۔ سِر پَرنا تے ڈِٹھوس ۔ ویہڑے وچ کجھ چھوہریں اوندی ذال نال پیاں اَلیندن ۔ او گئیاں تاں اوندیاں ذال آتے ڈِسایا ۔ ’’ٹھاکر دیاں دھیریں آئیاں ہَن ۔ اَج راتیں اُنہاں دا جگراتا اے گانوݨ وجاوݨ تھیسی ۔ میڈے تاں جوڑاں وچ درد اے ۔ صاف آکھیُم میں نہ آسگدی ۔ سَرلا کوں بھیج ڈِیساں ۔ ایہہ آکھ تے او بورچی خانے وچ وڑ گئی ۔ سائیں داس وَت سوچاں وچ پئے گیا ۔ سَرلا آندے سال ایم اے کر گھنسی تے اوکوں پراویڈنٹ منڈ وچوں قرضہ چاوݨا پوسی ۔ کلیم دا روپیہ، کیا پتہ کڈاں مِلسی ۔ دھی دے ہتھ پیلے کرݨے ہوسن ۔ بھگوان کوں منظور ہویا ۔ تاں ایہ گھر کلیماں وچ مل ویسی ۔ چار وڈے وڈے کمرے ہن ۔ وڈا ویہڑا اے ۔ شودے کئیں مسلمان دا ہے ۔ اووی کئیں ہندو دے مکان وچ پاکستان وچ اپݨی پت سنبھالی بیٹھا ہوسی ۔ اوکوں وی کجھ ڈکھاں ویہڑیا ہوسی ۔ اپݨیاں تے پرایاں دے ۔ او

وی لوکاں دے بدلدے ورتاوے دا گلہ کریندا ہوسی ۔ سینکڑاں سال دے ٹِکاݨیاں کنوں بندے نکھڑ نکھڑ تے کتھاں کتھاں ڈکھ پئے بھگیندے ہوسن ۔ پَر سارے ڈِینہہ ہکو جیئے نئیں راہندے ۔ مصیبتاں بدلاں وانگوں حیاتی تے چھاویندین ۔ بدل گجدن ، وسدن وَت خالی تھی تے اُڈ ویندن ۔ اَسمان صاف تھی ویندے ۔ وَت دُھپ آویندی اے ۔ سائیں داس اَکھیّں بند کیتے کھول پیا ۔ ہک خیالی ترسّلا جیّاں محسوس کیتس ۔ اَکھیں اَدھ پچدیاں کھول سامݨے دی کندھ تے ’’اللہ اکبر‘‘ کُھدے ہوئے کوں ڈِٹھس ۔ ڈِیہدا رہ گیا ۔ کالے اکھّر اُبھر تے اوندے کول آ گئے ۔ اوندی اَکھیاں دے اُکا سامݨے ۔ وَت او ہک ڈوجھے وچ گھلݨ مِلݨ لگے ۔ سارے اکھر مِل تے ہک لمبی کھڑائی ، وَل لیک بݨ گئے ۔ بھوئیں کنوں اُٹھی تے پوریاں اَکھیں کھول گھدیاں ۔ ہنجوں پونجھ گھدے ۔ سِر چاتے ڈِٹھوس ۔ اوندے ڈوہیں پُتر آندے پئے ہن ۔ سوہݨے منہ متھے ، اُچے لمبے قد تے متھے تے ونگرے وال گھتی ۔ چوڑیاں پانچیاں آلیاں پتلوناں وچ ہتھ پا سِدھے تھئے ۔ اُنہاں دے پچھوں سرلا وی آندی پئی ہئی ۔ اپݨے بھرانواں وانگوں لمبی تے پتلی ۔ سونے سنویں والاں دی ہک موٹی جئی گُت کوں وَلا وَلا کھلیندی تے گُندھیندی ۔ پتا جی ! اساں ترلوک دی جنج تے ویسوں‘‘ ۔ پتا جی ! اسّاں ضرور ویسوں ۔ اوہوں زور پیا ڈِیندے ۔ نئیں تاں نراض تھی ویسن ۔ سَرلا بھرانواں دے پچھوں نکل تے پیو دے کول بہہ گئی ۔ کُرسی دی باہنہ تے نالے سائیں داس دے کُرتے دے بٹن بند کریندیں بولی ۔ ’’پتا جی ! میں وی ویساں ۔ پُشپا میکوں نال گھدے بناء نہ منیسی ۔ تہاکوں پتہ اے ۔ او میڈی کلاس فیلو اے تے پکی سنگتاݨی ہے‘‘ ۔ سائیں داس ساریاں کوں حریان تھی ڈِٹھا تے اُچی اَواز وچ ذال کوں سُݨویندے آکھیُس ۔ سُݨ گھن ایہ سارے برأت نال ویسن جیویں او لوک انہاں کوں نال لائے بناء ویسن ای ناں‘‘ ۔ اوندی ذال بورچی خانے وچوں ولدی ڈِتی ۔

جنج پرائی احمق نِچے۔ انہاں دا دماغ خراب تھی گئے۔ آپ اِی سمجھاوٗ‘‘۔نئیں پتا جی! اساں ضرور ویسوں۔ ایں گالھوں میڑھ وی ڈِیکھ گھنسوں۔ اُتھاں اساں کڈاہیں نئیں گئے‘‘۔ ’’اوئے جے سیر سپاٹا کرنا ہیوے تاں کئیں ہِئی گالھوں اُتھاں ونجو۔ ہُنا لے دیاں چھٹیاں وچ‘‘۔ ’’نئیں پتا جی! پلیز! ۔ میڈِیاں ساریاں سنگتانیاں پیاں ویندیاں ہن۔‘‘ ۔ اچھا اچھا! اِتھوں ونجو ۔ سِر تے نہ چڑھو۔ سوچݨ ڈیو۔ بھوں ڈیہاڑے پئے ہِن‘‘۔ کتھاں پئے ہن بھوں ڈیہاڑے۔ تُساں وی کمال کریندے او۔ پرسوں جنج ونجݨی اے۔ ترکالاں دی گاڈی وچ‘‘۔ پَر پُتر! اُنہاں نال ساڈے گانڈھے ایڈے چنگے نئیں جو تُساں سارے دے سارے ونجو۔ بس ہِک جݨاں لگا ونجے۔ کوئی وی‘‘۔ تریہاں بالاں دے مونہاں تے مونجھ کھنڈ گئی۔ کھاوݨ ویلے وی بوتھ سُجا تے بیٹھے ہَنِش۔ بھوں مندے ہانہہ نال روٹی کھادیونیں۔ کندھ دے پاروں چھوہریں دے ڈھولک وجاوݨ تے گاوݨ دی اَواز آوݨ لگی۔ او سارے اپݨے ماء پیو دے منہ ڈیکھݨ لگے۔ کوئی چھوہر بھوں مِٹھی اَواز وچ گاندی پئی ہئی۔ ’’من ڈولے میڈا اتن ڈولے، میڈے دل دا گیا قرار وے‘‘۔ بالاں کوں ماء پیو دیاں اَکھیّاں وچوں اُمید دی کوئی جھلک نہ ڈِسی تاں ہِک ڈوجھے کوں اُجھیاں اُجھیاں نظراں نال ڈیکھݨ لگے۔ سَرلا کوں تاں ایہ سوچ تے روٹی دا گرانہہ نگلݨ اوکھا تھی گیا جو جگراتے وچ ونجݨ ڈیسن کہ ناں۔ پَر اوندی ماء اچݨ چیت ایہ آکھ اوندی مونجھ کوں خُشی وچ بدل ڈِتا۔ ٹُکر کھاتے۔ تھولی دیر کیتے تھی آوٗ‘‘۔ اوں کھاوݨ اوں ویلے مُکایا۔ اُبالھے پانی دے ڈو گھُٹ پیتے۔ سلیپریں کوں پیریں پیندی ہکو ہلہا نگ وچ باہر نکل گئی۔ پریتم تے اشوک وی باہر ونجݨ لگے تاں سائیں داس پُچھیا۔ ’’کتھاں ویندے پئے او؟‘‘۔

جواب ڈِتُس۔ ہُݨیں آندے ہئیں پتا جی! ذرّی ترلوک کولوں ویندے ہیں۔ اُتھاں ساڈے سنگتی آئے ہِن‘‘۔ سائیں داس تازہ حُقہ بھر تے کمرے ونج بیٹھا۔

ڈِینہہ دا اخبار سامݨے رکھ گھدُوس۔ اخبار دا ہِک اَدھ صفحہ اور روزانہ رات کوں پڑھدا ہئی۔ اوندی ذال بورچی خانے دے کموں کاروں ویلھی تھی تے اپݨے بسترے تے ڈھہہ پئی۔ اوندے ہتھ وچ ہِک نِکی جہیں منگھی ہئی۔ جئیں وچ او تیل گرم کرتے گھن آئی ہئی۔ انگلیں تیل وچ تِھندیاں کر کر تے گوڈِیاں تے پِنیاں تے مَلݨ لگی۔ گوانڈھ وچ گاوݨ دی اَواز اُچی تھیندی گئی۔ نک چِڑاتے بولی۔ ’’اَج کل تاں بھاء لگے۔ فِلماں دے اِی گاݨے گوّیندے پئے ہِن۔ ہر ویلے ایہو سُݨ سُݨ تے کن پک گئے ہِن‘‘۔ ’’ہُوں‘‘۔ سائیں داس اپݨے حُقے دی گُڑگُڑ تے اخبار دیاں خبراں وچ رُجھیا ہویا ہئی۔ اوندی ذال نیں گالھ کوں دُہراوݨ مناسب نہ سمجھیا۔ اُوں جئیں ویلے گوڈِیاں تے پِنیاں تے مالش کر گھدی تے تیل وچ تِھندے ہتھاں کوں اپݨے سِر دے پکّے والاں تے مَل گھدا۔ جیڑھے میندھی لاوݨ نال ڈب کھڑبے تھی گئے ہَن۔ ایں ویلے گاوݨ دی ہِک اَواز کمرے وچ آئی۔ سیّاں جُھوٹوں کا بڑا سرتاج نِکلدا‘‘۔ تاں سائیں داس نیں اخبار ہتھ وچوں بُھکا ماریا تے بوک تے ذال کوں آکھیا۔ ’’وَنج سَرلا کوں گھن آ۔ کئیں دے کاج تے گاندی پئی اے۔ او ساڈے کیا لگدے ہِن‘‘۔ دِھی دے گاوݨ دی اَواز سُݨ تے سائیں داس دی ذال دے چہرے تے وی کاوِڑ چھا گئی۔ اوں اپݨی پِنیاں تے ہُݨیں تیل مَلیا ہئی تے سریر وچ دڑک لگی ہئی۔ وَت وی دِھی کوں منع کرݨ وی ضروری ہا۔ بیا کوݨ ونجے ہا اُتھاں۔ اُوں اُبالھے اُبالھے ڈونہیں پِنیاں تے اُن دیاں پٹیاں چڑھا گھدیاں تے جَھڈیاں وانگ ٹُر دی باہروں لگی گئی۔ جئیں ویلے تئیں سَرلا دے گاوݨ دی اَواز آندی رہی نہ سائیں داس اخبار دے پاسے ڈِٹھا تے نہ اِی حُقے دی نڑی وچ دُھوں کڈھیُس۔ کجھ لحظے بعد سَرلا دے گاوݨ دی اَواز تاں بند تھی گئی۔ او وی اخبار کوں وَت پڑھݨ لگا تے حُقہ گُڑگُڑاوݨ لگا۔ پَر ہِک ڈو سطراں پڑھیاں ہوسن تاں سُنجاݨی اَواز ہئی۔ ڈھولک تے گھنگھرواں دے

تال تے ہک زنانی پئی گاندی ہئی۔

میں آئی ماہیا تُوں مِل وے
میڈا بھوں کریندا دِل وے

....

بھانویں جانے بھانویں نہ جانے
میڈا ڈھول جوانیاں مانے

سائیں داس اخبار ہک پاسے رکھ ڈتا۔ حُقے دی نڑی اوندے ہونٹھاں نال لگدی گئی۔ مُونجھاتھی کراہیں خلاء کوں گھورݨ لگا۔ کیویں صاف مِٹھی تے تِکھی تلوار وانگوں خموشی دا ہانہہ چِریندی اَواز، اوندے دل وچ آ تے وَڑ گئی۔ اونکوں کوݨ سڈیندا اہا۔ اوندے سینے دے جذباتیں کوں کوݨ پیا جگیندا اہا۔ سالاں پہلوں وی ایہو اَواز سُݨی ہئی۔ ایہو بول ہَن۔ جئیں ویلے او ویہاں سالاں دا گھبرو ہا۔ سِر تے لمبے لمبے پٹے سجیندا اہا تے لِکیاں لِکیاں سونے سَنویں بھوریاں مُچھاں پُھٹدیاں پئیاں ہَن۔ سرائیکی وسیب وچ دریا سندھ دیاں کندھیاں تے سُکھیت ڈیوݨ آلی ٹھڈڑی تے سونے رنگی ریت دے ٹبیاں دے وِچالے وَسدے وسیب وچ اپݨے سینگیاں رَلّے ماہیے گاندا ہئی۔ اوندے ہونٹھاں وچوں نِکھتے بول جئیں ویلے چانݨی راتاں وچ اُڈ دے اُڈ دے کنواریاں چھوہریں دے کنّاں تئیں اَپڑدے ہَن تاں او اپݨیاں چھتاں اُتے سُتیاں سُتیاں اُٹھی پوندیاں ہَن تے سفیلاں اُتے چڑھ تے دور دیداں لا، چانݨی وچ دھانتے ریت دے ٹبیاں دو، ایویں بے چینی نال لُکیندیاں رہ ویندیاں ہن۔ اچݨ چیت سائیں داس کوں یاد آیا اُوں اپݨی ذال کوں سَرلا کوں سڈݨ واسطے مُتا ہئی۔ او اَجاں وَلی نئیں۔ کیا اُوں وی ایہ اَواز سُݨی اے۔ جیکر سُݨ گھنے ہا تاں او وی حریان تھیوے ہا۔ اوندے وانگ او وی اپݨے آپ کوں بُھل ونجے ہا۔

میں پاݨی بھریندی آں راتی
شالا وڈی ہووی حیاتی

....

بھانویں جانے یار نہ جانے
میڈا ڈھول جوانیاں مانے

ایہ ہک اَواز ناہی کوئی غیبی چِھک ہئی۔ جیڑھی اوکوں اپݨے پاسے چھکیندی پئی ہئی۔ اونکوں ہکلاں مریندی پئی ہئی۔ سڈیندی پئی ہئی۔ لمبی عُمراں دی دُعا تے اوندے سامݨے اپݨے دِل دا حال پئی ڈکھلیندی ہئی۔ چانݨی رات وچ کھوہ یا کھالے تے پاݨی بھرݨ دے بہانے ویندی اوکوں مِلݨ دیاں مِنتاں پئی کریندی ہئی۔ اوکوں اپݨی جوانی دے واسطے ڈیندی، سڈیندی پئی ہئی۔ اوکوں یاد ہا۔ عُمر دے بھوں گُراڑے میل نِکل ونجݨ دے باوجود اوکوں او ہک ہک لحظہ یاد ہئی۔ عشق تے اوکھ وچ لنگھائی ساری حیاتی اوندے دماغ وچ ایں ویلے وی تازہ ہئی۔ اپݨی پوری ڈُکھ بھرے حالاں نال لنگھی حیاتی دے اُنہاں سوہݨے لحظیاں کوں او کیویں بُھل سگدا اہا۔ جیڑھے ہُݨ وَل نئیں آسگدے۔ او ہولی جئی اُٹھیا! منجھلے کوں چنگی طرح تِڑکل نال بَدھ گھدُس۔ بِن کنگھیاں تے بِناء کئیں اَواز دے ہولے ہولے پیر ودھیندا، ویہڑے وِچوں سُنگڑ دا تے گوانڈھ دی کندھ دے کول ونج کھڑا تھیا۔ اندھارے وچ کندھ کول بݨے تنور کوں ٹلیندا۔ اوندی مضبوطی دا اندازہ لائُس تے لکڑ دے صندوق وچوں کُولے اُتے تلے کر تے تنوّر اُتے رکھ ڈتُس۔ وَت سنبھل سنبھل تے اُتے چڑھ گیا۔ اوندا سِر دیوارتوں اُتے تھی سگدا اہا۔ او جھاتی پا تے ڈیکھ وی سگدا اہا۔ پَر اُوں ایویں نہ کیتا۔ سِر تلے کر تے گاوݨ سُݨدا ریہا۔ جیڑھا اوندی روح دی تس لہیندا، تے بھڑکیندا پیا ہا۔ ایہہ نہ ڈھوس جو گاندا کوݨ ہے۔ اپݨے کنّاں وچ رَس گھلیندی اَواز

سُنْدا ریہا۔

اساں اتھاں تے ماہی ساڈا وڑ چھے
کل راتیں تے دل پیا دھڑکے
بھانویں جانڑے تے بھانویں جانڑے
میڈا ڈھول جوانیاں مانڑے

اوتنوّر تے اکڑ تیج، ٹنڈر رایا بیٹھا ہئی۔ اوندے چارے پاسے اندھارا ہئی۔ کمرے دی بتی وی بند کر آیا ہئی۔ پَر گاونڑ دے جادو بھرے لفظ جیویں اوندے سامنڑے سینما دے پردے اُتے کوئی فلم پئے پیش کریندے ہَن۔ وَسدی کالی نویکلی رات وچ تاکڑی نال لگ تے ڈھولے دی تانگھ تنگھیندی۔ اوکڈاں لوسی اپنی نوکری توں۔ اوکوں کڈاں تئیں ڈھولے توں وکھرا راہونڑا پوسی۔

میں اِتھاں تے ماہی میڈا لودھرے
میڈا کلھا پیا دل اوہدرے
رُت ملنڑ دی ڈھول جانی
ساڈی گلی آویں تیڈی مہربانی

ڈھولک دی تھاپ ودھدی گئی۔ گھنگرواں دے چھنڑا کے، تریمتیں تے چھوہریں دے ہاسے۔ اُچے تھیندے گئے تے ہک نوّیں اَواز نال گویندا پیا ہئی۔

تیڈی ماء تاں میڈی ماسی
بکے چُلھے تے ادب نہ راہسی
وکھری تھیندی آں ڈھول جانی
ساڈی گلی آویں تیڈی مہربانی

ہرواری ہک نویکلی اَواز آونڑ لگی۔ نوّیں نوّیں گاونڑ دے نال ٹرڈ نگ طعنے

مہنڑے، مذاخ تے سچیاں گالھیں، زندگی دیاں ساریاں سچائیاں تے گُرتڑاں کوں انہاں گاونڑیاں وچ بھر ڈتا گیا ہئی۔ نچنڑ گاونڑ، کھلنڑ ہَسنڑ دے نال نال ہک ڈو جھے کوں پٹ پلوتے وی ڈیندے پئے ہَن۔ گلے شکوے جاری ہَن۔ ایہو گالھ کئیں بئے ذریعے حاصل کرنڑ سوکھا ناہی۔ ایں کوں صرف گاونڑیاں دے ذریعے سوکھا حاصل کیتا ونج سگدا اہا۔ گاونڑ جیڑھے ہک قوم دی خاصیت ہئی۔ گاونڑ جیڑھے ہک قوم دے مزاج دا پتہ ڈیندے ہَن۔ ہک خاص جھوک دیاں صدیاں دیاں ریتاں روائتاں تے تہذیب بارے ڈیندے ہَن۔ سینکڑاں میل دا پندھ تے اوکھیاں منزلاں کوں بُھگیندے ایہہ گاونڑ سینیاں دے اندر سانبھی لاتھی اتھوں تئیں گھن آئے۔ کتی بھرا، کتی بھینڑیں، ہال، ماء پیو وانجا تے وی ایں خزانے کوں لُٹیجنڑ توں بچا گھدا۔ اَج وڑچھا تاں لکھنؤ کولوں بہوں دور اے۔ لودھراں والا وَنجنڑ دا سوچ وی نئیں سگدے۔ پَر اوں علاقے کوں یاد کرنڑا۔ اُتھوں دے سُنہپ، اُتھوں دے سیالے ہُنالے کوں سینے وچ پوری طرح سانبھنڑا۔ نوّیں نسل دے چھوہریں چھوہر حریان تھیندے پئے ہَن۔ او ایں بولی جئیں وچ گاونڑ پئے گویندے ہَن۔ اوندے اکھاناں تے چٹخاریں کنوں واقف نئیں ہَن۔ ایں محبت سادگی، سدھے پَن۔ خلوص تے فکشن نال بھری بولی دا محافظ کونڑ تھیسی۔ حالات نیں اُنہاں کوں نویں دھرتی دے جایا اے۔ بولنڑ تے سمجھنڑ واسطے ہک نویں بولی ڈے ڈتی۔ اُنہاں دے وڈکیاں دا ایڈا اوڈا اسمل اُنہاں دے ماء پیو نال مُک ویسی۔ ایہہ تاں ٹُرٹ ویسی۔ ایہہ ڈیوے بُجھ ویسن ہک ہک کر تے سارے ڈیوے ساریاں لاٹاں۔ سائیں داس دی تریمت دی اُشاک اَواز آئی تاں او اُٹھی تے کھڑا تھی گیا۔ اصلوں بے وس تھی تے کندھ اُتوں سِر کڈھ گھدوس۔ ایں گالھ دی پرواہ کیتے بغیر جو اوندے چہرے تے اوں پاسے سوجھلے وی لشک پئے سگدی اے۔ اوں زنانیاں دے اَدھ

وچ اپݨی ذال کوں ݙیکھ گھدا اتے حریان تھی گیا۔ او سر تے اپݨے بوچھݨ کوں پگڑ بنا تے جوڑاں دے درداں کوں بُھلا تے نچدی پئی ہئی تے گاندی پئی ہئی۔

میں اِتھاں تے ماہی میڈڑاں واں تے
لگا آویں بدلاں دی چھاں تے
رُت گرمی دی ، ڈھول جانی
ساڈی گلی آویں تیڈی مہربانی

اوں ݙوہیں باہواں کوں کندھ تے ٹکا ݙتا۔ اوندا دل کیتا جو اپݨی ذال نال ہک اَواز وچ اووی ہک ݙو بولیاں بول آوے۔ تریمتیں تے چھوہریں کوں نچدا اٹپدا ݙیکھݨ کیتے ٻہوں سارے مَرد تے چھوہَر کمریاں کنوں باہر آ گئے ہَن ۔ او ٻہوں خوشی نال ساریاں کوں ݙیہدا ریہا۔ اُنہاں ساریاں کوں او جاݨدا اہئی ۔ اچݨ چیت کئیں اوندی بانہہ کوں نپ گھدا اتے اوندی دید کندھ دے اوں پار ٹھاکر داس تے ٹک گئی ۔ جیڑھا کئیں شئے تے چڑھ کراہیں اُتے پیا تھیندا اہا۔ اوندے برابر آندا پیا ہئی۔ ٹھاکر داس زور نال کِھل پیا تے خُشی نال مِٹھی اَواز وچ آکھیُس ۔ ''آناں یار ایڈے آ ونج ، ٻہوں چس پئی آندی ہے''۔ سائیں داس ہک لحظے ٹھاکر داس کوں گھوریاں پاڈٹھا ۔ اوندی اَکھّیں وچ لشکدی خوشی کوں پرکھیا۔ جیکوں اوندے پیّو ، ݙاݙے دے جذباتاں کنوں بھرے گاوݨ دِل دیاں گہرائیاں وچوں نتار تے اُتے گھن آئے ہَن ۔ اووی کِھل پیا۔ اپݨیاں باہواں اُتے سارا بار پار تے اُتے چوّیا تے چوّتج تے کندھ تے ٻہہ گیا۔ ٹھاکر داس دے مونڈھے تے ہک بانہہ رکھ تے ݙوجھا ہتھ اپݨے کنّاں تے رکھ تے ہک لمبی ہوک لائیُس ۔ اوندے سامݨے اوندے ٻال وی ہَن ، ذال وی ہئی ۔ سارے محلے دیاں تریمتیں ، چھوہریں تے مُنڑس ہَن ۔ اُنہاں ساریاں دے اُتھ ہووݨ کوں بُھلاݙتس ۔ اپݨی عمراں کوں بُھلاݙتس ۔ اپݨے آپ کوں وَت پچھی تے دو

گھن گیا ، جوانی دے دور وچ ۔

چھلا میڈڑا جی ڈھولا ، کوئی سونے دی پا مُندری
اللہ جیڑھے بار ݙیوی ، کِھل ہَس کے چا جندڑی

اوندی اَواز سُݨ تے اُتے اوکوں کندھ تے ݙیکھ تریمتیں تے چھوہریں شرم دے مارے ہک ݙوجھے تے ڈھہہ تے ڈھیری تھیندیاں گیاں تے ٹھاکر داس کِھلدے کِھلدے سائیں داس کوں اپݨے ٻڈھڑے پر مضبوط باہیں تے جھل گھدا تے اپݨے پاسے لہا گھدا۔

دوسہ

ہرچرن چاولہ

جڈاں دوست محمد خان چوتھی وار جیلوں چُھٹ تے گھر ونجݨ لگا، تاں اوں اپݨے جیل دے سبھ سنگتیاں کوں مِلݨ ضروری سمجھیا۔ ہر واری او اُنہاں نال وَت جلدی مِلݨ دا وعدہ کر تے نکلدا اہا۔ تے وَت اپݨے وعدے مطابق جلدی وَل وی آندا اہا۔ جیکر اُونکوں جیل دا کُئی سنگتی باہروں مُل وی ویندا ہا تے او اُوں توں ایویں نظراں پھریندا ہا جیویں او اوندا گنہگار ہووے تے وَت او جلدی کُئی اَنجھی واردات کریندا ہا جیڑھی اوندے ہتھاں ''کنگݨ'' پوا وت اپݨے سنگتیاں توڑ پُچا ڈیندی ہئی۔ جڈاں او ٹُرݨ لگا تاں ربّ نواز خان اونکوں یاد ڈیوایا۔ اوئے دوسہ! یاری نہ تھئی چھولیاں دا وَٹ تھیا۔ ٹُر پئیں تاں ساکوں چھوڑ تے۔ دوست محمد خان، ربّ نواز خان دے مونڈھیاں تے دھپا ماریُس تے گلکڑی پاتُس، تے اَکھیں وچ اَکھیں پا تے آکھیُس۔ ''اوئے خنزیرا: مَردکیوں ایں، قسم اللہ پاک دی۔ بس گُیم تے آیُم۔ اماں دا راشن مُکدا اپئے۔ ذری لالہ روپ چند نال ڈو گالھیں کر آواں''۔ وَل اُوں واری واری پریما، خالق داد، چوندا رام، حبیب خان، رفیق خان تے مکھݨ سِنگھ نال ہتھ ملایا۔ اُنہاں دے مونڈھیاں تے دھپے مار، کِھل تے آکھیُس۔ ''حوصلہ رکھائے موذیو! میں گُیم تے آیُم''۔ باہر نکھتا تاں سپاہی اوکوں داروغہ جیل دے سامݨے ونج کھڑا کیتا۔ ہک سپاہی دال خانے وچوں اوندے کپڑیاں دی گنڈھڑی کڈھ گھن آیا تے داروغے دی میز تے رکھ ڈتس۔ داروغے رجسٹر تے کجھ درج کیتا تے وَت سِر کوں چاچھی فُٹے، گبھرو جوان دوست محمد دو ڈٹھس۔ گنڈھڑی اوندو ودھیندے ہوئے

آکھیُس: ''دوستہ! ہُݨ میں تیکوں کیا آکھاں پَر تیڈی ماء شودی کیا قصور کیتے، اوندا ناں سوچیا کر، جیڑھی ملاقات دے ڈینہہ بھوں دیر ڈُھپیں سڑدی اے''۔ ''داروغہ سئیں! توں تاں میکوں خیری میری نصیحتاں کریندیں۔ نہ توں میڈا کم کر سگدیں نہ میں تیڈی مَن سگداں''۔ دوسے ہک ''نکر وچ پئی الماری دو ودھدے ہوئے آکھیا۔ ''دوسہ! ایہ میں نئیں کر سگدا جو تیڈے سب یار کٹھیاں چھوڑ ڈیواں''۔ دوسے نے مجبوری ظاہر کیتی۔ ''توں وی مجبور ایں تے میں وی مجبور آں''۔ او الماری پچھوں نکل تے سامݨے آ گیا۔ ہُݨ اوں اپݨے کمرے پا گھدے ہَن۔ پگڑی دی لَسک گھٹ ہئی۔ شئیت او اِتلا ویلہ گنڈھڑی وچ پئی پئی مُک سُتی ہئی۔ ایں کیتے اوں پگڑی مونڈھے تے سٹ چھوڑی۔ تلے چھی گز دی لٹھے دی چِٹی پھٹ پھٹ کریندی دھوتی بدھوس۔ جیندی او چمک دمک تاں باقی ناہی پَر چھک اونویں ہئی۔ شئیت اونکوں پتہ ہئی جو او دوسے دی دھوتی اے۔ دوسہ جڈاں وستی دی گلیاں وچ وڑیا تاں لوکاں ڈٹھا جیویں او جیلوں نئیں ساہوریاں تھی تے آیا ہووے۔ اوندے پیریں تلے آلی کھیڑی ہئی۔ تن تے چِٹی کھیر تِڑتڑاندے چابی دے لٹھے دی دھوتی ہئی۔ پَر ہک شئے جیڑھی ڈوجھیاں دی نظراں توں لُکی ہوئی ہئی۔ پر پتہ سب کوں ہا۔ او ہو بغیر لائسنس دے بھریا پستول۔ جہڑا اوندی ٹیبک وچ بجے پاسوں، ڈڈھڈ کول۔ گل وچ چوخانی دھاری دار چولا۔ جئیں وچ چاندی دی زنجیری تے چاندی دے نویں بٹن لسکارے پئے مریندے ہَن۔ سِر تے غلابی رنگ دی پگڑی تے اوندے تے اَسمان نال گالھیں کریندے ڈو طرّے ہن۔ چوڑے تے مضبوط مونڈھیاں تکڑیاں باہیں، رتیاں لال اَکھیں تے وٹھوئیں دے ڈنگ وانگوں تڑیاں، تیل نال چپڑیاں مُچھاں دے نال دوسہ جڈاں گھر دو ویندا پیا ہا تاں لوکاں دے سلاماں دا جواب ڈیندیاں ڈیندیاں او تھک گیا۔ کجھ اَگوں وَدھ تے ہتھ مِلیندے تے وَت اپݨے ہتھ چھاتی تے رکھیّاں رکھیّاں دِلی

محبت دا اظہار کریندے ۔ کجھ پچھدے ''سنا دوسہ'' وَت تکڑا راضی باضی خُش ؟ دوسہ وی ہتھ ملاوݨ توں بعد چھاتی تے ہتھ رکھیاں رکھیاں ہک کوں آکھیا ''اوئے یاسین آ''، تُوں تاں گھبرو تھی گئیں تاں ایہ وی تھی ویسی'' ۔ ڈوہیں پاسوں وَت ہتھ مِلائے گئے تے سوال جواب نویں سِروں تھیوݨ لگے ۔ اوئے ماء تاں راضی اے ۔ بھیݨ تاں خوش اے ۔ وَت تکڑا راضی باضی خُش ؟ گھر پجدے پجدے دوسے وینہاں ہتھ ملائے ہ ۔ جنہاں وچ سنگتی وی ہِن ۔ محلے دار وی بزار دے دکاندار وی تے غریب مزارعے وی ۔ دوسہ جیل توں آنوݨ دے بعد اُنہاں گلیاں وچوں خاص پھیرا لایا جتھاں جتھاں اوندی دُشمنی ہئی ۔ جیویں اُنہاں کوں چیناوݨی ڈے تے ولا جیل ونجݨ دیاں راہیں بݨیندا پیا ہووے ۔ اَگتے اوکوں کجھ بئے بندے مِل گئے ۔ او اُنہاں نال ہتھ مِلیندا ۔ حال حویلہ کریندا ۔

وَت صمد خان دے ہتھ توں پِڑے دی گُتھلی گھن تے تلوں جالی وچوں پِڑا کڈھیُس ۔ چھنڈک پُھوک ، پیار نال چُپ چپ کیتُس ۔ پِڑے دی اَکھیں نال اکھیں مِلائیُس تے وَت اوندے مالک کوں گُتھلی وَلا ڈیندے ہوئے آکھیُس: ''اوئے صمدا! اینکوں کڈاہیں شراب دی قطری وی پلائی ہیوی ۔ ایندی اَکھیں دی مستی کجھ گئی اے ۔ ایہ لڑ دا مِٹی تے سواہ ہوسی؟ ۔ جڈاں دوسہ گھر پُجیا تاں اوندی ماء گاں اگوں گھاہ پئی سٹیندی ہئی ۔ گول دوسے دی نَو سال دی بھتریجی بھرآں کھڑی ہئی ۔ پہلوں بھرآں دوسے کوں ڈِٹھا ۔ تاں چِیک کے آکھیُس: ''امّاں دوسہ چاچا آ گئے ۔ چاچا دوسہ آ گئے ۔ وَت اوبھج کراہیں دوسے کول آ گئی ۔ دوسے پیار نال اوندے سِر تے ہتھ رکھیا تے پُچھیا ۔ بھرآں دھی ٹھیک تاں ہیں؟ ۔ اماں اُٹھی ۔ اُوں دوروں گلی توں درسال وَل آندے دوسے کوں ڈِٹھا ۔ چِٹے لٹھے دی دھوتی ، دھاری دار چولا تے غلابی پگڑی بدھیاں ۔ اوں اپݨی بڈھڑی تے کمزور اَکھیں نال بس ڈٹھوس تے بھج کراہیں

پُتر کوں گلکڑی پا گھدوس ۔ وَت ہتھ وَدھا تے اوندے مُنہ مَتھے تے پھیریُس تے اوندے ہتھ دوسے دیاں گلھاں ، مُچھاں تے کھاڈی توں تھیندے اوندے گل آ پُنّے ۔ وَت اوں تھولے زور نال دوسے دے سِر کوں نِوآیا تے اوندی پگڑی کوں چُمدیاں آکھیُس: ''پُتر توں آ گئیں ، میڈی تاں دید وی کمزور تھی گئی اے ، تیکوں سُنجاݨ وی نم سنگویُم'' ۔ ''امّاں تیڈی خاطر تاں آوناں پوندے نہ تاں میڈا اوس لگے تاں ہک ڈینہہ وی باہر نہ آواں'' ۔ ماء ایہ سُݨ پِھکی کِھل کِھل پئی ۔ ماء دی پِھکی کِھل ڈیکھ تے دوسے دا دل دہل گیا ۔ کتنی بدل گئی اے تے بڈھڑی تھی گئی اے ۔ پَر کجھ دیر بعد او سبھ کجھ بُھل گیا ۔ کھٹڑے تے بہہ تے کھیڑی اڈیاں نال لہا چھوڑیُس ۔ پگڑی سِروں لا سرہانے تے رکھیُس ۔ سِر دے والاں کوں کنّاں پچھوں بلہایُس تے آکھیُس: ''امّاں ، روٹی اَواز وچ آکھیُس'' ۔ ''پُتر! ہُݨ چوتھی واری توں جیلوں چُھٹ تے آئیں ۔ ماء صدقے تھیوی ، تیڈی راہ ڈیہدے ڈیہدیاں میڈیاں تے اَکھّیں پتھرا گئین ۔ ہُݨ جے تئیں جیل اِی وساوݨی ہے تاں اپݨی ہتھیں میکوں زہر چا ڈے'' ۔ ''اوئے امّاں! مرݨ تیڈے دشمن ۔ توں ایویں خیریں میریں اپݨا دل میلا کریندی ایں ۔ جیل ویندا پَر تیڈا اتاں بندوبست کر تے ویندا'' ۔ دوسے گراں مونہہ پیندیاں آکھیا ۔ ماء چُپ تھی گئی ۔ دوسہ جے تئیں روٹی کھاندا ریہا او اونکوں ڈیہدی رہی ۔ کتھائیں او اوندی کئیں گالھ توں نراض تھی کراہیں روٹی نہ چھوڑ ڈیوے ۔ روٹی کھاتے دوسے پتل دے کٹورے وچوں پاݨی پیتُس تے وَت بھوں سارا پاݨی مونہہ وچ بھر ہک لمبی گُلی کیتُس ۔ اِتلی دور جِتلی دوروسٹ سگدا ہئی ۔ ایں لحظے اوندی ماء تے نظر گئی ۔ جھڑی موجھی ماندی شکل بݨائی بیٹھی ہئی ۔ دوسے دا دِل مونجھا تھی گیا ۔ اوں آکھیا ''ہُݨ جڈاں ویساں تیڈے کیتے گھیو دے ڈو ٹین تے ہک کنستر بداماں داوی چھوڑ ویساں'' ۔

''اوئے توں تاں کملا دیوانہ ایں ۔ میں بِداماں تے گھیو کوں سِر تے تھپساں ۔ اجاں تاں پہلا گھیو وی اونویں دا اونویں پیّا ہے۔ میں نئیں کھاندی تیڈا گھیو ۔ ہُݨ سِدھی طراں اِتھاہیں رہ، نئیں تاں تیڈے آوݨ توں پہلوں کئیں ڈینہہ مَرویسیاں''۔ ایہ آہدے آہدے بُڈھڑی رووݨ ہانکی تھی گئی ۔ ''امّاں امّاں''...... پَر دوسہ ماء کوں مونجھا ڈیکھ تے چُپ تھی گیا ۔ ماء رووݨ ہانکی تھئے تھئے آکھیُس ۔ ''ہَٹ پراں، میکوں امّاں امّاں نہ سڈ یا کر۔ ایمان نال سچ آہدی آں جیکر میں کُئی زناور کوں وی ہوری وچ نوّں مہینے گرمی سردی توں بچا بچا تے رکھیندی تاں او وی احسان کڈاہیں نہ پُھلدا ۔ تیکوں تاں میں نوں مہینے اپݨے ڈڈھ اِچ رکھے ۔ پال پوس جوان کیتم ۔ حبابے دی میں شادی کیا کرڈتی اے، اوتاں رَن مُرید تھی تے رہ گئے ۔ ہک تیڈی آس ہئی او وی مُک گئی اے''۔ دوسہ چُپ رہیا۔ اوں سوچیا جے اوبولا تے ماء ڈُکھی تھیسی ۔ پہلوں پہلوں ایں ماء کیتے اونکوں جیل ونجݨاں پیا ہئی ۔ جڈاں او بیمار تھی کراہیں منجھی نال لگ گئی ہئی تاں دوسے بھوں ہتھ پیر مارے ہَن ۔ چاچے غلام یٰسین اَگوں ہتھ جوڑے ۔ حباب خان توں اُدھار منگیا۔ پَر بھراچٹی نانہہ کیتی ۔ اوں آکھیا جو تُوں زمین تے محنت نئیں کیتی تے گھر ویہلیاں بہہ کراہیں فصل دا حصّہ منگدیں۔ دوسے کیتے اپݨے بھراتوں حصّہ وصول کرݨ اوکھا کم نہ ہئی ۔ پَر او اپݨی مہربان بھرجائی دی وجہ توں چُپ رہیا۔

اوں راتیں رات لالہ چوتھ رام دے گھر سَندھ لاتے ترائے سو نقد تے ڈو سودے زیور چوری کیتے ۔ ماء دا دوا دارو وی تھیندا ریہا تے نال نال پُلیس دی تفتیش وی تے جڈاں واردات دی جاہ تے پیراں دے نشاناں نال دوسے دے پیراں دے نشان وی مِل گئے تاں جیتے سُنارے دے کولوں زیور وی برآمد تھی گئے ۔ تاں اینکوں سَت مہینے دی سزا تھی گئی ۔ وَت اوں جیل توں چُھٹدیاں سار مخبر دی او آتھر چھنڈ کیتُس

جو او چھی مہینے ہسپتال اِچ جنگھاں باہواں تے پلستر بدھوا پیّا ریہا۔ تے ڈو سال کیتے وَت اندر تھی گئے تے ڈو سال کیتے وَت اندر تھی گیا ۔ اوندے بعد جیویں جیل اوندا ڈوجھا گھر بݨ گئی ۔ ایں واری جڈاں دوسہ آیا تاں وستی دی حالت بدلی ہوئی ہئی ۔ وستی دے نال واہوݨ آلا دریا سُکا پیا ہئی ۔ اوندی جاہ ہک لمبا مٹی دا بندھ پکی شاہ مردان توں ٹھٹھی تئیں بدھیج گیا ہئی ۔ اینکوں ڈسایا گیا جو ایہ نہر ہٹی جیڑھی اِتھاں کھٹی ویندی پئی ہئی ۔ کچے وچ پکّی سڑک بݨ گئی ہئی ۔ جتھاں کاراں موٹراں بھجدیاں لنگھدیاں پیّاں ہَن ۔ او وی نہر دا ہیڈ ڈیکھݨ گیا ۔ اُتھاں جنگل اِچ منگل تھی گیا ہئی ۔ جتھ ریت اُڈدی ہئی، گرمیاں وچ دانے بھنیج سگدے ہَن ۔ اُتھاں سڑکاں بݨ گئیاں ۔ ہُݨ تاں اُنہاں دے ڈوہیں پاسے نِکے نِکے سوہݨے بُوٹے وی لگے ہَن ۔ نویں کوارٹراں دیاں قطاراں وی دور تئیں ایڈے اُڈے کھنڈیاں پئیاں ہَن ۔ پاݨی دے آپوں آپ واہندے نلکے ہَن ۔ جھیڑے لوکی پہلوں نِکی نِکی جئی گالھ تے لڑݨ مرݨ تے تیار تھی ویندے ہَن ۔ او ہُݨ نہر دے کلرکاں کوں وی افسر منݨ پئے گئے ہَن تے ہتھ جوڑ جوڑ گاجراں، مُولیاں تے باجھرے دے شئیاں دی رشوت ڈے ڈے نوکریاں منگدے ہَن ۔ دوسے کوں ایہ تبدیلی چنگی نہ لگی ۔ اوسوچݨ لگا جو او ہُݨ کیکوں بھبکر ڈیسی ۔ کیندے نال جھیڑا اُمل گھنسی ۔ کیوں جو نہر نیں اُنہاں کوں صلح جُو بݨا ڈتا ہئی ۔ پہلوں او دوسے کوں ایں خاطر مِلدے ہَن تے دُعا سلام کریندے ہَن جو او اُنہاں دا دلیر سنگتی وی ہا تے اگوان وی۔ جڈاں او جیل ویندا ہئی تاں اوندے پچھوں پنج چھی وارداتاں ہئیاں تھی ویندیاں ہَن تے جڈاں او وستی وچ ہوندا تاں کُئی واردات نہی تھیندی ۔ جیویں جو سبھ ایں تانگھ اِچ ہوون جو پہلے دوسے دی طرفوں تھیسی ۔ پَر او ہُݨ دوسے کوں اوں باقاعدگی نال سلام کریندے ہَن ۔ جیویں او کُئی وڈا افسر ہووے جیڑھا اُنہاں دا روزگار چھک سگدا ہووے۔ دوسے کوں اوں باقاعدگی نال سلام کریندے ہَن ۔ جیویں او کُئی وڈا افسر

ہووے جیڑھا اُنہاں دا روز گار چھک سگدا ہووے۔ دوسے کوں ایہ گالھ اُکا چنگی نہ لگی۔ اوتاں اوشیر ہا جیڑھا اوں شیر کوں کھاوݨ پسند کریندا ہا۔ جیڑھا اوندے نال مقابلہ کرے تے جینکوں اوآپ ہراوے۔ اونکوں سمجھ نئیں آندی جو اوا خیر کیندے اُتے ہتھ پاوے۔ ہک ݙینہہ دوسہ، ہیرے بھگت دی دُکان اگوں بیٹھا ہئی۔ پگڑی گوݙیاں تے لاتھی ہئی۔ کول ݙو چار سنگتی بیٹھے ہن۔ صادق حسین آکھیا ''چاچا! سُنا وت گئی جیل دی گالھ مہاڑ''۔ ''اوئے ونجو کُتو! تہاݙے نال جیل دی کیا گالھ کراں۔ تُساں لکھیاں او۔ ہُݨ تاں ایمان نال کئیں چنگی جاہ ہتھ پیساں''۔ اوندی اکھیں اگوں نہر دے افسران دیاں کوٹھیاں چکرّ اگیاں۔ اوں سوچیا۔ ربّ جاݨے او کہتلی تنخواہ گھندے ہوسن تے روز روز گُڑ کھاندے ہوسن۔ گُڑ دی سوچ نال اوندے منہہ اِچ پاݨی بھر تج گیا۔
''شہاب دی بھر جائی، شاہنواز دی ذال، ایمان نال دانہ اے دانہ۔ وت اوں دوسے دے کن دے نیڑے منہ ولاتے ہولی جئی آکھیا''۔ ''شہاب دے ݙر توں۔ بھوں اڈھا بندہ اے''۔ ''اوئے توں بختو دی گالھ کریندا پئیں''۔ ''ہا! چاچا! بختو دی''۔ جیڑھی پُڈھڑے شاہنواز دی قید کٹیندی پئی اے۔ ''ہا اوئے ہا، ہُوسی تیڈی پری۔ پر میڈی جیل دی پری توں وَدھ کیا ہوسی؟''۔

دوسے کوں جیل دی یاد ستیندی پئی ہئی۔ ''چاچا! بختو دا سارا شاہر دیوانہ اے، میڈا خیال اے توں وی شہاب خان توں ݙر ڳئیں''۔ دوسے ہک زور دی دھپ صادق دے کن تے ماری۔ اوندی پگڑی دور مٹی وچ ونج ڈھٹی۔ ''اوئے کافر دا پُتر آ! تُوں آہدیں میں شابے توں ݙرداں''۔ وت اوں اپنی تلی تے تلی ماری تے تلویں تلی تے گئی خیالی شئے بُھوکا مار، ہوا وچ اُڈا ر چھوڑی تے آکھیس: ''او تاں میڈے کیتے سڑے ہوئے پراں آلا مچھر اے۔ تلی تے آیا تڑاک نال ماریا تے پُھوک نال ہوا وچ اُڈا ڈتا۔ پر میں کیا کراں۔ ایہ میڈی لین نئیں نہ تاں بختو دا کیا اے۔ او کل توں

تیڈی چاچی ہوندی''۔ صادق مٹی وچ لتھڑی ہوئی پگڑی چاتی۔ اونکوں چھنڈک پُھوک، ہک پلو کوں کن تے رکھیس تے اُوں وَل ݙیندا گیا۔ پگڑی بدھ تے اوں دوسے کوں مترائی نظراں نال ڈٹھا۔ جیڑھا اپنی مُچھاں کوں تاء ݙیندا پیا ہئی۔ ݙوجھے اونکوں گھوریاں پاتُس۔ جڈاں دوسے اوندو اکھیاں چائیاں تاں اوں اکھیاں جھکیاں کر گھدیاں تے اپنی راہ ٹُر پیا۔ پر اوندی چال ایویں سُست پئی جیویں اوٹُر دانہ پیا ہووے یا وت ہُنئیں وَلسی تے دوسے کوں آکھسی ''ہا! دوسہ توں بزدل ایں۔ تُوں وی شہاب خان توں ݙر گئیں۔ ایں گالھوں دوسے وی محسوس کیتا پر صادق خان ٹُر گیا ہئی۔

ہک ݙینہہ دوسہ باب خیلاں دی گلی وچوں لنگھیا تاں اچݨ چیت اوندی دید بخت بھری تے پئی او بکری دے میمݨے پچھوں گلی اِچ آ گئی ہئی۔ اوں ہک لحظہ بخت بھری دو ڈٹھا تے بخت بھری اوندو۔ وت اوکھل کراہیں گھر اِچ وڑ گئی۔ دوسے کوں ایویں لگیا جیویں کتھائیں بجلی ڈھٹی ہووے۔ اوئے ایہ کیا او ہو بخت بھری اے۔ جینکوں چار سال پہلوں نک سُنگݨ داڑ اوی نئیں آندا۔ واہ وو جوانی! تُوں وی سندھ دی چھل وانگوں ایں۔ آندی ایں تے سَبھ کوں پتہ لگدا اے جو تُوں آئی ایں۔ دوسے سوچیا۔ شاہر سچا ایندا دیوانہ۔ صادق ٹھیک آہدا ہئی۔ ہُݨ دوسہ ہر روز چاندݨی راتاں اِچ ݙوہڑے گاندا۔ بختو دیاں گلیاں اِچ ونج نکلدا ہا۔ ݙینہہ وچ یار دے کوچے دے کئی کئی پھیرے لگدے۔ اُڈوں ایڈوں بختو وی کئیں نہ کئیں بہانے باہروں آندی کڈاہیں کئیں کنگرے کوں تواوَ تواوَ کریندی تے کڈاہیں کئیں بھڈ ورے کوں ہکلیندی۔ اوندی اکھیں سارا ݙینہہ دوسے دیاں راہیں ݙیہدیاں۔ ہُݨ او چوری چوری کڈاہیں مِلݨ وی لگے ہن۔ پر عشق تے مُشک وی کڈاہیں ٹُکائیاں لُکدن۔ جڈاں اُنہاں دے عشق دے چرچے تھئے تاں شاہنواز خان دا جیوݨ اوکھا تھی گیا۔

پَر اوندے رشتہ داراں اونکوں روک لکھیا ہئی او چیڑی کوں باز نال نہ لڑاون چھندے ہَن ۔ او جاݨدے ہَن جو ایندا حساب کتاب شہاب خان اِی ٹھیک کر سگدے ۔ ہک ڈِینہہ دوسہ نہر دے ہیڈ توں وستی ولدا پیا ہئی ۔ اَج اُوں نہر دے ہک ٹھیکے دار کوں گڈی دے پُل توں کلھیاں نِکلدیاں ڈِیکھ کراہیں ویڑھ تے اوندی کنڈھ تے اَدھ کھادی گاجر رکھ تے دبکایُس تے آکھیُس ''گولی مار ڈیساں، کڈھ تیڈے کول کیا اے ۔ ڈُنبہ تھیا پئیں روز گُڑ کھا کھاتے''۔ تے ہُݨ ٹھیکیدار توں چھکے ہوئے ترائے سو روپے کوں ٹیپک دے اندر رکھی، اپݨے آپ اِچ کھلدا مُسکدا گھر دو ویندا پیا ہئی ۔ ہک انگل اِچ سونے دی انگوٹھی وی چمکدی پئی ہئی ۔ جیڑھی اوں ٹھیکیدار دی نشانی ہئی ۔ اوں جیب وچوں ہک گاجر کڈھی تے ہوا اِچ اُچھل چھوڑی تے وَت جھپ تے کچاک کچاک ڈنداں نال کپ کپ کھاوݨ لگا ۔ جڈاں او جھنگی نالوں لنگھیا تے دھپ نال ہک بندہ نکل کے سامݨے آ کھڑیا تے بھبکر مار آکھیُس: ''اوئے دوسہ! نہ ویسیں پیا''۔ ہک لحظے وچ دوسے پگڑی کس تے کُہاڑی چھک گھدوس ۔ وَت اوں، اوں بندے دے برچھے دی نُوک تے اَنجھی کُہاڑی ماریُس جو اوندا برچھا دور ونج پیا ۔ او اوندیاں جنگھاں بھنݨ آلا ہئی تاں ترائے برچھے تے ڈو ڈانگاں ہیاں ہوا وچ نظریاں ۔ کُہاڑی کوں تلوار وانگوں تاݨ تے او گرجیا ۔ ''جوانو! میں تکڑا ہاں تُساں چھی ہیوے نہ، میڈے پستول وچ وی چھی گولیاں ہن، سَبھ کوں ہک ہک ونڈ ڈیساں، پَر میڈی کُہاڑی کئی ڈِینہاں دی تسّی اے، پہلوں ایندی تریہہ لہا گھنّاں ۔ وَت اوں کُہاڑی کوں اینجھا بھر کایُس جو پہلے ڈونہیں دے برچھے دور ونج پئے باقی دیاں ڈانگاں اَدھ وچوں چِر تج گیاں ۔ ڈو جواناں دے سِر پھٹ گئے ۔ ہک تاں اُتھاہیں لم لیٹ تھی گیا ۔ اونکوں چھوڑ کراہیں باقی سبھ جا لُھیں دو ونج پئے ۔ دوسے ہک ڈانگ چاتے مَندے کڈھیندے ہوئے جواناں دے پچھوں ہوا وچ اُچھل چھوڑی

۔ وَت ڈَٹھے ہوئے جوان دے والاں کوں مُٹھ اِچ بھر تے اوندے سِر کوں اُتوں تے چایُس ۔ اور رَت ٹھکیندا پیا ہئی ۔ دوسے آکھیا ''میں جاݨداں تُساں شابے دے بندے او ۔ اونکوں اَکھائے ۔ ''تیڈی پنجاہ اِنچی چھاتی نال میڈی اَدھ اِنچی گولی دا مقابلہ اے''۔

جڈاں دوسہ گھر پُجا تاں اوندی ماء کھٹڑے تے پئی چنگھدی ہئی ۔ بھرجائی، ڈو ترائے تریمتیں تے حباب خان کول بیٹھا ہئی ۔ اوندی کھبی جنگھ تے کپاہ دی پئی بَدھی ہوئی ہئی ۔ او ہک پوڑھی تے چڑھ تے دیوار تے گوہے تھپیندی پئی ہئی تاں پوڑھی اوندے بار توں تِلک گئی تے او دھڑام نال تلے آن ڈٹھی ۔ دوسہ بَھجدا حکیم جودھا رام کوں گھن آیا ۔ پر اوندا کالا تیل تے گرم کپڑے دی پٹی نال وی کجھ خاص فیدہ نہ تھیا تے بُڈھڑی ڈِینہہ بہ ڈِینہہ ڈھاندی گئی ۔ دوسہ چاہندا ہئی، ماء جلدی نال ٹھیک تھی ونجے ۔ کیوں جو اوندیاں باہیں کلوس کلوس کریندیاں ہَن ۔ اُنہاں وچ خرسی جئی تھیوݨ لگی ہئی ۔

جیل ونجݨ دا شوق اوں سُرکار تے چھمک دا کم کریندا پیا ہئی ۔ اوں کافی ڈِینہ توں کُئی واردات نہ کیتی ہئی تے اوندے روپئے وی مُکدے پئے ہَن ۔ تفتیش کیتے اَجاں تئیں اُوں توں کئیں پُچھیا وی نہ ہا ۔ اونکوں ایویں لگدا ہئی جیویں اوندیاں باہواں دیاں رگاں نِکڑے نِکڑے سانپے بݨ گیاں ہن ۔ جیڑھے ہولے ہولے اوندیاں باہیں تے اُتوں تلوں تے تلوں اُتے رنگدے پئے ہَن ۔ اُنہاں دے ہلݨ نال ہے سُرکار جئی تھیندی ہئی جیڑھی اونکوں ڈھیر سارا بے چین تے بے قرار کر ڈیندی تے او ماء دے ٹھیک تھیوݨ دی تانگھ تنگھیندا ۔ پَر بُڈھڑی دی حالت وِگڑدی گئی ۔ چھیکڑ اوں ہک ڈِینہہ ماء کوں آکھ اِی ڈِتا ۔ ''اماں! ہُݨ تاں ٹھیک وی تھی ونج''۔ ''دوسہ! میں سبھ جاݨدی آں، توں کیوں میڈی فکر کریندیں ۔ ہُݨ میں ٹھیک نی تھی

سگدی‘‘۔اوں ڈکھ بھری اَوازاِچ آکھیا۔’’پُتر!ہُن میڈے کیتے ایں دُنیاوچ رہ اِی کیا گئے ۔ ہک تیڈے کیتے جیندی ہَم ۔تُوں وی میڈی پرواہ نیں کریندا‘‘۔’’اماں! تیکوں فکر کیڑھی گالھ دی اے،کیڑھی شئے دی کمی اے‘‘۔دوسہ اونکوں تسلی ڈیندیں ہوئے آکھیا۔’’پُتر!میں تیکوں بہوں سمجھائے، پَرتُوں اپنی عادتاں توں باز نیں آندا، میں مَر ویساں وَت تُوں جتلا دل آکھی ،جیل دی سیر کریں‘‘۔’’اماں!ڈیکھ اَج اِی ہسپتال دے ڈاکدار کوں سڈ یندااں۔اوندی دوا نال تُوں اُکا ٹھیک تھی ویسیں‘‘۔ ’’ناں پُتر!ہُن توں کتھاہیں نہ ونج ،میکوں اپنے ہتھیں قبر اِچ لہیند اونج‘‘۔دوسے دی بھرجائی دوسے کوں ہک پاسے گھن ونج تے سمجھایس ۔’’دوسہ!بُڈھڑی دی روح تئیں وچ اَڑی اے،جیکرتُوں اینکوں چھوڑ تے ٹُر پئیوں تاں اوکل اِی مَر ویسی‘‘ ۔حباب خان!تے ڈوجھے لوکاں وی اونکوں سمجھایا۔ایں کیتے دوسے ہُن کجھ ڈینہہ چُپ راہوݨ دافیصلہ کیتا۔اوہے ویلے بُڈھڑی دے دوا دارو وچ لگا رَہندا۔ڈاکدار بُڈھڑی دی جنگھ تے پلستر چاڑھ تے ترائے مہینے اَرام داحکم ڈِتا ہئی ۔اوگھر اِچ بسترے تے پئی ۔دوسے کوں ڈیہدی راہندی ۔جڈاں ہر ویلے دوسہ اوندیاں اَکھیں دے سامنے راہوݨ لگا تاں اووی ٹھیک تھیوݨ لگ پئی ۔چار مہینے بعد اووت کم کارکرݨ دے قابل تھی گئی ۔جڈاں تئیں دوسے وی اپنی جان تے بہوں جبر کیتا ہئی۔ جیل توں اوندے یاراں دے سنیہے آندے پئے ہَن ۔ پَر بُڈھڑی وی صاف آکھ چھوڑیا ہئی جیکر اوں وَت جیل داناں گھدا تاں اوکھوہ وچ دَرھک (ٹپا) مارتے جند ڈے ڈیسی ۔دوسے دی بے چینی ڈیکھ کراہیں اوندی بھرجائی وی اونکوں سمجھایا’’او شودی ہُن بیا کِتلا جیسی ۔ایہوڈو چار سال،وَت جودِل آکھی ،کریندا راہویں۔پَر دوسے کوں ڈو چار سال اَرام نال باہوݨ اوکھا نظر داہئی تے نال اِی اوایہ وی چاہندا ہئی جو اوندی ماء ہزار سال جیوے۔اوندی سَمجھ توں وڈی کمزوری اوندی ماء ہئی۔او

ویلا کیویں گزرے۔اُوں توں سوچیا نہ گیا۔جڈاں اونکوں کوئی راہ نہ سُجھی تاں او ہٹیرے لڑاوݨ ،دُنبے تے کُکڑ بھڑاوݨ تے جُپ گیا۔ایں کم توں اونکوں کجھ نہ کجھ آمدن تھی ویندی ہئی تے کجھ پیسے بزار دے دکانداروی آڈیندے ہَن۔گزاراتھیندا پیا ہئی ۔ماء دی بیماری تے خدمت پاروں دوسہ کئی ڈینہہ بختو دی گلی دومنہ نہ کیتا۔ اُڈوں ماسی بکاں دے ہتھیں سنیہے تے سنیہے آندے پئے ہَن ۔وَت جڈاں اوہک ڈینہہ بختو کوں مِلیا تاں اوں اونکوں صاف ڈسایا’’تُوں تاں میڈی جوانی تے مَردی ایں۔جڈاں ایہ نہ راہسی تاں وَت کیکوں پیار کریسیں؟‘‘۔بختو آکھیا’’میں شاہنواز کوں اپنا پئے نمی منیندی۔ایں گالھوں نئیں جواو بُڈھڑا اے۔بھل ایں گالھوں جو پیار دا سودا اے۔اللہ نہ کرے تُوں لنگڑا،لُولہا وی تھی ونجیں تاں وی پچھاں نہ ہٹساں۔میکوں تاں صرف ہک گھر دی لوڑھ اے،جتھاں میں ہونواں،تُوں ہونویں تے ساڈے بالاں دی ڈاڈیہووے‘‘۔بالاں دی ڈاڈی۔دوسے دی ڈُکھدی رَگ تے بختو انگل رکھ چھوڑی ہئی۔اوں آکھیا۔’’چنگاں بختو!کل تیار راہویں اللہ سئیں چاہا !تیکوں ضرور گھن آساں‘‘۔ سچی مُچی ڈوجھے ڈینہہ بختو اپنے سارے گاہنیاں سمیت دوسے دے گھر موجود ہئی۔شاہنواز کوں اوندے رشتہ داریاں رسیّاں نال بَدھ چھوڑیا ہئی،تے شباب خان باہر گیا ہویا ہئی۔عالم خیالاں دے اندری اندر تڑپا لگے ہوئے ہَن تے دوسے کوں وی ایندا پتہ ہئی پَر او عادت کنوں مجبور ہا۔اَخیر او ہک لحظے اِچ پارسا کیویں بݨ ویندا؟۔

ہک ڈینہہ جڈاں رمضانے دے کھوہ کول کِکرّاں ہیٹھ کجھ جوان ہٹیرے لڑیندے پئے ہَن ۔دوسے وی اپنا ہٹیرا اکڈھ تے کئی وار ہلکل ڈِتی ۔پَر کوئی جوان دوسے دے ہٹیرے نال اپنا ہٹیرا اونکوں ہٹیریں دی بھیڑ دامنصف بنا ڈیندے ہَن ۔اَج ہٹیریں دی بھیڑ ڈیکھ کراہیں اللہ جانے دوسے کوں وی کیوں جوش آندا پیا

ہئی۔ اَخیر اُوں اپنْے ہٹیرے کوں پڑ اِچ لہاڈِتس۔ پڑے دائرے اِچ اِڈے اُڈے چکری ماری، اَکھیں نُوٹیاں، کھولیاں تے وَت ہک جاہ تے اپنْے سامنْے آونْ آلے دی تانگھ تانگھنْ لگا۔ اَخیر جڈاں مجمعے وچوں ہک ہٹیرا اوندے سامنْے آ گیا تاں دوسے پچھتے وَل کے ہٹیرا اُبھکاونْ آلے کوں ڈِٹھا۔ ایہ شہاب خان ہئی۔ دوسے آکھیا ''شابش جوانا! میڈا ہٹیرا کئی ڈینہاں توں ناہی بھڑیا۔ پر ڈاہ روپے شرط ہوسی''۔ نہ دوسہ! ڈاہ اِچ کیا چس آسی۔ جیب دا سارا مال دواء تے لاء۔ بول منظور ہئی۔ ''شباب خان ہتھ وَدھایا۔ دوسے زور نال اوندے ہتھ تے ہتھ ماریا۔ جیویں اوندے منہ تے چاٹ مریندا پیا ہووے۔ آکھیُس ''منظور اے، فیصلہ تیڈی میڈی باہیں دے زور تے ہوسی۔ شابو چیلنج ڈِتا'' دوسے دھوتی کوں کَس کے بدھوس۔ پگڑی کوں مضبوطی نال سِر تے کنّاں تے ولہیٹ بھبکر ماریُس''۔ ''شابے! ایہ پکھی تاں لڑدے راہسِن۔ پہلوں تیڈے ارمان کڈھینداں''۔ وَت اوں ٹیپک اِچوں بھرا بھرایا پستول کڈھ تے رمضانے دو اُچھل چھوڑیُس۔ ''مرضانا! اینکوں اپنْے کول رکھ جو اَج باہیں دی اَزمائش اے''۔ او شباب خان دو ودھیا۔ ڈو شیر بھڑنْ لگے۔ ڈو پہاڑ ٹکراونْ لگے۔ او ہک ڈوجھے کوں دِھکے ڈیندے ہک توں ڈوجھی نکر گھن ویندے۔ اُنہاں دے ہٹیرے وی لڑدی پئے ہِن۔ جڈاں او لڑدے لڑدے ہٹیریاں تے آپوندے تاں ہٹیرے ہک ڈوجھے توں پرے تھی ہک نکر بَجھ ویندے۔ پلر وَت ہک ڈوجھے کوں گلتھڑی مار بھڑنْ لگ ویندے۔ اُنہاں کوں چُھڑاونْ دی ہمت کئیں وچ وی نہ ہئی۔ اُنہاں کوں چھڑاونْ دا کئیں کوں ہوش وی نہ ہئی۔ دوسے گھسن مار مار شباب خان دا بُوتھا سُجا ڈِتا۔ مار کھا کھا تیاوندیاں اَکھیں رتیاں لال تھی گیاں ہِن۔ او لُڑھیا، پُڑھیا ڈاہونْ تے ہا تاں کجھ جوان آ امداد و تھئے۔ اُنہاں دوسے کوں وَتھ گھدا۔ رمضانے کوں پستول سمیت پہلوں قابو کر گھدونیں۔ دوسے دے پہلے جھٹکے نال ڈو جوان

پَرے ونج ڈھٹھے۔ جیویں کوئی بیری کوں چھنڈ کے تے پکّے۔ سِر تلے آ ڈھاونْ۔ پر باقی چار جوان دوسے کوں چمبڑے رہ گئے تے اوں لحظے ہک لسکارے دار برچھی آئی تے دوسہ لہو اِچ لتھڑ تج گیا تے بھوئیں تے ڈھہہ تے چنگھنْ لگا۔ شباب خان اُٹھیا تے ہک ٹھڈا مار تے آکھیُس ''ڈیہدا ہیں ہُنْ بختو کیویں تیڈی باہیں وچ سمدی اے''۔ چھی مہینے تیئں جڈاں کئی جیل دا سنگتی حال حویلہ پچھنْ نہ آیا تاں اونکوں پہلی وار محسوس تھیا جو او کلہا ہا۔

ہک ڈینہہ اچنْ چیت اونکوں ضلعے دے ٹیشنْ تے مکھنْ سِنگھ مِل گیا۔ اُوں ڈِٹھا۔ دوسے سِر تے جموں رنگی تھلے دار پگڑی بدھی ہوئی ہئی۔ دھوتی چولا وی پایا ہئی۔ پر اوندیاں باہیں کپیاں ہوئیاں ہِن۔ ٹُنڈاں تے انجوانج شیئیاں نال بھرے ڈو تھیلے لڑکدے پئے ہِن۔ مکھن سِنگھ حریانی نال پُچھیا! دوسہ ایہ کیا؟'' ''یار میڈیاں باہیں کپیج گئین''۔ وَت اوں مکھنْ سِنگھ دو اُنجھیاں نظراں نال ڈِٹھا۔ جیویں آہدا پیا ہووے۔ مکھنْ سِنگھ توں وی تاں میڈی باہنہ ہانویں۔ جیندی تَھڑ تے ...... پر مکھنْ سنگھ شرم توں سِر نوا گھدا۔ ''دوسہ! میں جیل توں آ گیاں''۔ تاں وَت کیا تھیا۔ وَت ویسیں نہ؟ میڈا اسلام آکھیں سبھ کوں تے بیا آکھیں ...... چنگاں چھوڑ ...... جُل میڈے نال وستی توڑیں اُتھاں میڈی دُکان اے۔ یار میڈی اتاں دُکا تے باہندی اے تے میں انہاں ٹنڈاں وچ تھیلے لڑکا، سودا سُود گھن آنداں تے تیڈی بھر جائی ...... وَت او چُپ چپیتے لنگھدے ہجوان ڈیہتھیں تے ہٹیرے دو ڈیکھنْ لگ گیا۔

نِکڑا مُہاناں

محمد خالد اختر

میں اپݨے نِکڑے مُہاݨے کوں پہلی وار کوݙی وانگ ݙونڈی دے کول جون 1938ء دے ہک ترتّجھے پہر ݙٹھا۔ دریا اپݨے پیٹے وچ چادر دریاواں سُتلج، سِندھ، جہلم تے راوی دا پاݨی گھن، وَل کھاندا تے شُوکدا، چھولیاں تے گھمر گھیریاں دا سمندر تھیا لاتھا ہا۔ جتھوں تئیں دید بھنواوٗ ہا۔ چُدھار پاݨی، اَتے تُساں پَرلی کندھی ناہوے ݙیکھ سگدے۔ نِکی جئی پُچھ کپی ریل گاݙی تے لڑکا، تے ہک سُوٹ کیس چا، ہک ہٹوڑی ڳالھیں چھوہر دی اگواݨی وچ ریلوے لائن دی پٹڑی تے ٹُردا ہویا (کیوں جو آسوں پاسوں لڑھ پاروں پاݨی ہا تے پٹڑی اِی سب توں اُچی جاہ ہئی) پی ڈبلیوڈی دی فیری لانچ تے لہݨ کیتے دریا دی کندھی تے پُڄا ہَم۔ میݙی بدبختائی جو میں فیری لانچ کوں ناں نپ سگیم۔ اَڄاں اساں پتݨ توں ݙو فرلانگ دور ہاسے جو کندھی توں ہک ہکل سُنڑیجی تے ہک ساوی تے چِٹی گریڑے وانگوں شئے ہلدی جُلدی نظر آئی۔ سائیں، گُنجڑے والاں آلے ہٹوڑی چھوہر، جیندا ناں گامݨ ہا۔ آکھیا۔ پیڑی ٹُھلی ویندی اے۔ تُساں ہُݨ کل فجریں وݨج سگدے او'۔ میں چھندے نہ چھندے کاوڑ وچ ساری تہمت اُوں تے لائی جو اُوں میکوں اپݨی ڳالھیں اِچ لاتے دیر کراݙتی اے۔ نہ تاں میں فیری کوں نَپ گھندا۔ اساں کندھی تے پُڄے۔ فیری لانچ ہُݨ بھوں سجھ دے لسکدے پاݨیاں تے اُچھلدیاں پئیاں ہن تے ٹوکریاں بدھݨ آلے پکھی داس اپݨی سراں دیاں جھپڑیاں وچ کندھی تے پِڑاں وچ بیٹھے ہن۔ موسماں مارے وڈھراں آلے بڈھڑے تے چمکارے مریندے کالے جسماں آلے

بے فکر بے نینگر تے رنگدار پھٹی ہوئی چھیٹ تے گھگھریاں وچ صحت مند جسماں تے کھرے پتل جئی رنگت آلیاں تریمتیں، جنہاں کوں ݙیکھݨ نال دل وچ ہک خُت خُت جئی اڑدی ہئی تے اَݨ گِݨت گُنجڑے والاں آلے نِکڑے ٻال جھڑے اپݨے وݙکیاں دے رُدھیمے تے دھندیاں توں اَنڄاݨ شور مچیندے، وہیرے وچ کھیݙدے پئے ہَن۔ میکوں ایں شام اپݨے چاچے احمد یار کولوں پُڄݨا ہا۔ او تے اوندے گھر آلے سارے میݙی تانگھ وچ ہن۔ میں ولدا اُوں ساوے گمبنداں تے کھجیاں دے تھݙاں آلی وستی چاچڑاں وچ رات گزارݨ کیتے نَم ونڄݨاں چاہندا۔ پَر فیری لانچ لگی ہوئی ہے تے دریا دی پَرلی کندھی پُڄݨ دا کوئی وسیلہ وی نہ ہا۔ ''سائیاں!'' گامݨ آکھیا۔ رات ساݙے گھر ٹِک پوو۔ تساݙی خدمت کریساں تے مُٹھ مروڑے ݙیساں۔ میݙا بابا فرید سائیں دیاں کافیاں ݙاڈھے سُر نال ڳاندے۔ ساݙی ہک بکری اے۔ سائیں کوں اوندا کھیر پلویساں۔ ݙاڈھا مٹھا ہے۔ فجریں نال سائیں کوں پیڑی تے پار پُڄیساں۔ میں کھوہ آلی پیڑی دے ہک لمبیاں مُچھاں آلے تے پٹاں آلے ٻُڈھے مُہاݨے توں پُچھیا جو او میکوں پَرلی کندھی کوٹ مٹھݨ گھن ویسیں۔ اوں اپݨے سِر کوں کنمبایا تے دریا دو اشارہ کیتُس۔ جھڑا اپݨی نچدی، سر پھری چھولیاں نال اصلوں ݙراکلا تے جند کڈھ ݙسدا پیا ہئی۔ اوں آکھیا ''پندھ وی ڈھیر اے تے ہوا وی پُٹھے پاسے دی ہے۔ ایں ویلے کوئی تہاکوں مٹھݨ کوٹ نہ گھن ویسی''۔ میں مونجھا تھی گیم۔ میݙے چاچے میݙے آوݨ دی خُشی وچ سرائیکی اَکھاݨاں آلی دُل دریائی نال وݙی ظاہرداری کر رکھی ہوسی۔ او وی مُونجھا ہوسی۔ تݙاں میں اپݨے نِکڑے مہاݨے کوں ݙٹھا۔ او اپݨی اُچھلدی ہوئی ݙوندی دے کول ہک لمبا وانس گھن تے کھڑا ہئی۔ مسائیں ٻاراں تیراں ورہیاں دا چُھوہر۔ ہِکا دھوتی پا۔ اوندے گھاٹے ونگرالے وال تے بدن چمکیلا، لچکدا تے سونے سنواں ہا۔ او اپݨے

وانس نال اَنجھی لاپرواہی تے بانکپن نال کھڑا ہا۔ جیویں او ہک نِکا جیا دیوتا ہووے۔ اوندی اَکھیں وچ دلیری تے خوداعتمادی ہئی۔ اوندا مُکھڑا اسوہݨا تے کھلدا ہویا ہا۔ جنگلاں، دریاواں تے کُھلے وکڑے دی ہک مخلوق۔ ہک لحظے کیتے میں پشتاوے توں اپݨے نکارا خوراک تے پلے ہوئے، پلپلے، ڈھڈل، آرام دے عادی وجود بارے سوچیا ۔شاہراں وچ راہندے ہوئے انسان نیں آپ کوں شئیت خدا دی کوجھی مخلوق بݨا گھدا ہا۔ آہ! ایہ واس ریت دیاں نِت نوّیاں وَدھدیاں ہوئیاں اسائشاں! شاہری لوکاں کوں اَخیری کیڑھی گالھ دا ناز ہا؟ نِکڑے مُہاݨے آپ میں توں پُچھیا۔ ’’سائیں! یاروسو؟‘‘۔ ’’تیݙی پیڑی رِسی ہے۔ ایہ ٻݙ ویسی نِکڑا چھوہر‘‘۔ میں آکھیا۔ او کھل پیا۔ اوندی کھل لوک گیتاں دا سُر ہئی۔ اوندے موتیاں دی لڑی وانگوں چِٹے ݙند چمکے۔ اپݨے تمباخو نال میلے کچیلے ݙنداں دا سوچ تے سوتک دی چھری میݙے سینے لہہ گئی۔ ’’واہ سائیں واہ‘‘۔ اوں آکھیا۔ ’’میݙی پیڑی نئیں ٻݙدی۔ ایہ پاݨی دی مچھی اے ۔دریا دی چھل دے اُتوں پکھی وانگوں اُݙدی ویندی اے‘‘۔ اُوں ݙسایا او ہر روز پَرلی کندھی توں مچھیاں نپیندا ہویا ایں پیڑی تے اِتھاں آندے تے نماشاں وَلدے۔ ’’دریا میݙا گھر اے‘‘۔ اوں سادگی نال آکھیا۔ ’’سائیاں میں دریا وچ پڑھیا ہویا ہاں۔ دریا میݙا اسنگتی ہے او میݙی تے میݙی پیڑی دی حفاظت کریندے‘‘۔ ہک جھری جانگلی چھوہر چھوہر توں اَنجھی عقل دیاں گالھیں سُݨ تے میں حریان تھی گیُم ۔کئیں اینکوں ایہ گالھیں سکھلائیاں ہوسن؟۔

توں سکول پڑھدیں۔‘‘ میں پُچھیا۔ ’’ایہ سُچیندے ہوئے جو اَنجھی سیاݨ پتی صرف سکول توں سکھی ونج سگدی اے۔ ایہ بُھلدیاں ہوئے جو مادرِ فطرت آپ بہترین اُستاد ہے۔ او وَت کھل پیا تے اوندے جواب میکوں حریان کرݙتا۔ ’’میݙا سکول سائیاں، بھوئیں ہے تے دریا ہے‘‘۔ گانمݨ اَجاں میکوں چمبڑیا ودا ہا۔ او

کݙاہیں میݙے کوٹ کوں تے کݙاہیں میݙیاں ٻاہواں کوں چھکیندا ہا۔ او خلوص نال چاہندا ہا جو میں اوندے گھر رات گزاراں۔ اوندی ٻکری دا تازہ سجرا کھیر پیواں تے اوندے بابے توں خواجہ فریدؒ دیاں کافیاں سُݨاں ’’سائیاں! پڑھ اے، دریا کپر تے گھائیں وات اے، میݙے نال آوٗ‘‘۔ ایہ سُݨ تے نِکڑا مہاݨاں ٹھکارا مار کھلیا۔ ’’پڑھ! تے ٹپا مارا اپݨی پیڑی کوں ٹھیلݨ لگا۔ میں ہُݨ ویندا پیاں۔ جے تُساں جُلݨے تاں آسگدے او‘‘۔ میں نَم جاندا جو اُوں ویلے میݙے دل وچ کیا آئی جو اپݨے کھلݨے ہسݨے، شکرے دی اَکھ آلے چاچے دی میݙی نہ پُچھݨ تے مونجھ دی چِنتا ہئی یا ایہ اوں بُھنے ککڑ دی سوچ ہئی جہڑا اُوں اپݨی خاص نگرانی وچ پکرایا ہوسی یا ایہ دریا دا کُھلا ݙُلا سوہݨپ ہا۔ یا وَت ایں جھری چھوہر دی خوداعتمادی توں بھری کھل ہئی۔ میں اُوں لحظے اوندے نال ونڄݨ دا فیصلہ کر گھدا۔ حیاتی وچ اِجھے بہادر لحظے وی آندن جݙاں بندہ جان دی بازی لاݙیندے۔ ’’جنب، میں تیݙے نال جُلدا ہاں‘‘۔ ’’نہ، نہ سائیاں ! کملا نہ بݨ۔ ایہ چھوہر کیہل اے۔ پیڑی ٻݙ ویسی‘‘۔ پَر میں تاں ہُݨ اپݨے تھیلے تے سوٹ کیس نال پیڑی وچ ہَم۔ تے کندھی تے ہکا ٻکا گامݨ کوں دھاڑ پِٹ کریندا چھوڑ کراہیں نِکڑا مہاݨاں اپݨی مچھی وانگ ڈوندی (پیڑی) کوں گُھمر گھیراں، وِلھڑ دے پاݨیاں وچ گھدی ویندا ہا۔ او ہک یونانی دیوتا وانگوں سوہݨا پیا لگدا ہا۔ ایندے ونگرے وال ہواواں وچ اُݙدے پئے ہَن۔ کجھ دیر کیتے میں اوندے ساہ چھکوّیں انسانی حُسن وچ رُجھ گیُم تے اُوں خطرے کوں بُھل گیُم جئیں وچ میں ٹپّا مار ݙتا ہا۔ جݙاں میں چنگی طرح اپݨے آسوں پاسوں جائزہ گھدا تے خوف دی وکیڑ وچ آ گیا۔ پاݨی دیاں چھولیاں کوڑّیلے ناگاں آلی کار شوکدیاں آندیاں ہَن۔ سِر توں پیراں تئیں پُس گیُم۔ پیڑی وچ وی پاݨی بھر یجݨ لگ گیا ہا۔ پَر نِکڑا مہاݨاں اونویں مُسکدا ریہا۔ ایندے نکھڑے تے فکر یا خطرے دی کوئی علامت نہ ہئی۔ ڈونڈی (پیڑی) ہک نرمل

کوڑی آلی کارکڈھائیں اِنتے لُڑھکدی ہئی تے کڈھائیں اُنتے۔ سِر دے بھار اپنْی ڈو سواریاں سمیت پانْی دے ڈنگھانْ وچ گوتے کھاندن ملُوم تھیندی۔ پَر وَت ایہ صحیح سلامت چھولیاں تے سوار تھی نکل آندی۔ پہلوں پندھراں ویہہ منٹاں تئیں میڈا اُتے دا ساہ اُتے تے تلے دا تلے ریہا تے وَت لگدا اہا۔ میڈی ہڈیاں دی مِکھ وی خوف توں وِسم تے جم گئی اے۔ وَت چھوہر دی خود اعتمادی تے مُسکارتے ایں عجیب وغریب بیڑی دے خطرے نال مقابلے وچ چستی کوں ڈیکھ کراہیں میکوں کجھ ترسّلا تھیونْ لگا تے میں ایں عرصے وچ ہک لفظ وی نہ آکھا ہے تے چھوہر وی چُپ ریہا اپنْے یا کی انداز دے باوجود اوندی رگ رگ ہُشیار ہئی۔ آونْ آلے خطرے وی بُو او ہک جانگلی جناور آلی سنگھدا اہا تے اپنْے ونجھ دے ہلاوے نال اینکوں اپنْی وکیڑ وچ گھندا اہا۔ اپنْے خوف توں کجھ خلاصی تھئی تاں میں دریا دا نظارا کیتم۔ او دِل دہلا ڈیونْ آلا پَر بہوں سوہنْا نظارا اہا۔ ترِیجھے پہر دا سونے رنگا، اُچھلدا، وِپھر دا تے شوکدا پانْی۔ اساں ہک ڈو پُرانْیاں نالوں لنگھے۔ چِھل وچ اَدھ تئیں بُڈیاں وستیاں۔ لوکی ڈھکیاں تے کھئوں تے لیٹے ہوئے، کھجیاں دی چوٹیاں پانْی تے جھمدیاں ہوئیاں۔ میں سوہنْے (ایہ نِکڑے مہانْے دا ناں ہئی تے کیڈا مناسب ہئی) توں پُچھیا جو ''ایہ لوگ ڈردے نئیں؟''۔ اُوں آکھیا ''نئیں، ایہ لوک دریائی ہن تے دریا تے او اِتلے محفوظ ہِن جیتلے بھوئیں تے''۔ ایں ویلے دریا وچ سوائے سوہنْے دی بیڑی دے بیا کوئی وی بیڑی ناں ہئی۔ اساں کڈائیں وانس تے کڈاہیں وَنجھ دی مدد نال بہوں ہوا تے وہک دے پُٹھے پاسے گتے وَت نِکڑے مہانْے بیڑی دے تَل وچ ہک خاص جاہ تے اپنْا وانس پُورڈتا تے سراں نال بنْیا ہویا ہک باددانْ اُوں کتھئیں تختیاں تلے رکھیا ہویا ہئی۔ کڈھ تے مُہارت نال ایں وانس تے بَدھ چھوڑیس۔ اُوں ایہ سب کجھ پورے ترسّلے تے بے پروائی نال کیتُس جیویں ایہ دُنیا دی انسان شئے ہووے محض

بالاں دی کھیڈ۔ ایندے کیتے واقعی کھیڈ ہئی۔ ایں توں ترسّلے تے بے پروائی نال کیتُس، جیویں ایہ دُنیا دی انسان شئے ہووے محض بالاں دی کھیڈ۔ ایندے کیتے واقعی کھیڈ ہئی۔ ایں توں بعد او سُکھیت نال بہہ گیا۔ میں اوکوں ہک سگریٹ بکھا تے ڈتا۔ اونہوں خُش تھیا تے اینکوں ہک نینگر وانگوں پیونْ لگا۔ ''ہُنْ کُئی فکر دی گالھ نئیں۔ بیڑی ساکوں آپوں آپ دریا پار گھن ویسی سائیں۔ دریا میڈا اسنگتی اے تے میڈی بیڑی دا وی۔ سائیں! ہُنْ تئیں توں سمجھ تے گیا ہوسیں''۔ اُوں میں توں پُچھیا جو میں کیڑھے دیس توں آئیاں تے مِٹھن کوٹ کئیں کول ویندا پیّاں۔ میں اونکوں اپنْے چاچے داناں ڈسایا تاں اُوندے مُکھڑے تے ہک جھانور جئی آئی۔ پَر وَت اُوں تے پہلوں جئی لسک وَل آئی۔ ''اساں سوہنْے سائیں دی رعیت ہیں۔ میں تہاکوں اُتھاں گھن ویساں''۔ شام تھی گئی ہئی تے پَرلی کندھی جئیں پاسے دو اساں ویندے پئے ہاسے۔ کجھیاں تے گمنداں دی ہک گُھیر جئی ڈسدی ہئی۔ دریا دی وہک آلے پاسے ہک ڈو میل دور۔ سوہنْا کئیں کئیں ویلے اپنْی بیڑی کوں سِدھے پاسے رکھنْ کیتے ونجھ چلیندا تے بس۔ او گاونْ لگا۔ اوندی اَواز وچ ہک موجاں مریندی وحشت ہئی۔ ہک اَذاد الاپ ہئی۔ اپنْے دریا توں مانگواں الاپ۔ ایہ اوندے وسیب دا گاونْ ہا۔ جتھاں بندہ قدرت نال جُڑ تے راہندے۔ ہڈ بُت آلا دلیر تے راٹھ بنْ کراہیں شہَو جوان تھیندے۔

میڈی بیڑی ٹھلدی پئی اے...... نچدی تے کھلدی پئی اے...... دریاواں دی ایہ مچھی اے...... ایہ سوہنْی ہے ایہ سسّی اے، میڈی بیڑی ٹھلدی پئی اے...... بُلھنْ تے سسّار...... سِندھ دے ترکنڈے، سنگھ دے بیڑی دے سب یار۔ ''ایہ بہوں چنگا گانونْ اے سوہنْا، ایہ کیندا گانونْ ہے؟''۔ میڈے ایہ پُچھنْ تے اوڈا ڈھا خُش تھیا۔ ''ایہ گانونْ میں آپ بنائے۔ میں اجھے بئے گانونْ وی بنائے ہن۔ کئی تاں

میکوں بُھل وی ڳئین ۔ میں جݙاں مچھی دے شکار کیتے ویندا تاں آپوں آپ میݙی زبان تے آویندن ۔ نوّیں ڳانوݨ میں انسانی نال بݨا گھندّاں''۔ سوہݨے وچ ہک شاعر دی روح ہئی ۔ تماشاں ویلے میں اپݨے ݙرکوں اُکا بُھلا تے اُوں توں اپݨے ہئے سوال پُچھݨے شروع کیتے ۔ ایں توں زیادہ ہاں چھکوّاں تے حریان کُن چھوہر پہلوں میں نہ ݙٹھا ہا۔ اُوں میکوں ݙسایا جو او ہک کیہل دا پُتر اے ۔ ایندا پیئو مَر ڳئے ۔ ایندی ماء ٹوکریاں بَدھ تے گزارا کریندی اے تے او اپݨی ڈونڈی وچ مچھیاں نپیندے ۔ او بہوں غریب ہن تے کئی کئی ݙینہہ اُنہاں دے کھاجے وچ اُبلی مچھی تے بُھنے باجرے توں سِوا کجھ نئیں ہوندا ۔ اُنہاں کوں ہفتاں تئیں کھاج نئیں نصیب تھیندا ۔ ایہ ٻیڑی جئیں وچ اساں کوڑ یلے پاݨی وچ ٹھلدے پئے ہیں ۔ سوہݨے آپ اپݨے ہتھیں نال کبھی دے مُنڈھ کوں پولا کرتے ، تے کجھ تختے جوڑ تے بݨائی اے ۔ ایں وچ ٻہہ تے او کلّا مچھی نپݨ ویندے ۔ کُنڈی تے ݙورتوں بغیر ۔ ایندے کول ہک پَھٹا پُرانا جال ہا ۔ جھڑا ہک سونہے مُہاݨے اونکوں ݙتا ہا ۔ اونکوں اجھیاں اَوازاں کڈھݨ داݙا آندا ہا ۔

خاص وَنکی دیاں سیٹیاں، کُتمالیاں تے لولیاں، جنہاں کوں سُݨ تے مچھیاں اپݨے آپ ٻیڑی دو چھکیندیاں آندیاں ہا''۔ سائیں! میکوں مچھی آوݨ دا آپوں آپ پتہ لڳ ویندے''۔ اُوں آکھیا۔ سوہݨے وچ چھیویں حس ہائی جیڑھی ربّوں، سببوں، سبھو جانگلی جناوراں وچ آویندی اے ۔ ایں حس توں ہوا دے پکھی اندھار گُھلݨ توں بہوں خبردار تھی ویندن تے تازی کُتے سیہڑے دے پیراں توں اوندی بو سِنگھ تے کَن کھڑے کر گھندن تے چمبڑی اپݨی اَکھیں توں بغیر سبب اُڑانداں توں بچدی بچاندی اُݙدی ہے ۔ اَجاں وی روہی وچ اینجھے لوک ہِن جھڑے بھوئیں تلے پاݨی کوں سِنگھ سگدن تے کڈھائیں ایجھے دراوڑ وی ہوندے ہَن جھڑے ہک ٹنگ دے ترڳمݨ تے ݙسا ݙیندے ہَن جو اُنہاں دی ڳول وچ کیڑھا دشمن آندا پئے ۔ سبھے

مخلوقاں جھڑیاں قدرت نال یکجان تھی کراہیں راہندیاں ہِن ، ایں چھیویں حس دیاں مالک ہوندین ۔ ایہ ڳالھ حریانی دی وی نئیں جو نِکڑے مہاݨے کوں ایہ پتہ لڳ ویندا ہا جو مچھی آندی پئی اے ۔ جݙاں مچھی نیڑے آویندی تاں او اپݨے ہتھیں چاقو تے جال گھن کراہیں دریا وچ ٹپہ مریندا ہا ۔ او کݙاہیں ٻیڑی وچوں جال نئیں سٹیندا ۔ کیوں جو جال پھٹا پُرانا ہا تے ایں وچوں مچھی دے پُھتکاری مار تے نکلݨ دا خطرہ ہا ۔ پاݨی وچ او مچھی کوں جال وچ نپݨ دی اَہر کریندا ۔ ایہ اَہر اکثر کامیاب تھیندی ۔ پَر جیکر مچھی جال وچ کئیں وجہ توں نہ پَھسدی تاں وَت ہتھیں نال نپیندا ۔ اُوں میکوں ݙسایا جو او مچھی دے شکار ویلے مُنہ وچ چاقو کیوں پائی رکھدے؟ ۔ اُوں آکھیا'' دریا وچ ہک وݙی مچھلی بُلھݨ ہوندی اے ۔ جݙاں مچھیاں اوندی ٻیڑی دو آندن تاں کئی وار ایہ بُلھݨ وی اُنہاں دے پچھوں آویندی اے ۔ ایہ ڳڈھاں جیتلی وݙی ہوندی اے ۔ تے بہوں زور آور ہوندی اے ۔ ایہ چاقو سائیاں، بُلھݨ کوں مارݨ کیتے ہے ۔ میں بُلھݨ دے ݙھڈ تلے تَر کے وینداں تے ݙو ترائے واری اوندے ݙِڈھ وچ چاقو پوڑینداں ۔ اپݨے وݙے قد بُت دے باوجود ایہ اَسانی نال مر ویندی اے ۔ سوہݨے میکوں اپݨی کھبّی جنگھ ݙکھائی ۔ جئیں تے گوݙے توں گھن تے کُھری تئیں ہک پَھٹ دا نشان ہئی ۔ ''سائیں! اِیجھو ایہ کیویں تھیا؟ ۔ ''میکوں مَلوم نئیں'' ۔ میں واری ݙتی ۔ تہا کوں یقین نہ آسی سوہݨا سائیں! ہک وار میں پار دے علاقے وچ ٻیڑی تے مچھی نپݨ ڳیُم ۔ بہوں دیر تئیں کوئی مچھی نہ آئی تے میں سمجھیا جو ایں پاسے دیاں ساریاں مچھیاں کئیں ہئے پاسے دو مُنہ کر ڳئین ۔ وَت جݙاں میں گھر دو آوݨ لڳیُم تاں مچھیاں دا لشکر ٻیڑی دو تَردا آیا ۔ اوندے پچھوں ہک ڳڈھاں جیݙی وݙی بُلھݨ ہئی ۔ میں چاقو ݙنداں وچ پا تے پاݨی وچ لہہ ڳیُم ۔ بُلھݨ مچھیاں کھاندی اے تے سِسّار بُلھݨ دا شکار کریندے ۔ اُوں ویلے ہک سِسار وی بُلھݨ کوں کھاوݨ کیتے آ ڳیا ۔ میکوں پتہ نہ لڳا ۔ میں اندر

غوشی ٻلھݨ دے ڈڈھ وچ چاقو مارݨ لگُیم تاں تلوں سِسارا پݨ ہڑاب وچ میݙی جنگھ کوں نپ گھدا۔ سائیں تُساں یقین نہ کریسو۔ میں بے حوصلہ نہ تھیُم۔ میݙے ابّے ہک وار میکوں ݙسایا ہا جو سِسار دیاں اَکھیّاں جیکر اندھیاں کرݙیوو تاں او بے وس تھی ویندے۔ بس سائیں میں سِسار دے کھکھاڑ دے سامݨے تر کراہیں آیُم تے اوندی اَکھیں وچ ݙو واری چاقو پوڑیُم۔ بھوں رَت وہڑی۔ سِسار وِہلا تے تڑفݨ لڳا۔ اوندی پکڑ ڈھلی پئے گئی۔ میں بچ تے اپݨی پیڑی تے چڑھ آیُم۔ پَر میݙی جنگھ اصلوں پیر اتھی گئی۔ ہسپتال وچ ڈاکٹر اینکوں کپݨ لگے ہَن۔ پَر وݙے ݙاکدار نہ کپݨ ݙتی۔ میکوں چار پنج مہینے ہسپتال وچ راہوݨا پیا تے ہُݨ میݙی جنگھ سِوا ایں نشان دے اصلوں ٹھیک اے۔ نِکڑا مہاݨاں کُوڑ ناہی مریندا پیا۔ اوندے سوجھل مُکھڑے تے صاف صاف لِکھیا ہا۔ میں سچ آہدا پیّاں۔

وَت اُوں آکھیا ''سائیں! میں مچھیاں کوں سݙاں ؟ ۔ ایں چھاڑ وچ مچھیاں کوئنی۔ او سیٹیاں مارݨ تے ہک نویکلے انداز وچ تاڑیاں مارݨ لڳا۔ تھولی دیر بعد پاݨی وچ مچھیاں دے اُچھلݨ دی ہِل چُل تھئی۔ نِکڑے مہاݨے کوں پاݨی وچ نہ لَہوݨا پیا۔ کیوں جو ہک مچھی ٹپہ مارتے پیڑی وچ آن ڈھٹھی تڑفدی ہوئی۔ میں ایہ ݙسݨ بُھل گیاں جو اساں ڈھورے وچ ہاسے۔ دریا دی چھل دے بݨائے ہوئے ہک لہرائے وچ۔ احساں اُوں پتݨ توں لنگھ آئے ہاسے۔ جتھاں فیری لانچ لنگر سَٹی کھڑی ہئی۔ تے اَساں کُھجیاں دے تھݙاں وچوں اندھارے ساول راہواں توں شپ شپاندے لنگھدے پئے ہاسے۔ پیڑی وچوں کُھجیاں دے غوشے تُڑیندے ہوئے اَخیر اساں خُشکی تے آ گیو سے۔ ݙلہاوُں ہک چِٹّول ݙسایا جو چندر اُبھر آیا ہے۔ نِکڑے مہاݨے میݙا سوٹ کیس چایا تے اساں سُنجی سڑک تے ٹُر پئے۔ میݙا بٹوڑی چاچا شاہر دی ݙو منزلہ حویلی وچ راہندا ہا۔ میں اِتھاں پہلی وار آیا ہَم۔ پَر سوہݨے کوں

ایں جاہ دا پتہ ہئی۔ او میکوں اُتھاں گھن گیا۔ میݙے چاچے میکوں کِھلدے مُنہ متھے نال جی آئیاں کوں آکھیا۔ اوندا مُکھڑا اَکھل توں بھنج گُنج تھی گیا۔ کیوں جو او ہُݨ تئیں میݙے آوݨ توں نا اُمید تھی گیا ہئی۔ جݙاں میں اوکوں مِلدا پیا ہَم تاں سوہݨا دروازے تے کھڑا ہم۔ میں سوہݨے کوں ݙو روپے ݙیوݨ لڳا تاں میݙے چاچے دا کِھلدا چہرہ کھوراتے کوڑّیلا تھی گیا۔ او سوہݨے تے وَس پیا۔ ''اوئے چوہڑے دا پُتر آ۔ تیکوں ساݙے خاندان توں پیسے گھنّدیاں شرم نی آندی۔ سوہݨا لڳا گیا۔ میݙا چاچا اُوں علاقے وچ ہک زابرزورآور مشہور ہئی۔ ہُݨ میکوں سمجھ آئی جو اوندا ناں سُݨدے اِی سوہݨے دے چہرے دی رنگت کیوں بدلی ہئی۔ میں مٹھݨ کوٹ ݙو ہفتے ریہم۔ میکوں اپݨے چاچے نال وراثتی زمین دا داونڈارا کرݨا ہا۔ پَر اوندے چتر ے دماغ وچ کجھ ٻئے ارادے ہَن۔ ایہ خیر میݙے ذاتی معاملات ہِن۔ اُنہاں دی میکوں اِتھاں گالھ نہیں کرݨی چاہیدی۔ ہک وار میں خواجہ فرید دے روضے دی پچھواڑی گلی وچ سوہݨے کوں وَت ݙٹھا۔ او میکوں اپݨے گھر گھن گیا۔ دریائی ہراٹیاں دی کندھی تے کانیاں دی ہک نِکی جئی جھوپڑی ہئی۔ ایں وچ کٹوی، جھجری، جھانولی، پتروٹی توں سِوا کجھ نہ ہا۔ یا وَت کوڑیاں دا ہک ہار تے بانسلی دیوار نال لڑکدی پئی ہئی۔ سوہݨا اِتھاں کلہا راہندا ہا۔ اُوں کجھ ݙُکھیر اتھی آکھیا جو اوندی ماء پَرنیج گئی اے۔ او تے اوندا پئے علی پُور لگے گئین۔ جتھاں اوندے پتّندر دی لوہارے دی دُکان اے۔ ''سوہݨا ''۔ میں پُچھیا۔ ''تیݙے کول منجھی کوئنی؟''۔ ''سائیں! میں بھوئیں تے سُمداں۔ سوندھی سجری بھوئیں تے۔ اوں میکوں کھجی دے پوتراں دی وُݨی ہک تݙی ݙکھائی۔ میں ایں تے سَمداں تے ایہو میݙا اوچھݨ وی ہے''۔ ''تُوں نانگیں توں نئیں ݙردا؟''۔ میں پُچھیا۔ تاں جو میکوں نانگیں توں بھوں ݙرلگدے تے اُنہاں دے ݙراکلے خواب وی ݙیہدا ہَم۔ ''نانگ میکوں کجھ نئیں آہدے میں تاں انہاں نال کھیݙدا

ہاں''۔ ''چنگا! توں سیالے وچ کیویں گزریندیں؟۔ تیڈے کول سوڑھ کوئنی۔ تُوں تاں ٹھر ویندا ہوسیں؟''۔ ''میکوں پالا نی لگدا۔ جڈاں ککر پالا ہوندے تاں میں سائیں! پتہ اے میں کیا کرینداں؟۔ ''میں ٻہوں سارا گُر کھا گھنداں تے اپݨے وِچھاوݨ تے لیٹ وینداں۔ ایہ ٻہوں لمبا اے۔ ایں کیتے ایندے اَدھے حصّے کوں پَرتا تے اپݨے اُتے ویڑھ گھنداں۔ میں ایڈا گرم تھی وینداں۔ جِتلا سیہڑ اپݨے بھٹ وچ''۔ میں اونکوں آکھیا جو او میڈے نال سکھر ہُلے۔ میں اونکوں اُتھاں کئیں فیکٹری وچ بھرتی کرا ڈیساں۔ پَر او سوچیں پئے گیا۔ ''نہ سائیں نہ، میں تیڈی کیا خدمت کراں؟ میڈے کول کجھ مکھاݨے ہن۔ او ہک جھجھری وچ مکھاݨے گھن آیا تے اساں کھاوݨ لگے۔ ایہ غریبویں فرمان نوازی کئیں بادشاہ دی دعوت توں وی چنگی ہئی۔ وَت اُوں بانسلی دیوار توں لہائی تے اونکوں وجاوݨ لڳا۔ ''سوہݨا تیئں کوئی نوّاں گاوݨ بݨائے۔'' ٻہوں سارے۔ ہر روز جڈاں میں اپݨی پیڑی وچ مچھیاں نپݨ ویندا ں، نوّیں گاوݨ بݨیندا ں۔ کڈاہیں کوشش کیتی۔ پَر اُوں گھنݨ توں انکار کر ڈتا۔ سوہݨا خود دار چُھوہر ہا۔ میں اونکوں آکھیا جو او میکوں اپݨی پیڑی تے مٹھݨ کوٹ گھن آیا ہئی تاں میں تڈاں مکھائی نہ ڈتی ہئی۔ اُوں کجھ نہ آکھیا۔ وَت میں اونکوں اپݨے نال بزار گھن آئُم تے اوکوں اوندی پسند دیاں شئیاں گھنا ڈِتم۔ ہک نوّاں چاقو، ہک سیر لوݨ، اَدھ سیر گُڑ، چاء دا ڈبہ، سَجی تھولا جیا رنگیل لٹھا۔ او ٻہوں خُش تھیا۔ اُوں آکھیا ''ہُݨ میں شہزادے دا رنگ راہساں''۔ او تڈاں تیئں میکوں چھوڑݨ تے تیار نہ تھیا جے تیئں میں اوندے نال شکار تے ونڄݨ دا وعدہ نہ کر گھدا۔ میں اوندے نال مچھی دے شکار تے نہ ونڄ سگُیم بھانویں جو میڈی چُھٹی دے کجھ ڈینہہ باقی ہَن۔ پَر میکوں ڈو جھے ڈینہہ اپݨے ہٹوڑی چاچے نال ہک جھیڑے پاروں مٹھݨ کوٹ چھوڑنا پیا۔ دریا دے پتݨ دو ویندے ہوئے میں سوہݨے دی جُھوپڑی جھاتی پائی پَر نِکڑا مہاناں اُتھاں نہ ہئی۔ نال

دی جھوپڑی وچ ٹوکریاں بَدھݨ آلی ہک بُڈھڑی تریمت میکوں ڈسایا جو او شکار تے گئے۔ اللہ اونکوں حیاتی ڈیوے وڈ انیک ہے او۔ مچھی گھن آندے تاں وستی دے بالاں وچ ونڈ اڈیندے۔ میں اوندے کیتے دُعا منگدی راہندی آں۔ اللہ اونکوں بُریاں نظراں توں بچاوے۔ میکوں اوندے نہ مِلݨ تے افسوس تھیا۔ میکوں اوندے مِلݨ تے افسوس تھیا۔ میں فیری لانچ دے پتݨ تے پُجم تے ٹِکٹ گھن تے سوار تھی گُیم۔ ریل گاڈی دے ڈبے وانگوں ایندے کمرے وچ وی ہبڑ اس ہا۔ ایں کیتے میں سامݨے عرشے تے پتوار دے کول پئی ہک کھٹ تے ونڄ بہُٹم۔ جھڑی اصل وچ ہک تُرکی ٹوپی آلے تھل تھل کریندے مخدوم کیتے وچھائی گئی ہئی۔ میں کوٹ پتلون پائی ہوئی ہئی۔ ایں کیتے کئیں اعتراض نہ کیتا۔ مخدوم دے پیر گُھٹݨ کیتے چار نوکر ہَن تے ہک اوندا حُقہ بھرݨ تے لڳا ہویا ہا۔ میں مخدوم دے نال حُقہ پیتا تے ٻہوں ساریاں گالھیں کیتیاں۔ اوقاف دی زور زبری، روحانیت دے گھٹاج تے شکار دیاں۔ اتھے موقعیاں تے بندہ آپ کو وَدھا تے ظاہر کرے تاں ٹھیک راہندے۔ ایں کیتے میں مخدوم تے ظاہر کیتا جو میں شکار پور وچ فاریسٹ آفیسر ہاں۔ وَت میں اونکوں آندے سیالے شکار تے آوݨ دی دعوت ڈتی۔ فیری لانچ اَجاں گھمر گھر وچ ہئی جو میکوں نِکڑے مہاݨے دی پیڑی ڈسی۔ اصلوں نِکی جئی ڈونڈی۔ نِکا مہاناں پاݨی وچ ہا۔ مچھیاں نپیندا ہویا۔ دُھپ وچ ہک یونانی دیوتا وانگوں سوہݨا تے جیالا۔ اُوں ہک واروی فیری لانچ دو نہ ڈٹھا۔ او مچھیاں نپݨ وچ رُدھا ہویا ہا۔ ''ہُݨ ڈیکھ'' مخدوم آکھیا۔ ''ہُݨ ساڈے ایہ حال ہِن جو میں اپݨے پُراݨے وفادار بانھے دُنبیر کوں وی چُھٹی ڈے ڈتی اے۔ گورنمنٹ آہدی اے انہاں دی مَلکھ جگیراں چھک گھنو۔ کل کوں آکھسی انہاں دے شکاری کُتے وی چھک گھنو۔ اَخیر کُتے وی تاں مَلکھ وچ شامل ہِن۔ میں اتفاق کیتا۔ ایں گئے گزرے زمانے وچ روحانیت دیاں قدراں منڈھوں مٹ

دیاں ویندن ۔ چار پنج سالاں بعد میں علی پور وچ سینئر کماؤنڈر مقرر تھیُم ۔ میڈی ڈاڈ کی ڈھگ جائیداد مٹھن کوٹ دے نیڑے ہئی تے میں کوشش کرتے اپݨی تبدیلی علی پور کرائی جو جائیداد دی ݙیکھ بھال کرسگاں ۔ میں مٹھن کوٹ اپݨے چاچے کوں ملݨ نہ گیُم ۔ ساݙے تعلقات بعض خاندانی بکھیڑیاں پاروں چنگے نہ ریہے ہَن ۔ چار سال پہلوں میں ہک سندھی وپاری دے گھرانے سکھر وچ شادی کر گھدی ہئی ۔ تے ہُݨ ساݙے ݙو بال ہَن ۔ ہک پُتر تے ہک دھی ۔ شادی وی ہک عجیب تجربہ اے ۔ ایہ نری غلاباں دی سیج نئیں ۔ جیویں جو پہلوں نظر آندی اے ۔ مَن موجی بندے کوں تاں اصلوں راس نی آندی تے اوکئی واراچوݨ وچ انہاں گنڈھیں کوں تروڑ تے جنگلاں دو نَٹھ ونجݨاں چاہندے ۔ ساݙے وچکار وی خرچ خیال تے اکثر کھلا پولا تھیوݨ لگا ۔ تریمتیں عموماً تنگ دل تے ارضی ہوندین ۔ تے جݙاں بال تھی ویندن تے اُنہاں دی ساری محبت تے دلچسپی بالاں دو تھی ویندی اے ۔ تے اُنہاں دے پئے اُنہاں کیتے بس لُوڑ پوری کرݨ آلے ، بندے بݨ ویندن ۔ انہاں تلخ جھیڑیاں توں بعد اساں کئی وار ݙینہاں تئیں ہک ݙوجھے نال نہ الیندے تے انہاں ݙینہاں میں نندرایا تے وِسمیا ہویا دریا تے مچھیاں نپیندے ہوئے نکڑے مہاݨے بارے سُچیندا ۔ ہواواں وانگوں اَزاد تے گانوݨ گاندا ہویا سوہݨا کیڈے مزے دی زندگی پیا گزریندا ہوسی ۔ ہک ݙینہہ سوہݨا آ گیا ۔ اُوں سویر میں تے مونجھا موڈ طاری ہا تے میں ہسپتال دے دواخانے وچ بیٹھا ہسپتال دے اردلی بخشݨ کوں نمبر ہک توں نمبر ݙاہ توڑیں مکسچر بݨاوݨ داݙاہ بےفکری نال ݙسیندا پیا ہَم ۔ تݙاں میں تاکڑی وچوں سوہݨے کوں ݙٹھا ۔ سُکا پتلا ، لِسا ، پِیلا پلک سوہݨا ہک اصلوں بیا سوہݨا ۔ اوندے نال رنگدار چھیٹ دے کُرتے تے گھگھرے وچ ہک دیہاتی تریمت ہئی ۔ پینتریہہ چھتریہہ سالاں دی پَر اَجاں جوانی دی سج دھج گھدی ہوئی نخریلی ، سوہݨا اوندے مونڈھے دا آسرا گھن ،

گھلیندا ہویا ٹُردا آندا ہا ۔ او بیمار ہا ۔ میں اونکوں تاکڑی وچوں اَواز ݙتی ۔ سوہݨا ! تے وَت میں باہر ورانڈے وچ آ گیُم ۔ میکوں ݙیکھ کراہیں سوہݨے دے چہرے تے پہلوں جئی مُسکار آ گئی ۔ سائیں ! میں نال ہتھ مِلاتے اُوں پُچھیا ۔ سائیں توں اِتھ کیویں؟ میں اونکوں اپݨے دواخانے گھن آیُم تے سہاراݙے تے سٹول تے بلہاݙتم ۔ تریمت سُکھیت نال پلتھی مارتے ہک دلبر ڈنگر وانگر تل تے بہہ گئی ۔ میں حریان ہَم جو سوہݨے شادی کر گھدی ہے ۔ انہاں علاقیاں وچ وَٹے سَٹے دے رواج پاروں سولہ سال دے چھوہر نال اُوں توں ٻہوں وݙی عمر دی تریمت داپرنیوا کوئی انوکھڑی گالھ نئیں ۔ سوہݨے میکوں ایں اوکھیت توں آپ کڈھیوس ۔ سائیں ! ایہ میڈی اماں سئیݨ ہے ۔ دریائی علاقے دیاں تریمتیں اپݨی جوانی دے رنگ روپ کوں دیر تئیں سانبھی رکھیندن ۔ سوہݨا ! توں بیماریں ، تیکوں کیا تھی گئے ؟ ۔ سوہݨے میکوں ݙسایا جو او پچھلے چار پنج مہنیاں توں ہک عجیب اَݨ اُگھی بیماری وچ پھسیا ہویا اے ۔ پہلوں تاں اُوں توجہ نہ کیتی تے مچھیاں نپݨ دے کم کوں جاری رکھیا ۔ پَر او ہُݨ بیمار تھی گیا اے ۔ اچݨ چیت اوندے ہتھ پیر سُن تھی ویندے ہن ۔ اینکوں کوسہ کوسہ تپ راہوݨ لگے تے ہک ݙوݙینہہ بعد اینکوں خون دی اُلٹی وی اَئی اے" ۔ ݙاکدار صاحب ! سوہݨے دی ماء آکھیا ۔ میڈا پُتر لکھ تھی گئے ۔ ایندے چہرے وَل ݙیکھ ݙیکدار صاحب ! میڈے سوہݨے کوں ٹھیک کرݙے ۔

میکوں سوہݨے دی بیماری داسُݨ تے ٻہوں ݙکھ تھیا ۔ میڈے ہاں تے اُکا ایہ گالھ نہ پوندی ہئی جو سوہݨا وی بیمار تھی سگدے ۔ سوہݨے ݙسایا ۔ جݙاں میں بیمار تھی گیُم تاں اپݨے مامے نال بس تے ٻہہ کراہیں اپݨی اماں بی بی کول علی پور آ گیُم ۔ میڈی اماں اِتھ یار و لُہار نال پرنیجی ہوئی ہے ۔ میڈا متریا پیو ٻہوں چنگاں بندہ اے ۔ پنج وقت دا نمازی ۔ سوہݨا اپݨی ماء دی ݙوجھی شادی کوں بالکل قدرتی گالھ سمجھدا ہا تے ایں طرح

اونکوں غرور ہا جو اوندی ماء ہک پیئے کوں پھساون تے اپنا گھر وساون وچ کامیاب تھی گئی اے۔ ایندے دل وچ ایندا ذرّی ڈکھ نہ ہا۔ ایہ کوئی عجیب گالھ وی نئیں تہذیب دے ٹیبو اِی ہر گالھ کوں عجیب گالھ بنا ڈیندن۔ میں ڈاکدار کوں آکھ تے سوہنے تے اوندی ماء کوں ہسپتال وچ ہک نِکی جئی اَنج کوٹھڑی گھن ڈِتی۔ ڈاکدار مریضاں کوں ہسپتال وچ رکھݨ دے حق وچ نہ ہا۔ اِیں نال ایندا کم ودھ ویندا ہئی تے بعض مہانگیاں دوائیاں جیڑھیاں بازار وچ وِگ سگدیاں ہَن۔ ضایع تھی ویندیاں ہَن۔ پَر میں اونکوں آکھیا جو سوہنا میڈا قریبی عزیز اے۔ او مَن گیا۔ سوہنے کوں ''ٹھڈے ڈُکھ'' وانگوں کوئی بیماری ہئی۔ جیکر پوری طرح اوندی کتھ نہ تھی سگی ہئی۔ میں اوندا بھرانواں وانگوں خیال رکھدا۔ اونکوں ویلے سِر ٹیکے تے دوا پُچاوݨ دی فکر کریندا تے شام کوں کم توں ویلہا تھی کراہیں لحظہ ڈو لحظہ بہہ تے اوندیاں گالھیں سُݨدا۔ جڈاں وی میں ویندا اوندا چہرہ کھڑ اویندا تے ہک پیلی مُسکاراُوں تے آویندی۔ اوندی ماء سب جݨیاں وانگ حوصلہ مند تے محنتی ہئی۔ او شام کوں کوٹھڑی توں باہر ریت تے بہہ کراہیں اپنے پُتر کیتے روٹی پکیندی۔ کئیں کئیں ویلے یار و لُہار وی آویندا۔ باہر اُٹھلا میندھی رنگی ڈاڑھی، اَکھیں سُرمہ۔ او ہمیش سوہنے کیتے کُئی نہ کُئی شئے گھن آندا۔ سوہنے وچ کوئی اَلجھی گالھ تاں ہئی۔ گالھ مہاڑ وچ اینجھا سُلجھاؤ ہئی جو ہر کوئی اوندے نال محبت کرݨ لگدا ہا۔ پَر ساڈی ڈاڈھی توجہ توں باوجود سوہنے دی حالت وِگڑدی گئی تے او ماضی دے سوہنے دا ہک پَرچھانواں تھی تے رہ گیا۔ اوندیاں باہواں تے جنگھاں ہُݨ سُکیاں پتلیاں کاٹھیاں ڈسدیاں ہَن۔ میکوں ہُݨ احساس تھیوݨ لگا جو ہواواں تے دریاواں دا پلیا سوہنا ساڈے ہتھوں لگا ویسی۔

پَر او کیویں مَر سگدا ہا؟۔ او جہڑا قدرت دے عناصر چوں ہک ہا۔ دریا جیندا بھائیوال ہا تے پیڑی جیندی ذال تے معشوق ہئی۔ او جہڑا اچھولیاں تے بادشاہ وانگوں

سوار راہندا ہا تے دیوتاواں وانگ گانوݨ گاندا ہا۔ مچھیاں کوں کلکاریاں نال سڈاوݨ آلا سوہنا، بُلھݨ تے سِسار نال دو دا کھیڈݨ آلا سوہنا، ڈسو بھلا او کیویں مَر سگدا ہا؟ ۔ ہک شام میں اوندی کوٹھڑی وچ گُیم۔ ایڈی کمزوری دے باوجود اوندی اَکھیں وچ او ہو سو جھلا ہا۔ اُوں آکھیا ''سائیں! میں چنگا تھی ویساں تے اساں چھل تے مچھیاں پھڑݨ ویسوں''۔ ''ہا، ہا سوہنا! تُوں چنگاں تھی ویسیں''۔ وَت او مونجھا تھی گیا۔ ''میڈی پیڑی میڈے کیتے مونجھی ہوسی۔ سائیں! میں سَر گُیم تاں میڈی پیڑی دا کیا تھیسی؟''۔ ''توں جلدی ٹھیک تھی ویسیں سوہنا''۔ ''نئیں، ہُݨ نئیں سائیں!''۔ اوندی اَکھیں ہنجوں تَر آئے۔ ''حیاتی کیڈی سوہݨی شئے ہے سائیاں۔ میں مَر ویساں تے تاں دریا میکوں یاد کریسی جو کوئی حوصلہ آلا نِکا میڈی چھاتی تے چڑھ تے گاندا ہئی۔ میڈیاں مچھیاں پچھسن جو او نِکا جیا مُہاناں کتھ اے۔ جہڑا کلکاریاں نال انہاں کوں سڈیندا ہئی۔ میں ہُݨ شکار تے کڈاہیں نہ ویساں سائیں۔ میں کئیں ہئے دریا وَل ویندا پئیاں۔ اوندیاں اَکھیں کتھاہیں دور ڈیہدیاں پئیاں ہَن۔ کئیں دور دیس دے پاسے۔ وَت اُوں تے کھنگ دا ہک شدید دورہ پیا۔ کھنگدے کھنگدے اوندا ساہ گھٹیجݨ لگا تے او جھٹ لیٹ گیا۔ اوندی ماء بھجدی بھجدی اندر آئی تے اپنے پُتر کوں روندی ہوئی وِلھڑ گئی۔ او میڈا سوہنا لعل! او میڈا سوہنا پُتر۔ میں بھجدیں بھجدیں کُورامین گھن گُیم۔ پَر جڈاں میں ولّیم تاں سوہنا بہوں دور لگا گیا ہئی۔ اوندی ماء ڈوہتھڑ چھاتی پٹیندی ویݨ کریندی پئی ہئی۔ پَر سوہنا جیویں چُپ چُپا تے سُتا پیا ہا۔ ہونٹھاں تے مُسکار گھن جیویں جیویں جو کُئی خواب ڈیہدا پیا ہئی۔ او حیاتی دے وڈے پُرشور دریا تے کلّم کلّا مچھی تے بُلھݨ دا شکار کھیڈݨ ٹُر گیا ہا۔ میڈا اِنکڑا مہاناں۔

روہی لگڑی ہے سانونی

جمیلہ ہاشمی

کھپ دے بُوٹے تے اپنی پرکھ پڑ چول پوری کرݨ کیتے میکوں دین پور ونجݨا ہا تے ایں کیتے میں یزمان وستی وچ لاریاں دے اڈے تے بیٹھا محکمہ زراعت دے اُوں انسپکٹر دا تانگھی ہم۔ جئیں میڈے نال وعدہ کیتا ہئی جو اِتھاں آ تے مِلسی۔ سواری دا بندوبست وی اوہو کریسی تے ہیا وی جیکر کئیں شئے دی لوڑ پوسی تاں او وی آݨ حاضر کریسی۔ پنج تے پاسے پتر یندے میڈی چیل ڈُکھݨ لگی ہئی۔ ڈو چار نینگر خُپ خُپ مارے لحظے لحظے میڈے نالوں لنگھدے ہَن تے کھنگدے ہَن۔ ادھکڑ راہی ہوں اُبالھ وچ سلام کریندے تے ٹُردے تھیندے ہَن۔

سِگرٹ تے چاہ دی دُکان تے خلیدار نہ ہووݨ برابر ہَن۔ اُتھاں دیاں قطاراں، کچاریاں وی ہال تے تریمتیں رنگیل جوڑے یا لوڈے کھاندے۔ سب گڈ مڈ تھیندے ہوئے لنگھدے پئے ہَن۔ جنڑیاں دیاں مشکریاں تے ٹھکارے، ڈھلدی دیگر دی ہوا جیویں جو ہولی ہولی پَراں کوں پھڑ پھڑیندی پئی ہئی۔ بے چین تھی کراہیں مَیں اپنے تھیلے وچوں رنگیل تصویری رسالہ کڈھیا۔ جئیں وچ روہی دے انجوانج نظارے ہَن۔ نیلی جھال توں بھرے سُنج بَر دی فن بھانونی کلھی کھجی دے اُچے چوبکے وَݨ دیگر ویلے، پکڑ دُکڑ پیریں دے نشان نال ودھدے دھاری دار وَٹ کھاندے پئے ہَن۔ اُچیاں ٹبیاں تے چڑھدے سجھ دی لالی دا غلال لمبی چتر انگ تے ہرنیاں دیاں ڈاریاں، ہشیار بک نِکڑیاں نِکڑیاں پچھاں چا بجھݨ لُو

تیار۔ رنگیل لمبیاں کلغیاں تے وڈیاں وڈیاں پچھاں آلے پکھڑو جھڑے جھتاں وچ لُکے پئے ہَن۔ اوڈھر تھی کراہیں روہی تے جھاتیاں پیندے تتر، اُفق دے نیڑے ہلدے ہوئے جذبیاں دے تِکھاج نال تپدے ہوئے بھوئیں تے اَسمان، شرمیلی مُسکان آلی کالوݨ رنگی نیلیاں راتیں۔ سہاگ سنگھارکوں تارے بھرے بوچھݨ وچ لُکا تے کتھاہیں کتھاہیں پیلے کھٹے رنگا بیمار ہولے ہولے ٹُردا کلھا چندر تِتر دے پَراں جئی بدلیاں دے بندی خانے وچ گھبرایا ہوئیا۔ اُٹھاں دیاں لمبیاں قطاراں دے پیراں تلے نہ مُکݨ آلے بھیتاں بھرے رستے، کتھاں ونجݨاں وے؟ ہک نینگر پُچھیا۔ او پنج دے نال کھڑا ہئی۔ ''دین گڑھ''۔ اُوں دُہرایا تے وَت بے اِتباری نال آکھیا۔ اوندی اَواز وچ ٹرونک نہ ہئی۔ ''دین گڑھ تاں اِتھوں گھٹو گھٹ پنجاہ میل ہے۔ او وستی جتھوں تئیں موٹر ویندی اے۔ ڈاہ میل دور ہے۔ ایں توں بعد اساں لوک پیریں پندھ کریندے ہیں۔ تساں کیا کریسو؟۔ کڈاہیں کڈاہیں تاں اُٹھ دی کرائے تے نئیں لبھدے''۔ میں ولدی ڈیوݨ توں پہلوں اپنی وسواس آلی آس دے آسرے تے وَت محکمہ زراعت دے انسپکٹر کیتے دور تئیں دد بھنوائی۔ لوکاں دی ہک نِکی جئی بھیڑ ایں جاہ کٹھی تھی گئی ہئی تے سارے اپنی اپنی آہدے پئے ہن۔ شام بہوں تیز سَر سَر کریندی کچّے رستیاں تے دُھوڑ اُڈیندے اَجڑ پچھوں جیویں جو بھجدی پئی ہئی۔ نیڑے پَرا او کھیاں راہواں بارے آپت وچ بحث کریندے پئے ہن۔ ڈاڈھی محبت نال جیویں جو او میکوں اپنی ذمہ داری جاݨ تے فکروند ہَن۔'' او لاری جھڑی تہاکوں بنگلے تئیں پُچیندی او تاں تریجھے پہر کوں لگی گئی ہئی۔ ہُݨ تاں اگلے ڈینہہ ڈوجھی لاری مِلسی۔ ساڈی منو تاں تُساں بنگلے تئیں ایویں ٹُر پووو۔ اُتھوں اللہ کریسی جو کوئی نہ کوئی اُٹھ کرائے تے مِل ویسی۔'' ''اُٹھ تے ڈینہہ ویلے ایہ کتھوں پندھ کر سگسن۔ ڈیہدے نوّے پئے۔'' کئیں آکھیا۔ میں دل حُب نال اُنہاں دیاں گالھیں سُݨدا پیا

ہَم تے پچھیتے وَلن بارے وی سُچیندا پیا ہَم ۔ میں جھڑا جو اپنے محکمے وچ اگونہاں تھیوݨ دی سِک رکھدا ہَم تے اپنا آپ منواوݨ دی وی ڈاڈھی سِک ہئی ۔ کھپ دے بوٹے تے تندیں کیتے روہی دی گرمی بھوگݨ دیوانے دا خواب ہئی تے میں اپنے سُکھیت دفتر وچ اپنے ڈائریکٹر جنرل دے سامݨے ایہ خواب ڈٹھا ہا۔ جیندی تعبیر ڈیکھݨ خاطر ربّ جانے کتھاں کتھاں خجل خوار تھیونا ہا۔ پر میڈے اندر دے ایں مسئلے دا انہاں گالھیں نال کوئی گانڈھا نہ ہا۔

اپݨیاں گالھیں تے دین گڑھ ونجݨ تئیں اندازے لیندے پئے ہن۔

جُھمدے اُٹھاں برابر ٹُردے ہوئے لمبے کُرتے تے رنگیل تہند پاتی تگڑے جݨیاں دی ہک ٹولی پاݨی دی حوضی تے لتھی ۔ نینگر لوّیاں تریمتیں گِٹیاں توں اُچے گھگھرے پاتی ، جھمریں گُندھیاں ، مینڈھیاں وچ چاندی دے پُھل پروائی پیلے بوچھݨاں وچوں چِٹیاں چوڑیاں تے ارکاں تئیں بھریاں باہواں آلیاں بُڈھڑیاں گُھنڈ متھیاں تئیں کھسکیندیاں نہوریں ڈاہڈیاں باریاں گھگھریاں ٹھمکا جیڑھی ٹُردیاں ہوئیاں ایویں گُھمدیاں ہَن جیویں چھولیاں دا وہندا کئیں دریا دے کنارے نال ٹکرا تے ولدا ہے تے لوّیاں نینگر چھوہریں سادہ تے رنگیل کپڑیاں وچ ہرنیاں وانگ چھڑکیاں چالاں ، بالاں مِٹھیاں گولیاں تے چݨے مُل گھدے ۔ چھوہراں باہواں ارکاں تئیں گُنج تے مُنہ دھوتے مشکریاں وچوں پاݨی بھریا۔ اِڈوں اُڈوں دیاں خبراں سُنائیاں۔

”سُݨ بابو! ایہ لوک دین گڑھ ویندے پئین جے توں چاہویں تاں انہاں نال ونج سگدیں“۔ لوکاں جیویں اپݨے فرض توں ہولا پُھل تھی کراہیں آکھیا۔ ”ایہ اُٹھ وی کرائے تے ڈیسن تے سنگت وی راہسی ۔ کلہا بندہ پہلی وار توڑ نئیں پُجدا۔ کھاوݨ پیوݨ تے پاݨی دے ٹکانڑیں کوں اِنہاں توں ڈھیر کوئی نھیں جاݨدا۔ انہاں دی سنگت چنگی رَہسی“۔ ساریاں ایہو آکھیا۔ جڈاں میں یزمان توں اُنہاں نال نکھتا تاں

پَر چھانویں کالے شمور تے بہوں لمبے تھی گئے ہن ۔ سجھ بھاہ دے گولے وانگ تپیا ہویا رَتا لال ہئی تے ڈلاہ دے سمندراں وچ وِسدا پیا ہئی ۔ ہوا لُہاردی بھٹی دا چھیکڑی ساہ ہئی تے تپش تے چنڑگاں نال ٹھڈی تھیندی پئی ہئی ۔ اساں روہی دو دو دھددے پئے ہاسے تے اُوں چھیکڑی لحظے کوں بہوں پچھتے چھوڑ آئے ہاسے جھڑا یزمان دے لمّے پاسے دے علاقیاں کوں پاݨی لاوݨ آلی نرتے ہا۔ نالے جتھوں ہَر اٹھویں ڈینہہ کھڑکھڑ کریندی ڈِھلڑا انجر پنجر ہلیندی بھنوکڑ بس پکی سڑک تے دھوڑ تے ریت اُڈیندی لنگھدی پئی ۔ ایہ دُھوڑ جھڑی راہ دے نال دیاں جتھاں تے چیکوں وانگ چنبڑی ہوئی ہئی ۔ کچاوے وچ ہک پاسوں میں سوار ہَم تے ڈوجھے پاسوں برابری کیتے اُنہاں دا الا بلا (گندمند) بھریا لاتھا ہئی ۔ لوڈیاں توں میڈی اکھیں آپوں آپ نوٹیجݨ لگیاں ۔ اُٹھاں دے گل وچ بدھی ٹلیاں دی موسیقی لمبیاں تاناں آلے راگ جھڑے اگتے مہارنپ تے ٹُرݨ آلے نینگر چھڑیندے ہَن تے کئیں کئیں ویلے اُنہاں وچ تریمتیں تے چھوہریں دی اَوازاں وی رَل مِل ویندیاں ہَن ۔ ایہ لوریاں ہَن جنہاں دی سمجھ تاں ناہی آندی پَر اُنہاں دی ٹھڈی مِٹھاج ڈاڈھی نندر آلی ہئی۔

کچاوے وچ جاہ گھٹ ہئی پر ایں وچ باہوݨ دا ایہ میڈا پہلا تجربہ ہئی ۔ پَر اللہ جانے کیوں میکوں نندر آ گئی ۔ اوں ٹھڈ دے احساس توں جھڑی ریت تے واہندی ہوا اپݨے نال گھن آندی اے ۔ میں جاگ گیم ۔ اُٹھ بلہائے ویندے پئے ہَن تے تاریں دے سوجھلے وچ جتھاں دی ونکو ونکی خوشبوواں جادو دے دیس جئی اَوازاں وچ رَلیّاں ہن ۔ کیوں جو پکھی سُتیاں چھرک گئے ہَن ۔ کال کڑچھی بَریک چیک دے نال ساڈے نیڑے توں تیر دی تکھائی نال اُڈردی تے ولدی تے محل دے چُپ چپیتے سکون کوں پریشان پئی کریندی ہئی۔

”ایہ لکارو یڑھ گھن۔ ٹھڈ ہُݨ ڈھیر ودھیسی“۔ ٹولی دے اگوان خوشدلی

نال اپݨا ہتھ میݙو دھایا ۔ میں ذرّی اَجھکم ۔ ''ایہ تاں اُٹھ دے کرائے وچ نہ ہئی ۔'' کھل تے اُوں آکھیا ۔ بابوتوں ساݙا اپال ہِیں ۔ ایہ ریت تے اندھاریاں دا مُلخ اے ۔ اِتھاں راتاں ٹھڈیاں ہوندن تے وَت وی ساݙے وِچوں کئیں وی ایں لُکار کوں نئیں ویڑھیا'' ۔ میں چُپ چپتے لُکار گھن تے اپݨے چُدھار ویڑھ گھدی ۔ جھتاں دی بھاہ دا جھڑ گا سوجھلا ہئی تے تریمتیں رَدھا پکا پیاں کریندیاں ہَن ۔ سُتیاں ٻالاں کوں پیاں جگدیندیاں ہَن ۔ دِل عجیب خُشی توں دھودھا ہئی ۔ سِراں اُتے نیڑے آندے تارے، کھیری چِٹی کہکشاں گُھمدی ہوئی، مستانی ٹور ٹُردی ہَوا ۔ جیویں اساں دُنیا دے پہلے یا چھیکڑی انسان ہاسے ۔ بھاہ دے لانبیاں وچوں نونہریں دے تپے ہوئے گلہاں دا رنگ اُنہاں دی اَکھیں دی لسک تے اُنہاں دی اَوازاں دی موسیقی بھری نازکی وچ گھلیا ہویا ہئی ۔ اُٹھݨی دے تازہ ݙودھ دا برتن تے گرم روٹی خوشبو تے رَس بھری ہئی تے تݙاں میݙے چیتے آیا جو میں تاں ݙوپہر دی دُھرک نَبھّے وچ کجھ کھادا وی نہ ہئی ۔ ایں کُھلے نیلے چُپ اَسمان تلے جھتاں وچ سَرسَر کریندے پئے ہَن تے پکھی چھرکیاں بھریندے جیویں جو نال قصّے سڑدے ہوئے ہُنگارے بھریندے ہَن ۔ پَراں دی تکھی پھڑ پھڑاہٹ سُݨ تے میں اُتے ݙٹھا تے میݙے آدری آکھیا ۔ ایہ کالے تِتّر تے تلور ہن ۔ بھاہ کوں ݙیکھ کراہیں جاگ گئین تے بےچین ہن ۔

''کالے تِتّر'' میں حریان تھی آکھیا ۔ ''ہا ایہ کالا تِتّر جھڑا دھمیں ویلے جاگدے تے اللہ سئیں دی پاکیزگی بیان کریندے ۔ سبحان تیݙی قدرت ۔ عبادت کریندے ۔ اُوں آکھیا ۔ چنگاں سُݨیا ہَم او گھاٹے وَݨاں تے جنگلاں وچ ہوندے'' ۔ میں نمکین ݙودھ دا چھیکڑی گُھٹ بھریندے ہوئے آکھیا ۔ ''بابا! پاݨی دی باس ہے'' ۔ ہِک نِکڑے ٻال اپݨے ݙاݙے کوں آکھیا ۔ بُڈھڑے اگوان کھڑے تھی کراہیں اپݨا چہرہ ہولی

ہولی چُدھار بھنوایا ۔ جیویں محبت دی پرہ پُھٹدی چُمیاں تلے اَکھیں جاگݨ تے کُھلݨ ناں ۔ انہاں بند اَکھیں ہیٹھ سوجھل جاگی ۔ سُکھیت چہرے تے لاہندی کھل وچ پَوا وانگ گُھلی ۔ ''ہا! مِٹھو'' ۔ اوں ٻال کوں اپݨے مونڈھے تے ٻلہایا ۔ ''توں تاں ݙاݙھا سیاݨاں تھی گئیں ۔ اوئے پاݨی تاں اُتوں وہولے کاہیاں کچاویں توں لہایاں تے اندازے مطابق سخت جاہ کوں ݙیکھ کراہیں ٹوبھہ کھٹݨ لگے ۔ جھڑا اَن سُونہیں دیساں توں اُنہاں دو آندے ۔ ''سبل مزمان کوں خلاشی ݙے چا'' ۔ بُڈھڑے کئیں کوں آکھیا تے آپ کاہی چاتے پُتراں دوڑ پیا ۔ ایں ٹولی وچ ہکو میں ہامی ۔ جھڑا چُپ چپاتے ایہ تماشہ پیاݙیہدا ہئی ۔ جیکوں کجھ کرناں نہی آندا ۔ ''ایہ گھن'' ۔ ہک چھوہر باری کپڑا میݙ وسٹیا ۔ ملائم پَر مضبوط نئیں ۔ ایہ کپڑا اپتہ نئیں جو اُنہاں کتھوں مل گھدا ہئی ۔ ٹھمݨ ٹھمݨ ٻالاں رولا پایا ۔ کالا شمور دھوں جیہا تاریں کوں کجیندا گیا ۔ تکھائی نال سوجھلے تے لوکاں دے وِچکار ہک پردے وانگ تݨ دا پیا ہئی ۔ تریمتیں بھاہ تے ریت سَٹ تے اونکوں وسماݙتا ہئی ۔ ہک چُپ غڑپ چُدھار چھا گئی ۔ تانگھ تنگھیندی تے کمبندی ہوا وی رُک گئی ہئی ۔ پاݨی بھرے تنبو وچوں بُڈھڑی آکھیا ٹھمݨ تلوار وانگوں اے ۔ وت دم دم جینویں کوئی ݙیوا گھن تے کُھلے محل ماڑیاں وچوں کوئی شئے لبھیندا اَوَدا ہووے ۔ سارے بدل نِونِو تے سوجھلا کر گئے ۔ ٻہوں پاݨی وَسّی ۔ اِتلی جو ہک سال کیتے وی پوری پووے ۔ اوپریاں خُشبوواں ہک ہیل وانگوں آئیاں تے وَت ہوا جھتاں وچوں سَرسَر کریندی پہلی پھینگ ٹپدی ہوئی میݙے مَتھے تے ݙٹھی ۔ بھوئیں تاڑیاں مار تے جیویں جو پاݨی دے آوݨ دی خُشی وچ گاوݨ لگی ہووے ۔ ساکوں اَوازاں تے پاݨی ویڑھ گھدا ۔ زاں زاں کریندی تپدی ریت وِسم گئی ۔ بُڈھڑا افلاشی دا تنبو جیہاں بݨائی بیٹھا ہئی تے اُٹھ دی اوڈھر وچ ہئی ۔ جھڑا اَگھی لمبی کر کے بُڑ بُڑ کریندا ساݙی خُشیاں وچ بھائیوال ہئی ۔ پاݨی دیاں لُکاراں بجلی دیاں دھاریاں دھار تے بدلاں دے

اندھاریں وچوں ساڈے اُتے پَردیاں وانگ کجدیندیاں پیّاں ہَن ۔ ’’توں پُس تے نویں گیاں۔تیکوں ڈر تے نئیں لگدا پیا‘‘ ۔بُڈھڑے ڈاڈھی اپنائیت نال پُچھیا۔ ’’شودے کوں ڈر پیا لگدا ہوسی‘‘ ۔تریمتیں وچوں کئیں آکھیا۔ایویں نہ آکھو۔جنے تاں اَن واقف نال وی لڑ ویندن ۔ ایہ تاں صرف پانٗی اے۔’’ایہ ہئی گالھ اے جو ایں کڈاہیں گُھلے وچ ایڈا مینہ وسدا کڈاہیں نہ ڈٹھا ہوسی‘‘ ۔ پتہ نئیں ایہ کونٗ ہئی ۔ دھاریں دے وچکار جیویں اساں بھنوریں وات ہووں ۔بال واہندے پانٗی ڈھہ ڈھہ پوندے ہَن ۔سَٹے تے گھمولے ویندے ۔ بھک نال سوجھلا تھیندا اتے گُڑگُڑ کریندے رَتھ لنگھ ویندے تے پانٗی آلی چکّی دے پَڑ رگڑاں کھا تے چنگھدے ۔ قدرت دیاں وحشی طاقتاں جیویں ابڑغت چُھٹل تھی گئیاں ہوون ۔ ہوا کھلدی تے چادراں کوں پورے زور نال جھنڑ کیندی ، توّ تے دُھرکدی ، چکر پھریاں کھاندی وَت ڈھاندی سنبھلدی ۔ اندھارا بدلاں دیاں ماڑیاں وچوں سوجھلے نال لُکنٗ میٹی کھیڈ داہا تے خُند کیلی نال بھاہ اینکوں کوڑے مریندی تے بے فائدہ ڈکیندی ہئی ۔ بھوئیں چُپ چیتی کھلدی ، بھیڈاں ، بکریاں اچنٗ چیت میں میں کریندیاں تے وَت چُپ تھی ویندیاں ۔ مینہ وَسدا پیا ہئی ۔ بے رحمی نال بناء رُکیاں مُنہ زور دشمن وانگ چھا گیا ہئی ۔آندی سویل اساں تازہ دم دھانتے دھوتے اُٹھاں دے اگتے ٹُردے پئے ہاسے ۔ بانسری وانگ روہی راگاں توں بھری ہئی ۔

ہزاراں تاناں ، اَنٗ ڈٹھے پکھڑواں دیاں بولیاں ، ریشمی سَرسَر نال واہندی ریت تے پانٗی وچوں جھاتیاں پیندی ساول اُٹھ دی مہار نال بدھیاں نِکیاں نِکیاں ٹلیاں جیویں موج مستی ، ہلہ گلہ ہووے ۔ وارو واری اپنٗی انجو اَنج راگنٗیاں وَجدیاں پیاں ہوون تے وَت وی اُنہاں سُراں توں اُتے نہ اُٹھدیاں پیاں ہوون ۔ جھڑیاں کاں تے کاونٗیاں جھتاں وچ لیندے پئے ہَن ۔ چھیڑو اَجڑ پئے چریندے ہن ۔

نازاں بھری لَے آلے راگ پئے چھڑیندے ہن ۔ ہر پاسوں ٹیں ٹیں دی اَواز پئی سُنٗیندی ہئی ۔ جیویں جو کئیں وڈے واجے دے سُر چھیڑنٗ توں پہلوں سِدھے پٹرے کیتے ویندے پئے ہوون ۔ میں گھبرا تے ہک ٹوبھے دے اُچے کنارے تے کھڑا تھی گُیم تے اَوازاں دے رُخ دی گول پھرول کیتے ایڈوں اُوڈوں ڈیکھنٗ لگا ۔ او ساریاں گُجھ رِدھا پکا پیاں کریندیاں ہَن ۔ ایہ جادو نئیں ۔ زناوریں دیاں گچیاں وچ بدھیاں ٹلیاں ہَن ۔ جو او ونجیچ نہ ونجن ۔ انہاں دی انجو اَنج سُنجانٗ رہوے ۔ ایہ شئیت سَیل ہئی ۔ ’’اتھاں ونجیچڑاں ہووے تاں کیڑھی جاہ ہے‘‘ ۔ میں پُچھیا ’’واہ کیا ونجیچنٗ کیتے جاہ دی لوڑ پوندی ہے ۔ جتھیں ونجیچڑاں ہووے اوتھی ویندے‘‘ ۔ او بہوں نراض ہئی ۔ اوں چِھر کی بھر تے میں وَل ڈٹھا ۔ ’’کیا پیا ڈیہدیں او پرا فرمان ، اماں پُچھدی اے ۔ گُڑ تیکوں روٹی مانی اندر پکا ڈیواں یا گُڑ نال روٹی کھا گھنسیں؟‘‘ ۔ ’’جو مِل ونجے‘‘ ۔ میں ٹوبھے وچ جھاتی پیندے ہوئے آکھیا ۔ او روہی وچ کئیں اَکھ وانگوں ڈاڈھا کُھلا ، سوجھل تے ٹھڈا ٹھار ہئی ۔ چشمے وانگ گیت گانونٗ آلا تے نازاں بھریا ۔ لائی لانٗے تے پھوگ تے بہار ہئی ۔ اغن ، پپیہے بولیندے ہَن تے دھوتی دھانتی ہوئی ریت ایویں لسکدی ہئی ۔ جیویں اوندے ہر ذرّے وچ سجھ لتھا ہووے تے روہی شیش محل ہووے ۔

نکھری اُفق تے ڈو نیلے دانگ ڈکھالی ڈیندے پئے ہَن ۔ ’’او ساونٗ دی جھوک اے‘‘ ۔ ہک نینگر میکوں روٹی ڈیندے ہوئے ڈسایا ۔ اچھا اِتھاں لوک کلھے کلھے وی راہندن ۔ میں گِرانہہ تروڑ تے منہ وچ پا گھدا ۔ ’’ایہ تاں وَت وی ڈو چار گھر ہن ۔ روہی وچ تاں ہک ہک گوپے دی جھوک وی مِلدی اے‘‘ ۔ بُڈھڑی ہک مہربان کھل نال میڈے سِر تے ہتھ پھیریا ۔ ’’چنگا تھئے توں آ گئیں تیڈے پیراں دی برکت نال روہی ویلے توں ذرّی پہلوں آباد تھی گئی اے‘‘ ۔ اماں میں انہاں

گاٖلھیں کوں نئیں منیندا"۔ میں کھل تے آکھیا۔ "نہ من تیڈی مرضی"۔ اوندی اکھیں دی لسک اݨ ڳجھی ہئی۔ جیویں جھیل دی سطح تے جگمگ جگمگ کریندا سوجھلا کئیں شیشے کوں ہتھ لاوے۔ والاں دی سفیدی دے مقابلے وچ ایہ اکھیں انوکھڑیاں صحت مند ہن تے مشوم ٹوبھے وچ جیویں اسمان لتھا ہویا ہووے۔ اُٹھ جھتاں تے منہ پئے مریندے ہن۔ ٻال ہک ٻئے پچھوں بھڄدے دُھرکدے پتنگے ودے نپیندے ہن جھڑے جھتاں دے مُنڈھاں وچوں نکلدے پئے ہن۔ نِکیاں چھوہریں اُٹھاں دیاں جنگھاں دے اندروں ٻاہروں لُک چھپ پیاں، کھیݙیاں ہن۔ تونئیں اپݨے ٻالاں کوں کھیر پیاں پلیندیاں ہن تے ریشمی دھاگیں نال کپڑیں تے پُھل ٻوٹے پیاں ٻݨیندیاں ہن۔ کنواریاں چھوہریں ݙندل توں تنداں انج کریندیاں ویندیاں ہن تے نینگر سُوت وٹیندے اُنہاں دے ٻانہہ ٻیلی ہن۔ جیویں سُکھیت نال جھوک آباد تھی گئی ہووے۔ ٻڈھڑے اِکتارہ چایا۔

روہی لگڑی اے سانوݨی ......ترُت ولا ہوت مُہاراں...... گھمنیاں گھمن
رنگیلڑیاں...... رِم جھم ٻارش ٻاراں سارے سگن سہا گڑے...... یار ملم آیاراں......
بدلے گوڑھے سانورے...... وچ برسات دیاں دھاراں...... کارن رُٹھڑے یار
دے......گُل گلزاراں بہاراں......سوہݨا عربی سانورا......آلہو ساڑیاں ساراں......
تیڈے ٻاجھ فریدؒ نوں......ݙکھڑے تاروتاراں۔

اوہک ٻول کوں کئی کئی وار دُہریندا ہئی تے اکھیں نُوٹ تے لئے وچ رُجھ ویندا ہا۔ ٻال کھیݙ چھوڑ تے چوکڑی ماری ریت تے ٻیٹھے ہن۔ نونہریں اپݨے پُھل ٻوٹیاں آلے کپڑے انج رکھ ݙتے ہن۔ نینگر چھوہر رسی وٹیندے ہوئے جُھمدے پئے ہن۔ میکوں اپݨے اندر دے سارے ہلاوڑے رُک کراہیں ہک نقطے تے کٹھیاں تھیندیاں لگدیاں ہن۔ دل زور زور نال دھڑکدا پیا ہئی تے پیر تال ݙیوݨ کیتے جیویں

جو بے چین ہن۔ وت سبل دا سِر اوندے گوݙیاں تے نِوݙا گیا۔ جیویں جو اونکوں نندر پئی آندی ہووے۔ ݙُسکیاں روکݨ نال اوندا سارا بُت ہلدا پیا ہا۔

اکتارے دی لئے تکھی توں تکھی تھیندی گئی۔ وجاوݨ آلا اپݨے دِل دا خون تاریں نال رلیندا پیا ہا۔ کئیں اللہ دے ولی وانگوں اپݨے اندر تے ٻاہر دے ساریاں جذبیاں دے نال۔ ٻڈھڑی سبل دے گُندھے ہوئے وال کھول ݙتے۔ فضا یک لخت ٻاری تھی گئی۔ اݨ منے دل تے ٻاری قدماں نال او اپݨے وجود کوں گھلیندی تے ݙونہیں ہتھ ٹیک کراہیں اپݨے گوݙیاں تئیں اُٹھی تے وت کئیں اݨ سونہیں محبوب دے سامݨے نوّ گئی۔ لمبے کالے وال کوڑیاں وانگ سِدھے تھئے تے گچی ݙاڈھی رفتار نال گُھمݨ لگی جیویں اُنہاں کوڑیاں دی وکیڑ توں بچݨا چاہیدا ہووے۔ اکتارے تے ٻڈھڑے دی انگل ݙاڈھی مہارت نال چلدی پئی ہئی۔ زندگی تے موت دے مقابلے وچ اوہرݨ وچ نئیں رکھدا ہا تے نہ سبل رُکدی پئی ہئی۔ میڈی رگاں وچ سن سن کریندی خون دی وہاند ٹھڈی پئے گئی۔ جاݨے کتلی دیر توں بعد چھوہر دا سِر اوندے مونڈھیاں تے گھٹ رفتار نال گُھمݨ تے تھکݨ لگا۔ وت اوڈھہ گئی تے ٻڈھڑی اونکوں اپݨے زرد موٹے بوچھݨ نال ڈھک ݙتا۔ جݨے سُوت کوں اڈیاں تے وکھیڑݨ لگے۔ ٻڈھڑے اکتارے کوں کچاوے وچ رکھ ݙتا۔ "اساں تاں آپ روہی دیاں روحاں ہیں"۔ او ڳالھ کریندیں ݙپردا ہا تے ݙاڈھا مُونجھا ہا۔ ایہ رستے کئیں زمانے آباد ہن۔ خواب رواں ہن۔ تباہی دیاں ہواواں گُھلیاں تے اُنہاں ہر شئے کوں کجھ ݙتا۔ بے چین مخلوق نیں اِڈے اُڈے قبضہ کر گھدا۔ ہُݨ او کݙاہیں کݙاہیں کئیں کوں وی بے ڈھب نپ گھندن۔ چھوہر نیلے کھٹے بوچھݨ تلوں ہولی ہولی نکلی۔ اونکوں ہوش آندا پیا ہئی۔ تریمتیں رل مل اونکوں گھٹݨ لگیاں۔ ٻڈھڑی اونکوں گھیو رلیا ݙدھ پوایا۔ اوندا چہرہ والاں دی کالوݨ وچ بوچھݨ توں ودھ

زرد ہئی ۔ او ایڈی تھکی ترٹی ہئی جیویں زمانیں توں پیدل ٹردی آندی ہووے ۔ کئیں روح اونکوں بے ڈھب نپیا ہووے ۔ ݙوجھی رات اساں ساوݨ دی جھوک توں اَگتے ونڄ تے پڑاں کیتا ۔ اُٹھݨیاں دے ݙُدھ دی نمکین خوشبو، روٹی دی رسیلی باس نال رَلی ملی ہئی تے ٻالاں دا رووݨ راڳ لڳدا اہا ۔ نونہریں ، چھوہریں تے چھوہراں کوں جڳیند یاں تے سَمیند یاں پئیاں ہَن ۔ میں سبل کوں آکھیا ''اَڄ تُوں کل آلا تماشہ نہ ݙُہرلیسیں ؟'' ۔ اُچی گھاہ چُدھار ہئی ۔ ٻڈھڑی آکھیا ۔'' چھوہرو ۔ کھپ کپّو ۔ ذرّی کچاوی ہووے تاں کیا ہے'' ۔ اوں مُنہ وَٹا گھدا ۔ چِٹے اَتے بھنوا تے میݙ وݙھس ۔ ذرسی جئی کِھلی وی نئیں ۔ ایں دھاڳے نال اساں سبل دے پرنیوے دا جوڑا ٻنیسوں ۔ ݙاتریاں گھن تے سارے کپݨ وچ لڳ ڳئے ۔ میں گٹھے ٻدھݨ وچ اُنہاں دی مدد پیا کریندا ہَم ۔ گٹھے ٻدھیندے ویلے میں وَت آکھیا ۔''سبل تیݙے پرنیوے دے جوڑے وچ میݙا وی ہتھ لڳ ڳئے ۔ اوں ڳچی کوں ہیا اُچا کیتا ۔ وݙیاں کالیاں اَکھیں کوں پورا کھول تے میݙ وݙ ٹھاتے وَت مُنہ پھیرتے کم کار وچ لڳ ڳئی ۔ ایہ انوکھڑی اَزادحیاتی ہئی ۔ میݙی دُنیا توں ہک سروں اَنج ۔ میکوں تاں ایں زندگی نال پیار تھیوݨ لڳ ڳیا ہئی ۔ کتھائیں ونڄݨ دی جلدی نئیں ۔ کوئی اُٻالھ نئیں ۔ کوئی ݙر نئیں ۔ کوئی قنون نئیں تے وَت وی ہک نظام ہے ۔ مربوط تے سادہ ۔ جئیں نال ہر کم تھیندا پئے تے اندروں بس امن اِی امن ہے ۔ سکون اِی سکون ۔ نفرتاں کدورتاں ، سب دھودھنوا تے جیویں سارا کجھ صاف سُتھرا تھی ڳیا ہا ۔ میں پہلی وار راتاں دے جادو توں سُونہاں تھی کراہیں اُنہاں دی محبتاں دا قیدی تھیا ہَم ۔ رات دیاں اَوازاں ، اُنہاں دا جادو ۔ تاریاں دیاں اَݨ سُݨیاں جھنکاراں ، ترٹدے تاریاں دا سوجھلا تے لکیراں صرف رات کوں ٻولݨ آلے پکھڑو ، پچھلی راتاں کوں خوشبو ݙیوݨ آلی گھاہ دی سَر سَر ۔ ریت تے نرم گُھلݨ آلیاں ہواواں ۔ کالوݨ دے اندروں نِسرݨ آلا سوجھلا

تے چُپ غڑپ دی پُرڈو ۔ جیویں میں تے وی پئی لاہندی ہووے ۔ بے نام ونشان بے سمت وی ایں دُنیا دے اَسمان تے کھنڈرے اَݨ ڳِنت تاریں وچوں کجھ دی راہبری وچ پندھ کرناں ۔ ویلے دا اندازہ وی اوندی مٹھی تھیندی تے تِکھی لسک توں کرناں ۔ حریانی میلݙے اندروں ڈیرہ چالا یا ہئی ۔ جیکر توں محض کھپ کیتے دین گِرڑھ ویندا پئیں تاں ایہ ݙکھ کیوں ٻھگیندیں ۔ ٻڈھڑی لمبیاں تنداں کوں ݙوانگلیں دے وچکار ہولی جئی چھکیندیں ہوئے آکھیا ''میں توں وݙا ماہر تیکوں ساری روہی وچ نہ مِلسی'' ۔ او ذرّی جئی مُسکی ۔ ہا! جوان میݙے آندری دے پُتر ݙسایا ۔''اماں سب جاݨدی اے'' ۔ وَت او میکوں ݙسیندی رہی ۔ کیڑھی رُت وچ گھاہ دے گِٹھے بݨائے ویندن تے سخت جاندار کپڑا بݨاوݨ کیتے اونکوں کتیا ویندے ۔ جڈاں نرم تے ریشمی ملائم کپڑا بݨاوݨا ہووے تاں اونکوں پُسا تے رکھیندے ہِن ۔ کُٹیندے ہِن تے ڈھیر ملائم کرݨ کیتے کپڑیاں شئیاں کوں ایندے وچ رَلیندے ہِن ۔ کیڑھی جڑی ٻوٹیاں ایں کم کیتے کِتھوں لبھیاں ونڄ سڳدن ۔ ݙاڈھا گوڑا رنگ ݙیوݨ کیتے کِتلے ݙینہاں لوہے دے برتن وچ یا بھوئیں وچ ٹوئیا کھٹ تے پُورناں پوندے ۔ کیڑھے پُھل کِتلے مُد ھلیچݨ تے کیڑھا رنگ بݨدے'' ۔ میں بے دِلی نال سُݨدا رہیم تے سَبل کوں ݙیہدا رہیم ۔ جیڑھی ٻہوں آکڑی ہوئی تے ، ٻہوں گھٹ ٻلیندی ہئی ۔ جئیں تے راڳ سُݨ تے انوکھڑی حالت تھی ویندی ہئی ۔ جیندی زردی وچ چندر دا سوجھلا ڳندھیا ہئی جہڑی اوپرے مزمان کوں ذرّی جتی اہمیت ݙیوݨ کوں وی راضی نا ہی ۔

ٻڈھڑی آکھیا ''آندے سیالے اساں سبل دا بہار لہا ݙیسوں ۔ وَت میݙے نِکے پُتر دی نونہہ آسی ۔ کھپ دا کپڑا تیار کرݨ وچ اوندا کوئی جواب نئیں ۔ ٻہوں سُگھڑ سیاݨی تے دلیر اے'' ۔ پَر سبل تاں بیمار اے ۔''سبھ ٹھیک ہے بابو! ایہ بیماری نئیں شدت ہے ۔ شِدت سمجھدیں ، شدت کیا ہوندی اے'' ۔ میں نفی وچ سِر ہلایا

۔''اینکوں نظر لگی اے اُتوں آلیاں دی پکڑ ہے۔سوہݨیاں شکلاں آلیاں کوں شدت تھی ویندی اے ۔میڈی نونہہ دے بھرا کوں وی پکڑ اے ۔ او بہوں گبھر و جوان اے ۔جڈاں دورہ پوندے تاں تُرٹے وَݨ وانگوں ڈھہ ویندے ۔ایویں چلدے پُتر ۔ جے تئیں حیاتی ایویں چلدے ۔ وَت آپے ٹھیک تھی ویندے ۔موت دے اگوں بَھلا کئیں دا زور ہے''۔میں تندوں کوں ہتھیں پاڑ اڈھے غور نال ڈیہد ا پیا ہَم ۔ سَبل ڈاڈھی ہشیاری نال او کچے ڈنڈل انج پئی کریندی ہئی ۔جنہاں تنداں نال آندے سیالے اوندے پر نیوے دا جوڑا تیار تھیوݨاں ہا۔ہَرنیاں دی ہک ڈار اُچے ٹبیاں تے سجھ دی لالی وچ ڈکھالی ڈتی ۔جیویں ہوا دی گنگناہٹ وچ خطرے دی بُو پئی سِنگھدی ہووے۔

پکھی شور مچیندے ساڈے سِراں اُتوں لنگھدے پئے ہَن ۔ جھتاں ہولے ہولے ہلدیاں پئیاں جیویں اُنہاں دے آوݨ دیاں تانگھی ہووِن ۔ فضا جاگدی ہوئی ہشیار تے اپݨی اَوازاں دے نال ڈینہہ رات جاگدی اے۔جیکر میں کجھ ڈینہہ جادوئی بھوئیں تے ریہم تاں ایں جادوتوں بچݨ میڈے کیتے اوکھا تھی ویسی۔اپݨ دِل تے میڈی پکڑ اُونویں اِی اَزلوں کمزور ہے۔ہُݨئیں نال میکوں یزمان کئیں ڈوجھی دُنیا دا شاہر لگݨ لگا ۔ اھجاں دروازہ جئیں دے پار دی دُنیا وچ میں کڈاہیں لڑکیا ہوئیا ہم۔ اُوں زندگی تے ایں زندگی وِچکار میکوں صدیاں حائل لگدیاں ہَن ۔ ایہ نویں رشتے جھڑے میں انہاں ڈینہاں بھوئیں تے اَسمان نال جوڑے ہَم ۔حریان کرݨ تے قدم قدم تے پیر نپݨ آلے ہَن ۔

فضا تے راگ راگݨیاں دے دھارے ۔اَسمان پُھل تے حیاتی ڈیوݨ آلی بھوئیں نال میں پہلی واری آشنا تھیا ہَم ۔میکوں رَکھپ تے ساری پرکھ پڑچول، محکمہ جاتی ترقیاں سب بیکار دی کھیڈ لگݨ لگیاں ہَن ۔ ویلہ ونجاوݨ دا ہک ذریعہ۔ پَر میں

وچ ہمت وی گھٹ ہئی ۔ایں حیرت کدے نال ناطہ جوڑے رکھݨ کیتے بُڈھڑی آکھیا ہئی ''جیکر تئیں رَکھپ دیاں تندیں نال کپڑا ابݨاوݨ دا بھیت سمجھ گھدا تاں تیکوں کیا ملسی''۔ میں آکھیا ''ساڈا مُلخ ترقی کرسگسی ۔ اساں ڈوجھیاں دے مقابلے وچ اپݨا آپ ثابت کرسگسوں''۔ وَت کیا تھیسی ایں توں اَگتے وَت ایں توں اَگتے ۔ایں سِدھی سادھی تریمت میڈے کولوں اوکھا سوال پُچھیا ہئی ۔ایں توں اَگتے وَت ایں توں اَگتے ۔کیا پئے انہاں ساریاں گالھیں وچ ۔ بندے دیاں لُوڑاں وی کیا ہِن ۔ امّاں آکھیا ۔اونکوں ملخ تے ترقی جہیں وڈے وڈے لفظاں دے مطلب کیا سمجھ آندے ۔ٹولی دے اگواݨ آکھیا ہئی ۔''بچہ توں ایندیاں گالھیں وچ نہ آنویں ۔ تیڈی اپݨی زندگی اے ۔ پَر میکوں ہک گالھ سمجھ نئیں آندی ۔دُنیا اَگتے ونجے یا پچھیتی ۔ بندے کیتے کیا فرق پوندے ۔تُوں ڈیہدا پئیں ۔ دین پور دے قلعے کوں ، انہاں پنجاں کھوواں کوں، انہاں مِٹے ہوئے ٹھیڑاں ،شہراں کوں ۔اِتھوں پَرے ہئیوی اَنجھے نشان ہوسن ۔ساڈے جئے ساڈے توں چنگے لوک ہوسن ۔ پَر ہُݨ او لوک کتھاں ہِن ۔موت چنگا، بُرا بَھلا سب برابر کرڈیندی اے ۔او چُپ تھی گئی ہئی ۔

ڈولا دریا

ڈینا ناتھ گاندھی

بھگت لوک میلیاں کُچیلیاں کھدّی دیاں دھوتیاں بدھ ، تِلک لا ، کنّاں دیاں مُرکیاں ہلیندے ، ڈھوڑ اُڈیندے پُل توں لنگھدے تے پتھریلی لہیاں توں لوڈے کھاندے، ڈھاندے پوندے دریا دے پتّن تے آپا ہندے ہن۔ اتھاں پُج تے او ڈھولک وَجیندے ، چھانجناں تے کھڑتاں کٹیندے تے رَلی ملی ، بریک ، کھوکھری، تکھی پر بے سُری آواز وچ گاندے ہن۔

دولا دریا، او بھر ......دولا دریا......پڑا کندھی چالا......او بھرا، دولا دریا

بھجن ، کیرتن توں وِیلھے تھیکراہیں ہک ڈوجھے کوں مبارخیاں ڈیندے ۔ اَٹے لوئے ہوئے نِکے نِکے ڈیویاں وچ گھیو تے کپاہ دی وَٹ رکھ تے جوت جگیندے تے انہاں کاغذ دیاں پڑیاں بنا تے دریا دی چھولیاں دے حوالے کر ڈیندے ۔ وَلا ڈھول تے کھڑتالاں سنبھال گھندے تے وَت عقیدت نال کیرتن دا مُنڈھ بدھیندے ۔

اولالاں والا دریا......او بھرا، دولا دریا......پڑا کندھی چالا......او بھرا دولا دریا......دولا دریا

چِر کے راتیں او وَلدے تاں ہیں مخول کریندے ہوئے پچھدا ۔ بھگت سائیں! دریا کوں ٹھگ آئے وے؟'' ۔ٹولی دا سب توں ''بڈھڑا بھگت ولدی ڈیندا۔

خان سئیں دریا مہاراج دولا (بھولا) ہے ۔تھولے ''کیرتن'' نال راضی تھیویندے تے اپنی ڈراکل چھولیاں کوں اپنی جھولی وچ گُنج گھندے ۔ او آپ

بھولے بادشاہ وانگوں کنی کنی چھلوچھل راہندے ۔ بھلا سوچیجے تاں ، جیکر دریا بادشاہ کوڑ تیج وَنجے تاں کیا تھیوے؟ ۔ پرلو آویسی ۔ وستیاں لُڑھ ویسن ۔ ملتان نگری غرق تھی ویسی ۔

ڈوجھا بھگت مُرکیاں ہلیندے ہوئے آہدا ''ہرے رام، ہرے رام بھگوان سبھ دے جھگے آباد رکھے'' ۔ وَت ابڑ غتی گالھ بدلیندے ہوئے میں توں پچھدے ۔ ''ٹبری تاں سُکھی اے ناں؟'' ۔ ''شکر ہے اللہ پاک دا'' ۔ میں ولدی ڈیندا ۔ ''چنگا چھلو چلو ، میاں واحد بخش کوں ساڈا اسلام اَکھائے ۔'' تے وَت اَدھ میل لمبے پل پار او اَکھیں توں اوڈھر تھی ویندے ۔ ہر آڈت کوں بھگتیں دیاں کئی ٹولیاں پُل توں لنگھدیاں ۔ دریا دی مَن تے جوت جگیندیاں ، وَلدے ہوئے میڈے گھر آلیں دی خیر، خیریت پچھدیاں تے ویندے ہوئے میاں واحد بخش دے ناں سلام چھوڑ ویندیاں ۔ میاں واحد بخش میڈے اَبّا سئیں ہَن ۔ اُنہاں دی عُمراں چنا نہہ دریا دے پُل دی چوکیداری کریندے لنگھی اے ۔ میں وی اِتھائیں دریا کنارے جمیا پلیا ۔ نیڑے وستی دی مَسیت دے مولوی احسان اللہ کوں میں عربی پڑھی تے قرآن شریف دی تلاوت سکھی تے وَت اُنہاں دی سفارش نال ملتان شہر دے بہترین سکول وچ پڑھن گیُم ۔ انٹر پاس کریندیاں ای اللہ دے فضل نال فوج وچ بھرتی تھی گیُم ۔ لام تے پر وچ ونج سگیُم ۔ ایہا ہئی گالھ جو لام توں بعد ہک نویکلی جنگ دا نظارہ کیتُم ۔ جیندا میکوں وِسواس وی نہ ہا ۔ پہلوں دیوتا تے خدا آپت وچ بھڑ گئے ۔ مندر مسیتاں نال تے مسیتاں ، مندراں نال بھڑ گیاں ۔ پرہلاد پوری تے شاہ شمس دا مزار جیڑھے صدیاں توں مونڈھے نال مونڈھا رَلا تے کھڑے ہَن ۔ انجوانج تھی گئے ۔ پیراں تے پُجاریاں وچ تُوتُو میں میں تھیون لگی ۔ اُنہاں دی ڈیکھ ڈیکھی چیلیاں تے مُریداں دا ٹاکرا تھیا ۔ ڈنگوریاں چا او ہک بئے کوں پئے گئے ۔ ہر ہلر مہادیو تے اللہ اکبر دے

اَسمان چریندے نعرے گونجݨ لگے تے بھوئیں تے خون دے پرنالے واہوݨ لگے۔

قرآن شریف تے ویداں دے اَنجھے فرمان لدھیج گئے۔ جنہاں دے مطابق بے گناہاں دا خون وہاوݨ ثواب دا کم تھی گیا۔ جنّت تے سورگ دے دروازے پر قاتل کیتے کُھل گئے۔ چُھریاں کاتیاں تے ڈانگاں دا وپار چمک پیا۔ ہزاراں گھر تباہ تھی گئے۔ سُنج بَر گھراں توں رنڈ رمتُڑ تریمتیں تے بالاں دے مَتام دیاں اَوازاں سُنیجݨ لگ پئیاں۔ لاشاں نالیاں وچ سڑݨ گلݨ لگیاں۔ قتلام دے ایں اندھار وچ اخباراں دھڑا دھڑ وِکݨ لگیاں۔ ملتان دے چُدھاروں وستیاں وچوں مظلوم بَھج کراہیں شاہر دیاں گلیاں وچ آن لُکے۔ وِسمے ہوئے مشوم وستی واسی جیڑھے اخبار وی نہیں پڑھ سگدے ہَن۔ اُنہاں توں پُچھیا ویندا ''تہاکوں کئیں مارے'' او آہدے ''بھِرانیں''۔ ''تُساں کیکوں مارے''۔ ''بھِراکوں''۔

وَت بھاہ لگی، دُھوں دُھکیا۔ چُدھاروں اَوازاں آئیاں ''تیئں کیکوں مارے'' کمزور اَوازاں، ڈُکھی اَوازاں، رورو تے اَرداساں کریندے انساناں دیاں اَوازاں۔ اساں ہَر گئے، ساڈے دیوتا ہَر گئے۔ ساڈے مندر ہر گئے۔ ساکوں اَنجھی جاہ بھیج ڈیوو۔ جتھاں مُلاں دی اذان نہ سُݨیجے، جتھاں خانقاہواں نہ ہوون، جتھاں شاہ شمس دا مزار نہ ہووے۔ اُنہاں کوں گاڈیاں تے ٹرکاں وچ لڈ کراہیں یا پیدل ٹولیاں وچ مِلٹری دی مدد نال ہندوستان ٹور ڈِتا گیا۔ پَر معاملہ اُتھاہیں نہ مُکیا۔ لکھاں مسلمان ہندوستان توں بھج کراہیں پاکستان آ گئے تے آندیاں سار اُنہاں پُچھیا ''اِتھاں کوئی مندر تاں نئیں، گوردوارہ تاں نئیں؟'' جیکر ہے تاں اساں اتھاں نئیں رہ سگدے۔ ساڈا خدا ہَر گئے، ساڈیاں مسیتاں ہَر گئین، اَساں ہَرے ہوئے آں''۔

شہر دے نیڑے تیڑے سارے خالی رقبے تنبوآں تے جھوپڑیاں نال بھر تج گئے۔ مہاجراں دی اُلر دی چھل دریا چناںہہ کوں ہتھ لاوݨ لگی۔ آبادی دا ایہ بے

تُکا کھنڈار حکومت سانگے وی وِڈی پریشانی ہئی۔ مہاجراں دے ایں آمیں گامیں وچ کوݨ جاݨے کِتلے جاسوس تے بھن تروڑ، لُٹ مار کرݨ آلے غداروی رَلتّے ہوون۔ جیڑھے موقع مِلدیاں سار پُل کوں بَرود نال اُڈا ڈیون۔ تہوں ابّ سئیں دے نال میکوں وی پُل دی ڈیکھ بھال کیتے لاڈِتا گیا۔ دریا دی مݨ تے ہک نوّیں دُنیا اَباد تھی گئی ہئی۔ ہک اوپری دُھودَھا ہئی۔ کتھائیں تاں اَݨ واہندڑ بھوئیں تے ہَل پئے چلدے ہَن۔ کتھائیں پِڑیاں تے لڈ تج کراہیں ایں کنّی دا مال اوں کنّی تے گھدی آندے ہَن۔ کتھائیں لوکی کھاج کیتے مچھیاں پئے نپیندے ہَن۔ اُکھڑے ہوئے بے وطن لوک اوپرے ماحول نال سمجھوتہ پئے کریندے ہَن۔ ویلہ گزرݨ تے سارے ڈکھ تے سارے غم دھوڑ وانگوں لُڑھ گئے۔ اُنہاں دے دِلاں وچ جیوݨ دا احساس اُبھردا پیا ہئی۔ او سُنج بَرجاہیں کوں جنت بݨاوݨ وچ رُجھ گئے۔ نِکیاں نِکیاں دُکاناں، نِکے نِکے مکان تے گلیاں، سکول، ہسپتال اُسرݨ لگے۔ دریا دیاں ڈوہیں کنارے وستیاں اَباد تھی گیاں۔ اَدھ وچ دریا چھلو چھل تِکھاج نال واہندا پیا ہا۔ اونڈیاں چھولیاں وچ تیزی تے ہوڑ ہئی۔ پَر روح تے بُت دے ایں جھیڑے وچ اَڑے پھسے لوکاں کوں دریا دی آکڑ ڈیکھݨ دی ویلھ کتھاں ہئی۔ ایں کیتے ہک ڈینہہ اعلیٰ افسراں دی ہک سپیشل ٹرین پُل تے رُکی۔ وڈے وڈے مسافر گاڈی توں لہہ کراہیں چنگا لحظہ دریا دے پتݨ تے ٹُردے ہوئے چھولیاں کوں ڈیہدے ریہے۔ اتھلے پاݨی کوں ظاہر کرݨ آلے مِیٹر کوں ڈٹھونیں۔ تے وَلدا پُل تے آ گئے۔ کڈاہیں انگریزی تے کڈاہیں اُردو وچ تے کڈاہیں محض شارتاں وچ او آپت وچ گالھ مہاڑ کریندے ریہے۔ ساڈی سمجھ وچ جو آیا او بس اِتلا ہائی۔ محکمہ آبپاشی ڈھیر ذمہ دار ہے۔ اَنجھی حالیں دریا تے ہند بَدھݨا پوسی۔ پَر ایں کیتے پنج بوری سیمنٹ دی لوڑ اے۔ وزیر خزانہ شئیت ایندی منظوری نہ ڈیوے۔ ہر حالیں پُل دی حفاظت ضروری اے۔

ویلے سِرلوکاں کوں خبردار کرݨ تے اَبادی دے پگھال داوی ترک ہٹ ہونڑیں نال ہووݨا چاہیدے۔سپیشل ٹرین وَل گئی تے ساکوں وِسواساں تے شک شبوہ وچ پھتھا چھوڑ گئی ۔ ڈوجھا اندھاری رات میڈی پریشانی کوں وَدھیندی پئی ہئی ۔ ہک لشکی خوف دی ولھیٹ وچ ہَم ۔کجھ ایں ونگی داوسواس جیویں کوئی اَن چِتی اافت ٹرُٹ پووݨ کوں ہے۔انہاں سوچاں وچ پھتھا ہویا دریا دے کنارے ٹُریا ویندا ہَم ۔ جو کئیں دے پیراں دا کھسکار سُݨیج پیا۔

میں گھبرا تے پُچھیا ''کون ایں؟''۔جیویں پچھیتے ولیم ۔کیاڈیہداں جو بابا سئیں ہتھ وچ لالٹین چاتے میڈو آندے پئین ۔ ابّاسئیں ڈھیر چُپ چپیتے ،مونجھے ماندے سوچاں وچ تارڈِ سدے پئے ہَن ۔اساں ڈوہیں چُپ غڑپ اَدھ میل لمبے پُل تے گشت کرݨ لگیو سے۔ پُل توں میں ڈٹھا۔دریا ڈب کھڑبے اڑدھا وانگوں اپݨے شکاردی گول وچ منہ پاڑتے بھِجد او یندا ہا تے اوندیں ڈوہیں کنارے تے خلق خدا ہر ویرے توں بےفکری دُنیا جہان توں بے نیاز نِندراں پئی منڑیندی ہئی ۔ ابّاسئیں دے نال سوچاں وچ پُڑیا میں چُپ چپا تاٹرداویندا ہَم ۔جو میڈے دِل دی گالھ کوں سمجھ کراہیں او بول پئے ۔قدرت دی کھیڈ اے ،مولا دے رنگ نرالے ہن''۔''میں تہاڈا ای مطلب تئیں نئیں سمجھیا''۔ میں آکھیا۔ابّاسئیں ٹھڈا ساہ بھریا تے آکھیونیں ''کجھ ڈینہاں توں دریا دا مزاج وِگڑیا ہویا اے۔ ایندی چھلاں وچ شرارت اے ۔ ایندے وہند وچ کاوڑ اے ۔ ایندی اَواز وچ ہک ہندی شینہہ دی اَواز اے ۔ جیڑھا شکار کوں ڈیکھ تے پنجرہ تروڑݨ کیتے زور پیالیندا ہوئے ۔ گالھ کریندے کریندے اچݨ چیت او چُپ کر گئے ۔ پَر میڈی دناوت وچ ڈرا کلے جھانور بھووݨ لگے ۔ تاں وَت ڈسکاریاں میڈا دھیان تروڑیا۔''ابّاسئیں ! تُساں روندے پئے وے؟''۔میڈی گالھ کوں جیویں اُنہاں سُݨیا نہ ہووے رات دے اندھارے کوں

جیویں او آہدے پئے ہوون۔''دریا دے کنارے ڈوہیں پاسے ایہ لکھاں کانیاں دیاں نِکیاں نِکیاں جُھمرِیاں لکھاں وانگوں لُڑھ ویسن۔لوکی کملیاں وانگوں بھَسن پر چھولیاں چُدھاروں ویڑھ گھنسن ۔ اللہ سائیاں اپݨے بندیاں تے رحم کر''۔''ایویں گھبراوݨ نال کیا تھیسی ابّاسئیں ؟''۔میں ترسّلا ڈیندے ہوئے آکھیا۔''وَت ایہ وی تاں تھی سگدے جو تہاکوں وہم پوندا پیا ہووے''۔''کاش ایویں تھی سگدا ۔ میں اپݨی اَکھیّاں کوں کیویں کُوڑا کراں ، میں ایں دریا دے نال حیاتی دے چالھی سال لنگھائے ہن ۔ ایندیاں چھولیاں دے انداز میڈے ڈٹھے بھالے ہن ۔ میں انہاں دے ہک ہک پاسہ پتر پچھݨ کوں جاݨدا ں''۔ایں گالھ دا میڈے کول کوئی جواب نہ ہا۔ بے وسائی وچ میں پُل تلے واہندی تکھی چھولیاں دوڈٹھا۔ ہک اَن سونہی وحشت نال میڈے پیرلوڈے کھاوݨ لگے ۔ابّاسئیں سِرنواڈونگھی سوچ وچ پُڑے چُپ چپیتے ٹُردے آندے ہَن ۔ انہاں نال ٹُردے ہوئے میں فضا وچ ہک چھکی جیہاں اثر محسوس کیتا۔جیویں اُنہاں دے پُڑھڑے لِسے بُت وچ دریا دی چھل توں وَدھ ہک چُپ چپیتی چھل جئی اُٹھدی پئی ہووے۔

جیویں اُنہاں دی روح وچ جھکائیاں وچ ہک چھک دُھروجئی تھیندی پئی ہووے۔میں گچی کوں جھٹکاڈے تے ایں احساس توں لڑچھڑاوݨ دی کوشت کیتی ۔ پَراو احساس میڈے دِل تے روح تے سوار رہیا۔''نئیں ایہ اصلوں نہ تھیسی کڈاہیں نہ تھیسی''۔ ابّاسئیں آپوں آپ بُڑ بُڑ پئے کریندے ہَن ۔''کیا تھیئے ابّاسئیں''۔ میں پُچھیا۔''کجھ نئیں پُتر!''۔ وَت ہک ارادے نال بولے ونج پُتر ہُݨئیں ایں ویلے مولوی احسان اللہ کول ونج تے میڈا اسلام ڈے تے او جیڑھے حالیں ہوون اُنہاں کوں گھن آ۔میڈا آکھیں سڈیندے پئین ۔بہوں ضروری کم اے۔ایہ آکھ تے ابّے سئیں لالٹین چاتی تے کئیں ہِئے پاسے ٹُرپئے۔میں وی ریفل سنبھالی تے تاریں دے

سوجھلے وچ پتھریں دی ریڑھ تل توں ڈھاندا پوندا مولوی سئیں دے گھر ونج پُجم ۔ ابّا سئیں دا سنیہا مِلدے اِی اُنہاں تسبیح ہتھ وچ گھدی تے میڈے نال ٹُر پئے ۔ راہ وچ ساڈی کوئی گالھ مہاڑ نہ تھئی ۔ پُل پار کرتے اساں کیبن دے دروازے تئیں پُجے ہاسے جو اَجھک تے رہ گئے ۔ ابّا سئیں دا سارا حُلیہ بدلیا ہویا ہئی ۔ کِراڑیں وانگ دھوتی بَدھی ہوئی ہئی ۔ مَتھے تے لمبا جیہاں تِلک لا ہتھ وچ ڈیوے وی تھالی گھدی کھڑے ہَن ۔ ابّا سئیں دا ایہ سوانگ ڈیکھ کراہیں میں نفرت نال کنبن لگا ۔ میں کولوی احسان اللہ دو ڈٹھا ۔ پَر او وی چُپ کھڑے ہَن ۔ اُنہاں کوں چُپ کراہیں میں وی لب نہ چُولے ۔ پَر جڈاں اوڈوہیں اَگتیں وَدھے تاں میں توں نہ ریہا گیا ۔ ’’ایہ کفر ہے بابا سئیں‘‘ ۔ میں کوڑّیل تھی آکھیا ۔ میڈی گالھ کوں جیویں کئیں سُنیا وی نہ ہووے ۔ ابّا سئیں ڈیویاں دی تھالی ہتھ وچ گھن تے اَگتے ٹُردے پئے ہَن ۔ اُنہاں دے پِچھوں مولوی احسان اللہ تسبیح دے دانے پھریندے ٹُردے ویندے ہَن ۔ میں کنبدے ہوئے مولوی صاحب توں پُچھیا ’’تُساں ڈساؤ ایہ کفر نئیں تے کیا ہے؟‘‘ ۔ ’’ہے تاں سہی‘‘ مولوی صاحب فتویٰ ڈتا ۔ پَر ۔ وَت ایہ ڈیوے ٹیوے کیا؟ کفر ہر حال وچ کفر ہے‘‘ ۔ میں جوش وچ آکھیا ۔ مولوی صاحب کجھ نہ بولے ۔ چُپ چَپاتے ابّا سئیں دے پِچھوں ٹُردے ریہے ۔ اُنہاں دی چُپ میڈے ذہن کوں اینجھا جھٹکا ڈتا ۔ جو ہوش ونجیج گئے ۔ جانے کِتلی دیر میں اُتھاہیں کھڑا ریہم تے وَت میکوں کِرتن دی اَواز جگایا تے میں ریفل چامَن دو بَھجم ۔ اُتھاں ونج تے ڈِٹھم ۔ اَبّا سئیں ڈیویاں دے بمان دریا وچ لوڑھ تے تاڑیاں مار مار گاندے پئے ہن ۔

دولا دریا......او بھرا......دولا دریا......بیڑا کندھی چالا......او بھرا......دولا دریا

مولوی احسان اللہ وی لب چُولے ۔ او وی پَتلی بے سُری بے تابی، بلغمی اَواز وچ گاوَن لگے ۔ دولا دریا او بِھرا......او ہا عقیدت تے خُشی دا نُور جیڑھا کیرتن ویلے

بڈھڑے بھگتاں دے منہ متھے تے ڈِسدا ہا ۔ مولوی صاحب دے چہرے تے وی ہا ۔ ابّا سئیں دی ساری مونجھ لہہ گئی ہئی ۔ ہک پیار دی دید اُنہاں میڈو وی بھنوائی ۔ جیڑھی بلپن وچ رُس ونجن تے میکوں مِلدی ہئی ۔ ربّ جانے کیوں ریفل تے میڈی پکڑ ڈِھلی پئے گئی تے میں وی اُنہاں دے کول بہہ تے تاڑیاں مار مار تے گاوَن لگا ۔

اولالن ، دولا دریا ، او بِھرا......بیڑا کندھی چالا ، لالاں والا دولا دریا......او بھرا......دولا دریا ۔

کتھاں گئین اولوک

ہیرانند سوز

میں رنگلے پلنگ تے سِدھا سم کراہیں ٹی وی توں ڈھیر ڈولی دو ڈیہدا پیا ہم ۔ جیڑھی بھوئیں تے پلتھی مار تے ٹی وی سکرین تے دیداں لائی رُجھی ہوئی ہئی ۔ اوندے چہرے تے بدلدے رنگاں توں میکوں فلم بارے اوندے جذبات دا ڈاڈھا اندازہ تھیندا پیا ہا۔ ایہ ٹی وی سیریل خبر نئیں جو اونکوں کیوں اتلا بھاندا ہئی ۔ بھانویں جوایں وچ ظلم زیادتی ڈڈھپ تے قربانیاں دیاں قصے کہانیاں توں سوا کجھ وی نہ ہا۔ میڈے جئے لوکاں کیتے تاں خیر وَت وی جنگِ آزادی دیاں ایہ داستاناں من بھاونیاں تھی سگدیاں ہَن ۔ کیوں جو اساں غلامی دا او بے رحم دور اپنے اُتے بھوگیا ہا تے ایں توں جان چھڑاون کیتے اوں بَھج دُھروک آسوں پاسوں ڈٹھاوی ہا۔ پَر میڈی ایہ پوتری جیڑھی آزادی توں چوتھائی صدی بعد جمئی ہئی ۔ خبر نئیں جو کیوں انہاں ڈکھیراں کوں ایڈے شوق نال ڈیہدی پئی ہے۔ میں اجو کی پیڑھی دیاں شوقاں کوں پاپ میوزک تے ڈسکو ڈانس دی حدتئیں سمجھدا ہم ۔ ایہ عجیب تے نہ منن آلیں گالھیں نال تاں اینکوں بیزار تھیونا چاہیدی ہئی ۔ پَر میکوں ایویں لگا جو او میں توں وی ڈھیر سچائی نال انہاں گزری وہانیاں کوں ڈیہدی پئی اے۔ تے وَل اِی دل وچ آزادی دے مجاہداں کوں شاباش وی ڈیندی پئی ہے۔ سیریل مُکیا تاں او اُٹھ کراہیں میڈے کول آ گئی تے سوالیہ نظراں نال میڈو ڈیہدے ہوئے آکھیُس ۔ ڈاڈا سئیں ! کیا تہاڈے ویلے سچی مُچی ایویں تھیا ہئی ۔ آزادی منگن آلیاں کوں ایویں ماریا کُٹیا ویندا ہا تے جیلاں وچ ڈھکیا ویندا ہا۔ اوہ میڈا مالک ! لوک کیویں آزادی دے نعرے

لیندے پھاسی چڑھدے ہَن ۔ میکوں تاں ڈر لگدے آزادی بہوں مہانگے مُل مِلدی اے۔؟

ہا! میڈی دھی آزادی ہمیش قربانیاں منگدی اے۔ جیلاں وی ڈُکھ تکلیفاں، مارن مریجن نال ایندا لیکھا چوکا تھیندے تاں جو آون والیاں نسلاں سُکھ دے موسم ڈیکھ سگن ۔ جیڑھا ظلم اُنہاں تے تھیندے اُنہاں دے بالاں تے نہ تھیوے ۔ ایہ اُنہاں بہادر لوکاں دیاں قربانیاں دا نتیجہ ہے جو اَج تُساں آزاد دیس دے واسی ہو تے دُنیا دے کئیں بئے مُلخ وانگوں تہاکوں وی ساری سہولتاں تے حق حقوق مِلدے پئین ۔'' پَر ڈاڈا جی ! تُساں وی تاں ایہ سارے ڈڈھپ ساہندے رہے ہوسو۔ انگریز لوک کینجھیاں زیادتیاں کریندے ہَن ۔ میکوں وی تاں ڈساوٗ۔ ڈولی اِنہاں گالیں دی گول پھرول چھیدی ہئی ۔ ''انگریزی کوں ظلم کرن دے بہوں طور طریقے ہن میڈی دھی ۔ ہر بندہ کئیں نہ کئیں ڈھنگ نال اُنہاں دیاں ظلم زیادتیاں سَہندا ہئی ۔ پَر توں ایہ گالھیں نہ سمجھ سگسیں ۔ توں اَجاں نِکی بالڑی ہیں۔ وَنج باہروں وَنج کھیڈ۔ تیڈا ابھرا تیکوں سڈیندا پئے ۔ میں ڈولی کوں اُتھوں ٹھگال کے باہروں بھیج ڈتا ۔ پَر اوندا ایہ سوال میکوں ہک لحظے ماضی دے اوں دور وچ گھن گیا جڈاں میں آپ ڈولی جیڈا ہم ۔ میڈی اوں عمر وچ انگریزاں ولوں جیڑھے ظلم ساڈے اُتے تھیندے ہَن ۔ میں آپ وی نہ سمجھ سگدا ہم تے ہُن جڈاں اوں دور دے لگے چھمکاں چھانٹے دے نشان عمراں دے نال نال میڈے احساس دی کنڈھ تے لال راہون توں بعد کالے تھی گئین ۔ میں اُنہاں کوں ڈولی کوں ڈکھاتے ڈراونا نہ چہندا ہم ۔ کیوں جو ہُن اساں جیڑھے آزادی دے ماحول وچ رہندے پئے ہیں۔ اوندے مشوم دماغ کیتے ایہ نظارے نہ صرف مونجھ منجھارے دے سوّب بن سگدن۔

میکوں جون 1934ء دی اوڈو پہراَج وی یاد آ گئی ۔ جڈاں میں مظفر گڑھ

دی ہک وستی دے مڈل سکول توں اپݨے جماعتی ٻالاں نال ڈڈھ میل پیروراݨیاں ٹُر تے شہر دو آیا ہَم تے اوں ویلے ملتانی دروازے دے ٻاہروں لُک آلی تپدی بݨ وَݨی سڑک کنارے دُھپ اِچ سڑدا کھڑا ہَم ۔ ساݙے نال ڳُج ٻئے سکولاں دے ٻال وی ہَن ۔ جیڑھے خبر نئیں جو کِتھوں کِتھوں آلے ہن ۔ سڑکی دے ݙونہیں پاسوں رنگ برنگے کپڑے پا تے سارے سکولاں دے ٻالاں دی ہک لمبی قطار سمندر دی کئیں چھولی وانگوں دور تئیں ہلدی ݙسدی ہئی ۔ سب دے ہتھیں یونین جیک (برطانوی جھنڈیاں) ہَن ۔ ایہ سارا بندوبست صوبے دے انگریز گورنر کوں جی آئیاں کوں آکھݨ کیتے کیتا گیا ہئی ۔ کلاس ٹیچر سُوٹیاں ہتھ اِچ چاتے سڑک دے ݙوہیں پاسے ٻَھج ٻَھج تے ٻالاں کوں سِدھی قطار بݨاوݨ دی تکید کریندے پئے ہَن ۔ ٻالاں دے چہرے گرمی دی شدت کڈاں لالو لال ہَن ۔ پگھر توں سب دیاں قمیضاں پُسیاں ہوئیاں ہَن ۔ ٻہوں سارے ٻال جنہاں دے پیراں وچ جُتیاں وی نہ ہَن ۔ وارو واری اپݨا ہک پیر چاتے تلیاں کوں سڑݨ توں بچاوݨ دی اَہر پئے کریندے ہن ۔ تریہہ کنوں سب دے ہونٹھ سُکے ہَن ۔ اِتھوں دور ہک ہتھی آلا نلکا ہا۔ جتھوں تئیں ہک ویلے صرف ݙو ٻالاں کوں ونڄݨ دی موکل ہئی۔

اَڄ میکوں او نظارا کربلا تے فرأت دی یاد ݙویندے۔ قطار وچوں ٻہوں سارے ٻال اپݨی ہک انگل چاتے مُترݨ پئے ونڄݨ دی موکل منگدے ۔ پَر قطار کوں تروڑݨ ایں حد تئیں اُستاداں کیتے اوکھا ہا۔ گورنر صیب کئیں ویلے اُتھوں لنگھ سڳدے ہَن ۔ ایں کیتے اُستاد کلاس دے بس ہکو ٻال کوں ہک ویلے مُوکل ݙیندے ہَن ۔ کجھ نِکڑے ٻال اپݨی سنہی نیکراں دے نال شرم توں سِر نوائی کھڑے ہَن ۔ ایݙوں ہک میݙے نال کھڑے ہوئے ہک لِسے جئے جماعتی میں توں پُچھیا ہا۔ ساکوں اِتھاں کیوں گھن آئن ۔ ساکوں ہیا کِتلی دیر اِتھاں ایویں کھڑا راہوݨاں پوسی ۔ میں تاں ٻہوں

تھک ڳیاں۔

اوندی ڳالھ سُݨ تے ہک کول کھڑے ٻئے چھوہر وِسے ہوئے انداز وچ آکھیا ہا۔ ''تیکوں پتہ نئیں لاٹ صیب ایݙے آندے پئین ۔ اُنہاں دے آوݨ تے ساکوں ایہ جھنڈیاں ہلاوݨیاں ہن ۔ جیڑھا ایویں نہ کریسی ۔ لاٹ صاحب دی انگریز فوج اونکوں گولی مار ݙیسی ۔ اوندی ایں ڳالھ تے اساں ݙوہائیں وِسم ڳئے ہاسے تے جھنڈیاں کوں ہتھاں وچ ڈھیر مضبوطی نال نپ گھدا ہئی۔

سویرے سکول آندے ویلے میݙے ݙاݙے میکوں ترائے آنے ݙتے ہن ۔ جیڑھے جیب دے اندروں ولا ولا میکوں ہکلاں ݙیندے پئے ہَن جو جُل تیکوں بزاروں ݙور تے پتنگ گھن ݙیووں ۔ میں اَڄ رحیمݨ نال پیچا پا کے بُو کاٹا دا نعرہ لاوݨا چہیدا ہَم ۔ کل دی پتنگ بازی وچ میں اپݨی ہار دا بدلہ لہاوݨ کیتے میݙا دِل اُٻالھا ہئی ۔ اوں ویلے تئیں میݙی بُکھ وی جاگ پئی ہئی ۔ گھر وچ حلوہ بݨیا ہئی ۔ حلوے دی خشبو میݙے اندروں کئیں کڑاہی توں چوّ کراہیں میݙیاں ناساں وچ وڑدی پئی ہئی ۔ ایݙوں تریہہ کولوں میݙا سنگھ سُکدا پیا ہا۔ نلکا میں توں دور ہئی تے رستے وچ یزیداں دی فوج کھڑی ہئی ۔ اُستاد دی سُولی ہر پنج منٹاں توں بعد ساݙے سامݨے توں لنگھدی ہئی ۔ گورنر صیب دے آنوݨ دے ویلے دی کئیں کوں خبر ناہی ۔ اُستاداں دیاں ڳالھیں توں پَر ایہ پتہ لڳدا ہا جو گورنر صیب دے آوݨ دے مقررہ ویلے توں ہک گھنٹہ اُتے تھی ڳئے ۔ دُھپ تے گرمی توں میݙا اوی سِر بھوندا پیا ہا۔ دل آہدا ہا جو، ٻہہ تھیواں پَر اُستاد دے ہتھ وچ نپی سُوٹی داݙر میݙے بُت کوں میݙی بے جان جنگھاں تے سنبھالی کھڑا ہا۔ باقی ٻالاں دے چہرے وی تھکیڑے کنوں مُرجھا ڳئے ہَن تے تِکھی دُھپ وچ بُکھ تے تریہہ کنوں بے حال ہَن ۔ سڑک دے ݙوجھے پاسے ہک چھوہر بے ہوش تھی تے ڈھہہ پیا ہا۔ پَر اُستاداں اونکوں جلتی نال چاتے دور ہک دیوار دی چھاں تلے

ونج لٹایا ہا تے اوندے مُنہ تے پانی دے چھٹے مریندے پئے ہَن ۔ اَدھ گھنٹے دی ہِئی ڈُکھیری تانگھ توں بعد لاٹ صیب دی گڈیاں دا قافلہ اُتھوں لنگھن لگا پر اوں ویلے تئیں بالاں وچ سِروں جان نہ رہی ہئی ۔ مُوئے ہتھاں نال جھنڈیاں ٹپی سُکے سنگھاں نال سہکدے سہکدے الیندے پئے ہَن ۔ لاٹ بہادر زندہ باد، سرکار انگلیشہ زندہ باد، جارج پنجم زندہ باد...... تے قافلہ اُنہاں مشوم بالاں تے گزرے اوکھے لحظیاں کوں جانے بغیر بے نیازی نال اَگتے وَدھ گیا ہا۔ ایں توں بعد سا کوں چُھٹی مل گئی ہئی ۔ پرٹُرن دی وسکت کئیں وچ نہ ہئی ۔ میں وی گھر ویندیں ہوئیں رستے وچ بیہوش تھی کراہیں ڈھہہ پیا ہَم تے میڈے ترائے آنے جیڑھے اِتلی دیر میکوں پتنگ گھنن دی اُلی ڈیندے ریہے ہَن ۔ ہُن آپوں آپ میڈی جیب توں ڈھہہ کراہیں کہیں ٹرٹی پتنگ وانگوں لوڈے کھاندے لڑکھدے پتہ نئیں کتھاں ونج پُجے ہَن ۔ کجھ چھوہر میکوں چاتے گھر گھن آئے تے وَت گرمی دے تاء توں میں بُخار وچ ہک ہفتہ بُھنیندا رہ گیُم ۔ لاٹ صیب تے اوندے چاپلوساں کوں کئیں ڈسایا ہوسی جو اُنہاں کوں جی آئیاں آکھن آلے بالاں دا وَت کیا حشر تھئے۔ اجھے ڈڈھپ سرکار ولوں جند کڈھویں ہوندے ہن۔ میں ڈولی کوں اُنہاں بارے ڈساتے پریشانی وچ نہ پاوناں چہندا ہَم ۔ ہُن او ہک آزاد دیس دی بالڑی ہئی تے سکول دے بالاں تے اَجھے ظلم تھیون دا سُن تے اوندی شخصیت دے ذہنی ودھارے تے ہک بھارتھی سگدا ہئی ۔

پرمیکوں جلتی ایہ پتہ لگ گیا جو ایہ میڈا وہم ہا۔ تھولے ڈینہاں بعد میں اپنی ایں سوچ کوں سڑک کنارے صلیب تے ٹنگیا ڈیکھ گھدا ۔ جون دی اوہو جئی ہک ڈوپہر کوں جڈاں میں دکان توں زہان کیتے گھر دو ویندا پیا ہَم ۔ میکوں ماضی دا اوہو نحش پکھ وَت اپنے سامنے ڈکھالی ڈتا۔ ڈُھپ اِچ بلدی سڑدی سڑک دے ڈونہویں پاسے اَج وی سکول دے بال اپنے ہتھاں وچ جھنڈیاں چائیں وڈے وزیر تے اوندے نال آون آلے کئیں ہِئے دیس دے مہمان دی آدری کیتے قطار بدھی کھڑے ہَن ۔ میڈی پوتری وی اُنہاں بالاں وچ ہئی ۔ سارے بالاں دے ڈُھپ وچ مُنہ رَتے لال ہَن ۔ ہونٹ تریہہ توں سُکے ہوئے ہَن تے دیداں پانی دی گول اِچ ایڈے اوڈے بھنویندیاں پئیاں ہَن ۔ ایں واری اُستاداں دے نال نال اُستانیاں وی بالاں کوں وَلا چاڑھیا ہوئیا ہئی ۔ میڈے ڈیہدے ڈیہدے کاراں دا قافلہ اُتھوں لنگھیا۔ تھکے ٹُرٹے ہتھاں وچ جھنڈیاں اونویں ہلیاں ۔ سُکیاں سنگھاں وچوں اَوازاں اونویں اُبھریاں زندہ باد...... زندہ باد...... زندہ باد...... میکوں ایویں لگا جیویں میڈی پوتری اپنی جماعتی چھوہریں دے نال اِتھاں نئیں کھڑی۔ بَھل جو پنجاہ سال پہلوں دا میں اپنے جماعتیاں نال یونین جیک (برطانوی جھنڈا) ہتھ وچ نپی مظفر گڑھ دی اوں سڑک تے موجود ہاں تے بالاں دے تریہہ توں سُکے سنگھاں وچوں نکھتیاں اَوازاں وچ میڈی اَواز وی شامل ہے۔

لاٹ بہادر زندہ باد......سرکار انگلشیہ زندہ باد......جارج پنجم زندہ باد

ݙنگ

محمد حامد سراج

بشارت احمد وستی خانقاہ سراجیہ دے ہک کھوکھے توں درجن جتی مالٹے مُل گھدے ۔ مالٹے نارنجی رنگ دے ہَن ۔ اُوں مُنگ پھلی تے نیچے مُل گھننݨ داوی سوچیا۔ سیب تے کیلے گھنݨ داوی ارادہ کیتا ہا۔ پَر جیویں اوندی دید مالٹیاں تے پئی اونکوں اپݨی رُلی کُھلی سُنجی وستی دی چھیکڑی شام دی اونارنجی اشیاء یاد آ گئی ۔ جیڑھی اُوں اپݨے ویڑھے وچ لگے کِکّر دے وَݨ نال وِلہیٹی ݙٹھی ہئی ۔ او شام ہئی یا قیامت ؟ ۔ اوندے گھر جیہاں سیاپا وستی دے گھر گھر وچ نچدا ہا۔ سَمان وِلھٹیندا پیا ہا تے ٹریکٹر ٹرالیاں تے ریڑھیاں تے لݙیندا پیا ہا۔ وستی دے ہر بندے دے چہرے تے چُپ دی گݙ چھٹ ہئی ۔ چہرے فِکرے اندیشے تے مستقبل دے خوف دی دُھوڑ وچ اٹے ہوئے ہَن ۔ سب اَݨ سوہݨی منزل دور ویندے پئے ہَن ۔ اُوں ہک واری وَل مالٹیاں دو غور نال ݙٹھا۔ اور رنگ پئے وٹیندے ہَن ۔ ٻہوں او پیلے تھئے، اُکا کھٹے پیلے اوندے چہرے دے وانگوں تے وَت اُنہاں وچوں رَت واہوݨ لگی اوندے ارماناں دے وانگ، اوندے دل آکھیا او انہاں کوں ٻُھا چھوڑے ...... گھر پُڄ تے اُوں مالٹے میز تے رکھیے ۔ اوندے دماغ دے خُلیاں وچ ٻہوں سارے سوالاں دے جرثومے پلدے پئے ہَن ۔ او سِرنَپ تے کھٹڑے تے ٻہہ گیا تے سوچݨ لڳا۔ میݙی وستی دی چھیکڑی شام میݙے اندر مَر کیوں نی ویندی ۔ اینکوں مَر ونڄݨاں چاہیدے ۔ جیویں انسان مَر ویندے تاں یاداں آدمی دے اندر ساری عمراں کیوں عذاب لیندیاں راہندن ۔ جیویں انساناں دے جنازے وچوّدن ۔ اَرتھیاں

اُٹھدین ۔ اَرتھیاں اُٹھدین ۔ اونویں اِی ذہن وچ وی ہک راند رَسّی راہندی ۔ یاد مَر ویندی، دفن تھیندی تے کݙاہیں وَل تے وَلا نہ آندی ۔ یاداں دی لہر وچ ہک وکیل دی جناح کیپ اوندی سوچاں کیتے عذاب بݨ گئی ۔ ...... ہاہا...... بالکل وکیل آیا ہئی، وستی دا کلم کلہا وکیل، شریف النفس، اُچا لمبا قد کھلے مونڈھے، منہ تے ݙاڑھی سِر تے جناح کیپ من بھاوݨاں ملنسار، وستی دے لوکاں دا غم خوار...... اوہو وکیل، جݙاں دیگر ویلے اوندے گھر آیا ہا تاں اوں لحظے اوندے ابّا سئیں دے اڳوں اوندی امّاں کھاݨا اَݨ رکھیا ہا۔ تازہ ساوے چݨیاں دی بھاڄی ہئی ۔ اوندا پیّو پڳڑی سِروں لہا سرہاݨے تے رکھ تے کھاوݨ کھاندا پیا ہئی ۔ ’’بشارت احمد ݙٹھا۔ اوندا پیّو اُبالھ وچ گِراں نگلیندا پئے ۔ اَنڄھی کیا ڳالھ اے؟ بابا سئیں کوں جلدی کیوں اے؟ ۔ اوندا بابا بیٹھک وچ داخل تھیا تاں منہ تے خوف تے پکھر ہا‘‘ ۔ وکیل صاحب ! کیا خبراں گھن آئے وے؟‘‘ ۔ وکیل سِر نوّا اپݨے پیراں دے انوٹھیاں تے دیداں لا جناح کیپ کوں جھولی وچ رکھ تے چُپ ہا۔ ’’وکیل صاحب کجھ تاں ٻولو......؟‘‘ ۔ ملک صاحب، حکومت وستی خالی کراوݨ دا فیصلہ کر گھدے ۔ خیر ایہ ہے جو ہک ٻہوں وݙے پراجیکٹ شروع کرݨ دا منصوبہ جیڑھا زیرِ غور ہا، چھیکڑی شکل ݙے ݙتی گئی اے ۔ ساݙی وستی ’’ݙنگ‘‘ اِی نئیں ۔ نال دیوستی ’’کھولا‘‘ وی ۔ وکیل صاحب دی اَواز روݨ ہانکی تھی گئی ۔ بشارت احمد دا بابا ملک فتح شیر وی چنگھدی کھٹ تے ایویں بیٹھا جیویں شہتیر ٹُرٹ تے ڈھاندے ۔ ٻہوں ساریاں ڳالھیں بشارت احمد دی سمجھ توں اُچیریاں ہَن ۔ او عمر دے اُوں ٻنے تے کھڑا ہئی جتھاں ہر پاسے پُھل کِھڑدے ہَن ، رنگ کھنڈدے ہَن ۔ پَر اُوں وی آوݨ آلے خطرے دی بُو سِنگھ گھدی ۔ او جاݨ گیا جو کجھ تھیوݨ آلا ہے ۔ ہک خوف ساری وستی کوں ویڑھ گیا ہئی ۔ آندی سویر او گھروں نِکھتا ۔ اُوں ݙٹھا چھپر تلے مدھانی چُپ اے ۔ امّاں اَڄ لسّی نہ مِلسی ......؟ کھٹ تے بیٹھی

وپریاں وات اماں توں اُوں پُچھیا۔لسّی ......؟''۔اَج تاں اماں منجھیں داڈُدھ وی ناہی ڈِوہیجا۔اوندی بھیݨ آکھیا۔اُوں منجھیں دے رنگݨ دی اَوازسُݨی۔انہاں بے زباناں کوں وی ملوم تھی گئے جووستی خالی پئے کریندن۔اچݨ چیت ہِک خیال اوندے دماغ وچ چمکیا۔وَلدا اُوں گھر دے دَر، دیواراں کوں ڈِٹھا۔کیوں نہ میں اپݨے ایں گھر کوں اپݨے اندروں اُسار گِھناں۔اُتھوں تاں اینکوں کوئی نہ ڈھوا تے اپݨا منصوبہ شروع کر سگسی۔ایہ خیال اونکوں ایڈا بھاناں جواُوں بہوں سارے کمرے اپݨے اندر اُسارے۔ویڑھے وچ لگے تُلسی دے بُوٹے گُھرپے نال کڈھ تے اپݨے اندر لائے۔چھپر بنایا۔اُوں وچ گائیں منجھیاں بدھیاں۔بکریاں دیاں چرنداں تئیں اُوں اَتورٹ نال رکھیاں۔لِکر داوَݨ لاوݨ وچ اونکوں ڈھیر محنت کرنا پئی۔لِکر دے ہِک وڈے ٹِھݨ تے ٹنگی، رسّے دی پینگھ، جیڑھی او ہر سال عید تے رَسیندا ہا۔اونکوں وی اوں اَݨ سونہاں نہ کیتا۔جڈاں اونکوں یقین تھی گیا جو سارا گھر ساز و سامان سمیت اوندے اندر اُسر تج گئے تاں اونہال تھی گیا۔گلی وچ چِدّے کھیڈ دے بالاں تے رَجی کِجی جئی دید بھنویندے ہوئے او اپݨے رڑھیں دو ویندا پیا ہا۔ٹیوب ویل تے اورَج تے ودھاوݨا چاہندا ہا۔ٹیوب ویل تے دھاندے ہوئے اونکوں خیال آیا۔کیوں نہ اپݨے گھر وانگوں ایں ساری وستی کوں اپݨے اندر اُسار گھناں۔مالٹے اوندے سامݨے پئے ہَن۔او ماضی دے حویل وچ بندی ہا۔اپݨے وسیب وچ وستی اُسارݨ دا خیال اونکوں ویڑھݨ لگا۔جیکر میں اصلوں اینویں ہمت کرتے پوری وستی اپݨے اندروَسا گھناں تاں شئیت آوݨ آلے زمانے وچ ایہ وستی ولا آباد تھی ونجے۔کوئی معجزہ یا کرامت......

ٹیوب ویل توں دھاوݨ دے بعد وستی دیاں گلیاں وچ ٹُرݨ پھرݨ لگا۔راہ اوندے سُونہیں ہَن۔کچے کوٹھیاں دیاں محبتاں اوندیاں گواہ ہَن۔مُدا بس ہِکو ہا کئیں کتھاں ونج ٹِکانہ کرنے۔لوک سوچاں پئے سُچیندے ہَن۔اپݨے تباہ شدہ گھراں

داملبہ گھن ونجݨ دی سوچ ہئی۔ساریاں دے ذہناں وچ ہِکوڑ رپلد اپیا ہئی جو او جتھاں ونج تے ٹِکانہ بݨیسن او جاہ ''ڈِنگ'' تاں نہ ہوسی۔دریا سندھ دی پچادھی کندھی نہ ہوسی۔اوکئی ہئی وستی ہوسی، نوّاں ناں، اینکوں اپݨی سُنجاݨ کیتے صدیاں چھیدیاں ہوسن۔بشارت احمد رُلدے پھردے مہاجراں دے ڈیرے تے پُجا تاں پنچایت لگی ہئی۔فجر دین اُچی اَواز وچ بُلیندا پیا ہئی۔باب الدین کوں اپݨی دُکان توں سِوا ایہ فکر وی ہئی جو مہاجراں دی نوّیں وستی داناں کیا ہوسی؟۔فجر دین رُعب دار اَواز وچ آکھیا۔وستی دے ناں دی فکر وچ نہ پووو۔میڈے پوترے دے ناں تے طاہر آباد رکھ گھنائے۔اوضرور وڈا آدمی بݨسی تے ایں وستی داناں روشن کریسی۔مکاناں دے ملبے دی سوچو۔جیڑھی سوچݨ دی گالھ اے۔ایہ کیویں گھن تے ونجݨے؟۔اُجڑے تاں سب کوں ہِکو جاہ ونج تے آباد نو تھوݨاں۔ایہ نہ ہووے اساں اپݨی سُنجاݨ ونجا باہوں۔بالکل ...... بالکل ...... فجر دین ٹھیک گالھ کیتی اے۔طرف داری وچ کئی اَوازاں اُبھریاں۔بشارت احمد اُنہاں دیاں گالھیں سُݨدا ریہا تے کُڑھدا ریہا۔ٹاہلی تلے رکھے مٹکے وچوں اُوں پاݨی دا کٹورا پیتا۔اوندے اندر ساڑ ودھݨ لگا۔جیویں سِنیاں لکڑیں دُھخدیاں پئیاں ہوون تے دُھوں بے چین پیا کریندا ہووے۔انہاں لوکاں دے دِلاں وچ وستی اُجڑݨ داملال کیوں کائنی؟۔ایہ تاں نویں وستی، نوّیں جہاناں دا پئے سُچیندن۔ایہ کلھوکی گالھ اے۔دریا سندھ دے کنارے گھوڑیاں دی چیلی تھئی اے۔فجر الدین تے باب الدین وی موجود ہَن۔نینگر وکیل قریشی خاندان دے بندے، پوری جمالے خیال برادری دے امیر غریب سب موجود ہَن۔چیلی بشارت احمد دافن بھاوݨاں کھیڈ ہئی۔جئیں ڈِینہہ چیلی ہوندی، بھنوں مراثی ڈھول دی تھاپ تے ڈِنگ دیاں گلیاں وچ دھوڑ اُڈیندا، چیلی تھیوݨ دا اعلان کریندا۔اگلی سویر وستی دے شہر جوان، لاٹ گھبرو سجے سجائے گھوڑیاں تے بیٹھے، اپݨی پگڑیاں، اپݨے ڈِوہیں

ہتھاں نال سنبھلیندے میدان دا راہ گھندے ۔ گھوڑے شُتری چال چلدے ۔ سُنمبھ زمین تے مریندے ، دھوڑ اُڈ دی ، جواناں کوں اُنہاں دے ہیلی نیزے پٹیندے ، میدان دے اَدھ وچکار ہک نرم لکڑ پُوڑ ڈتی ویندی ۔ بھنوں مراثی اپنے ڈھول دے تنّا ویں چھکیندا ، ماما پھتن مراثی اپنی غُلابی پگڑی سِر تے چنگی طرح جما تے شرنا منہ نال لیندا ۔ ڈھول دی تھاپ تے شرنا دے سُر وچ جانو مراثی دی بین دی اَواز مستی گُھلیندی تاں ڈنگ دے پڑ وچ آئے ہوئے ہزاراں لوکاں دے چہرے گُلنار تھی ویندے ۔ سب دیاں نظراں میدان دے سِرے تے کھڑے گُھڑسوار تے ہوندیاں گھوڑیاں ہولے ہولے سُنمبھ زمین تے مریندا ، جوان نیزہ سنبھلیندا ۔ گھوڑے کوں انڈی مریندا تاں ہزاراں دیداں ہک جاہ تے ٹِک ویندیاں ۔ تِکھائی نال بَھجدے گھوڑے دی کنڈھ تے اپنے آپ کوں سنبھلیندا ، جیویں جو زمین وچ پوری ہوئی لکڑ جیڑھی کھجی دی لکڑی نال بنائی ویندی تے اونکوں چپلی آہدے ہَن ، دے نیڑے آندا تاں گھوڑے تے پاسے دے وَل نِوڈّا جوان دا نِوّن گھوڑے دا رفتار پکڑن ، بھنوں دا ڈھول کُٹن ، پھتن دا شرنا تے جانو دی بین جڈاں ہزاراں لوکاں دیاں تاڑیاں دی تھاپ رَلدی تاں جوان اپنی دید چپلی تے جما تے نشوڈّا ، نیزہ چپلی دے سینے وچ چمبڑیا ہوندا تے جوان نیزہ فضا وچ اُچا کر تے خوشی دا نعرہ لریندا تے دور تائیں بَھجدے گھوڑے تے پِڑ دے شور وچ عجب سرور ہوندا تے سرداری دے رنگ ڈھنگ ہوندے ۔ جڈاں سبھے لہن تے گُھڑسوار وَلدے تاں گلیاں وچوں لنگھدے ہوئے جتن آلے جوان کوں تریمتیں دروازے دے اوہلے توں ڈیہدیاں ۔ چُپالاں تے گھراں وچ کئی ڈیہاڑے تئیں چپلی دیاں گالھیں تھیندیاں رہندیاں ۔

بشارت احمد کئی واری خیالاں وچ گھوڑے تے سوار تھیا ۔ ڈھول دی تھاپ تے بانسلی دی لَے تے ہزاراں تاڑیاں دی پِڑ دو وچ نیزے دی چُنج تے چپلی پوندا تے

فجر نال سینہ پُھنڈیندا ...... چپلی ......؟ ۔ طاہر آباد وچ چپلی دی کھیڈ تاں نہ کھیڈی ویسی ۔ بشارت احمد اپنی سوچاں سُچیندا اُوں کچّی وستی دو وَدھدا پیا ہا ۔ جتھاں بھنوں مراثی داڈکھ وی اُوں اپنے اندر وساوناہا ۔ او کچے کوٹھے دے اندروں گیا ۔ بھنوں مراثی حُقے دی نڑی منہ وچ پا ، دُھوں پھیپھڑاں وچ بھریندا ، کھنگدا پیا ہا ۔ شیو ودھی ہوئی تے اوندی اَکھیں لال پِرا تھیاں ہوئیاں ہَن ۔ بشارت احمد دیر تئیں اوندے کول بیٹھا ریہا ۔ چپ چپیتا ......! ’’چاچا بھنّوں کجھ بُلیسیں وی‘‘ ......اُوں چُپ دا جندرا تروڑیا ۔

’’پُتر میں کیا بول سگداں؟ بولن کیتے رہ وی کیا گئے ۔ ساکوں تاں اپنے کچے کوٹھیاں دا ڈکھ کھادی ویندے ۔ پکّے گھراں آلے تاں اپنے نال سِلھاں ، گاڈر ، ٹی آئرن تے ٹائلاں تئیں نال گھن ویسن ۔ ساڈا تاں سب کجھ اِتھاہیں سواہ تھی ویسی ۔ انہاں مٹی دیاں دیواراں کوں کتھاں چاتے ونج سگدے ایں ۔ چھت وی گھاپتریں دی ہے ۔ نوّاں گھر وساون کیتے زمین وی مُل گھننی اے ۔ سِرلُکاون کوں جانے کِتھ جاہ مِلسی؟‘‘ ۔

’’چاچا ڈکھی نہ تھی ، اللہ مالک اے‘‘ ۔ ’’او تاں ہے پُتر ، پَر کبوتر وانگ اَکھیں نُوٹ گھنن نال وی تاں مسئلہ حل نی تھیندا ۔ نوّیں جاہ تے ساڈے دھندے دا جانے کیا تھیسی ، اُتھاں ساکوں کون پچھسی ......اچن چیت بھنّوں دی اَکھیں وچ ہک لسک جئی لہرائی ۔ ’’بشارت پُتر کیوں نہ ڈی ایس پی ملک خان محمد صاحب نال پنڈی رابطہ کروں ۔ شئیت او اپنا اثر ورسوخ استعمال کر کے وستی کوں اُجڑن توں بچا گھنّے‘‘ ۔ ’’بے فیدہ ہے چاچا...... ہوں اُتوں دا فیصلہ تھئے ۔ بھنوں کوں اُتے آلیاں دی طاقت دا اندازہ نہ ہا ۔ اوندی چھیکڑی آس وی مُک گئی ۔ او سُچیندا ریہا ۔ جانے کیوں حکومتاں چھت چھک گھندن ۔ بشارت احمد ، بھنوں دے مونڈھیاں تے تھاپڑی ڈتی تے مُوکل گھدی ۔ اوندی روح بے چین ہئی ۔ او بے منزل رستیاں تے ٹُردا ریہا ۔

اوندے اندر اُگدے سوالاں دے جنگل وچ بھاہ لگ گئی ۔ اُوں بھاہ کوں وِسماوݨ آلا کوئی نہ ہا۔ او سُچیند جا ریہا ۔ لوک نویں وستی وساوݨ دی گالھ تاں کریندن ۔ ایں چھیکڑی ساہ گھنّدی ڈِنگ دا نوحہ پَر کیوں اِنہاں دے اندر مَر گئے ......؟ ۔ او سوچݨ لگا جیویں انسان مرݨ توں بعد ایں دُنیا وچ وَل تے نئیں آندا ۔ ایویں میڈی وستی وی ہمیش کیتے محکمہ مال دے کاغذات وچ پُور تیج ویسی ۔ حشر دے ڈینہہ انسان کوں تاں وَلا زندہ کیتا ویسی پَر میڈی وستی وچ روح کوݨ پیسی ۔ میں اللہ میاں کوں اَکھیساں ہک وار میڈی وستی میڈی ڈِنگ زندہ کر ڈیوے ۔ میں اُوندی گلیاں وچ ٹُر پھر گھنّاں ۔ کِکراں کوں گَل لاواں ۔ ٹیوب ویل تے دھانواں ۔ چپلی ڈیکھ آواں ۔ احمد قصائی دی دُکان توں بابے دے آکھݨ تے گوشت گھن آواں ۔ بس ہک واری ۔ میڈا اللہ ...... میڈی وستی ......! میں صابو نائی توں وال بݨواواں ۔ اوندے پُتر خانو نائی توں میکوں ڈر لگدے ۔ اونکوں تاں اَجاں اَواز نپݨ داڑ اوی نئیں آندا ۔ میڈا اللہ ! میں اپݨی وستی دی گلیاں وچ نماشاں گھریں ولدے ڈھور ڈنگراں دے گَل وچ لڑکدیاں گھنٹیاں دیاں اَوازاں سُݨ گھناں ۔ بس ہک وار وچ روح چا، پا ۔ اینکوں زندہ کر ڈے ۔ میں تنور تے روٹیاں لیندی اماں سبھو دے سامݨے توں روٹی چا تے بھَج ونجاں ۔ میکوں گھریں دے گوپیاں تے کڑ ھدے ڈودھ دی مہک اپݨے اندر وساوݨ ڈے ۔ ڈیکھ! توں تاں دُعاواں قبول کرݨ آلا ایں ۔ اَرباں انساناں کوں وَلا زندہ کرݨ آلا ہیں ۔ بس ہک وار میڈا سوہݨا اللہ! میڈی وستی کوں وی زندہ کر ڈے ۔ میں تیڈے ترلّے کریندا تیڈے اگوں ہتھ بدھی کھڑاں ۔ او راتیں دیر تئیں بستر تے لیٹیا چھت دے ورگے تے لاٹاں گِندا ریہا ۔ نویں وستی وچ اَݨ سونہیں گھر دا خوف اوندے اندر رِنگدا ریہا ۔ اونکوں ڈو چار ڈینہہ پہلوں دی ہک شادی دا کٹھ یاد آ گیا ۔ ایہ رات ایہ روایت وی ساہ مُکا ویسی ۔ او اپݨے اُچے لمبے پیّو ملک فتح شیر دے

نال ملک سکندر مستی خیل دے گھر پُجا تاں چھپر تلے کوندر وِچھی ہئی ۔ چھپر تلے لوک پلتھیاں ماری بیٹھے ہَن ۔ اِتلے وچ مِٹی دے پتروٹے اُنہاں دے سامݨے رکھوڑ تے گئے ۔ مِٹی دے کٹوّے وچ پکیّا ہویا سوادی بُوڑ اُنہاں دے سامݨے رکھیا گیا ۔ بُوڑ تے پکیاں وڈیاں وڈیاں روٹیاں جیڑھے پھتو کمبھار تے میراں کمبھاری نیں لہائیاں ہَن ۔ جوان چھوہریں گَل تے چیل نال کپڑا کَس تے جھولا بݨایا ہویا ہا ۔ ایں وچ روٹیاں پا بَراتیاں کوں ونڈیندے پئے ہَن ۔ کھاوݨ توں بعد پتروٹیاں وچ حلوہ ڈتا گیا ۔ او ساری رات کٹھ وچ سُچیندا ریہا جو جاݨے ایہ لوک کتھاں ونج آباد تھیسن ۔ انہاں نال میل ملاقاتاں دا سوّب بݨسی وی یا نئیں......؟'' ۔

''ایہ مالٹے تُساں بالاں کیتے گھن آئے وے'' ...... اوندی ذال پُچھیا ۔ اوندی چِھر کی پیچ گئی ...... ''نئیں ...... اپݨے کیتے گھن آئیاں'' ۔ ''کیا مطلب ہے؟'' ۔ ''اَج میں ڈِنگ ویندا پیاں'' ۔ کیا مطلب ہے تہاڈا ...... اُوں سُنج بَروچ ؟ ۔ ہا! اُوں سُنج بَروچ جتھاں آبادی ہے ۔ ''ہونہہ آبادی ...... اُنہاں بِھڑاں وچ جی جتا میں تے پاڑو چیروز ناوریں توں سِوا کیا ہے ۔ میں نہ ونجݨ ڈیساں تہاکوں'' ۔ ''کجھ نی تھیندا'' ۔ اُوں مالٹے چائے تے ٹُر پیا ۔ او ڈِنگ آلے پُل دے چھیکڑی سِرے تے پُجا تاں فوجی چوکی تے ہُشیار جواناں اونکوں روکیا ۔ ''کتھاں ونجݨے تُساں......؟'' ۔ ''جیکر اجازت ہووے تاں میں اپݨی وستی ڈیکھݨ ویندا پیاں'' ۔ اُوں کَھل تے آکھیا ۔ فوجیاں اونکوں ونجݨ دی اجازت ڈے ڈتی ۔ فوجی چوکی توں ڈو فرلانگ دے پندھ تے ڈِنگ دی حد شروع تھیندی ہئی ۔ تے پہلا گھر سکندر مستی خیل دا ہا ۔ ڈو فرلانگ......صدیاں اوندے سامݨے دیوار تھی گیاں ۔ مالٹیاں دا بار ہکو لحظے وَدھ گیا تے اوندے مونڈھے ڈُکھݨ لگے ۔ چوتھائی صدی بعد او اُنہاں نارنجی کنڑاویں دی گول وچ آیا ہا ۔ جیڑھیاں کِکر دیاں ٹِنگلی نال اَڑیاں ہَن ۔ اونکوں تاں ایہ وی پتہ نہ ہا جو کِکر جیندا اوی ہے یا

نئیں ۔ کچّے دگ تے بشارت احمد پیر رکھیا اِی ہا جو اوندا ٹاکرا غلام علی ہلالی نال تھیا۔ ''بشارت احمد کتھاں ویندا پئیں؟''۔ ''یار...... ڈنگ ویندا پیاں۔ بشارت احمد جلتی وچ ہا۔ ''اُتھاں تاں کجھ وی نئیں۔ جانگلی وَݨ کِکر ہن ۔ جی جتا میں تے پاڑوَاں توں سِوا۔ ہک ڈینہہ میں وی گیم ہَم ۔اساں ہلالیاں دے گھراں دی جاہ تے وی ہُݨ کِکر اِی کِکر ہِن''۔ ''غلام علی تیڈا گھر سکندر مستی خیل دے گھر دے سجے پاسوں گلی وچ مُر تے ملک عطا محمد جمالے خیل دے گھرتوں تھولا پہلوں کھبّے پاسوں ہائی''۔ ''ہا...... تاں وَت...... ایہ تُوں کیوں پُچھدا پئیں؟''۔ ''میں اُتھاں ویساں تیڈی ماء دے ہتھوں لسّی پیساں تے تیڈے ابّے نال رڑھ بیجی تے گالھ مہاڑ کریساں''۔

بشارت احمد...... حقیقت دی دنیا وچ وَل آ۔ ہُݨ تاں اساں ہلالیاں دے گھر ساڈیاں سوچاں وانگوں کھنڈ پُنڈ گئین ۔قاسم ہلالی دا گھر ریلوے ٹیشن دے لمیں پاسے پنج چھی گھراں دے وچکار اپݨے اکلاپے تے ویݨ کریندے ۔اوندا بڈھڑا پیو واء دا مریض ہے۔ او منجی تے پیا، ٹاہلی تلے ڈنگ وچ لنگھی حیاتی دیاں یاداں دے سہارے جیندا اپئے۔ ساڈا گھر خانقاہ سراجیہ دی نوّیں آبادی وچ اپݨی سُنجاݨ ونجا گئے۔ ملک حیات مِرزے خیل نیں چاہ مرزے خیال دے ناں نال جیڑھی وستی وسائی اے اُتھاں وی کجھ بے ناں تے نشان ہلالی قوم دے بندے راہندن۔ غلام علی دی اَکھیں ہنجوں تر آئیاں ۔ بشارت احمد ،سکندر مستی خیل دے گھر دے سامݨے رُکیا۔ او جانگلی کِکراں دے وچکار کھڑا ہئی۔ اُوں اُٹھ بُڑکݨ دی اَواز سُݨی ۔ او ہو اُٹھ جیڑھے سجھ اُبھر دیاں سکندر مستی خیل جُتیندا اتے رڑھیں دو ویندا ہا۔ کیا اُٹھ اِتھاں کوئنی؟ زناور کِتھ گئین ۔ انہاں بے زباناں دا تے ناں نشان نی ریہا۔ ساڈی برادری جیڑھی مختلف شاخاں وچ ونڈیجی۔ وَت وی یکجان ہئی۔ جاݨے کوݨ کِتھاں ونج وَسے......؟۔ کتنے بِھراہَن...... کتنے......؟۔ بشارت احمد ذہن تے زور ڈتا۔ ساڈے وڈے۔ تراۓ

بھراہَن ۔تلوکر خاندان اُنہیں تراۓ بھراواں توں وَدھے پَھلے ۔ بھاگ وند تھئے۔ کوئی تاں اوندا ناں ...... اوندی تاریخ محفوظ کر گھنّدا۔کیا او صرف محکمہ مال دے کاغذاں وچ اِی ...... اوندی اَکھیاں ہنجواں تار تھی گیاں۔ بشارت احمد دے اندر جَھڑی لگ گئی ۔جھڑی تے بارش۔ بارش جیڑھی کچے مکاناں کوں ڈھاڈیندی اے۔ پکّے مکاناں دیاں بنُیاداں کوں پوہلا کر ڈیندی اے۔ بشارت احمد اندر جھڑی لگ پئی ۔اُونکوں لگا۔ او زمین پُچھدا اپئے۔ ناں اوندے ذہن وچ بے ترتیب تھیندے گئے۔ ملک مستی خان، ملک مرزا خان، ملک ہستی خان، تریہے ٹِنگریاں وَدھیاں پَھلیاں۔ ملک مستی خیل دی اولاد مستی خیل سڈیجی۔ ایں شاخ وچوں احمد خان ناں دا نینگر نیں سلسلہ نقشبندیہ وچ ناں کرایا۔ او ولیاں دے اَگواݨ تھئے۔ مولانا ابوالسعد احمد خانؒ ...... ریلوے ٹیشن دے پَوادھی پاسے نہر توں اُوں پار ونج آباد تھئے ...... اساں مرزے خیال ...... ساڈا مرکز ڈنگ ہا۔ اساں کھنڈ پُنڈ گئے ۔میڈے مرحوم چاچے عطاء محمد، غلام محمد، محمد شیر تے مامے محمد افضل نیں سَمان ٹرالیاں تے لڈیا تے خانقاہ سراجیہ دی نوّیں اَبادی وچ رَل مِل گئے ۔دوست محمد، چاہ مرزے آلے ونج ڈیرہ لایا ۔ بشارت احمد ہک مالٹا چِھلا ۔او تاریخ دا طالب علم نہ ہائی پَر تلوکر خاندان دی تاریخ، بندے تے کردار اوندے اندر پاسے پئے۔ پُتریندے ہن ۔او سجے پاسے ہک گلی دو مُڑ یا۔ ہک نُولوں اونکوں سِر چاتے ڈیہدا پیا ہا۔ او کھل پیا۔ ایہ او ہو نولُوں ہوسی جیڑھا ساڈے گھر دے کِکر تے چڑھدے گالھڑ کوں سِر چاتے ڈیہدا ہا۔ چوتھائی صدی پہلوں بشارت احمد جیڑھی وستی اپݨے اندر اُساری ہئی ۔اَج او اوندے در دیوار نال گل لا تے رونوݨاں چاہندا ہا ۔ اُوں اپݨے بہشتی چاچے ملک عطا محمد دے چُبارے کوں حسرت نال ڈٹھا۔ اونکوں اینویں لگا، اوندا چاچا کھٹ دے پاوے نال تِرّ دی گُتھلی لڑکا تِر سنبھال تے ہتھ پھریندا بیٹھے ۔ ٹاہلی تلے تش دے پترے کھنڈے پُنڈے

پئین ۔ ہُݨ گھر دو وݨجݨ توں پہلوں اُوں فقیراں دے ڈیرے وݨجݨ دی نیتی ۔ فقیراں دا ڈیرہ ڈٖنگ وچ تقدس دی علامت ہا ۔ او اپݨی وستی دی ایں مرکزی علامت کوں کیویں بُھل سگدا اہا ۔ او ڈٖنگیاں پڑنگیاں راہواں تے ٹُردا ریہا ۔ اوندے حافظے وچ ساویاں یاداں، گاٖلھیں، دردرسالاں، وݨ، چراک پکھی، مسیت دالاؤڈ سپیکر، اَٹے دی چکی دی تُگ تُگ دی دِل چھکویں اَواز، ایہ تونئیں جو کچیاں راہواں تے ڈھور ڈنگراں دی پُھوسی وی او نہ بُھلدا اہا ۔ جینکوں وستی دی غریب چھوہریں کٹھا کر تے سُکݨ تے باٖلݨ دی جاہ ورتیندیاں ہَن ۔ اوندے پیراں وچ صدیاں دا تھکیڑ اہا ۔ اوندے وجود وچ زمانے گُم ہَن ۔ او ٹُردا ریہا ۔ بے سمتا، بے اَواز پیراں دے نال ۔ اونکوں شرینہہ دے وَݨ دی گول ہئی ۔ جیندے پرچھانویں دا کھنڈار ڈٖوکنال ہا ۔ ایں گھاٹی چھاں آلے وَݨ تلے فقیر محمد امیر کوں لوک مِلݨ کیتے آندے ہَن ۔ ٹھڈھ دے ٹھڈھ تندیر لابس ہک روحانی چِھک اُنہاں کوں گھن آندی ۔ لوک اپݨی اندرلی تریہہ کوں اُجھاوݨ سانگے ایں چھاں آلے وَݨ دا رُخ کریندے ۔ فقیر محمد امیر دا پرچھانواں، شرینہہ دے پَرچھانویں توں ڈھیر گھاٹا، مِٹھا تے اَرام ڈٖیوݨ آلا ہا ۔ لوک دُعاواں دی سُغات توں مالا مال تھی وَلدے مزمان داری ایہ گھر دے بندیاں دی گُھٹی وچ ہئی ۔ بشارت احمد دور تئیں دید بھنوائی ۔ شرینہہ دا وجود کتھاہیں وی نہ ہا ۔ پَر فضا وچ ہک مہک ہئی ۔ ہک فقیر تے درویش منش انسان دے وجود دی مہک، واݨ دی ملجھی تے پلتھی مار بیٹھا ہویا ۔ فقیر محمد امیر...... کُرتا ململ دا تہمند بَدھ، چہرے تے نور دیاں کنڈاویں، ساوا اُسودا، صحابہؓ دے دور دی یادگار، او ہو چوڈٖاں سو سال پہلوں دیاں محبتاں دا امین، مہمان نواز ایجھا جو امیر غریب دے ہتھ آپ دھویندا، بھاجی سامݨے آر کھیندا، اُنہاں دیاں گاٖلھیں توجہ تے غور نال سُݨدے، ڈٖکھ ونڈیندے، سَجے ہتھ نال اُنہاں دے کمیں آندے تے کھبّے ہتھ کوں خبر نہ لگݨ ڈٖیندے ۔ بشارت احمد چھپر تلے بیٹھا

شرینہہ دے پرچھانویں کوں کھسکدا ڈٖیہدا ریہا ۔ شرینہہ دا پَرچھانواں نئیں اوندے سامݨے وقت پیا ڈَھلدا اہا ۔ لوک ہک ہک کر تے ویندے پئے ہَن ۔ اوہا، فقیر محمد امیر ہَن تے ہئی یاداں دی تِکھی ہَوا ہئی ۔ سب ذرّی ذرّی......کِرچی کِرچی...... او ولناں چِھند اہا ۔

اوندی جھولی دُعائیں نال بھر تج گئی ہئی ۔ اوندے پیراں وچ صدیاں دی دُھوڑ تے تھکیڑا ہئی ۔ او ٹُردا ریہا ۔ ٹُردا ریہا ۔ اپݨے گھر او اینجھے لحظے پُجݨ چاہندا ہا جڈٖاں شام ڈھلدی پئی ہووے تے نارنجی کرناں کِکر نال وِلھڑ تے کُرلاندیاں پیاں ہوون ۔ حکومت ہزاراں ایکڑ رقبہ خالی کرا گھدا ہئی تے فیکٹریاں بھوں دُور پوادھی پاسے بݨائیاں گئیاں ہَن ۔ او سُچیندا ریہا تے ٹُردا ریہا ۔ جے اِتھاں کُجھ وی اُسارنا ناہی تاں مخلوقِ خدا کوں کیوں اُجڑݨ دے عذاب وچ پھسایا گئے ۔ او اپݨے ماضی دی گول وچ ایں اُجڑے بھڑ وچ شئیت کڈٖاہیں نہ آندا ۔ پَر جڈٖاں خانقاہ سراجیہ، ایں توں گھنڈھیل اَبادی، چاہ مِرزے آلا، سیفن پُل مانی آلا، لال آلا، سعید آباد، مدنی دے ڈیرے تے ایڈٖوں اُڈٖوں وچ کھنڈے وستی واسیاں وچ ایہ خبر گردش کرݨ لگی جو فیکٹریاں دے زہریلے اثرات پاروں ہک واری وَل نیڑے تیڑے اَباد وستیاں کوں اُتھوں اُٹھاوݨ دا فیصلہ کیتا گئے ۔ ایہ ڈٖراکلی خبر جنگل دی بھاہ وانگوں پھیل گئی تے بشارت احمد اندروں ٹُرٹ پُھرٹ گیا ہا ۔ کیا وَل ہک واری او ہو عذاب ہوسی ۔ فیصلہ بدل ڈٖیوݨ کیندے وَس وچ ہا؟ ۔ جیویں بھنوں مراثی کوں اُتوں آلیاں دی طاقت دا اندازہ نہ ہا ۔ بالکل اونویں اِی ہر بندہ بے وس تے مجبور ہا ۔ اپݨی سوچاں وچ رُجھیا بشارت احمد ''ڈیرہ فقیر والا'' توں جڈٖاں راہواں دی دھوڑ پھکیندا اپݨی گلی وچ وڑیا تاں اوندے پیر مَݨ مَݨ دے تھی گئے ۔ جیویں بھوئیں دی چِھک وَدھ گئی ہووے ۔ پیر چاوݨ اوکھا تھی گیا ۔ اُوں اُجڑے مکاناں دیاں بنیاداں کوں غور نال ڈٖٹھا ۔ مکاناں

دی جاہ جانگلی کِکرتھی اَئے ہَن ۔ زرعی زمین جیڑھی حکومت ٹھیکے تے ڈِتی ہوئی ہئی ۔ ایں کیتے جڈاں او ٹیوب ویل تے پُجا تاں ڈِنگ انگراڑی گھن تے اوندے اندر زندہ تھی گیا ۔ ٹیوب ویل چلدا پیا ہئی ۔ لمبے قد تے خسخاسی ڈاڑھی آلا ہک بلوچ جئیں زمین ٹھیکے تے گھدی ہوئی ہئی ۔ رڑھیں کوں پانی لیندا پیا ہئی ۔

بشارت احمد مونجھا تھی گیا ۔ اُوں ٹیوب ویل توں ٹھڈا مِٹھا پانی پیتا تے گھر دو پیر وَدھائے ۔ کنڈیاں توں پلوں باچیندے ہوءاو اپنے گھر دے ویہڑے وچ چوتھائی صدی بعد داخل تھیا ۔ وقت رُک گیا ۔ پکھی اُڈ ار بُھل گئے ۔ اونکوں اپنا آپ سنبھالن اوکھا تھی گیا ۔ زناوریں دیاں کُھرلیاں جُوں دیاں تُوں موجود ہَن ۔ بس اُنہاں دا سیمنٹ اُکھڑ گیا ہئی تے سِلھاں کلراٹھی تھی گیاں ہَن ۔ چھپر دیاں ایریاں کوں اُوں غور نال ڈِٹھا ۔ تانبے دے ہک گلاس تے اوندی دید پئی ۔ او چھرکا ، رُناں تے گلاس چا گھدوس ۔ اپنے بابے ملک فتح شیر کوں یاد کیتُس ۔ چَھلکا تے چھلکا ۔ ایہ او ہو گلاس ہا جئیں وچ اوندا بابا لسّی پیندا ہا ۔ شئیت ماءسَمان وچ اونکوں رکھن بُھل گئی ہئی ۔ اوندا بابا اونکوں چُھہر کی وچ حالات دے بے رحم دھاریاں تے چھوڑ گیا ہا ۔ اُوں گلاس سنبھال گھدا ۔ اوندے ہتھیں بہوں وڈی سُغات آ گئی ہئی ۔ گلاس اوندے ہتھیں ہئی جو اونکوں مامے ملک محمد افضل دے گھر دیاں تاکڑیاں دے رنگیل شیشے یاد آ گئے ۔ لال ، کھٹے پیلے ، نیلے تے ساوے رنگ دے شیشے یاداں ، رنگین تھیون لگیاں ۔ اوندا ماما بہوں نفیس مزاج دا بندہ ہا ۔ ململ دا چِٹا کُرتا اُوندے تے بہوں سَجدا ہا ۔ گالھ مہاڑ کریندے ہوئیں اوندا ماما ، انوٹھے تے شہادت آلی انگل دی چونڈھی نال کُرتے کوں کڈاہیں مونڈھے تے سنے دے سامنے توں چیندا ، ایہ اوندی خاص اَدا ہئی ۔ رنگین شیشے کِتھاں گئین ؟ ۔ اوندے مامے وانگوں ماضی کوں پیارے تھی گئین ۔

اُوں کِکر دے مُنڈھ تے ہتھ رکھیا تے رسّہ جُھل کراہیں پینگھ بݨ گیا ۔

اوندے دل آکھیا او پینگھ جُھوٹے ۔ بابے سئیں توں عیدی گھنے ۔ وستی دی ہٹی توں ریوڑیاں تے ٹانگریاں مُل گھنّے ۔ ڈِنگ دیاں گلیاں وچ کھیڈ دے رنگ برنگے کپڑے پاتے ہوئے بالاں دے نال عید مناوے ۔ پِٹھ گرم کھیڈے ۔ والی بال دا میچ ڈیکھے ۔ چپلی تھیون دا اعلان ہووے تے او دریا دی کندھی دو ونجے ۔ او کِکر دے نال ٹیک لگ کھڑا ہئی ۔ ہک واری وَت اُجڑن دا خوف اوندیاں رَگاں وچ پڑکار لیندا پیا ہئی ۔ کئیں لحظے کجھ وی تھی سگدے ۔ او اُتھاہیں وَس ونجنا چاہندا ہا ۔ اُنہائیں ڈِٹھے بھڑاں وچ کِکراں دی چھانواں وچ او اپنی جُھوپڑی وساونا چاہندا ہا ۔ او ہک لحظے کوں وِلٹیند اولدا پیا ہا تاں ہک بیا لحظہ اوندے سامنے پھیل گیا ، مونڈھے نِوّی ہوئے ہَن ۔ بُڈھیپے اونکوں ہک لحظے وچ ویڑھ گھدا ہا ۔ گھر پُجا تاں شام ڈھل گئی ۔ ہَر پاسے مَلوٹے اندھارے وچ کالّون گُھل مِل گئی ہئی ۔ اوں بسترے تے لَمبا تھی تے اَکھیں نُوٹ گھدیاں ۔ اینویں جیویں کھنڈدا لحظہ اینویں مَسیج ویسی ۔ پَر صدیاں دا تھکیڑا اوندے سَندھیں وچ لہندا گیا ۔

وستی دا اُترادھو بندہ

محمد حامد سراج

زمین تے سجھ کتنی مُدتاں تُوں اُبھرݨ تے لہݨ دے عمل توں گزردے پئین ۔ ایہ اندازہ لاوݨ ممکن کائینی۔ سب اپݨے اپݨے دُھروچ گُھمدے ریہے ہِن ۔ چندر، تارے، سجھ، بھوئیں، انسان، چِراک پکھی تے ݙکھ سُکھ......سب گُھمدے رہے ہن۔ اپݨے اپݨے حصّے دی عُمراں پوری کریندے پئین ۔ او وی ہک اݨبُجھی سویر ہئی ۔ میں مسیت دے ویہڑے وچ بیٹھا کھڑدی سویر دے پنّے پیا گِندا ہم ۔ ہک بندہ جئیں میلی جئی پگڑی بَدھی ہوئی ہئی ۔ میݙے کول آتے بیٹھا تے ہولی جئی آکھیُس ۔ جی او خیرو لوہار مر ڳئے ۔ کل تئیں تاں او چنگاں بھلا ہئی ۔ کھڑدی سویر دے پنّے بے ترتیب تھی ڳئے ۔ مسیت دے گنبداں توں نِکلݨ آلا ہکو جیا اعلان ۔ حضرات ، ہک ضروری اعلان سُݨو ۔ خیر محمد لوہار قضائے الٰہی نال فوت تھی ڳئے ۔ اوندی نماز جنازہ ݙینہہ دے یارہاں وڄے عیدگاہ وچ ادا کیتی ویسی ۔ اوندا پوراناں شئیت زندگی وچ ݙوجھی وار گھدا ڳیا ہئی ۔ پہلی وار جݙاں اوندے ماء پیّو رکھیا ہوسی تے ہُݨ ݙوجھی وار اوندی موت تے ۔ فضا وچ چُپ جئی گُھل ڳئی ۔ میں اِتبار تے بے اتباری دے مونڈھیاں تے ہتھ رکھی مسیت توں ٻاہر آیا تاں سامݨے دے احاطے توں ضرور منجھیں دیاں کنڈھ تھپیندا ٻاہر نکلدا پیا ہا ۔ اوندے منہ تے صرف کم دا تھکیڑا ہا ۔ اینکوں نال لاء تے جݙاں میں خیرو دے گھر تر ٹے بھنے لکڑ دے اَدھ کھلے گیٹ دے اندر وَڑیا تاں کچّے کمرے دے سامݨے کچے ویہڑے وچ ہک منجی تے خیرو ہمیش دی نندر سُتا پیا ہا ۔ ایں تے اوندے کردار دے وانگوں چِٹی چادر ہئی ۔ بے داغ ، صاف سُتھری ، دھوتی دھوائی...... او میکوں ہمیشہ میلے بُھتے کپڑیاں وچ نظر آیا ۔ اوندے پورے ناں وانگوں میں پہلی وار اونکوں چِٹی چادر وچ ݙٹھا ۔ دَری تے ݙو تریمتیں اپݨے سامݨے رکھی چاہ دی کیتلی وچوں گھٹ

ݙودھ آلی چاہ ، پیالیاں وچ پیندیاں پئیاں ہَن ۔ اُنہاں دے ہتھاں تے چاہ دا رنگ ہکو جیہاں ہا ۔ نم دے وَݨ تلے کلھی منجی تے اوندا کملا رملا پُتر اپݨی ݙاڑھی پیا کھنیندا ہئی ۔ لوہے دے اَوزار خموش ہَن ۔ چھوٹی جئی بھٹی جئیں وچ کولے اوندے سینے وچ دَبے ارماناں دے وانگ بھڑکارے مریندے ہن تے ایں وچوں دُھوں اوندی ساہواں وانگ ہاواں بھریندا نکلدا ہا ۔ اَڄ خیرو دا سینہ تے بھٹی ݙوہیں خموش ہَن ۔ جتنی تیزی نال وستی دے سپیکراں توں اوندی موت دا اعلان تھیا ۔ اُتنی تیزی نال ہک وی بندہ اوندے گھر تئیں نہ پُڄا • اوندی ہک دھی کوں دور میں رڑھیں وچ پیّو دے پرچھانویں دے بجائے ٹاہلی دے پرچھانویں تلے کھڑا ݙٹھا ۔ او کلھی کھڑی روندی ہئی ۔ اوندے سِر تے پاڑا چیرا بوچھݨ تے پیریں وچ ٹُرٹی چپل ہئی ۔ نَو وڄے جݙاں کفن پُڄا تاں اُوں ویلے ݙودی بجائے چار تریمتیں بیٹھیاں ہَن ۔ کوئی ہُوک ، کوئی کُوک نہ ہئی ۔ عجیب چُپ غڑپ ہئی ۔ میݙا ساہ گُھٹیجݨ لڳا ۔ موت دے پیراں دا کھسکار سُݨݨ کیتے میں ٻاہر نکھتا ۔ زندگی معمول تے ہئی ، کئیں وی اوندی موت دا نوٹس نہ گھدا ۔ کئیں زبان تے اوندا ذکر نہ ہا ۔ اُبھریاں ہݙیاں ، وڑیاں ڳلہاں ، وَدھی شیو تے کھورے ہتھاں آلا خیرو لوہار وستی واسیاں دے درمیان نہ ہا ۔ غربت نیں اوندا لہو چُوس تے ہݙیاں تے صرف چمڑا راہوݨ ݙتا ہا ۔ اوندیاں ہݙیاں اوندی مفلسی وانگوں صاف ݙسدیاں ہَن ۔ اوندی صحت ݙھاندی ڳئی ۔ سُݨے جو اونکوں یرقان ہا ۔ اونکوں کوئی سنبھالݨ آلا نہ ہا ۔ زمین نیں جݙاں زندہ انساناں دی بے حسی ݙٹھی تاں اینکوں اپݨی جھولی وچ سُما چھوڑیا ۔ او خوش قسمت ہا اونکوں جُمعے دا ݙینہ نصیب تھیا ۔ میں سوچݨ لڳا اوندی تاریخِ وفات کوݨ کڈھیسی ؟ ۔ اُوں تے کیڑھے اخبار دا ایڈیشن تے کئیں رسالے دا نمبر نکلسی ......؟ ۔ غریب دے جنازے تے کیندا انتظار ہوندے ۔ میں پونے یارھاں وڄے وضو کرتے گھروں نکھتا تے جنازہ عیدگاہ پُڄ ڳیا ہئی ۔ اُتھاں پہنچم تاں صفاں ترتیب ݙیوندیاں پیاں ہَن ۔ شرینہہ دے وݨاں تلے لوک اپݨی اپݨی ڳالھیں تے

مسلیاں وچ اُلجھے ہوئے ہَن ۔ کݨک دے سِٹے پک ڳئے ہَن ۔ جنازے تے خموشی دی بجائے کݨک دی کٹائی توں گھن تے تھریشر تئیں دے معاملات زیر بحث ہَن ۔ علاقے وچ ہووݨ آلی گھوڑیاں دی دوڑ وی ڳالھ مہاڑ دا موضوع ہئی ۔ کوݨ جیتا، کوݨ ہاریا......؟ ۔ امام صاحب نماز جنازہ پڑھاوݨ دا طریقہ ݙسیندے پئے ہَن ......نماز جنازہ......فرض کفایہ...... چار تکبیراں } ثناء واسطے اللہ تعالیٰ دے، درود واسطے حضرت محمدؐ دے......دُعا واسطے حاضر میّت دے......اللہ اکبر۔

بِھݨ بِھݨ کریندے لوکاں دی ݙو صفاں کوں تروڑ تے طاق کیتا ڳیا ۔

صفاں ترٹݨ توں بعد جݙاں جنازہ مونڈھیاں تے اپݨی منزل دو لڳا ڳیا تاں لوک چند قدم اوندے نال ٹُرے ۔ وَت اپݨے اپݨے گھراں دو مُڑ ڳئے ۔ نہر دے کنارے ٹالھی دے وݨاں دے تلے اوندا جنازہ ویندا پیا ہا ۔ منجی چاوݨ آلیاں توں علاوہ پنج ست بندے نال ہَن جو اینکوں دفن کرݨا ضروری ہا ۔ نہ تاں شئیت او وی وَل آندے ۔ میں ہک دُکان تے رُک ڳیا ۔

کجھ لوک کٹھے ہَن ۔ میں سوچیا، یقینی طور تے خیرو لوہار دیاں ڳالھیں تھیندیاں پئیاں ہوسن ۔ پَر او تاں اپݨے مسئلیاں وچ اُلجھے ہوئے ہَن ۔ تھوڑا اڳتے ڳیا تاں خیرو دا ڳوانڈھی آرے تے بیٹھا کوڑ کُٹیندا ہا ۔ ݙو قدم جنازے گاہ تئیں نہ ونڄ سڳیا ۔ آندی سویر وستی دے منیاری دے کھوکھیاں، گوشت دی دُکان، راہواں تے ہٹیاں دے نیڑے میں لوکاں نال اوندا تذکرہ کیتا ۔ طیفے ککڑیں آلے توں ونڄ تے میں پُچھیا ۔ ’’یار طیفے ......خیر داݙاہݙاݙکھاے‘‘ ۔ جی جی......ککڑ دی کھل چھلیندے ہوئے آکھیا ۔ اسلم نائی نال تے ڳالھ کرݨی او نویں اِی فضل ہئی ۔ اوندی دُکان وچ لڳے دیسی ݙیک توں لوک گلوکار عطاء اللہ عیسیٰ خیلوی دی اَواز پورے اور شور نال گونجدی پئی ہئی ۔ ’’قمیض تیݙی کالی ...... تے سوہݨے پُھلاں والی‘‘ ۔ او موسیقی دی دُھن تے ہک

بندے دی شیو بݨیندا پیا ہئی ۔

سائیکلاں دی دکان تے چِٹی ݙاڑھی آلا بندہ پنچر پیا لیندا ہئی ۔ دوسا کھوکھے آلا شاہروں سائیکل تے تازہ سبزی تے سودا سُود گھدی آندا ہئی ۔ اَرائیاں آلی ہٹی تے حسبِ معمول رش ہئی ۔ بشیرا ارائیں اپݨے اُجڑے ہوئے چہرے سمیت مَتھے تے وَٹ پا ڳاہکاں کوں بھڳتیندا پیا ہا ۔ وَستی دی پُلی تے چاہ دے ݙو چھپر ہوٹل ہَن ۔ اُتھاں ݙو ٹریکٹر کھڑے ہَن تے مزدور مَشکریاں کریندے چاہ پئے پیندے ہَن ۔ تاں کیا کئیں کوں وی خیرو دی موت دا ݙکھ نئیں ۔ کوئی تاں اِنہاں کوں خبر کرے ۔ لوکو......خیرو لوہار مر ڳئے ۔ ساݙے وچوں ہک انسان گھٹ تھی ڳئے ۔ او علاقے دا، نہ سہی اپݨے گھر دا تاں وݙا ہئی ۔ کل تئیں وستی دی دَڳ تے اپݨا کھوتا ہکلیندا، میلے ݙنداں وچ سوجھل کِھل گھن سِر لُݙندا، ݙوہڑے ڳاندا او بندہ کِتھاں ڳئے ......؟ ۔ او تاں تہاݙے ہر ݙکھ وچ نال ہئی ۔ تُساں لوک اوندے کولوں اپݨی ݙاتریاں، تیز کرویندے ہاوے ۔ ہلاں دے پھالے تریݨگل تے کُھرپیاں بݨویندے ہاوے ۔ ڳُلݨ آلیاں چابیاں آلے تالے تڑویندے ہاوے ۔ تہاݙیاں اَکھیں کیوں اوندے ݙکھ دی عقیدت توں خالی ہن ۔ خیرو دی رسمِ قُل اوندے مَرݨ دے ہتر یہہ گھنٹے توں بعد ادا کر ݙتی ڳئی ۔

ڳلی دے موڑ تے وِچھی منجی تے اوندا مُونجھا بھرا، پُتر فیضو تے ہک ریٹائر سپاہی رہ ڳئے ۔ سڑک توں لنگھݨ آلے سائیکل سوار تے تانگے آلے ڳچی موڑ تے ہک دید بھنوا گھنّدے ۔ کوئی ہِکڑ ݙُکڑ فاتحہ خوانی کیتے رُک ویندے ۔ اچݨ چیت......ہک بے حس اَواز دے بے جان پتھر نیں انہاں دے وچکار پئے خموشی دے برتن کوں کِرچی کر ݙتا ۔ فیضو دے سامݨے ݙاتریاں تے ٹوکے رکھے ہوئے ہَن ۔

چکرڑ

بشریٰ رحمن

حاذق شاہ دا چہرہ اینویں لال تھی گیا۔ جیویں تنّور وچ روٹی رَتی لال تھی ویندی اے۔ تسبیح آلا ہتھ بے وس تھی تے کنبݨ لگ گیا۔ او اپݨے ڈوہیں پیر چھُڑا تے نِکل ونجݨاں چاہندے ہَن ۔ پَر حافظ اللہ ڈتا اُنہاں دے پیراں نال ایڈی سختی نال چمبڑ یا پیا ہا، بھانویں جو جیڈا زور لائیُس وَت وی اوندی وکیڑتوں نہ نکل سگے ۔ ہتھوں ایں زورازوری وچ اپݨا توازن وی ونجا بیٹھے جینکوں برقرار رکھݨ کیتے اُنہاں کوں حافظ اللہ ڈتا دا سِر پھڑنا پیا۔ حافظ اللہ ڈتہ اُنہاں دے پیر چھُڑاوݨ دے اندازتوں نراضگی دا اندازہ لا گھدا ہا۔ ایں کیتے ہا کاں بھر بھر رووݨ لگا۔ اوندے ہنجوں حاذق شاہ دے پیریں تے ڈھہݨ لگ پئے۔ جنہاں کوں حاذق شاہ وی محسوس کیتا۔ او انجھے ارداسی تے گھولے تے فدا تھیوݨ آلے انداز نال ویݨ کریندا پیا ہا جو جیویں او خدا دے پیریں ڈھا پیا ہووے تے بخشش کیتے ایں لحظے کوں ہتھوں نہ ونجݨ ڈیوݨ چاہندا ہووے۔

حاذق شاہ دستور مطلق احرام دے انداز دی چادر خانہ دھوتی بَدھی ہوئی ہئی ۔ اوجڈاں دے حج کرتے آئے ہَن ۔ اُنہاں دے تہمند دا ایہو سٹائل بݨ گیا ہا۔ تہمند دے اُتے چارجیباں آلی گڈی پا تے اپݨے اِرد گرد چِٹی چادر ولھیٹ گھنّدے ہَن ۔ چادر بہوں چِٹی کھیر تے بے داغ ہوندی۔ سِر دے والاں تے ڈاڑھی کوں وِسمہ میندھی لیندے ہَن ۔ ہتھ وچ چمکݨ آئی تسبیح رکھدے ہَن ۔ ڈیدھیں ڈیدھیں ایں شاہر وچ ہزاراں لوک اُنہاں دی مرید تھی گئے ہَن ۔ پہلوں او حکمت کریندے ہَن ۔ دوا دے نال دُعا تے وظیفے وی ڈے ڈیندے ہَن ۔ اُنہاں دی سچائی دیاں دُھماں پیاں تاں لوکی آپوں آپ اُنہاں کوں حاذق شاہ آکھݨ لگ پئے۔ کوئی اُنہاں دا اصل ناں ناہی

جاݨدا پہلوں لوک اُنہاں کوں صرف دوا دارو کیتے آندے ہَن ۔ کوئی وی ڈکھ درد دا مارا آندا۔ باہروں نکلدے ہوئے خُش نہال ہوندا۔ او دوائیاں توں گھٹ تے گالھیں نال ڈھیر علاج کریندے ہَن ۔ اچݨ چیت لوکاں کوں احساس تھیوݨ لگا جو شاہ صاحب دے اندر روحانیت وی ہے۔ اُنہاں دی گالھیں وچ ایجھا اثر ہئی جو سامݨے آلے تے جیویں جادو دکر ڈیندے ہَن ۔ انہاں کول جیویں ہر مسئلے دا حل تے ہر بیماری دا علاج ہووے۔ طب نبویؐ توں گھن تے نویں ہندی طب مطابق......اُنہاں دا ہر نسخہ چلدا ہا۔ حاذق شاہ با قاعدہ پیر نہ ہَن نہ اُنہاں دا با قاعدہ مریدیں دا سلسلہ ہا۔ نہ او کوئی دینی مدرسہ چلیندے ہَن ۔ نہ اُنہاں دے سیاسی عزائم ہِن جو او اپݨے مریداں دا ہک لشکر تیار کر کے وقت دی حکومت کوں ڈیندے راہندے۔ نہ اِی اُنہاں دے۔ نہ اِی اُنہاں چندے کیتے ، جاہ جاہ صندوقڑیاں رکھوائیاں ہوئیاں ہَن ۔ اُنہاں دی بس تھوڑی جئی زمین ہئی۔ جیندی آمدݨ توں بورچی خانہ چلدا ہا۔ تھوڑی بہوں آمدݨ اُنہاں دی دینی کتاباں توں تھی ویندی ہئی۔ جیڑھیاں او اکثر لکھیندے رہندے ہَن ۔ اَجکل او اَسان تے عام فہم تفسیر کلام پاک لکھدے پئے ہَن ۔ پتہ نئیں کڈاں ، کیویں او اِتھاں آ تے آباد تھی گئے ہَن ۔ جیویں تھندی زمین وچ کوئی پھَل داروَݨ آپوں آپ جم آندے۔ کون ہِن ، کتھوں آئین ، انہاں دا اصل ناں کیا ہے، کئیں کڈاہیں ایہ پتہ لاوݨ دی کوشش اِی نہ کیتی۔ جڈاں لوکاں اُنہاں کوں حکیم حاذق شاہ دا ناں ڈتا تاں اُنہاں وی اپݨا ایہ ناں قبول کر گھدا۔ اُنہاں دا ہک کالا جُبہ ہئی۔ جہڑا کئیں اللہ آلے دی دَین ہئی ۔ او ایں جُتے کوں صرف نماز جمعہ پڑھیندے ہوئے پیندے ہَن ۔ یا جڈاں اُنہاں کوں کئیں مجبوری پاروں شاہر توں باہروں ونجݨاں پوندا ہئی تاں اپݨے کئیں معتبر شاگرد کوں امامت دی ذمہ داری حوالے کریندے تاں ذری جتی دیر کوں جُبہ پاوݨ دی اونکوں اجازت ہوندی۔ نہ تاں ایہ جُبہ مسیت دی الماری

وچ ٹنگیا راہندا۔ݙیہدیں ݙیہدیں لوک اُنہاں کول ہر قسمی مسائل گھن تے آوݨ لڳ ڳئے ۔ او تعویز ہن ݙیندے ۔ ہمیش عبادت دی ہدایت کریندے تے پڑھݨ کیتے بہوں چھوٹا وظیفہ ݙیندے ہن ۔ فرمیندے ہَن جو اپݨے آپ کوں اذّیت وچ نہ پاوَ اللہ کوں پسند نئیں جو بندہ چھندیں نہ چھندیں اذّیت وچ مُبتلا ہووے ۔ اپݨی مُراد پوری تھیوݨ کیتے بس تھوڑی جئی محنت کر گھدا کرو ۔ ہڑ حرامی دُعا کوں اُݙاری دی طاقت نئیں کر ݙیندی ۔ ہا، جڈاں تہاݙے مَن دی مُراد پوری تھی ونڄے تاں کئیں غریب مسکین دی مدد کر چھوڑیا کرو ۔ شُکر ادا کرݨ دا ایہ بہترین طریقہ اے ۔ جیکر کوئی تریمت اپݨے پئے کوں تابع کرݨ کیتے تعویز منگݨ آندی تاں ہدایت کریندے ہن ۔ اونکوں لُبھاوݨ انسان نئیں پَھساوݨ بہوں انسان اے ۔ لُبھاوݨ وچ جان ویندی اے ۔ جیکر کوئی سَس ،نونہہ دی شکایت گھن تے آندی تاں شاہ صاحب اونکوں آہدے اپݨی نونہہ کوں اپݨے ݙِھڈوں جاء تے وَت اُتناݙکھ چا جھڑا اِپڑاں ویلے بُھگیندے تاں او تیڈی دِھی بݨ ویسی ۔ تعویز دھاڳے ایں معاملے وچ کوئی مدد نئیں کر سڳدے ۔

اینویں جیکر روندی پِٹیندی کوئی نونہہ آویندی تے سّس توں نجات حاصل کرݨ چاہندی تے حاذق شاہ اونکوں آہدے ہَن ۔ ایں کم دے بدلے تُوں اپݨا ٻال میکوں ݙے ونڄ ...... ناں شاہ سئیں ! او چیک پوندی ...... ایہ کیویں تھی سڳدے ...... کیویں کوئی ماء کئیں کم دے عیوضے اپݨا ٻال ݙیندی اے ۔ پَر تیکوں تاں اَدلے بَدلے وچ ہک ماء اپݨا ٻال ݙے ݙتا ہے نا ۔ ادلہ بدلہ کیہاں شاہ جی ......؟ بھئی ہر ماء چاہندی ہے جو اوندی حیاتی وچ اوندے پُتر دا گھر آباد تھی ونڄے ۔ او ایندا ٻال ݙیکھ گھنے ۔ ایں کم کیتے او اپݨا پلا پلایا پُتر نونہہ کوں ݙے ݙیندی اے ۔ نونہہ ایندی جھولی خالی کرتے وَت اینکوں گھروں بے دَخل کرنا چاہندی اے ...... چار ݙینہہ جیڑھے اوندے زندگی دے باقی رہ ڳئے ہن ۔ اُنہاں کوں مصیبت بݨاوݨ چاہندی ہے ۔ محبت نِوّے کر سڳدے تاں

ساہ سُبھاء ورتو ۔ اخلاق تاں اینجھا ہتھیار ہے جھڑا کافر کوں وی لحظہ وچ مومن بݨا ݙیندے ۔ شاہر وچ حاذق شاہ دے ناں دے چرچے تھیوݨ لڳ ڳئے ۔ انہاں دے پہنچے ہوئے بزرگ دا چرچا دور دور تئیں تھیوݨ لڳ ڳیا ۔ اونویں وی اُنہاں کوں سارے وسیب وچوں عُلماء تے فقہا آندے رَہندے ہَن ۔ اُتھاں درویشاں تے مستاں دیاں محفلاں سجدیاں ہن ۔ قوالیاں وی ہوندیاں ۔ مذاکرے تے مناظرے وی تھیندے تے وَت سب توں وݙی ڳالھ جو دور دراز توں لوک فتوے گھنݨ آندے ہَن ۔ ہک واری کوہاں دا پناہ کر کے ہک نوجوان آیا ۔ اپݨے پیّو دی شکایتاں کر کے آکھݨ لڳا ۔ او اوندی زبان بندی چاہندے ۔ حاذق شاہ تھوڑی دیر سِر کوں نِوائی بیٹھے رہیے ۔ جڈاں اُنہاں چہرہ چایا تاں جلال دی سُرخی توں تَپدا پیا ہا ۔ تُوں اپݨی اولاد کیتے ٹُویا کھٹنا چاہندیں ۔ پہلوں تُساں لوکاں داس ریت کوں مُنڈھوں پُھوک چھوڑے ۔ ایہے ݙاݙا ، ݙاݙی ، نانا ، نانی تے گھر دے ٻئے بزرگ ۔ جھڑے ہر وقت تے بَروقت ہدایتاں جاریکرݨ دے عادی ہَن تے ہُݨ اولڈ ہوم دی روش تے ٹُرپئے ہیوے ۔ میں تہاکوں تعویز دی بجائے چُونڈھی زَہر دی نہ ݙے ݙیواں ۔ پَر ایہ زَہر تاں تہاݙے پُتر کیتے وی بچاتے رکھنا پوسی ...... تے وَت کلامِ الٰہی تے نماز وِچوں پیّو ماء کوں خارج کرݨ کیتے درخواس کیکوں ݙیسو ......؟ اوندے بعد شاہ صاحب اُنہاں ساریاں قرآنی آیات دا حوالہ ݙیوݨ شروع کیتا ۔ جنہاں دے اندر والدین دے نال نیکی تے احسان کرݨ دا حُکم ہا ۔ سُنْدے ہَیں اُوں ݙینہہ اُنہاں دی محفل وچ ہر بندہ زارو زار روندا پیا ہئی ۔ او نوجوان جڈاں دربار توں باہر نکھتا تاں نظراں نہ چا سڳیا ۔ مُدت تئیں اوندے بُڈھے ماء پیّو ہک ہک کوں نَپ تے آہدے ہَن جو ساݙے پُتر جیہاں اللہ کرے ہر کئیں دا پُتر ہووے ۔

ہک وار ہک بندہ مندڑے حالاں دِھی کوں گھن آیا ۔ جینکوں ماء دی موت اَدھ مویا کر ݙتا ہئی ۔ شاہ صاحب دَم کر کے اونکوں پاݨی پوایا تے آکھیونیں ۔ نَدانو !

زندگی تے موت ݙوہیں سکیاں بھیڑیں ہن ۔ ݙوہاں دا اَزل دا رشتہ ہے ۔ انہاں ݙونہاں کیتے ٹائم تے space دی کوئی قید نئیں ہوندی...... ہک دی کُکھ وچوں ݙوجھی نکلدی ہے ۔ دِھی ڄمدی ہے تاں ماء کوں مرنا ہوندے ۔ ماء مردی نئیں جڈاں تئیں کئی زندگیاں کوں جم جاہ نہ گھنے ۔ وَنجݨ کیتے آوݨ ضروری ہوندے ۔ وَنجݨ کیتے آوݨ لازمی ہے ۔ موت کوں نہ رووو زندگیکوں وَرتو، جہڑی تہاڈے اختیار وچ ہے ۔ جیںکوں تُساں اپݨی زندگی دی خُشی آہدے ہیوے ۔ او اصل وچ تہاڈے ݙکھ دا سرمایہ ہے ۔ کیوں جو تہاڈی مَلخ جگیر تے تہاڈا اَسَمل تہاکوں چھکیچ وَنجݨ دی اذّیت وچ مُبتلا رکھدے ۔ تہاڈیاں شئیاں تے جاگیراں تہاکوں جیوݨ نئیں ݙیندیاں ۔ انہاں دے چھکیچݨ دا خوف اِی موت ہے ۔ ہک واری ہک ݙکھی تریمت آئی تے انہاں دی درسال نال وِلھڑ تے ٻہہ گئی ۔ آہدی ہئی تعویز گھدے بغیر نہ ویساں ۔ ایندیاں اُتے تلے چھی دھیّاں تھی گیاں ہَن تے ہیئے ݙوجھی شادی دا تقاضا شروع کر ݙتا ہا ۔ شاہ سئیں اونکوں اندر سَڈ گھدا تے آکھیونیں ۔ بی بی اینجھا کوئی تعویز ہوندا تاں سب توں پہلوں میں اپݨی ذال کوں ݙیندا ۔ میݙیاں وی اُتے تلے چھی دھیّاں ہِن ۔ ہُݨ اللہ دے حُکم نال اُنہاں دیاں شادیاں تھی گئین ۔ پَر قدرت دا ہک اپݨا نظام ہے ۔ اُنہاں چھئیاں دے ہُݨ پُتر ڄمدے پئین ۔ دھی کئیں دی وی نئیں ۔ تُساں لوک قدرت دے حساب کتاب وچ دخل کیوں ݙیوݨ چاہندے او......؟ ۔ جیکر تُوں اجازت نہ وی ݙیسیں تے تیڈا ہیئے ݙوجھی شادی ضرور کریسی ۔ او اپݨے نفس دا غلام اے...... تے نفس دے غلامیں کوں دھیّاں، پُتر نتھ نئیں گھت سگدے ۔ سُݨو ! او اپݨی رووݨ ہانکی اَواز وچ مجمعے تے دید بھنواتے آہدے ۔ نفس چکر ہے ۔ نچ تے ٹُرݨ آلے دا ناں تقویٰ ہے ۔ ہک ذرّی جتھیں تلکے تاں چکڑ وچ لِتھڑ تج ویسو ۔ وَت کوئی فتویٰ داغ نہ دُھو سگسی ۔ پچھلے جُمعے اُنہاں دی وݙی بھیݨ جھوکاں اُڈا گئی ۔ جہڑی اُنہاں دی مُڈھلی

دِھی دی سَس ہئی تے جئیں وصیت کیتی ہوئی ہئی ۔ جو اوندی نماز جنازہ اوندا بھرا اِی پڑھیسی ۔ عین اُوں ویلے جڈاں حاذق شاہ دھانہہ تے کھاوݨ دی تیاری پیا کریندا ہا ۔ خبر آ گئی ۔ اُوں کھانا اُتھاہیں چھوڑ ݙتا تے وَنجݨ دا ارادہ کیتُس تے روایت مطابق اپݨے ہک پیارے شاگرد کوں فون تے سنیہا ݙتُس ۔ جو او اوندے گھر آ وَنجے ۔ کھانا اِتھاہیں کھا گھنسی تے محلے دی مسیت وچ امامت دا فریضہ ادا کرے ۔ ویندے ویندے او گھر دیاں نوکرانیاں کوں آکھ گئے جو حافظ صاحب کوں کھانا کھوّا ݙیسن ۔ حافظ صاحب تیار تھی تے آ گئے ۔ اُنہاں دروازے دی کُنڈی کھڑکائی ۔ بُڈھڑی نوکرانݨی دروازہ کھولیا ۔ اُنہاں کوں شاہ صاحب دے گول کمرے آ ٻلہایا تے آکھیُس ......تُساں اِتھاں ٻاہو...... کھانا تیار ہے ۔ میں بَھجیندی ہاں ۔ حافظ اللہ ݙتا دی عُمر کوئی 45 سال ہوسی ۔ شادی شدہ تے ٻال ٻچے دار ہَن ۔ مذہبی علوم اُنہاں شاہ صاحب توں اِی پڑھے ہَن، تے اُنہاں دے خاص الخاص شاگرداں وچوں ہَن ۔ پہلے وی کئی وار او انہاں دی مسیت دی امامت کر چکے ہن ۔ کڑکڑ کُر تے کپڑے پاتے آئے ہَن ۔ شاہ صاحب دے پلنگ تے ٻہہ تے تازہ اخبار ݙیکھݨ لگے ۔ نوکرانݨی اپݨی دھی کُندن کوں ݙوترائے اَوازاں ݙتیاں ۔ او کپڑیاں دا ڈھگ سامݨے لا، کوئی فلمی ڳانا ڳاندے ہوئے کپڑے دھوندی پئی ہئی ۔ کُندی او کُندی...... اِیڈے آ...... جلدی آ، حافظ سئیں کوں کھانا ݙے آ ...... نوکرانݨی جلدی جلدی کھانا ٹرے وچ لا ݙتا ۔ اماں میں نِی آ سگدی...... اَڑی آ وَنج ...... ماء زور لا ہولی، نماز دا ویلا نکھتا ویندے ۔ اماں میݙے سارے کپڑے سِنہے تھی گئین ۔ کوئی ڳالھ نئیں...... ماء سِر تے آ گئی ...... اُتے بسترے دی چادر ولھیٹ چا...... جلدی کر...... جلدی کر...... کُندن بُڑ بُڑ کریندی کھڑی تھی گئی ۔ مَیلے کپڑیاں دی ڈِھگ وچوں بسترے دی چادر کڈھیُس تے اپݨے اِرد گرد چنگی طرح ولھیٹ گھدوس...... منہ صاف کیتوس تے کھاوݨ آلا ٹرے چا گھدا ۔

کُندن دا پچھلے سال منگݨاں تھیا ہا تے اگلے مہینے اوندی شادی دی تاریخ رکھی گئی ہئی ۔ ایں کیتے اَجکل او ارماناں دے بار تلے چھلکدی رہندی ہئی ۔ اُوں دروازے تے ہولی جئی تھپ ماری تے اندر وَڑ گئی ۔ کھاݨا لاء چھوڑاں جی ...... لاء چھوڑ......حافظ صاحب اخبار توں نظراں چاتے بغیر آکھیا۔کُندن ہتھ وچ پیا ہو یا ٹرے زمین تے رکھ چھوڑیا۔میز تے پیا میز پوش چھنڈک پُھوک تے وَت کھاوݨ دیاں شئیاں چا چا تے میز تے لکھݨ لگی ۔اونکوں پتہ وی نہ لگیا جو بسترے دی بھاری چادر اوندے سِروں کھسک گئی اے ۔اَگلا پلو وی ڈھہہ گیا ہا۔صرف ہک پاند پچھ وچ دبیا ریہا ہا۔ اُونہی ویلے حافظ صاحب سیدھے تھئے تے اُنہاں دی نظر سامݨے اُٹھ گئی ۔نویکلا نظارا ہا ......کالی کُرتی ...... پاݨی دے تبکے ......اندر سوجھلا ......باہر اندھارا ......حافظ اللہ ڈِتا جڈاں جھٹی مارتے اونکوں نپاتے او وِہل گئی تے بھاجی دا ڈونگا اوندے ہتھوں ڈھہہ پیا ......جیندے نال حافظ اللہ ڈِتا دے چِٹے کڑکڑ اندے کپڑیاں داغدار تھی گئے ۔بھوئیں اَمب وی بس کجھ لحظے دا ہوندے ۔پَر سب کجھ تباہ برباد کر ویندے۔جیویں جوا ورندی ہوئی اندر دوڑ ہجی ۔باہروں دروازے توں اَوازاں آوݨ لگیاں۔حافظ صاحب......حافظ صاحب......جماعت تیار ہے۔جلدی آؤ......جماعت کھڑی تھی گئی اے ۔جلدی آؤ و۔ حافظ صاحب اپݨے بھاجی وچ لتھڑے ہوئے کپڑے درست کیتے ۔مسیت دے لوک کمرے وچ آ گئے ......اوہو......اوہو......ایہ سالن کیویں ڈٹھے......؟ ۔ہک آکھیا! ڈکھاؤ میں صاف کر ڈینداں......ڈوجھے آکھیا کوئی گالھ نئیں۔میں جُبہ پوا ڈینداں۔نظر نہ آسن ۔نماز توں بعد دھو گھنائے۔جلدی جُلو......جلدی جُلو ۔کجھ ہئے بندے وی سڈݨ کیتے آ گئے تے حافظ اللہ ڈِتا کوں ویڑھ تے مسیت گھن گئے ۔

ترائے ڈِینہاں دی روحانی اذیّت توں بعد......اَج اَخیر حافظ اللہ ڈِتا، حاذق شاہ دی خدمت وچ حاضر تھیا ہا۔اعتراف گناہ دے کیتے ......تے فتویٰ حاصل کرݨ دے کیتے ۔

کھوج

علی تنہا

گل وچ وڑ دیاں سارکالی اندھاری آن ویڑھیا۔ایں توں پہلوں اوندے اَگتّے ودھݨ تے ڈِوہیں کُتیاں دے سجے کھبّے ہجݨ توں اندازہ ضرور تھیا ۔کُتے ہر واری اَݨ چِتی بُوتھی چاتے فریاد کریندن یا وَت آسوں پاسوں جھڑا اِٹکاناں وی مِل ونجے ۔اُوں وچ پیہوݨ دی اَہر کریندن ۔کُتیاں پہلوں اِی سُنجی کُھلی ڈُلی گلی وچ غائب تھی کراہیں اونکوں کلہا چھوڑ ڈِتا۔ایہ گلی اصل وچ اُچی جھکی عمارتیں دی ویرانی وچ ہونکدی اے ۔ایندے ڈِکھ وچ کلہا کِکر داوݨ رہ گیا ہے۔باقی ریہے لوک تاں او اپݨی کھل وچ مَست اپݨیاں نندراں سمدن ۔گلی وچ کُتیاں دے غائب تھیندے اِی اُوں کالی اَندھاری دا پہلا وار ہتھیں دی پناہ نال جُھلݨ دی اَہر کیتی ۔اَندھیاں وانگ بھوں ہتھ پیر مارے ۔پَر اَسمان تے زمین وچ لال ذرّیاں توں سِوا کوئی شئے سلامت ہئی وی نئیں ۔دیر تئیں او کالی اندھاری دے سمندر وچ ٹُرٹی پیڑی وانگ خجل خوار تھیندا ریہا ۔اخیر اوندے ہتھیں دیوار کوں چُھو گھدا۔ تے عبداللہ جلدی نال کِرڑی وانگ دیوار کوں چمبڑ گیا ۔ڈِراکلا الا غبار غور کدا سوئیا اوندے سِر توں لنگھدا ریہا۔شئیت ایہ اوندے مقدر دی سختی ہئی۔جو گھروں نانگ دا خوف مِٹاوݨ کیتے نِکھتا ہا تے پالا پئے گیا ہَس اندھاری نال۔

آیت الکرسی دا وِرد کریندے کریندے او رُک گیا۔کوئی اَواز ہئی تریمت دے رووݨ دی ،لگدے کوئی رُلی کُھلی تریمت اندھاری وچ پھس گئی ہے یا وَت کوئی بال ہے۔کَن لا تے اُوں اَہر یتی ۔پَر شور وچ اَواز دا خوف تاں باقی رہ گیا۔

سُنجانڻ باقی نہ رہی ۔ بے وس تھی کراہیں او سنگ پاڑ تے چیکیا ''کونڻ ہے؟''۔ میں ''جانو تیلڻ'' تاں سُنڻ گھد وس پرا اگلی گالھ کوں ہوا نیں وَلدا اُوں دے مونہہ تے مارا ۔عبداللہ ولا چیکیا۔ ''جانو توں کتھاں ایں؟ مستری تیڈے نال اے یا کلھی ایں؟''۔ او دھیان لاء جواب دی تانگھ وچ ریہا ۔ پَر جانو دی اَواز دی جاہ اندھاری شُوکدی رَہی ۔'' اجندھاری صورِ اسرافیل کیوں پھونکیندی ہے ۔اللہ سائیں، کونڻ ہے؟ ۔ایہ جانو تیلڻ ہے تاں جواب کیوں نئیں ڈیندی ......!۔ او دیوار نال جُڑیا سِرتوں پیراں تائیں کنب گیا۔'' کتھاہیں اندھار یوچ اولوک تاں نئیں آنڻ بیٹھے ۔اندھاری توں پہلوں میں کیا سوچیا ہا، ایہ کتھائیں سچی مُچی اولوک......!۔ او اُچی اَواز وچ آیت الکرسی پڑھدا ہویا۔ دیوار دے سہارے اَگتے ودھڻ لگا۔ تیلڻ دی اَواز نیں رَگ رَگ وچ دہشت بَھر ڈِتی ہئی ۔ لگدا ہے ایہ نانگ دا خوف ہے ۔اندھاری اَخیر بندے کوں مار گھتیندی ہے ناں...... دیر توں بعد اندھاری داز ور تُرٹڻ تے اوں اَکھیں کھولیاں۔ سامڻے ہاشو درکھاڻ دی دکان ہئی پَر چھپر زمین تے ڈھیری ہا تے اَواز اِڈے اُڈے کھنڈے پُنڈے پئے ہَن ۔عبداللہ مُونجھے حالاں چھپر کوں غور نال ڈیکھڻ لگا۔ نیڑے پئے ہوئے چِھلے شہتیر تے نِک تے اُوں اپڻے آپ توں پُچھا ۔ تے اندھاری دے مُکدیاں تئیں ایہو سُچیندا ریہا۔ عبداللہ دا گھر اُچی ڈھیری دے پیلے کو نبھٹ تے جُھوٹدا رَہندے ۔ ہفڻ گو پیاں توں بَھری اوندی ساریاں دیواراں کوں اندھاری کُھتر چھوڑیا ہا۔ اوندے نیڑے آوڻ تے عالم داد گو ہے کٹھے کریندا رُک گیا۔ گل وچ سَن دی رسّی پا اینکوں تکھیندا ہویا آپے بول پیا۔ ''اَج ''بے بے'' کوں وَت نانگ نظر آئے چھت وچ''۔ عبداللہ اوندے مونڈھے تے ہتھ رکھیا۔ ''وت''۔ وت؟ ۔اُوں ہجے کھبّے ڈیکھ تے روونی اَواز وچ آکھیا۔ ''لالہ ایں رسّی توں ذرّی گھٹ نہ ہوسی اصلوں مُشکی سِرتوں پُچھ تئیں''۔ ''تئیں نی ڈٹھا؟''۔ عالم داد توبہ کیتی ۔ ''لالہ

اللہ نہ ڈکھاوے۔ میں اونکوں ہک وار ڈٹھا ہا لالہ، اللہ پناہ ڈیوے! اینجھا گھٹ بندہ بشر ڈیکھے تے مَرونجے''۔ عبداللہ اوندے کَن مروڑ تے ویہڑے وچ جھاتی پائی ۔ ویہڑے دی اَدھ وِچکار کھٹّوں پئیاں ہَن ۔ پُوریاں نوّں ۔ سامڻے تنور توں اُٹھدے دُھوں وچ تریمتیں اُچی اَواز وچ اونکوں ڈیکھ تے ہک دم چُپ تھی گئیاں ۔ او ماسی خیراں کوں چَھڑیاں چاتی تنور دے کول ڈیکھ تے پُچھیا ۔''ماسی وَت ڈِس پئی نانگ......؟''۔ اُوں ہونٹھاں تے دوروں انگل رکھی ''شی شی پُتر، اُچانی الیندے ہَن ۔ میڈا شک دور تھی گئے ۔ نانگ تھی نئیں سگدا ۔ ایہ اصلوں نی تھی سگدا''۔ ''تاں وَت کیا ہے؟ میں ایں گھرتوں اَوازار تھی گیاں ۔ سب رَل مِل تے اینکوں میڈی موت بنا ڈتے ۔ اخیر ایہ جھیڑا جَھٹا کے تئیں راہسی''۔ اُوں کھٹ تے ڈھہہ کراہیں زاری کیتی ۔''ہُولی پُتر! نانگ فقیر ہے ۔ دُعا، بددُعا ڈیندے''۔ تنور دے دُھوں وچ تپی ماسی جواب ڈِتا۔

او سِرہانڻے وچ سِر لُکا ماکھی وانگ بھڻ بھڻ کریندی تریمتیں کوں سُندا ریہا ۔ اوندی کنڈھ آلے پاسے قطار وچ ترائے کمرے ہَن ۔ انہاں وچوں پہلے کمرے دے اُکا سامڻے تخت پوش تے میندھی رَچی گھنگرالی ڈاڑھی آلا بزرگ دُعا منگدا پیا ہا۔ اوں عبداللہ دو منہ کر کے پھوکے مارے تے وَت اَستا واچا تے کڑک دار اَواز وچ گجیا ۔''مولوی صاحب آئے ہن اَج ؟''۔ ''کتھاں سئیں ! مولوی صاحب کوں آوڻ لگن اِتھاں ۔ آہدن مکئی دے تکے گھن تے نانگ تھولی نکلدن''۔ گنجڑے والاں آلی تریمت سِر تے رکھی چنگیر کھٹ تے رکھدے ہوئے آکھیا۔ ''مولوی صاحب ڈھیر آ پَھر گئین ۔ انہاں دا بندوبست وی ضروری ہے''۔

بُڈھڑے نیں اندھارے کمرے نکلدے وڈے کَن آلے مَندھرے چُھوہر کوں مُڑ تے ڈٹھا۔ ''توں ایڈی گرمی وچ اندر کیا کرڻ گیا ہانویں؟''۔ چھوہر کوئی

جواب نہ ڈِتا۔ ایں تے بُڈھڑا ہیا وی تپ گیا۔ ''نانگ تاں تئیں توں ماریا نی گیا ہُݨ تئیں۔ تیڈی حیاتی تے ڈو حرف ہِن۔ ایہ کوئی گالھ ہے۔ بَھلا ہے کوئی گالھ......؟''۔ او کجھ آکھݨ آلا ہئی جو کھٹ تے چوکڑی مارتے عبداللہ نیں سِر کُھنجایا۔ ''بابا ہِک نانگ دے مارݨ نال کیا تھیسی؟۔ ہِک مریسوں تے چار ہئے نِکل آسن''۔ بُڈھڑے دھوتی کس تے کھٹ دے سرہانڑے ساوے میز تے دُھوں وچ اَٹیجی کالی لالٹین کوں چا تے ڈند کِرکائے۔ ''عبداللہ توں نِرا اُگھو تا ایں۔ نانگ دشمن ہے۔ مَروِنجے تاں چنگاں اے''۔ عبداللہ بُڈھڑے کوں، برابر آلی کھٹ تے جنگھاں دگھیر بُھل کراہیں اَسمان دو ڈیکھݨ لگا۔ اندھاری مُکݨ تے اَسمان بہوں خالی تے تھکا ٹُرٹا لگدا پیا ہا۔ ''ایں اندھاری تاں اَسمان کوں چھکا چھوڑے کرم داد''۔

تانبے دی رنگت آلے وڈکنّے چھوہروی سِر لُڈایا۔ ''ہالا لہ ہے تاں اینویں۔ میں تاں ہل پنجالی دے بارے ڈھیر جاݨداں۔ اَسمان تھک ونجے یا نہ تھکے۔ میں کیا جاݨداں؟''۔ بُڈھڑے ڈوہاں دے وِچکار کھڑ تے پچ رنگی ڈاڑھی وچ اَنگلیں پھیر تے آکھیا۔ ''عبداللہ وَچھے دے کُھرپُوہلے تھی گئین۔ توں عالم داد کوں نال لاتے ڈنگر ڈاکٹر کوں کیوں نِویّں ڈِکھا آندا۔ کھونٹے نال بَدھے بَدھے تاں ایندا ناس مرتج ویسی۔ اُوں ماسی خیراں کوں روٹی دی تَھبّی خالی کھٹ تے رکھیندیں ڈیکھ تے ڈساوݨ لگا۔ پَر بُڈھڑے سب کوں اَواز ڈے تے کھاوݨ کیتے سڈا گھدا تے گالھ اَدھ وچ رہ گئی۔ ماسی خیراں ترینہاں کوں رنگیل دستے آلے پکھے نال ہوا وچ کھاوݨ کھاندے دیداں پوڑ پوڑ ڈیہدی رہی تے بُڈھڑے المونیم دا کٹورا مُنہ نال لایا تے پورے دا پورا پی گیا۔ عالم داد ذری جئی ڈِھل گھس نال پُچھیا ''بابا مکئی دیاں پیلیاں کوں ہُݨ وُڈی دی لوڑ تاں نئیں رہی ناں''۔ بُڈھڑے نانہہ وچ سِر ہلایا۔ عبداللہ ہولی جئی کھل تے عالم داد، دو ڈٹھا۔ ''نئیں گوڈی دی لوڑ وی نئیں۔ پاݨی وی نہ مِلیتاں خیر

سلّا''۔ ''کیا آکھی؟''۔ عبداللہ ہتھ چھک کراہیں کُرتے دے بٹن کھولے ''بابا مکئی دے سِٹے تاں ہُݨ سئیتاں وچ نئیں۔ او گُریہہ ہے جو''۔ ''اُلو دا پٹھا! نحوست ماریاں گالھیں کرݨ دا ویلہ رہ گئے کیا؟ تیکوں تاں پاؤلیاں دے گھر جمݨاں چاہیدا ہئی۔ گُریہہ ہے تاں ایں وچ وی مولا دی رضا شامل ہے۔ توں تھیندا کوݨ ایں؟''۔

''میں'' عبداللہ آکھݨ چاہندا ہا۔ پَر ماسی خیراں انوٹھاڈ کھاتے اونکوں شرم ڈِیوائی۔ ایں کیتے کھٹ تے چادر تاݨ تے ویہڑے وچ دُھپ آوݨ تئیں سُتا ریہا۔ او سمݨ تے جاگݨ دے وچکار اکثر چھت تے، ویہڑے وچ کھٹ تلے نانگ کوں رینگدا ہویا محسوس کریندا رَہندا۔ ایں توں کوئی جاہ تاں خالی رہی ویندیں۔ اِتھاں تئیں جو اُنہاں دی رڑھیں وچ وی پچھادی سِرے تے جیڑھے ٹبے ہِن۔ اُتھاں وی ایں بدبخت کوں کئی لوکاں ڈٹھا ہئی۔ گرمی وچ سڑدی بلدی ریت تے مسکین جوگی کوں سالاں تئیں ایہ ٹھرک رہی جو نانگ مِل ونجے۔ ہڈیاں دی مُٹھ، مسکین جوگی کوں او کھوہ تے سڈواتے دیر تئیں بُلیندے سُندا راہندا۔ اوندی کتنی پُشتاں کوں ایں نانگ نیں برباد کیتا ہا۔ ''کیوں چاچا مسکین ایہ نانگ منتر وچ کیوں نئیں آندا''۔ او اپݨی پُھلاری اَکھ تے ہتھ رکھ تے آہدا۔ ''کیویں نہ آسی میڈے منتر وچ۔ سامݨا اِی نئیں تھیندا۔ لُکے چھپے دی لڑائی وچ بندہ اَدھ مویا تھی ویندے۔ میدان دی گالھ اِی ہئی اے۔ نانگ تھی تے بَھجدا کیوں اے؟''۔ او کھل پیا۔ ''تے ہِک گالھ میڈی ہئی وی سُݨ گھن...... کیوں نہ بُھجسی عبداللہ شاہ۔ سَن چوڈاں دی لڑائی تئیں میڈے ڈاڈے نال اوندی جنگ رہی۔ وَت میڈے بہشتی بابے ایں عذاب وچ جان ونجائی تے ہُݨ ایں ساوݨ تئیں ہڈ پیر سلامت راہندن تاں ڈیکھ گھنیں او میڈی جھولی وچ ہوسی۔ ناں تاں ایں ساوݨ وچ سو سال اوندے پورے تھی ویسن۔ وَت کوئی سبیل نہ راہسی اوندے بچݨ دی''۔ ''کیوں کیڑھی شئے دی سبیل نہ راہسی؟''۔ ''نانگ دے آدمی بݨݨ دی ہیا

کئیں دی۔ آدمی بݨ گیا تاں ٻہوں خرابی آسی اِتھاں‘‘۔ ’’ایں توں وَدھ تے خرابی؟ رڑھیں اَݨ واہندڑ پئین۔ ہئی کیا خرابی آسی۔ ایں توں ودھ کے‘‘۔ ’’آسی اَڄاں خُرابی ہئی وی تھیسی۔ ہئی وی...... ہئی وی......؟‘‘۔ اونت نِندرائی اَکھیں وچ پورا ویہڑا گُھم گیا۔ او بُڑ بُڑ کریندا ہویا ویہڑے وچ خالی کھٹوں تے حیریان تھیا۔ انہاں کوں نانگ تاں نئیں گھن گیا اُݙ اتے۔ اَخیر ایہ سارے لوک کِتھ گئین؟‘‘۔ ’’کوݨ لوک‘‘ ماسی خیراں چُلھے وچ بھاہ سورݨ توں سِر چاتیا۔ ’’بابا، عالم داد، زینت، ہیا،...... ہیا......‘‘۔ ماسی خیراں پیڑھی توں مَسیں مَسیں اپݨے ہݙ یالے جسم کوں اَنج کیتا۔

عبداللہ جیکر توں اِتلی دیر جاڳدا ریہوں نا! تاں ٻہوں کجھ خالی تھی ویسی۔ رَج تے سُتا کر۔ سویلے جاڳݨ تیڈے ویری، تیڈے دشمن‘‘۔ ’’ماسی‘‘ او شرمساری مِٹاوݨ کوں ویہڑے وچ پھردے۔ کُتیاں کوں پچکراں کریندا کمرے وچ لڳ گیا۔ سامݨے آلی دیوار تصویراں نال بھری پئی ہئی۔ کندھ تے ہلکا گیروی رنگ جاہ جاہ توں پھٹ گیا ہئی۔ اوں چِھر کی بھر تے چھت دو ݙٹھا۔ ایں چھت وچ نانگ توں سِوا ہیا تھیوی کیا سڳدے۔ ݙنگیاں کڑیاں تے جالیاں دا جنگل ڄم آئے۔ دروازے آلی اُبھی کندھ کوں لمبی تیڑھ نیں ݙو حصّیاں وچ ونڈ چھوڑے۔ چھت کتنے ݙینہہ تئیں سلامت رہ سڳدی اے۔ عبداللہ یار یوں مُتا جوگی مسکین وانگوں نانگ دی ٹوہ لیندا باہر نکل آیا۔

ڳلی دی چُپ غُڑپ وچ ماسی خیراں دی اَواز اُبھری۔ ’’عبداللہ پُتر کِتھاں ہِیں توں، جلدی ٻول؟‘‘۔ اُوں ہک لحظے کوں جنب تے ماسی کوں ݙٹھا۔ ’’ماسی ہُݨ میں ویندا ں۔ دیر تھی گئی اے‘‘۔ دیر تاں ہر روز تھی ویندی ہے پُتر؟ روٹی کھا ونڄ۔ ’’روٹی‘‘ عبداللہ ماسی دے گُنجڑے والاں کوں دروازے وچ پَھسیا ݙیکھ تے پُچھیا۔ ’’ماسی روٹی تے کھا گھنساں پَر اَج ساوݨ دی تریخ کیا ہے؟‘‘۔ ’’ایہ کوئی ڳلیاں وچ

پُچھݨ دی ڳالھ ہے بَھلا‘‘۔ ماسی ڳلی وچ آ، تے ہولی جئی آکھیا۔ ’’وَت وی‘‘۔ ’’ویہویں ہے‘‘۔ عبداللہ نیں ہولی جئی تھوڑ چولے۔ ’’تاں وَت ساوݨ وچ ݙینہہ اِی کتنے رہ گئین؟‘‘۔ ’’کیندے ݙینہہ پُتر......؟‘‘۔ پَر او ماسی دی ہکلاں توں بے نیاز، اندھاری وانگ ڳلی توں نکل گیا۔ رڑھیں دے ٻنّے تے پیر رکھدیں سارا اونکوں ہک گونجڑے تے ویڑھ گھدا۔ جیکر ایہ سال، ایہ ساوݨ وی نانگ دے آدمی بݨݨ دانہ ہویا تاں؟‘‘۔ اُوں ہک وار ولت اُچے جھکے کچّے مکانیں دو مُڑ تے ݙٹھا۔ پَر حونصلہ کر تے اُوں یقین کر گھدا جو ایہو ہے او ساوݨ، جڈاں نانگ نیں آدمی بݨنا ہے تے ضرور بݨنا ہے۔

اللہ بچایا

ظفر سِپل

اوایں توں وَدھ جی تے کریندی وی کیا! ۔ جئیں ویلے اُوں اینکوں جایا۔ حیاتی وچ پہلی وار اوندے چہرے تے اجہے سُکھ ڈِکھالی ڈِتی جو ایں توں پہلوں کڈاہیں نہ ڈِسی ہئی۔ پَر جئیں کوں اُوں جایا ہا او نہ جیند اڈ سدا ہا نہ مُردہ۔ نبض ہئی جہڑی رُکدی رُکدی چل پوندی ہئی۔ اوتاں جمدے ویلے وی نہی رُنا۔ دائی تے گلی دیاں ساریاں بُڈھڑیاں ماء دے چہرے تے مُسکان ڈِیکھ کراہیں ایں توں بے پرواہ تھی گیاں۔ پَر ساریاں ہک ہک کرتے وارو واری بال تے اپنے ٹوٹکے ازماوݨ لگیاں۔ تاں اوں ویلے اِڈوں اُڈوں دے محلیاں دی مسیتاں وچوں کتھاہوں ہولی تے کتھاہوں اُچی اَواز وچ دیگر دیاں اذاناں سُݨیجݨ لگیاں تاں بال وچ حیاتی دیاں نشانیاں ڈِسیجݨ لگیاں...... پَر ماء...... اوندے چہرے تے موت داپر چھانواں لاہوݨ لگا۔ وَت اوں گزرے سالاں دے ہک ہک سال کوں یاد کیتا۔ کئیں ویلے اوندے مَتھے دیاں رَگاں تڑتیج ویندیاں تے کئیں ویلے او سُکھیتا ڈِسدا۔ وَت اوں سُتیاں سُتیاں سِر کوں ذرّی جئی اُچا کرکے بال دو ڈِٹھا۔ مُسکائی۔ یا وَت لنگھی حیاتی کوں گھٹایا کِھل نال ڈِٹھا تے مرگئی۔ او ایں توں وَدھ جی تے کریندی وی کیا۔ پَر اُوں جو کرݨاں ہا او کرگئی۔ او ہک ہئی جان کوں حیاتی ڈِے گئی۔ ساریاں محلے آلیاں جنہاں رَل مِل ٹوݨے ٹوݨکے کرتے مردے ہوئے بال کوں بچایا ہا۔ اوندا ناں اللہ بچایا رکھیا۔ ناں تاں سچی مُچی او مَریا ہویا اِی جمیا ہا۔ مُویا نہ ہئی مویاں وانگ ضرور ہئی۔

کرم الٰہی جڈاں شامی گھر والیا تاں اُوں ڈِٹھا جہڑا اچیٹے ڈِینہہ وانگوں ظاہر ہئی

۔ اوسُنیا جو قیامت دے ڈِینہہ وانگوں لنگھیا ہا۔ او اُتھاہیں مُوڑھے تے بہہ گیا۔ او چاہندا ہئی جو کجھ سوچے تے سارے ہُݨ دے حال تے غور کرے۔ پلر اوندا ذہن اُکا خالی ریہا۔ جیویں ہُنالے ڈِوپہر اَسمان ہوندا ہے۔ خالی، بے رونق، چُپ چپیتا، کجھ دیر اور بھوئیں دو سِر نوّا تے ڈِیہدا ریہا۔ وَت اُٹھیا تے ہولے ہولے ٹُردا ہویا بھاگ بھری دے سرہانے آن بیٹھا۔ اوندے قبلہ رُخ چہرے کوں ہتھاں دے پیالے وچ گھن تے اپنے پاسوں کیتُس۔ وَت اونکوں اینویں لگا جو ہُݨ اوندیاں اَکھیں اوندی برداشت دا ساتھ نہ ڈِے سگسن تاں اُوں سِر تے رکھے صافے کوں اَکھیں سامُھے کر گھدا تے اِرکاں گوڈِیاں تے ٹیک ڈِتیاں۔ کجھ دیر خموشی رہی۔ وَت اینویں لگیا جیویں او ہولے ہولے ڈُسکیاں پیا بھریندا ہووے۔ محلے دیاں کجھ تریمتیں تے کجھ جنڑے جو ہُݨیں ہُݨیں گھراں دو ولّے ہَن۔ تھولی دیر تاں اُوں دو ڈِیہدے ریہے تے کجھ نہ بولے۔ وَت ہک بُڈھڑا اَگتے ودھا تے اوندے مونڈھے تے ہتھ رکھ آکھݨ لگا۔ اوئے کرما، صبر کر یار، ڈِیکھ دل چھوٹا نہ کر، اساں جو ہیں"۔ کجھ دیر تاں او بُت وانگوں بے سُدھ بیٹھا ریہا تے کجھ نہ بولیا۔ جیویں جو کجھ نہ سُنیا ہووِس۔ وَت اپنا صافہ جھولی وچ پا آکھݨ لگا "کرماں آلی تاں اپنا ویلہ پورا کرگئی۔ پَر ایں کویلی جئی جان کوں ڈِکھارے سٹ گئی"۔ نہ بھئی ناں، ایں نہ سوچ، جئیں ڈِتے او ہو پلیسی۔ او سب جاݨدے، اونکوں سب پتہ ہے یار۔ اونکوں سب پتہ ہوندے۔ جہڑا آندے او وَل وی ویندے۔ جہڑا اوں نجݨ آلا کرتے ویندے یا جہڑا آوݨ آلے کرݨا ہوندے۔ او بس ڈِیہدا راہندے تے مُسکاندا راہندے۔ کڈاہیں کڈاہیں میں سُچیندا اں اونکوں ساڈی گزران نال کیا۔ اونکوں تاں بس حیاتی دے دریا دی روانی نال عشق ہے۔ ایں تاں بس اَپنا میلہ سجائی رکھݨ اے۔ وَل میں سُچیندا اں، نئیں ایویں وی نئیں۔ نہ تاں جہڑا چنگی نبھا گئے یا جہڑا بُری لنگھا گئے۔ او سارے ہکو جئے تھئے۔ اونکوں بُری گزراناں آلے کوں شاباشی کیتے کجھ نہ کجھ تے اپنے کول بچا تے رکھݨا

چاہیدے ۔ کجھ تاں اوندے وَلدے ہوئے کیتے وی ہووݨاں چاہیدے ۔ پَر ڳالھ صرف چنگی یا بُری گزران دی وی نئیں ۔ ڳالھ بعد وچ شاباشی دی وی نئیں ۔ میں تاں ڳالھ کرݨ چاہنداں اُوں ڈِراکلے خلاءدی۔ جیہڑا روح دے ذرّے ذرّے وچ تے بُت دی ہک ہک پُورو وچ لُوط ہوٹی او انگ چمنبڑ یا ہوئے وَاو جیکوں بندہ ساوݨ دی کئیں کالی شمور رات دی بارش وچ، حیاتی دے ڈِراکلے جنگل وچ کہیں کلھے تے تیکدے تنبو وچ ماءدی ٹھڈی یخ کُکھ توں جمدے ہوئے بُت دے ہک ہک سیال دے نیوکلس وچ کھنڈرے نُطفے وچ مورثاء وراثت وچ گھن آندے ۔ میں توں اوں ڈِراکلے خلاءدی ڳالھ پیا کرینداں۔ او خلاء جیہڑا حیاتی ساری نال نال راہندے ۔ اُوں ویلے وی نئیں جڈاں او اپنی سوہݨی سوڈھی ذال تے چھوٹے بال دے نال کئیں شام لگژری کار وچ لانگ ڈرائیو تے نِکھتا ہووے۔ ایہ ساریاں ڳالھیں میں اینویں نئیں کریندا پیا۔ یاداں دا ہک سلسلہ ہے جیہڑا دائرہ در دائرہ کھنڈدا ویندے۔ سُنگڑدا ای نئیں۔

میکوں سیالے دے او ڈِینہہ یاد آندن ۔ جڈاں شامی ڈِو ویلے مِلدے سار ساڈے کیتے رات تھی ویندی ہئی ۔ کیوں جو گلی دے بئے گھراں وانگ ساڈے گھر وی بجلی نہ ہئی ۔ اساں لالٹین بلیندے ۔ پَر اوندی میلی ملوٹی روشنی ساکوں بیا وی رات تھیوݨ دا احساس ڈِویندی تے اساں جلدی سم ویندے تے ساڈا ناشتہ وی بنہاں لوکاں توں پہلوں تھیندا ۔ پَر ایہ کیڑھا سکے ہوئے توں شاں تے انڈیاں دے آملیٹ دا ناشتہ ہوندا ہا۔ اتاں رات کوں بچیّاں روٹیاں مُجّھے وچ رکھ ڈِیندی تے سو ویلے وڈے ویلے ساڈے سامݨے رکھ ڈِیندی۔ میں تے کرم الٰہی ایں مُجّھے وچوں وارو واری ہتھ مارتے روٹی دے گرانہہ بھنیندے تے اوں ویلے تئیں کھاندے رہندے ۔ جے تئیں ساڈے ہتھ خالی کندوری نال نہ لگدے ۔ وَت اساں حریان تھی کے ہک ڈُوجھے وَل وی نہ ڈِیہدے ۔ ایں وچ حریان تھیوݨ دی بھلا ڳالھ وی کیا ہئی ۔ اساں

بقایا ڈڈھ پاݨی نال بھر گھندے ۔ وَت تھولی دیر بعد کرم الٰہی آہدا ۔ یار احمد بخشا! دیوار تے دُھپ کوں ڈِٹھئی ؟ ۔

خبر ہئی جو سکول دا ویلہ تھی گئے ۔ تے وَت اساں اپݨے اپݨے بستے چاتے سکول دوڑُ پوندے ۔ ساڈے گھر وچ کھڑی وی تاں نہ ہئی ۔ انہاں گھر دی پچادھی دیوار تے آوݨ آلی دُھپ توں پکا اندازہ لیندے جو ہُݨ سواسَت تھی گئین تے ہُݨ ساڈھے سَت تے ہُݨ پونے اَٹھ تے ہُݨ ساکوں ٹُر ونڄݨاں چاہیدے جو اٹھ وجے تئیں سکول پُڄ پووواں ۔ پَر ساڈے نرہان ہمیش اجھے بے چستے وی نئیں ہوندے ۔ قربانی آلی عید خاص طور تے ساڈا نرہان چسولا تھی ویندا ۔ اتاں گوانڈھیاں دے گھروں آوݨ آلے گوشت وچوں اُچیچی دُنبیاں دی چکلی دی چربی دیاں بوٹیاں کوں اُنجواَنج کریندی تے انہاں کوں دیگچی وچ گرم کر کے ڈِلھ بݨیندی ۔ ساڈے گھر وچ گھیو وی بہوں گھٹ آندا ہا ۔ ایں کیتے اساں سارا سال قربانی آلی عید دی تانگھ تنگھیندے ،تاں جو ڈِلھ دے چسولے پُراٹھے کھا سگھوں ۔ انہاں ڈِینہاں ساڈے کمرے دا وِچلا حصّہ جتھاں چُلہا پیا ہوندا ہا۔ ڈاڈا رونقی بورچی خانہ بݨ ویندا ۔ اساں ڈِونہیں بھرا اتاں دے سامݨے بہہ ویندے ۔ میں انہاں ڈِیہاڑیاں لاڈ رڑ ابݨݨ دا شوقی تھی کراہیں آہدا ۔ اتاں پہلا پُراٹھا میڈا ۔ وڈا بھرا کرم الٰہی نِکا بھرا ہووݨ پاروں میڈا ایہ حق من گھندائے تے اساں کرارے پُراٹھے چس چاچاتے کھاندے ۔ اساں اپݨے ایں بورچی خانے کوں سیالے دی کئیں اَجّھے چُھٹی دے ڈِینہہ رونقی بݨاوݨ دا اَہر کریندے ۔ جئیں ڈِینہہ پالا ڈھیر ہوندا یا بارش تھیندی پئی ہوندی ۔ اُوں ڈِینہہ بھرا کرم الٰہی بہوں محبت نال میڈا پورا ناں چیندا تے آہدا ۔ کیوں بھرا احمد بخش! چاہ پیسیں؟ میں ٻجھ ویندا جو کرم الٰہی کیا آکھݨ چاہندے ۔ ایں کیتے میڈے چہرے تے چاہ دی ڈاڈھی سِک دے ہوندیں ہوئیں وی مندا لگدا ۔ ”ناں“ ...... میں چاہ،

نئیں پیونی ۔ ’’میں ڈُدھ منگن نہ ویساں‘‘ ۔اوناں یار! اَپنے گوانڈھی ہن ۔ بہوں چنگے لوک ہن‘‘ ۔ ساڈے گوانڈھی بھانویں جو چنگے لوک ہَن ۔ اصل وچ جڈاں وی کڈاہیں ساکوں چاہ دی طلب ہوندی ۔ بھرا کرم الٰہی میکوں نال آلے سیّداں دیگھر ایہ سمجھا تے ڈُدھ منگن کیتے بَھیجیندا ہا جو ’’توں آکھیں ۔ بھرا کرم الٰہی کوں تاءاے ۔ تھولا جیہاڈُدھ ڈیوو چا۔ دوائی کھاونی اے ۔‘‘

اُنہیں دیاں اپنیاں پنج سَت منجھیں ہَن تے ڈُدھ ڈیندے ویلے او کڈاہیں اوکھیں تولھیں نئیں کریندے ۔ پَر ڈو چار ا منجھیاں کُوڑ پلال توں بعد او سمجھ گئے ۔ ایں کیتے ہُن جڈاں وی میں کڈاہیں اُنہاں دے گھر ویندا ۔ او میکوں ڈیہد یاں اِی سمجھ ویندے تے اُنہاں دا پیئو چاچا انیس شاہ ذرّی جئی کھِل کراہیں آہدا ۔ ’’آ بچڑا احمد بخش! اَج وَت تیڈے بھرا دی طبیعت خراب تے نئیں‘‘ ۔ او بہوں چنگے بندے ہَن ۔ اُنہاں دی چِٹی لمبی گھاٹی ڈاڑھی میکوں بہوں چنگی لگدی ہئی ۔ او میکوں اپنے کول بلہیندے ۔ حال حویلہ پُچھدے ۔ پیار کریندے تے بہوں ساراڈُدھ برتن وچ پا تے ڈے ڈیندے ۔ پَر ایہ سب کجھ میکوں بہوں عجیب لگدا تے میں چاہ دے چھیکڑی گُھٹ تئیں شرمندہ شورا آپ کوں محسوس کریندا ۔ سیالے دے بے رونق ڈینہہ ساڈے تئیں بہوں بھاری ہوندے ۔ ہک کمرے دے ایں ٹاہلی آلے گھر تے سجھ ہمیش بے رحمی نال لسکدا ۔ کوئی ورانڈہ وی نہ ہئی ۔ ایں کیتے سارا ہُر ٹاہلی دے نِکے جئے وَن تلے کٹھے تھیندے ۔ سکول توں وَلن دے بعد جڈاں گلیاں سُنجیاں تھی ویندیاں تاں صرف اساں ہوندے جھڑے جاگدے راہندے ۔ پکھر سِر دی چوٹی توں پیراں دے نونہاں تئیں واہندا راہندا ۔ مَیں چاہندا جو ہوم ورک کر گھناں پَر کئیں کم وچ دِل نہ لگدا ۔ وَت بھرا کرم الٰہی ، ذری جیہا کھنگورا مار آہدا ۔ ایہ ڈیکھیں احمد بخشا! میڈی تاں چیل گرمی دانیاں توں بھر تج گئی اے ۔ میں سمجھ ویندا جو او ذرا

سُکھیت کیتے جو میں اُنہاں دی چیل تے ہتھ پھیراں تے او کھیت نال انہاں لنگھد یاں لحظاں کوں لنگھاواں ۔

وَت تریجھا پہر تھی ویسی تے گلی وچ لوکاں دا آون وَنجن شروع تھی ویندا ۔ وَت شام تھیندی تاں میں چہندا جو گلی آلا بلب بلے تاں میں ہوم ورک کراں ۔ اصل وچ بجلی دا کھمبا ساڈے گھر دے اصلوں نیڑے ہا تے شام تھیندے اِی ایں کھمبے تے بلب بلدا تاں اساں اپنا ہوم ورک کر گھندے ۔ میں منڈھوں پڑھائی وچ چنگا ہَم ۔ بھرا کرم الٰہی دا پڑھائی وچ دل ناہی لگدا ۔ پلر او میڈے کیتے ہمیش فکر مند راہندا ۔ کڈاہیں بلب دیر تئیں نہ بلدا تاں او دل لگی کریندے ہوئے آہدے ۔ یار، ایہ واپڈا آلیاں تے ذرّی کاوڑ کرنی پوسی جو ایہ ساڈا بلب دیر نال بلیندن ۔ کئی سالاں بعد جڈاں اساں ڈونہیں بھراواں ڈانہویں کرن توں بعد کنک منڈی وچ ہک آڑھت دی دکان تے منشی گیری دا مُنڈھ بدھیا ۔ تاں ایں ٹاہلی آلے مکان وچ بھرا کرم الٰہی دا پرنیوا تھیا ۔ پَر حیاتی اونویں وی اونویں اِی رہی ۔ ہا! ہُن کرم الٰہی کیتے ہک اَنج کمرے دی لوڑ ہئی ۔ ایں کیتے اپنے سیٹھ توں اُدھار گھن تے ٹاہلی آلے مکان وچ ہک کمرے دا ودھارا کیتا گیا ۔ گھر وچالے ہک کمرے تے ہک بندے دے ودھارے تے تنخواہ وچ کٹوتی دے نال کجھ مسئلے وَدھ گئے ، تے وَت اوں ہُنالے دے ڈینہہ ہَن جڈاں اللہ بچایا جمیا ۔ بئے ہک بندے دے ودھارے نال تھی سگدا ہئی جو کجھ بئے مسئلے ودھاون دے حق وچ نہ ہائی ۔ تاہوں اوں ویلے سِر جھوک لڈاون دا فیصلہ کر گھدا ۔ کویلی جئیں جان آلے اللہ بچائے کوں چاون آلی بھاگ بھری آپ جگ توں جھوک لڈا گئی ۔ پَر ہک اللہ بچایا کوں نئیں کرم الٰہی کوں وی وختے پا گئی ۔

کرم الٰہی پہلوں اِی صبر شُکر تے ڈِھلے مزاج دا بندہ ہا ۔ او ہُن بیا وی حیاتی دے دھارے توں اَنج تے چُپ غڑپ تھی گیا ۔ ایہو سب کجھ اللہ بچائے ٹاہلی آلے

گھر وچ ڈِٹھا۔ جھڑا اساں ڈِونہیں بھرا اواں ڈِٹھا ہئی تے ایہو سبھ کجھ اوں اپݨے پیّو توں سِکھیا تے ترکے وچ ڈِٹھا۔ جھڑا اساں اپݨے وڈِکیاں توں سِکھیا تے گھدا ہئی۔ پَر جڈِاں اوندا سکولے داخلہ تھیا تاں خبر تھئی جو او بہوں سیاݨاں تے پڑھا کوبال اے۔ ٹاٹاں آلے سکول وچ ڈِوجھی جماعت توں اِی اوں ہر واری فسٹ آوݨ پئے گیا۔ او پنجویں کلاس وچ ہا۔ جڈِاں میں پرنیج تے شاہر اِچ ہک چنگے رہائشی علاقے وچ اَنج گھر بݨا تے راہوݨ دا فیصلہ کیتا۔ اصل وچ میں مُنڈھوں لاء دا اپݨی دناوت دے ہتھوں مجبور ہَم تے میڈِے پیر بھوئیں توں ذری ذرّی اُتے چوڈّے ہَن۔ میڈِے اندر ہک کاوڑ ہئی جھڑی میکوں کجھ نہ کجھ کرݨ تے مجبور کریندی ہئی۔ تاں میں ایہ سچی مُچی کرڈِکھالا۔ آڑھت دی دُکان تے اپݨے مُنشی ہوندیاں ویلے اِی میں ڈِوترائے نِکے سُکے سودے کیتے۔ انہاں وچ میکوں ڈِاڈھا نفع تھیا۔ وَت میں ڈھیر ہشیار تے حوصلہ وند تھی گیُم۔ اُنہاں ڈِینہاں بہوں مُد بعد کپاہ دا سیزن بہوں چنگا لگا۔ میں جِتلی وی پُھٹی سستے بھاء مُل گھدی کجھ ڈِینہاں روکی رکھݨ توں بعد جڈِاں بھاء وَدھݨ تے وِکیُم تاں میں بہوں سارے نوٹ کمائے۔ جڈِاں بہوں سارے نوٹ ہتھ آگئے تاں لازمی ہا جو میں شاہر دے کئیں چنگے علاقے وچ گھر بݨاواں تے شادی وی کر گھناں۔

ہُݨ ساری منڈی وچ ایہ گالھ مشہور ہئی جو احمد بخش بہوں سیاݨاں ہے تے قسمت وی مہربان ہے۔ مٹی کوں ہتھ لیندے تے سونا بݨ ویندی اے۔ ہُݨ میڈِے کول اِتلا ویلا کتھاں ہا جو میں ٹاہلی آلے گھر ونج تے کرم الٰہی دی پُچھ پرتیت کراں تے اوں ڈِیہاڑے وی میں بہوں اوکھا ویلا سُنگھاڑ تے ٹاہلی آلے گھر اللہ بچائے دی خیریت پُچھݨ گیُم جھڑا نال آلے محلے دے گھر دی گمٹی تے پتنگ اُڈِیندے چھت توں ڈھہہ کراہیں پھٹل تھی گیا ہئی۔ اوں ڈِسایا ''چاچا! میں تے ڈھہہ کراہیں بے ہوش تھی گیا ہَم۔ اُنہاں میکوں پاݨی پِوایا تے جڈِاں میکوں ہوش آیا تاں اُنہاں میکوں

گھر توں باہر کھڑا کرڈِتو نے''۔ میکوں سمجھ آگئی جو اوڈِردے ہو سن اللہ بچایا خیریں میری دا گلا نواں نہ گل پئے ونجے۔ اونکوں ڈھیر سَٹاں نہ آئیاں ہَن۔ پھٹ ہک اَدھ ہا، جھڑا معمولی ہا۔ پَر اوندی مکڑ ہڈی ٹُرٹ گئی ہئی۔ ایں کیتے درد پاروں اُٹھی نہی سگدا۔ میڈِا دِل تاں آہدا ہا جو اینکوں ہسپتال گھن ونجاں پر میڈِے کول اِتلا وقت کتھاں ہا۔ میں جیب توں بہوں سارے پیسے کڈھ کراہیں بھرا کرم الٰہی کوں ڈِتے تے آکھیا ''یار کئیں ہسپتال وچ ونج تے ایندی ہڈی بدھوا گھن تے ڈِیکھ سستی نہ کریں۔ ایہ بہوں ضروری ہے۔ او آکھݨ لگا ''اونئیں احمد بخشا! مکڑ ہڈی کولی ہوندی اے۔ میں بدھ چھوڑی اے۔ آپوں آپ جُڑ ویسی۔'' سچیں مکڑ ہڈی کولی ہوندی ہے۔ ایں کیتے جلدی جُڑ گئی۔ پَر مَٹھا صبر شکر آلا تے چُپ چپیتا میڈِا بھرا ہولے ہولے اندری اندر بُھردا ویندا ہا تے ساکوں خبر وی نہ تھئی تے او نہ جُڑ سگیا تے ہک ڈِینہہ۔ ہک عام جئے ڈِینہہ چُپ چپاتا اپݨی کرماں آلی بھاگ بھری دے کول مُر گیا۔ تے اُوں ڈِینہہ میں ویلے سِر کیویں نہ پُجدا۔ اوں ڈِینہہ پہلی واری میڈِے ہاں کوں ہلا وا آیا۔ جڈِاں اوندی میّت کوں میں مونڈھا ڈِتا تے اپݨے ہتھیں قبر وچ لہایا۔ تے جڈِاں میں اوندی قبر تے مٹی سٹیندا پیا ہامی تاں میں اصل وچ اپݨے گزرے ویلے توں مٹی دی تہہ ہولے ہولے پرے پیا ہٹیندا ہَم۔ میں سوچیا، کرم الٰہی میڈِا ماء جایا۔ اوندی میڈِی ہکو جد ہئی۔ ساڈِا اتر کہ وی ہکو ہا۔ اُوں ٹاہلی آلے گھر وچ اساں اپݨے ڈِینہہ، ساریاں رُتاں کٹھیاں لنگھائیاں ہَن۔ سارے ٹھڈے تتّے موسم کٹھے بھوگے۔ میکوں ہکرا عید دے پُراٹھے تے منگالی دے ڈُدھ نال بݨی چاہ...... تے بیا بہوں کجھ یاد آیا۔ تاں وَت سب کوں پالݨ والے نیں سیاݨے اللہ بچائے کوں کیوں اوں ٹاہلی آلے گھر وچ اونہی وراثت، اُونہی ترکے دے نال راہوݨ ڈِتا تے کیوں او ٹاٹاں آلے سکولے پڑھیا۔ تے میں کیوں شاندار رہائشی علاقے وچ آریہُم تے کیوں میڈِا پُتر ندیم روانہ لسکدی کار وچ

شاہر دے سب توں چنگے سکول وچ پڑھݨ ویندے ۔ تے وَت میں ہک چنگاں فیصلہ کیتا تے اللہ بچائے کوں میں اپݨے نال اپݨے گھر گھن آیُم ۔ ایہ ڳالھ اُکا ٹھیک ہے تے ایندے وچ رَتی جو ڳا وی کُوڑ نئیں جو میں اللہ بچائے دی اونویں ݙیکھ بھال کیتی جیویں اپݨے پُتر ندیم دی کریندا۔ اونکوں او جھے کپڑے پواوے او نجھے سکول داخل کرایا تے اوݙو نہیں ہکو ڳاݙی تے سکول ویندے ۔ پَر کل دے حادثے بھل جو صدمے تے اَج دی اللہ بچائے دی ڳالھ سُݨ تے میڈا دھیان وَل وَل ایں پاسے ویندے جو ڳالھ چنگی یا مَندی گزران دی نئیں ہے ۔ میں تاں ڳالھ کرݨ چاہنداں اوں ݙرا کلے خلاء دی جھڑا روح دے ہک ہک سیل دے نیوکلس وچ کھنڈے نطفے دے مورثاء وارث وچ گھن تے آندے ۔ ایہ سب ڳالھیں میں اینویں نئیں پیا کریندا۔ اینکوں تاں میڈے بھتر تیجے دے ہک ہنجواں تے ݙُسکیاں بھرے فقرے گولی مار ݙتی اے ۔ ہُݨ میکوں کُھل تے ڳالھ کرݨ ݙیوو۔ اوں رات اساں ندیم دی سالگنڈھ دا ہک ہوٹل وچ ہَلا گلہ کر تے ولدے پئے ہاسے ۔ باہروں بارش تیز ہئی۔ ہُݨ اللہ بچایا وی ݙاڈھا کُھل گیا ہا۔ او ہر کٹھ تے کُھل کُھلا تے ڳالھ مہاڑ کریندا ہا۔ اُوں ویلے وی او ہوٹل دی سروس دی دل کھول تے تعریف کریندا پیا ہا تے مہانگے پر نکارا کھاوݨیاں دی پرکھ پڑچول وی نقد و نقد ݙسیندا بیٹھا ہا۔ جڈاں ساݙی ڳاݙی ابڑ غت گھلکی تے ہک کھمبے نال وَنج ٹکرائی ۔ گݙی دا تے کجھ نقصان نہ تھیا۔ اساں سارے بچ گیو سے ۔ ندیم کھمبے آلے پاسوں ہئی۔ اونکوں سَٹاں تے معمولی جیہاں آئیاں پَر او صدمے توں بے ہوش تھی گیا۔ ہُݨ میں تاں بے ہوش پُتر کوں ݙیہدا ہم تے ہاں مُٹھ اِچ آندا ہا۔ پتہ نئیں شہر دے کِتلے کلینک ہَن جتھاں اساں وِہلے وِہلے بَھج دُھرک تے پُجے ۔ پَر ایں بارش آلی ٹھڈی رات اِچ ساکوں کوئی ڈاکٹر کتھاہیں ناہ مِلدا پیا ہا۔ وَت چھیکڑ تے ہک ڈاکٹر مِلیا تاں اُوں ݙاڈھی ݙیکھ بھال توں بعد ساکوں ݙسایا جو گھبرایجݨ آلی کوئی

ڳالھ نئیں ۔ معمولی سَٹاں ہن ۔ بال صدمے توں بے ہوش تھی گئے ۔ ہُݨیں ہوش وچ آ ویسی ۔ پَر اساں لوڑ دیاں دوائیاں پاروں شاہر دے ہک نُکر توں ݙوجھی نُکر تئیں بَھج دھروک کیتی ۔ ایں ساری بھج دھروک وچ اللہ بچایا بہوں ݙُکھی تے چُپ غُڑپ ریہا تے جڈاں اساں گھر پُجے تاں فجر دیاں اذاناں سُݨیجݨ لگیاں۔ ندیم اُکا ٹھیک ہا تے پہلوں آلی کار ہا۔ وَت اساں تھکے ٹُرٹے ہوئے سارے اپݨے گرم کمریاں وچ اَرام نال سم تھئے ۔ پَر جئیں ویلے میڈی اَکھ کھلی تاں میکوں محسوس تھیا جو کوئی ہولے ہولے ݙُسکدا پئے ۔ میں غور کیتا تاں خبر تھئی جو اَواز اللہ بچائے دے بیڈ توں آندی پئی اے ۔ اونہہ اپݨا منہ دیوار دو کیتا ہویا ہا۔ میں اوندے بیڈ دو ڳیُم تے وَت بہوں پیار نال اوندے مونڈھے تے ہتھ رکھ کراہیں اوندا منہ اپݨے پاسے کیتُم تاں ݙٹھم جو اوندیاں اَکھیں لال ہَن ۔ شئیت او اُکا سَم نہ سَگیا ہا۔ اوندا سِرہانہ سِنہا ہا تے ہنجوں تار و تار اوندیاں اَکھیں توں واہندے پئے ہَن ۔ میں سوچیا! شئیت او ندیم پاروں پریشان ہے ۔ ایں کیتے میں بہوں پیار نال آکھیا! پُتر اللہ بچایا! خیر تاں ہے تُوں اجاں سُتا کیوں نئیں؟ ۔ اُوں باہیں اپݨی پُسیاں اَکھیں تے رکھ گھدے ۔ میں والا اوں توں پُچھیا۔ ”ݙسا یار! کیا ڳالھ اے...... اپݨے چاچے کوں وی کجھ نہ ݙسیسی؟۔ اوندے لب کنبے تے اوں اوکھیاں ہولے ہولے تے اڑکدے ہوئے ڳالھ دا مُنڈھ بَدھیا۔ چاچا...... چاچا......جیکر کل راتی میں اینویں بے ہوش تھی ویندا ۔ جیویں ندیم تھیا ہا چاچا......تاں کیا چاچا سئیں ......تُساں میڈے کیتے وی......اینویں پریشان ہوندے ...... تے میکوں وی اینویں ڈاکٹر دے کول گھن تے ویندے......میڈے کیتے وی اوہو جیہاں دوائیاں......!۔

او اپݨا فقرہ پورا کرݨا چاہندا ہا پَر اوندے ݙُسکارے اوندی ڳالھ کوں پورا نہ تھیوݨ ݙیندے پئے ہَن ۔ وَت اُوں اپݨا منہ دیوار دو کر گھدا۔

بے وَسی

دردانہ نوشین خان

سڑدی ٻلدی ریت تے سوانیزے دے سجھ دی دھمال تا نبے جئی دھرتی تے دور کتھاہیں ہکڑ ݙُکڑ سُکیاں کنڈیاں آلیاں جھتین، کھجیاں وچ دَبکے ہوئے چلکار بُھلے پکھی تے چھاں دی ٹکڑیاں وچ ساہکدے ݙنگر...... ایہ ساول تے پاݨی توں واندہ تھل اے۔ کوہاں تیئں کھنڈے سُنڄ برنظاریں وچ کتھئیں کوئی وستی ساہ گھندی اے۔ اُنجھی ہک وستی جیڑھی ݙاہ ٻاراں جھوپڑیاں، کجھ گریڑے، کجھ رڑھیں ہک کھوہ، کِکّر تے کھجیاں دے تھڈے تے سائیں ملنگ دی قبر دا ترکہ ولھیٹ اپݨے ہووݨ کوں بُھگتیندی پئی اے۔ جتھاں جھمکو تے رنگیلی راہندین۔ جنہاں دا وݙا ابّا حضرت سائیں ملنگ دے آستانے دا ٻہاری دار ہئی۔ گدی نشین تاں اونکوں اُکانی آکھیا ونڄ سڳدا جو اُتھاں نہ گدی ہئی نہ شاہی۔ ہا، خالی ہتھ ٻکھیں وات فقیریں دیاں جھولیاں بھر گھن آندے۔ سانولی سُکی پتلی تِرہاں سال دی جھمکو جتھاں وچ وڑی، پیلھوں پئی چُݨدی ہئی تے بوچھݨی دی ٻُکل وچ پیندی پئی ہئی جو چاندی دیاں پُراݨی پزیباں دی چھݨکار دے سنگ اوندے ناں دی پُکار دوروں سݨڑیجی۔ ''جھمک......اوؤ''۔ تھل دیاں ہوائیں اَواز دا پچھیتے وَلݨ کوہاں دوروں ہک نکڑے توں ݙوجھے نکرے تیئں پُڄا ݙیندن۔ وستی واسی ایں توں سنہڑیاں دا کم گھندّن۔ شئیت ہوا اُتھاں ٻناں کھوٹ تے رات کنوار ہوندی اے۔ اَواز دے نال تھل دی ہرݨی رنگیلی جتھاں تیئں پُڄ گئی۔

''اَڑی جھمکو''۔ ''خیر تاں ہے؟''۔

جھمکو بوچھݨی سنبھلیا ندی جتھاں توں نِکھتی۔ رنگیلی ساہکدی ہوئی نانہہ وچ

سِر ہلاوݨ لگی۔ وݙا ابّا مر گئے ......۔ ''وݙا ابّا؟ ہائے اَڑی۔ کݙاں؟''۔ جھمکو دا ہتھ ابڑغت منہ تے گیا''۔ وݙی امّاں دا حال خراب ہے۔ چُل توں جلدی کر......''

ݙوہیں مساتیں پکیاں سنگتاݨیاں جُھگیاں دو ٻھجدیاں پئیاں ہَن۔ وسیب وچ وݙے ابّے دی ݙاڈھی عزت ہئی۔ تر ٻجھے تے ترائے ٹِبے پار دیاں وستیاں توں لوکی آئے۔ سائیں ملنگ دے سارے مرید ہَن۔ بَھت دیاں ݙو دیگاں پکیاں۔ جنئیں وچ گریاں تے موٹے سَونفاں تے لاچیاں وی پائیاں گئیاں ہَن۔ سب رَج تے کادا تے مرݨ آلے کوں دُعائیں ݙتیاں۔ دوروں نیڑیوں آوݨ آلیاں دی وݙی لوڑ پاݨی ہا۔ ماشاء اللہ کھوہ توں مٹکے تے مٹکا بھر تج تے نِکھتا۔ ہر نفس جاندار پیتا۔ اُتھاں وی تریہہ لہائی تے ککراں دی چھاں وچ پُرباش نندر دے جھوٹے جھوٹݨ لگے۔ جتوال حافظ پیر بخش ہماچے تے پیا حفظ دُہریندا ریہا۔ نِکیاں چھوہریں کوں کچّے ݙوکے چُݨ چُݨ ݙیندی جھمکو آکھیا۔ ''میݙا اتاں اَج ݙڈھ بھر تج گئے''۔ ہک لُندھی چھوہر مُٹھ جِتی ݙوکے اپݨے منہ وچ ٹُھسیندی ویندی ہئی۔ کوئی ݙوجھی بولی۔ ''چاچا حافظ آہدے تہاݙی وستی تاں کھجیاں دا باغ ہے۔ اَڑی باغ کیا ہوندے؟'' جنّت کوں آہدن۔ تیکوں نی پتہ...... جھمکو جلدی نال اپݨی علمیت جتائی۔ ''تاں جنّت وچ تاں مرݨ توں بعد ویندن۔ رنگیلی کجھ سوچ تے جھمکو دی ڳالھ کوں رَد کیتا۔ جھمکو کوں اپݨی سنگتاݨی دی ٹوک چنگی نہ لگی۔ ''تیکوں یاد نئیں۔ وݙا ابّا آہدا ہا۔ جتھاں ٹھڈا پاݨی، ٹھڈی چھاں ہووے اوہو ساݙی جنّت ہے۔ توں ݙیکھ گھن اِتھاں ٹھڈا پاݨی وی ہے...... ایڈے آ تے ݙیکھ، اِتھ تتّی وَا وی نئیں لڳدی۔ جھمکو کھاݙے وچ پیر چکڑ کیتی بیٹھی ہئی۔ ''چنگاں، جیکر کݙاہیں تہاݙا کھوہ سُک ونڄے تاں؟''۔

لُندھی چھوہر چڑیندی پئی ہئی۔ ''بکواس نہ کر کال واتی...... بدفال نہ کڈھ...... شِطان دے کَن ݙورے...... تُھو کر...... تُھک ہُݨئیں''۔ رنگیلی اپݨے کلّے کٹ

چھوڑے۔ لُندھی تُھک تے منہ دے اندروں دا مال ناہی وَنجوانا چاہندی۔ وَل کھا تے دور بَھج گئی۔ کھوہ اِتھوں دے سارے رزق دا دھرتی دُھر ہئی۔ جتھاں رڑھیں وچوں جوار، باجرا تھیندا ہا۔ چکّی پیہہ کراہیں روٹی پکدی ہئی۔ تریمتیں کھجی دیاں چھٹریاں نال دستی پکھے تے تڈیاں وُندیاں ہَن۔ چُھوہر بکریاں چریندے ہَن۔ نِکیاں چھوہریں نِکڑے بھیݨ بھرانواں کوں سنبھلیندیاں تے کڈاہیں کئیں وڈّے دے مَرنے یا پَرنے تے چاول تے گوشت روٹی نصیب تھی ویندی ہانیں۔ عید بقر دا اُنہاں کوں پتہ نہ ہا۔ عیداں ساوݨ نال جُڑیاں ہَن۔ لِکر دے کنڈیاں نال پتر ے جُڑیندی رنگیلی ساوݨ دا سُچیندے ہوئے بول پئی''۔ اماں آہدی ہے ڈو ساوݨ لنگھ گئین۔ بارش دی چھینگ نئیں ڈٹھی۔ بھوئیں دا سینہ تڑخدا پئے۔ حافظ جی سُݨ تے ڈُکھی تھی آکھیا۔ مشوم نِمانیو، اللہ سائیں دے حضور سِراں دیاں بوچھݨیاں گھنڈ اتے پِتّو۔ حضرت ملنگ جی دا واسطہ ڈیوو۔ رحم کریسی او......'' چاچا سارے تاں دُعائیں منگدن، بارش کیوں نئیں تھیندی؟ جواب وچ حافظ دی اُنگل اُتاں اُٹھی، وَت ڈٹھی۔ کالے، حافظ دی معلومات وچ وَدھارا کیتا جو شِملا نا پیناہَو اسُنگھ تے ڈَسا سگدے جو بارش وسی یا نئیں۔ پَر حافظ ایڈی اہم معلومات توں لاعلم کیویں تھی سگدا ہا۔ آکھیُس ''ہا! او اَج دَری تے بیٹھا اَہدا پیا ہئی۔ بارش ایں وَرھے وی آندی نئیں لگدی۔ پَر حکم الٰہی......!''۔ ''تاں کیا تھیسی چاچا''۔ رنگیلی پترے سَٹ تے اُٹھ گئی۔ ''چاچا ......ساڈی وستی ہک ترسّا کُتا پتہ نئیں کتنے کوہاں توں ساہکدا ہویا آیا ہئی۔ ایڈے آ تے پانی پیندیں ڈھہہ پیا۔ اُونہی ویلے مَر گیا''۔ ''دھی......تُوں کُتے دی گالھ کریندی ایں، اساں بندے تریہہ توں مَردے ڈِٹھن۔ دھی سئیݨ! موت دی، تریہہ وڈی ظلم ہوندی اے، سمندر پی تے وی نئیں مِٹدی تے جیڑھے ترسّے تیکے تُیکے کوں لوہندے نچڑ تج تے مَر گئین۔

حافظ کئی وار دا سُنایا ہویا ڈِراکلا قصّہ وَت سُناوݨ لگا۔ سیانے بال پورے دھیان نال سُنݨ تے راضی ہَن۔ جڈاں جو نِکڑے بال کھیڈݨ وچ رُجھ گئے۔ مومن دا نِکر بھرا مُندری خالی تھالی چٹیندا اکئیں بُڈھڑے مزمان دے کول وَنج پچھݨ لگا۔ ڈاڈا اوت بَھت کڈاں پکسی۔ بُڈھڑا ڈاڈا تاں پتھر تے بیٹھا کھنگدا، جُھکیندا رہیا۔ پَر ریت تے کھیڈ دے بھولے دا جواب کوڑا سچ ہا۔ ''جڈاں کوئی مَرسی''۔ مُندری اوندے کول ریت تے لہہ گیا تے ڈوہیں حساب لاوݨ لگے جو ہُݨ کوݨ مَرسی۔ رنگیلی کوں اپݨی دَناوت وچ وَدھارا کرݨ دا شوق ہا۔ حافظ جی تُوں وڈا اِعلم دا سمندر وستی وچ نہ ہا۔ رنگیلی، حافظ جی کوں پانی دا کٹورا ڈیندے ہوئے پُچھیا۔ ''حافظ چاچا! وَڈے ابّے کوں بَھت مِلا ہوسی؟''۔ ''ضرور مِلا ہوسی دھی آ! مَرݨ آلے کوں ثواب دی تانگھ ہوندی ہے۔ روح ٹھڈی تھیندی ہے''۔ ''او جیڑھے پچھلے وَرھے تسّے مر گئے ہَن ......اُنہاں کوں فاتحہ دا پانی مِلا ہوسی؟''۔ ''اُنہاں کوں تاں نبیؐ سوہݨے اپݨے پاک ہتھاں نال حوضِ کوثر دا پانی پِلایا ہوسی''۔ حافظ جی جُھم جُھم تے نعت شریف پڑھݨ دا مُنڈھ بدھیا۔ ہَر نویں سجھ نال گرمی دی شدت وچ ودھارا تھیندا پیا ہا۔ ڈینہہ نکلدیاں اِی چار چوپھیرے دُھپ دا راج ہوندا۔ ایں حالیں ہر جاندار دی لوڑ پانی ہوندا ہا۔ جئیں کھوہ دا آسرا ہئی۔ ڈاڈھی گرمی پاروں اوندا بھوئیں تل دی ڈھیر جھکا تھی گیا ہئی۔ ملنگ سائیں دی قبر شریف تے لگے ٹنڈ مُنڈ وَݨاں وچ منتاں دیاں کالیاں لیراں ڈھیر تھی گیاں ہَن۔ پَر ہک وی لِیر نہ کُھلدی ہئی۔ رنگیلی تے جھمکوراتیں کوں کھلے اَسمان تلے دور دور تئیں بدلاں دا کوئی ٹوٹا گولیندیاں راہندیاں ہن۔ ڈینہہ دی نیزے دی چُنج جئی دُھپ کڈاں بدلیاں لبھݨ ڈیندی ہئی۔ مومن آہدا اپݨی سجی اَکھ دی پپلی تروڑ کراہیں ریت وچ پُور چھوڑوتاں بارش وَسدی اے۔ وڈی اماں دی کئی گُڈیاں ساڑ چھوڑیاں جو اوندی دھانہہ بارش گھن آسی۔ پَر سارے ٹونے ٹوٹکے بیکار

تھی ویندے۔سویلے نہ شام، بارش تاں ہمیش کیتے رُس ونجݨ آلی معشوق تھی گئی ہئی۔ زناوریں کیتے گھاہ وی گھٹ تھی گیا ہئی۔وستی دا ہک کُتا گرمی توں چھتا تھی تے ہک بھیڈ کوں پَٹ گیا۔بھیڈ بھیڑی ڈُکھ بھگیندے اُچھل اُچھل تے جھگ کڈھیندی موئی۔کُتے کوں سُوٹے نال مارݨ دی اپݨی جاہ تے نفرت دے قابل ہک عمل ہا۔رڑھیں دی ساول جیڑھی واہندی ریت وچ ااس دا ٹُبکا ہئی۔پاݨی نہ مِلݨ تے مُونجھ دے مٹی رنگے دُھدڑ وچ اَٹیج گئی۔پکھیاں دی جاہ بدلی خطرے دی چھیکڑی گھݨی ہئی۔شملہ نابینا ہک سویر ہواواں وچ کجھ سُنگھدا تے گِچی نِوا تے سُݨݨ وچ لگیا ہئی۔جھمکو دی ماء گھڑے توں مِٹی دے کٹورے وچ پاݨی کڈھ تے پیندی پئی ہئی۔کٹورا خالی کر کے اَکھیّں تے پھریندے ہوئے شملے نابینا دوڑ ڈھا۔"کیا گالھ ہے شملہ بھرا۔خیر تاں ہے؟"۔اوہولی جئی سِر چیندے ہوئے تشویش بھرے لہجے وچ پُچھدا پیا ہا۔"کاں وی نئیں آندے ہُݨ فجر ویلے؟"۔کاں......اواِڈے اُڈے ڈیکھݨ لگی۔"ماما...... ہُݨ تاں کُئی پکھی وی نئیں ڈسدا۔خیر نئیں جو کیڑھی وستی لگے گئین؟۔جھمکو بول پئی "تاں وَت انتظام کر گھنو لوکو! ہُݨ ایہ وستی، وستی نئیں قبر ہے۔ربّ دی منادی آ گئی اے"۔سُچی باہنہ چاتے خوف تے ڈُکھ بھری اَواز وچ نابینے آکھیا۔"اللہ رحم......اللہ رحم! اوکھُیاں سوکھیاں رُتاں ویلے آندے، ویندے راہندن۔تُوں ایویں بدفال مُنہوں نہ کڈھ فجر ویلے۔اَجاں تاں کھاوݨ پیوݨ جوگا اَن پاݨی ہے۔"

رنگیلی دی ماء اُکھلی وچ موہلا مریندے ہوئے آکھیا۔اَجاں پہر، ڈوپہر لنگھے ہَن جو کالی شمور ریت دا اندھار پچادھوں چڑھدا ڈسا۔"اماں ...... ابّا ...... اندھاری آ گئی ...... بکریاں ......تنور کجو۔کھوہ، پاݨی"۔ونکو ونک دا شور ہا۔کھٹا پیلا اندھار الحظے لحظے وَدھدا آندا ہا۔اُٹھاں کوں کھجیاں اوڈھر ہلہایا گیا۔نِکے وڈے، مُنہ سِر موٹے کپڑیاں وچ ولھیٹ تے دیوار یا کئیں اولھے سِر نِوّا تے بہہ گئے۔کالا

بکریاں چراوݨ نِکھتا ہویا ہا۔اوندی امّاں دیاں ہکلاں کڈاہیں پوادھوں تے کڈاہیں پچادھوں سُݨیاں اَݨ سُݨیاں تھی گیاں ہَن۔شملہ نابینا اونکوں چیک تے ہکلاں مارݨ توں منع کرݨ لگا۔کالا ایں تھل دا پُتر ہے تُوں وات پَٹ تے نہ چیک۔ آپ کوں موت دے حوالے نہ کر"۔کالے دی ماء بھوئیں تے بیٹھی رَڑ دی پِٹیندی پئی ہئی۔اونکوں پتہ ہئی جو کُھلے تل وچ اندھاری کیا حشر کریندی ہے۔پَر اندھار ویلے تانگھ تے دُعا توں سِوا کُجھ کِیتا وی تاں نئیں ونج سگدا۔ایہ اندھار ہک گھنٹہ، سارا ڈینہہ یا کڈاہیں تاں کئی کئی ڈینہہ رہ ویندے۔کجھ لحظے دا اَندھار وی ایڈی تباہی مچیندے جو ہر شئے فُٹ ڈیڈھ فُٹ ریت دے تلے پُورتج ویندی ہے۔ڈھیر لحظے دا اندھار تاں اُچے وَݨاں کوں وی بُوٹے بݨا ڈیندے تے وستیاں، ٹبیاں وچ بدل ویندن۔ایہ اندھاریاں چولستان دے موسم دا ضروری حصّہ ہَن۔ڈھائی گھنٹے بعد اندھاری دا زور ترُٹیا۔ہولے ہولے اَسمان دا رنگ ڈسیجݨ لگا۔فضا دی پیلوݨ گھٹ تھئی۔کالے دی ماء دے ساہ اُکھڑیندے پئے ہَن۔سب اوندے چُدھار کٹھے تھیوݨ لگے۔مُڑ سِ تھل وچ ہک خاص اَلاء کُوکݨ لگے۔وَت ہک کالی بکری ریت وچ گھلیندی آندی ڈسی۔ستاوی بکریاں دا اَجڑ ریت وچ پُورتج گیا ہا۔اَجڑ دا حال ڈیکھ کراہیں کالے دا پیو دھاڑپِٹ کرݨ لگا۔کجھ دیر بعد کالا وی ڈس گیا۔اوندا حال وی بکریاں جیہاں ہا۔کالے دا پیّو پُتر کوں مُونڈھیاں تے چا وستی دو وَلدا پیا ہا۔اونکوں جھُوپڑی وچ چھیکڑی ساہ گھندّی ماء دے سامݨے لِٹایا گیا تاں اللہ جاݨے اوڈُکھاں ماری کیا سمجھی چیک تے جو اُٹھی تاں نک منہہ توں رَت جاری تھی گئی۔دھاڑ پِٹ مچ گئی، جیکر جلدی دوا داروں دا کُئی ذریعہ ہوندا تاں کڈاہیں اوایں حال تیئں نہ پُجدی۔ترسّلے دے بول تے پاݨی تے تیکے اونکوں نئیں بچا سگدے۔ڈیہدیاں ڈیہدیاں اُوں ترڑف ترڑف تے جان ڈے ڈتی۔کالے دا حال وی ٹھیک نہ ہا پَر کئیں حکیم یا ڈاکٹر تیئں

پُجھݨ اوکھا ہئی ۔ ’’مشوم دے یتیم دے سئیت جے بچݨا ہوسی تاں بچ پوسی نہ تاں بچ پوسی نہ تاں اللہ دا مال ۔‘‘ اُلے دی سئیت ، بچݨاں ہا۔ روݨ ہانکی اَواز ، اَکھیں وچ کِکرے ،سَنگھ وچ خراش گھن ، اُٹھی بیٹھا۔ اندھاری ، جادوگرنی وانگ کھوہ سُکا تے وستی واسیاں توں جیوݨ دی ااس وی چِھک گھدی ۔ اینویں لگدا ہا جیویں سارے دا سارا اٹر کھوہ وچ آ ݙٹھا ہووے۔ اصل وچ بے وقتی اندھاری بچا دا کوئی بندوبست وی نہ کرݨ ݙتا ہا۔ کھوہ کوں ݙیکھ کراہیں وستی واسیاں دے رنگ فق تھی گئے ۔ شِملہ نابینا ضرور پار پَرسیاݨاں بیاݨاں ہا۔ اُوں صلاح ݙتی جو جیڈی جلدی تھی سگدے ۔ جھڑا پاݨی بچ گئے او مشکاں وچ بھر تے کئیں نیڑے دی وستی دو کُوچ کرو۔ کُوچ دا نغارہ وَج گیا ۔تھولا سَمان گھن تے نِکڑے بال تے تریمتیں ریڑھے تے بیٹھیاں ۔ اُٹھاں تے مَشکاں لݙ ، بھیڈاں ، ٻکریاں ، کھوتے بندے رَل مِل تے پندھیڑو تھئے ۔تھل دی بھیڈاں بھری چاݨی رات کئیں پندھیڑو دی ݙکھاں بَھری تاݨ تے ݙانداں دیاں گچیاں وچ پئیاں گھنٹیاں وی ݙسدے نظاریاں کوں گھن مونجھ منجھاریاں وچ ڈھلدی پئی ہئی ۔ ہجرت ہمیش اوکھی ہوندی اے ، سوکھی نئیں ۔کل اِی کالے دی جوان جہان محبتاں آلی ماء مُوئی ہئی ۔ آوݨ آلے ݙینہاں دے وِپرے اَنج دل کوں ݙکھی کریندے ہَن ۔ ݙینہہ دے چٹپ وچ نیڑے آلی وستی دے نشان ظاہر تھیوݨ لگے ۔ جُوں جُوں نیڑے پُجے ۔ سُنج اِی سُنج ݙٹھی ۔ چُدھار چُپ غڑپ ہئی ۔ اوہو نقشہ ہا جھڑا اُنہاں دے اپݨی وستی وچوں نکل آوݨ توں بعد ݙسدا ہا۔

کچے کوٹھیاں دے طاق چُپ دی انگل رکھی تے جھوپڑیاں وات پٹّی سنسان پیاں ہَن ۔ ݙاڈھی بے چینی نال کھوہ وچ جھاتی ، پاݨی دور تلے پاݨی لسکدا ہا۔ جیکر اونکوں اُتے گھن آوݨ سوکھا ہوندا تاں اِتھوں دے واسی کیوں گھر بار چُھڑیندے ۔مونجھ دا چنبہ گچی تے بیا وی گھٹیچ گیا۔ جھڑا پاݨی نال ہا اُوں نال سنگ ساہ ہوے کیتے ۔

ݙُھپ وچ پَندھ ناہی تھی سگدا ۔ کِکر دے مونجھے وَݨاں دی چھدری چھاں وچ اُٹھ ، بھیڈ ، ٻکریاں تے انسان کٹھے تھی گئے ۔ ’’اماں ہُݨ اساں سارے اینویں مَرویسوں جیویں حافظ چاچا......‘‘ ۔ ’’اَڑی چُپ بختاں ماری‘‘ ۔رنگیلی دی گالھ پوری تھیوݨ توں پہلوں اوندی ماء اونکوں دَھپ ماری ۔ اوندا خیال ہا۔ چُپ راہوݨ نال مصیبت ݙیکھ نئیں سگدی ۔ سُݨ نئیں سگدی ۔ مصیبت دیاں تاں چار اَکھیں ہوندین تے اوکھی وی نِی آندی ۔ مومن کوں کوسہ ، پچیر چڑھ گیا ۔ بُخار دے نال یرقان وی تھی گیا ۔ پاݨی دے گھٹاج ہر اَکھ دی لَسک پِیلوݨ وچ بدل ݙتی ۔ ݙاڈھی لوڑ تے ہک کٹورا مِلدا ا۔ جھڑا تریہہ لہاوݨ دے بجائے سوتک ودھیندا ا۔ نندّرکوں لمباݨ ݙے تے حیاتی کوں آسرا ݙیندے پَر کے تونئیں ؟ ۔مومن دی ماء مومن دے سِر تے سٹݨ کیتے اَدھا کٹورا پاݨی منگیا۔ وݙی اماں غُرک تے آکھیا ’’حصّے دا ہک کٹورا ملسی ، بھانویں دھانو و بھانویں پیوو‘‘ ۔ جݙاں تھکے ٹُرٹے ،مونجھے ماندے پندھیڑواں دا پندھ دیگر توں بعد اگونہاں تھیا تاں ٻکریاں گُٹری وچ اَدھیاں رہ گیاں ہَن ۔ مَردیاں ہوئیاں ٻکریاں اُنہاں کوں ویندا ݙیکھ کراہیں موئی موئی اَواز وچ مِݨ مِݨ کریندیاں ریہاں ۔ واہ وے حیاتی ۔تیکوں کِتھوں لبھوں ۔ ہُݨ تاں شِملہ نابینا کوئی تاݨ لیندا ہا نہ قافلے دیاں گھنٹیاں کوئی اُمنگ ݙیندیاں ہَن ۔ ہُݨ تاں پندھ موت دا پندھ لگدا ہا۔ رنگیلی کوں وی رات دا مروڑ تھی گیا ہا۔ درجہ حرارت دا تاں ناہی پتہ پَر ایہو پتہ ہئی جو تلے آلی چادر سیک ݙیندی تا ساہواں توں ٻلدے تندور دا سیک آندا ہئی ۔ اوندی ماء تھک ٹُرٹ تے زور زور نال دھانہیں ݙیوݨ لگی ۔

’’اوئے نابینا ، اوئے میݙا ابھرا وا ، کوئی واسطہ ݙے ربّ کوں ۔ ساݙ ورحمت دیاں کنڑیاں پٹّھے ۔ اوئے کوئی تاں پاݨی گھن آوے ۔ اَساں مَردے ہیں ۔ میکوں تاں موت دیاں ݙینئیں ݙسدیاں پئین ۔ میݙا دل ......نئیں سنبھلدا ۔‘‘ درود پاک

پڑھ۔ حونصلہ ...... حونصلہ‘‘۔ شِملے ݙُکھ تے سُر نال درود پاک شروع کیتا تاں درود پاک دا اثر ہا جو بیمار بال تُرفݨ گھٹ کر گئے تے ہولی ہولی چُپ تھی کراہیں سَم گئے۔ قافلہ خموشی تے اندھارے دا پاندھ کریندا پیا ہا۔ ہولیاں گھنٹیاں، سُکے سنگھ توں کھنگدیاں بھیڈٖاں دی خرخر۔ بیماراں لاچاراں دیاں چِنگھݨ دیاں اَوازاں، نڈھال تھی تے ڈھاندے پوندے ݙنگر، پیریں ٹُردے پندھیڑواں دے پیراں دی چاپ ...... اللہ ھُو...... اسور ویلے چندر اَسمان دی ہک نُکر توں ݙوجھی نُکر تئیں پندھ کر گھدا ہئی۔ ساری رات وقفے وقفے نال درود شریف پڑھݨ آلے شِملے نابینے مَشک توں ہونٹھ تے سَنگھ کوں تَر کیتا۔ مَشک کوں ہلایا جُلایا۔ ہُݨ ایں وچ چھوٹے گھڑے جیڈٖا پانی ہا تے پنجاہ توں ڈھیر بندیاں توں علاوہ زناوروی ہَن۔ ہُݨ کئیں سُکے کھوہ نال مِلݨ دا مطلب موت دا عام اعلان ہا۔ رنگیلی غشی وچ پانی پانی سَہکدی پئی ہئی۔ کالے چیک تے ݙسایا ’’ابّا ...... میکوں کجھ نی ݙسدا۔ میڈی اَکھیں اَگوں اندھارا ہے۔ میں اندھا تھی گیاں ...... اماّں ...... ابّا۔ اور روݨ پٹݨ لگا۔ اوندی اَواز تے سب قبراں توں جاگ گئے۔ ٹک پانی اوندے سِر تے تھپیّا تے ٹک مُنہ نال لایا۔ صبر دی ہدایت ولا کیتی گئی۔ کالے ٹٹارے مارتے اپݨے پیّو دیاں باہیں کوں نپّیا تے جھولی وچ سِرسَٹ تے کٹھا تھی گیا۔ آس دا چھیکڑی تیکا وی مُکݨ کوں ہا۔ ݙُکھ دی کالی ݙیݨ لحظہ لحظہ وات پئی پٹیندی ہئی۔ تَرسّلے دے بول وی مُکدے پئے ہَن۔

’’تدٖاں دوروں کتھاہوں ہیلی کاپٹر دی پھڑ پھڑاہٹ سُݨیچی۔ مومن بخار وچ تڑفیا۔ ’’جہاز ...... امّاں جہاز‘‘۔ ’’بندے مَردے پئے ہن تیکوں جہاز دی پئی اے، ساݙے بادشاہ ٹھڈٖے شاہراں وچ گھوک نندریں کوئی جہاز نئیں ساکوں بچاوݨ کیتے آوݨ والا‘‘۔ شِملہ ...... اوز ور سِجے پاسے فوجیاں دے تنبو ݙسدن۔ اُڈے جُلو، اُتھاں ضرور پانی ہوسی۔‘‘ مومن دے پیّو نابینے راہبر کوں صلاح ݙتی۔ سب ہاں ہاں کرݨ

لگے۔ قافلے دا رُخ بدل ݙتا گیا۔ اچݨ چیت رنگیلی دی ماء کچاوے وچ ستھلیں کُٹ کُٹ چیکݨ لگی۔ روکو، میڈی دھی مَردی اے۔ روک ݙیوو‘‘۔ قافلے دے اگوانّاں تکھے تکھے قدماں نال آکھیا۔ رُکݨ بیکار ہے۔ اُتھاں کوں ہکلو، اُتھاں پانی مِلسی۔ کھاوݨ کوں مِلسی۔ دواواں ہوسن۔ ہمت کرو۔ اُٹھ کتھوں ٹُرے۔ تھل دا جہاز وی تھک گیا ہئی۔ ݙاندوی ریڑھا گھلیندا پیا ہئی۔ ݙو چار قدم ہیا ٹُرݨ توں بعد رنگیلی دی ماء دی تانگھی وسکت مُک گئی۔ اُوں اُٹھ ہک وَݨ ݙیکھ تے رُکوا ݙتا۔ دُوروں تنبو ݙسدے تاں ہَن پَر رنگیلی دی حالت ایں قابل نہ رہی ہئی۔ کچاوے وچ او بے سُدھ پئی ہئی۔ ہتھ پیر چھوڑی بیٹھی ہئی۔ دریا دی کندھی تے ہَر گئی ہئی۔ جھمکو، رنگیلی دے مندڑے حال سُݨ تے اپݨے ریڑھے توں لہہ تے بَھج پئی ہئی۔ بُکھی تسّی صدیاں توں نڈھال ماء مردی دِھی دا سِر جھولی وچ پارسیاں ساہواں کوں منیندی ہئی۔ منہ وچ پانی پایا تاں واچھاں توں وہیہ پیا۔ نگلݨ دی سکت وی نہ رہی۔ چہرے تے پانی دے چِھٹے پئے تاں سڑدے بلدے بُت آلی سُکی لکڑ جئی تیرہاں سالہ کالی چھوہر نیں اپݨی لال انگارہ اَکھیں کھولیاں تے آکڑی زبان توں تھتھلائی ’’تماں‘‘۔ جی امّاں۔ اماں صدقے۔ اوندی ماء حونصلہ ݙیوایا۔ اووَت چُپ تھی گئی تاں ’’ݙیکھ رنگیلی تیڈی سَہیلی جھمکو آئی کھڑی ہے۔ ذرّی جیہاں حونصلہ کرگھن۔ او سامݨے فوجیاں دے تنبو ہن۔ اپݨی دھی کوں ٹھڈٖا ٹھار پانی پِلیساں‘‘۔ ’’امّاں، رنگیلی دی اکھّیں اُݙار دی تیاری کر گھدی ہئی تے پانی دے وعدے کنیں بھری ریت توں لنگھݨ بند تھی گئے ہَن۔ او جنب جنب تے نہ سمجھ آلے لفظ بولی ’’وݙے ...... اب ...... با ...... کو ...... ٹھݨ ٹھݨ ...... پانی ...... مِٹھا ...... بَھت ...... میکوں وݙا اکٹورا ...... ٹھݨ پا ...... ݙے ...... نا ...... امّاں‘‘۔ اوندا سوکڑے ماریا سانولا ہتھ امّاں دی مُرچی تے آ ڈٖٹھا۔ چار موٹیاں ساویاں کچ دیاں چوڑیاں تڑفیاں۔ کُھلی اَکھاں دا نور تنبواں دی منزل پار کریندا

حیاتی دی گول وچ دور نکل گیا۔ قافلے دا اگلہ حصّہ تنبواں تئیں پُج گیا ہا۔ فوجی جیپ دھوڑ اُڈیندی تھلوچیاں دے ایں سُنج بر نظارے تئیں پُج گئی جتھاں بھنے ترٹّے بُت، ڈکھاں مارے، تسّی ماں سِر نوّا مرݨ آلی دھی دا خاکہ ریت دے کھنڈا بِن ہنجواں روندی پئی ہئی تے اوندا پیّو اسمان دوڑ وہیں باہواں پھیلا چُپ ہئی۔ محبت دی موت دی اکھیں ڈٹھی گواہ سہیلی دل تے پئی درد دی پہلی ڈلواڑاں پئی جھلیندی ہئی۔ مددگاراں ایں دردیلے نظارے کوں بدلیا۔ ایں وچ تری رجی کجی ڈِڈھ بھرائی تے ساول دے زندہ رنگ بھرے تے ہُݨ نظارا اینویں ہا۔ برف دیاں ڈلیاں آلے پاݨی دا بھریا جگ، کنک دی موٹی موٹی چِٹی خوشبو اُڈیندی مست روٹیاں، ڈہی دی بھری پتیلی، بھنا گوشت جئیں وچ آلو تے بوٹیاں وی ڈسدیاں ہن۔ شِملہ نابینا ہتھیں کوں چاہونٹاں کوں ہلیندا، ثواب بخشیندا پیا ہا۔ ڈِھڈوں مجبور قبیلہ اوندے ہتھ چہرے تے پھیرݨ دا بے چینی نال تانگھی ہا۔ پر جھمکو جھولی وچ ہتھ رکھ شملے نابینے توں شاکی بیٹھی ہئی۔ او ہمیش مرونجݨ توں بعد ثواب کوں بخشیندے، جیندیاں کوں ثواب بخشݨ داڈاء نسی آندا۔ وڈا سیاݨاں بندے۔ اوندے گُھٹے ہوئے لب بے ساختہ کُھلے تے او چیک پئی۔ ''تے باقی جہڑے تھر وچ بکھے تسّے مدد اِمداد کوں ترسدے پئین۔ اُنہاں کوں ثواب بھیجݨ داڈاء کئیں کوں نئیں آندا۔ وڈے عالم فاضل کھڑے ہِن۔

باروری جواناں تے افسراں دے سِر مونجھ کنّوں نِوّ گئے۔

پنچائیت

جابر حسین

بھنی ترٹّی سرائیکی وچ جڈاں ڈتو دی ذال نوراں بی بی نے حاکم اگوں زبان کھول تے اپݨا قصّہ سُݨایا تاں سچی مُچی حاکم دے دفتر وچ چُپ غڑپ تھی گئی۔ حاکم تریمت ساریاں مرداں کوں کمرے توں باہروں ونجݨ دا حکم ڈِتا۔ نُوراں دے پئے ڈتو کوں وی جیڑھا شرم کنوں ہک پاسے سِر سَٹی کھڑا ہا۔ سارے بندے کمرے توں باہر آ گئے۔ او بندہ وی جئیں نوراں دے پھٹاں تے ملم پٹی کیتی ہئی تے جنگھ تے لگے چیرے دا وی مُنڈھوں دوا دارو کیتا ہئی۔ جڈاں سارے بندے حاکم دے کمرے توں باہر نکھتے تاں حاکم تریمت ہک واری ولا وقوعے دا حال حویلہ کیتا۔ کجھ نوّیں سوال پُچھے۔ حاکم تریمت اُنہاں زخماں دا آپ وی معائنہ کیتا۔ جیڑھے نوراں دے جُثے تے لگے ہَن تے انہاں تے ملم پئی تھیوݨ دے بعد وی تھولا تھولا لہو رسدا پیا ہا۔ نہوندراں، جھریٹاں تاں کئیں گنتری وچ نہ ہَن۔ ایہ ڈیکھ حاکم تریمت کوں سارا وقوعہ ڈسیا۔ ڈتو وستی دا ہک معمولی بندہ ہئی۔ پیّو دے مرݨ توں بعد کلھا رہ گیا۔ گریڑا کیا ہئی۔ بس سِر لکاوݨ دی جاہ ہئی۔ لِکھݨ پڑھݨ دی ویہل نہ ملیُس۔ امّاں، ابّا مردے ویلے زمین، جائیداد دی نہ چھوڑ گئے ہَن۔ جئیں نال ڈِڈھ دا دوزخ بھر سگے ہا تے گزر اوقات سانگے داݨا کٹھا کرے ہا۔ بُکھ ڈکھ وچ حیاتی دے ڈینھ لنگھدے پئے ہَن۔ ایں حالیں اوندا کوݨ ہا، جیڑھا وستی، علاقے وچ اوندا پرنیوا کراوے ہا، تے اونویں وی کوݨ اپݨی دھی بُکھیاں مرݨ کیتے ڈتو دے ہتھ نپیندا۔ تھک ترٹ، مونجھا تھی ڈتو روٹی روزی کیتے شاہر دا رُخ کیتا۔ اِنتے اُنتے جتھاں مزدوری لبھدی ہئی کریندا ہا

۔ اِتھاہیں اوندی ہک ٻُڈھڑے مہاجر مزدور نال یاری باشی تھی گئی ۔ جیڑھا ''تقسیم'' دیاں ماراں پِیتی وڈّا ہا۔ ذال مرگئی ہَس تے ہک سوہݨی سوڈّھی دھی نورالنساء دا بار موںڈھیاں تے ہئی جیکوں سِروں لہاوݨ کیتے اوکوں ڈِتو لبھ گیا۔ واجیاں گاجیاں دی لوڑ ناہی۔ لتھے کپڑے وَل دُھوا، پوّا ڈِتو دے حوالے کر چھوڑیس ۔مولوی دے موکھے جوگے ڈِتو پیسے جوڑی وڈّا ہا۔ ٹورنا وی کتھاں ہا۔ کرائے دا ہک کمرہ جتھاں کنّوار گھوٹ پہلی رات لنگھائی تے ٻُڈھڑا پیّو ٻاہروں فٹ پاتھ تے بھاہ ٻال ہولا تھی پوہ دی رات نبھیند اریہا۔

ڈِتو ہک معمولی بندہ ہا۔ ایں گاٖلھ دا نورالنساء کوں وی پتہ ہا۔ گھر ترِڑ نہ سہی، ڈوہیں کوں اپݨے تے بھروسہ ہا۔ ڈوہیں رَل مِل، ڈِتو مزدوری تے نوراں لوکاں دے تھاں، بھانڈے مانجھݨ تے ٻوہاریاں ڈیوݨ دا کم سنبھال گھدا۔ شامی ڈوہیں تھکے ٹُرٹے گھر ولدے تے گاٖلھیں کر مونجھ مریندے ہَن ۔شاہر دے مہانگ اُنہاں کوں جلدی تھکا چھوڑیا تے کجھ پیسے کٹھے کر وستی ونجݨ دا فیصلہ کیتا ۔ وستی آلے ڈِتو اپݨے گریڑے دی لیپائی پوتی کر ہک نِکڑی جئی پرچوݨ دی سہٹی بݨا گھدی۔ واروواری ڈِتو تے نورالنساء جینکوں وستی واسیاں نوراں دا ناں ڈِتا۔ ایں ہٹی تے ٻاہوݨ لگے ۔ڈِتو کئیں ویلے سودے سود گھنݨ خاطر شاہَر دی ونجݨاں پوندا ہا۔ نوراں ڈو چار ڈینہاں وچ اپݨے ورتاوے، من بھاوݨی شکل تے سِدھیاں سادیاں، بھولیاں بھالیں گاٖلھیں پاروں وستی وچ سب کوں بھانوݨ لگ پئی ۔رَلی مِلی اُردو سرائیکی وچ اوندی ٻولی دی چس چاوݨ کیتے تریمتیں اوندیاں سنگتاݨیاں بݨ گیاں ۔ایں بہانے سودا سود وی وِکݨ لگ پیا۔ دُکان دھڑلے نال چلݨ لگ پئی ۔ڈِتو تے نوراں کوں اپݨے بخت سَوّلے ڈِسݨ پئے گئے ۔او اپݨی دوکانداری ودھاوݨ دا سوچݨ لگ پئے۔

تڈاں ہک ڈینھ وستی دے بدخصلت کلچھݨیں دے سردار ملک سونہارے

کوں نوراں نظریں آ گئی ۔ ایں واری او جڈاں اپݨی ڈیوٹی توں وَلھیا تاں ڈو ڈینھ او پرچوݨ دی ہٹی تے آ گیا۔ ٻَݨی جُڑی، وال چھنڈ کیندی نوراں اوندے تن من کول بھاہیں لا گئی تے او اپݨی بھاہ وِساوݨ کیتے وَلدا ڈیوٹی تے ونجݨ کجھ ڈینہاں کیتے بُھل گیا۔ پولیس دی ٹریننگ وچ اونکوں ایہو ڈِسایا گیا ہئی جو مورچہ سامݨے ہووے تاں کنڈ ولاوݨ بزدلی اے ۔ او وی مورچے تے مار پلتھیاں بہہ گیا ۔ پہلوں اوں پیساں نال کم کڈھاوݨ دی کوشت کیتی ۔ پیسے پاء دا لوبھ ڈِے تے ڈِتو کوں راضی کرݨ دی کوشت بیکار گئی ۔ڈِتو ہیݨاں ہا، کاوڑ پی گیا۔ کم بݨدا نہ ڈِٹھس تاں ملک سونہارا زوریں ریت کھسݨ تے تُل گیا۔ واروواری او آپ تے اوندے سنگتی ہئی تے پاہَرا ڈیوݨ لگے ۔ہَٹی جیڑھی سویلے سَت وجے کُھل ویندی ہئی۔ ہُݨ دیر نال کھلݨ تے جلدی بند تھیوݨ لگی ۔ وستی دی تریمتیں دی ہٹی دے اگوں کلچھݨاں دا میلہ ڈِٹھا تاں اُنہاں وی آنوݨ گھٹ کر ڈِتا۔ ہولے ہولے ہٹی دی وِکرّی گھٹ تھیندی گئی تے چھیکڑ ہک ڈینھ ہٹی بند تھی گئی ۔ہٹی وچ پئی مَڈی وی مِٹی دے بھاء وِکا گئی ۔ترکڑی وَٹے وی اپݨا وزن ونجا ایڈے اوڈے کھنڈ پُنڈ گئے ۔کلچھݨاں ڈِتو کوں چِیتاوݨی ڈِتی ہئی ۔جے ہٹی بچاوݨی وی ہیتاں ترکڑی ساڈے ہتھ راہسی ۔ڈِتو تے اوندی ذال سِدھے سادے، بے وَسے ضرور ہَن ۔انہاں کوں ہٹی دا بندہ تھیوݨ منظور ہئی کئیں قیمت وی نک نموز ونجاوݨ تے ترکڑی دی ڈنڈی ملک سونہارے تے اوندے سنگتیاں دے ہتھ ڈیوݨ منظور نہ ہئی ۔ڈِتو بے روزگار تھی بُکھا مرݨ دا راہ چُݨ گھدا۔ وستی واسیاں توں ایہ گاٖلھیں لُکیاں چھپیاں نہ ہَن ۔

جیویں ہر وستی وچ چنگے لوک وی ہوندن ۔اونویں ایں وستی وچ وی کجھ چنگے لوک موجود ہَن ۔جیڑھے کئیں داڈ کھ درد ونڈاوݨ تے یقین رکھدے ہَن ۔او لُنب، لوفراں، کلچھݨاں نال منہ ماری دا حوصلہ تاں نہ رکھدے ہَن ۔ پَر اپݨی اَکھیں نال ڈِتو

تے اوندی ذال نوراں کوں بُکھیاں مَردے وی نہ ڈیکھ سگے ۔ اِتھّے کُھلے دِل دے
لوکاں وچوں ہک بھلے لوک اپنے حصّے دے پنج وِگھے واہی بیجی کیتے ڈِتو کوں مُٹّے تے
ڈے چھوڑے ۔ ڈِتو تے اوندی ذال نوراں ہک واری وَل کاہی چا، بیج رہاوݨ تے
رڑھ کوں پانی لاوݨ تے جُٹ گئے ۔ انہاں کوں لگدا ہا جو فصل جوان تھیسی تاں آنوݨ
آلے ڈِینہہ کجھ سوکھے لنگھ ویسن ۔ انہاں فصل دی رکھوالی کیتے اِتھاہیں ہک جھوپڑی پا
گھدی تے اِتھاہیں ڈِینہہ راتیں لنگھاوݨ لگے ۔

ہک رات جڈاں رِکݨ مِݨ دی پھوار تے اَسمان کوں بدلاں چودھاروں
ویڑھ گھدا ہا۔ کلچھناں دا ٹولا آیا۔ نشے وچ دُھت، ڈانگاں سوٹیاں نال، جھوپڑی دی
درسال کینہاں ، جو بھن تروڑن ہا ۔ ایں توں پہلاں نندرایا ڈِتو سنبھلے تے جوابی
کارروائی کرے۔ کلچھناں اونکوں مار کُٹ ، چھک دھرو، کھٹ نال اُپٹھا بدھ چھوڑیونیں
۔نوراں کوں جھوپڑی توں چھا گھدا گیا۔ روندی پٹیندی دروہیاں ڈیندی نوراں کوں
رڑھیں کول سُنج بَر، چٹڑے پدھروں لٹیونیں۔ پنج بندیاں اونکوں اپنی وحشت دا نشانہ
بنایا۔ نوراں جیڑھی رَلی مِلی اُردو سرائیکی بولیندی ہئی تے جیندی بولی وچ وستی دی
چھوہریں کوں ڈاڈھی چس آندی ہئی ۔ اوہا نوراں جینکوں ڈِتو شاہروں گھن آیا ہئی ۔
قرآن کوں گواہ بنا کے ایں ویلے اوندے ملوک جُثے تے جیندے جی موت دیاں
شُوکاٹاں ہَن ۔ اوندیاں چیکاں نہ اَسمان تئیں پُجیاں نہ وستی واسی جاگے ۔ پنج جنڑے
واری واری اونکوں اپنی مردانگی دا یقین ڈِو بندے پئے ہَن ۔ اُنہاں وچوں سب توں
اگوں اوہا جھیڑا دور، پار دے ہک تھانے وچ پُلسیا ہا تے جیڑھا اپنے افسر کوں رشوت
ڈے حاضریاں لویندا ہا۔ جنئیں ڈِتو دی ذال کوں پیسے پاء دا لوبھ ڈے کے راضی کرݨ
دی کوشت کیتی ۔ پیسے کمیں نہ آئے تے تڑی تمانی نال کم کڈھݨ دا سوچیا۔ ہٹی تے
جندرے لوائیس ۔ چھیکڑ ڈڈھپ کر ڈکھائیس ۔ سبھ کجھ تھی گیا تاں اوں اپنے اِتلے

ڈِینہاں دا حساب چکاوݨ خاطر اپنے تکھی دھار آلے چاقو نال نوراں دی جنگھ تے
ہک جھریٹ چھک چھوڑی ۔ جے تائیں جیسی یاد کریسی۔ ایہو ہا او نشان جیڑھا نوراں
اوں ڈِینہہ حاکم تریمت دے بند کمرے وچ ڈِکھایا ہئی تے اوندی اَکھیں وچوں وی
رَت دے ہنجوں ترّم پئے ہَن ۔ اوں اپنے بندیاں توں نوراں دی فریاد عرضی تیار
کرائی۔ ضلعے دے سبھ توں وڈے افسر کوں ایں وقوعے دی رپورٹ بَھجوائی تے اپنے
بندے نال نوراں، ڈِتو تے وَستی دے جرح کوں بھیجس ۔ اوں نوراں کوں یقین ڈِوایا
ہا جو انصاف دے تقاضے پورے تھیسن ۔ ضلعے دے ڈی پی او کوں اپنا بیان ڈے کے
تے ڈاکٹری معائنہ کرا کے او وستی دے بس سٹاپ تے پئے نال بس توں لتھی تاں
وَت ہک واری اُنہاں کوں اغوا کر گھدا گیا ۔ بندوخ دی نوک تے اوندے اَنوٹھے
دے نشان لوائے گئے ۔ ایں کاغذ تے لکھیا ہا۔ پنچاں نیں معاملہ سُݨ کے فیصلہ کرڈِتے
۔ہُݨ میکوں ملک سونہارے تے اوندے سنگتیاں نال کوئی شکایت کائنی ۔ پنچاں دا
فیصلہ میکوں منظورا ے تے میں ایں معاملے وچ اپنی طرفوں درج کرائی گئی رپورٹ
ولا گھندی ہاں۔ تُرٹی پُھرٹی سرائیکی بولݨ آلی او شاہر دی راہوݨ والی پنچاں دا فیصلہ مَن
گئی ۔ کون ہَن او پنج ؟ ۔ ایں گالھ دا پیرا کُھرا کہیں کوں نہ لدھا۔

معاملہ تاں خیر رفع دفع تھی گیا۔ غریب رپوٹ چُپ تھی گئی ۔ شاہر دا پُسلیا ہر
الزام توں بَری تھی گیا۔ کجھ مہنیاں بعد ایہ ساریاں گالھیں وستی واسیاں کوں کیوں یاد آ
گیاں ؟ ۔ شئیت ایں کیتے جو عید توں پہلوں ہک رات کلچھناں دی ٹولی دے سردار
ملک سونہارے اپنے مزارعے دے پُتر نال وعدے تے مِلݨ گئی ۔ اپنی بھیݨ کوں
موقع تے نَپ گھدا۔ ’’کالا‘‘ تے بُجھ گیا تے ’’کالی‘‘ کوں گل گُھٹ مار چھوڑیا تے
پُلیس دے کھیسے بَھر ، ولدا اپنی ڈیوٹی تے شاہر وَل گیا ۔ کون جانے ، وستی دی
پنچائیت وچ ایں واری پنچاں دا فیصلہ کیا ہوسی؟ ۔